

מדרש תנחומא - שמות

[פרשת שמות](#)

[פרשת וארא](#)

[פרשת בא](#)

[פרשת בשלח](#)

[פרשת יתרו](#)

[פרשת משפטים](#)

[פרשת תרומה](#)

[פרשת תצוה](#)

[פרשת כי תשא](#)

[פרשת ויקהל](#)

[פרשת פקודי](#)

[פרשת שמות](#)

א **ואלה** שמות, זה שאמר הכתוב: חושבן שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר
(משלי יג, כד). בנהג שפעולם, אדם שאמר לחברו, פלוני הפך את בנהג, יורד עמו עד

לחזיו. ומה תלמוד לומר: חושף שבטו שזנא בנו? ללמדך, שכל המונוע בנו מן המרדנות, סוף יוצא לתרבות רעה ושונאהו. שכן מצינו בישמעאל שהיה לו געגועין על אברהם אביו ולא רדהו, ויצא לתרבות רעה, וישנאו אברהם והוציאו מביתו ריקם. מה עשה ישמעאל? כשהיה בן חמש עשרה שנה, התחיל להביא צלם מן השוק והיה מצחק בו ועובדו, כמו שראה לאחרים. מיד, ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק [\(בראשית כא, ט\)](#). ואין צחוק האמור כאן אלא עבודה זרה, שנאמר: וישב העם לאכל ושתו ויקמו לצחק [\(שמות לב, ו\)](#). מיד, ותאמר לאברהם גרש האמה וגו', שמא ילמד אורחותיו. מיד, וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודת בנו. ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך וגו', כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה. מכאן אתה למד, שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות. מיד, וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים וגו'. ללמדך, שהיה שזנא לישמעאל על שניצא לתרבות רעה, ושלחו הוא ואת הגר אשתו ריקם, וטרדו מביתו על כך. וכי תעלה על דעתך, שאברהם שפתוב בו ואברהם כבד במקנה בכסף ובזהב [\(בראשית יג, ב\)](#), היה משלח אשתו ובנו מביתו ריקם בלא פסות, בלא מזון, בלא כסף, בלא בהמה? אלא ללמדך, כיון שניצא לתרבות רעה, לא נפנה אליו. אם כן, מהו וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודת בנו [\(בראשית כא, יא\)](#)? שניצא לתרבות רעה. אתה מוצא, כשגדל ישמעאל, ישב בפרשת דרכים והיה מלסטם את הבריות, שנאמר: והוא יהיה פרא אדם ידו בכל. [\(בראשית טז, יב\)](#). כיוצא בו ויאהב יצחק את עשו [\(בראשית כה, כח\)](#), לפיכך יצא לתרבות רעה שלא רדהו. כמו ששינינו: חמש עברות עבר עשו הרשע באותו היום: בא על נערה מארסה, והרג את הנפש, וכפר בתחית המתים, וכפר בעקר, ושט את הבכורה. וכלן מן הפסוק ומגזרה שנה. ועוד שתאב מיתת האב, ובקש להרג את אחיו, שנאמר: יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי [\(בראשית כז, מא\)](#). וגרם ליעקב לברח מאבותיו, והלך אף הוא אצל ישמעאל ללמד ממנו תרבות רעה ולהוסיף על נשיו, שנאמר: וילך עשו אל ישמעאל וגו' [\(בראשית כח, ט\)](#). כיוצא בו, דוד שלא יסר לאבשלום ולא רדהו, בא לידי תרבות רעה, ובקש להרגו, ושכב עם עשר נשיו, וגרם לו לילך יחף והוא בוכה, והפיל מישראל כמה אלפים, וגרם לו דברים קשים הרבה שאין להם סוף, דכתיב: מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו [\(תהלים ג, א\)](#). מה כתיב אחריו, ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי? שקשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג. דאלו במלחמת גוג ומגוג כתיב למה רגשו גוים [\(תהלים ב, א\)](#), ולא כתיב ה' מה רבו צרי. וכיוצא בו עשה דוד באדוניה, ולא רדהו בישורין ולא גער בו, ולפיכך יצא לתרבות רעה, דכתיב: ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית וגו' [\(מלכים א, ו\)](#). ואתו ילדה אחרי אבשלום, אלא מתוך שלא רדהו אביו לאבשלום, יצא לתרבות רעה. וכתיב באדוניה, ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית, לפיכך יצא אף הוא לתרבות רעה. הוי אומר, חושף שבטו שזנא בנו. ואהבו שחרו מוסר, זה אברהם שיסר את יצחק ולמדו את התורה והדריכו בדרכיו, דכתיב

באברהם: יעקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי וגו' (בראשית כו, ה). וכתוב: ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק (בראשית כה, יט). ללמדך, שהיה דומה לאביו בכל דבר, בנוי, בחכמה ובכח ובעשר ובמעשים טובים. תדע לך, שבשעת עקדתו בן שלשים ושבע שנה היה, ואברהם זקן ועקדו וכפתו פשה, ולא נמנע, ולפיכך ויתן אברהם את כל וגו'. ולבני הפילגשים נתן אברהם וגו'. הרחיקם מיצחק. הוי ואהבו שחרו מוסר. פיוצא בו, ואהבו שחרו מוסר, זה יעקב, שלמדו יצחק אביו תורה ויסרו בבית תלמוד, דכתוב: ויעקב איש תם ישב אהלים (בראשית כה, כז). ולמד מה שלמד אביו, ואחר כך פרש מאבותיו ונטמן בבית עבר ללמד תורה. לפיכך זכה לירש את ישראל, דכתוב: וישב יעקב בארץ מגורי אביו (בראשית לו, א). אף יעקב אבינו יסר את בניו ורדה אותם ולמדם דרכיו וארחותיו, שלא היה בהם פסלת. מנין? ממה שקראו בענין ואלה שמות בני ישראל וגו' ראובן שמעון, השון פלן הכתוב ליעקב. הוי, ואהבו שיחרו מוסר. פיוצא בו, ואהבו שיחרו מוסר, זו בת שבע הצדקת שישרה את שלמה בנה, דכתוב: דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו (משלי לא, א). אמר רבי יוסי בר חנניה: מהו משא אשר יסרתו אמו? מלמד, שכפפתו בת שבע על העמוד ומכה אותו בשבט ומיסרתו. ומה היתה אומרת לו: מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי. אמרה לו: הכל יודעין שאביך ירא שמים. עכשיו אם תצא לתרבות רעה, יאמרו שאתה ברי ואני גרמתי לך. ומה בר בטני, כל נשי אביך כיון שמתעברות אינן רואין פני המלך, ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהיה לי בן מלבן ומזרז. ומה בר נדרי, כל נשי אביך היו נודרות ואומרות: יהא לי בן הגון למלכות, ואני נדרתי יהא לי בן חכם ממלא בתורה והגון לנביאות. ומכה אותו ומיסרתו ואומרת: אל למלכים למואל, אל למלכים שתו יין, מה לך אצל מלכים שותין יין ומשתפרין ואומרים למואל, למה אל. ולרוזנים אי שכר, (משלי לא, ד) מי שרזי עולם גלויים לו, ישתה יין וישתפר. ולפי שישרתו, לפיכך ויחכם מכל האדם (מלכים א ה, יא). תנאי, רבי שמעון בר יוחאי אומר: את מוצא שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, ולא נתן אותם אלא על ידי יסורין, התורה וארץ ישראל והעולם הבא. תורה, דכתוב: אשרי הגבר אשר תיסרנו זה ומתורתך תלמדנו (תהלים צד, יב). ארץ ישראל, דכתוב: וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מוסרך (דברים ח, ה). מה כתיב אחריו: כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה. העולם הבא, דכתוב: כי גר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר (משלי ו, כג). וכל המוסר את בנו, מוסיף הבן אהבה על אביו והוא מכבדו, דכתוב: יסר בנה ויניח ויתן מעדנים לנפש (משלי כט, יז), הוי, ואהבו שחרו מוסר.

ב דבר אחר, ואלה שמות, זה שאמר הכתוב: כשמה אלהים בן תהלתך על

קצוי ארץ צדק מלאה מינד (תהלים מח, יא). מלך בשר ודם מקלסין אותו שהוא גבור, והוא חלש. מקלסין אותו נאה, והוא כעור. מקלסין אותו רחמני, והוא אכזרי. והקדוש ברוך הוא בכל מה שמקלסין אותו הוא יתר, האל הגדול הגבור והנורא, (דברים ט, יז). אמר דוד: מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו (תהלים קו, ב). איוב אמר: היספר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבלע (איוב לו, כ). פאו אנשי כנסת הגדולה ואמרו: ויברכו שם כבוד ומרומם על כל ברכה ותהלה (נחמיה ט, ה). אמר רבי יוסי בר חנניה: יש בני אדם ששמותיהן נאין ומעשיהן כעורין, ויש שמותיהן כעורין ומעשיהן נאין, ויש שמותיהן נאין ומעשיהן כעורין, ויש שמותיהן כעורין ומעשיהן נאין. שמותיהן נאין ומעשיהן כעורין, אב לשלום, ובא פילגשי אביו. עשו, עושה רצון עושו, ומעשיו רעים. שמותיהן כעורין ומעשיהן נאין, אלו אנשי כנסת הגדולה, בני ברקוס בני סיסרא (עזרא ב, ג), והם בנו בית המקדש. שמותיהן ומעשיהן כעורין, אלו המרגלים, נחבי בן ופסי (במדבר ג, יד). שמותיהן ומעשיהן נאין, אלו השבטים, ראובן שמעון ולוי. ואלה שמות. אמר רבי אבהו: כל מקום שנאמר אלה, פסל את הראשונים. וכל מקום שנאמר ואלה, מוסיף שבח על הראשונים. אלה תולדות השמים והארץ (בראשית ב, ד), פסל את הראשונים ביהו ובהו, ובענין זה אמה פותר את כלם. ואף פאו ואלה שמות, הוסיף שבח על הראשונים.

ג הבאים מצרימה. וכי היום באים, והלא ימים הרבה משפאו? אלא, כל זמן שיוסף קים, לא הנה עליהם משאוי של מצרים. מת יוסף, נתנו עליהם משאוי. לפיכך כתיב הבאים, כאלו אותו היום נכנסו למצרים. את יעקב, כל אלו מפחו של יעקב. איש וביתו, אמר רב הונא: מלמד שלא ירד למצרים עד שמנה לפרץ ולחצרון, זה בן שנה וזה בן שתי שנים וזוג להם נשים. איש וביתו פאו, ראובן שמעון, כל השבטים לשם גאלת ישראל נקראו. ראובן, על שם ראה ראיתי את עני עמי (שמות ג, ז). שמעון, וישמע אלהים את נאקתם (שמות ו, כד). לוי, ונלוו גוים רבים אל ה' (זכריה ב, טו). יהודה, אודה ה' כי אנפת בי (ישעיה יב, א). יששכר, יש שכר לפעלתך (ירמיה לא, טו). זבולן, בנה בניתי בית זבל לך (מ"א ח, יג). בנימין, נשבע ה' בימינו (ישעיה סב, ח). דן, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (בראשית טו, יד). נפתלי, נפת לי, נפת תטפנה שפתותיך כלה (שה"ש ד, יא). גד, והמן כזרע גד (במדבר יא, ז). ואשר, ואשרו אתכם כל הגוים (מלאכי ג, יב). יוסף, על שם יוסף אדני שנית ידו (ישעיה יא, יא). אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי: אין שמותיהן של שבטים שוין בכל מקום, אלא פעמים שזה מקדים לזה וזה מקדים לזה. ולמה כן? שלא יאמרו, בני גבירות תחלה ובני השפחות אחרונים. וללמדך, שלא היו גדולים אלו מאלו. דבר אחר, למה מקדים אלו לאלו? לפי שהן תקרתן של עולם. והמתקן תקרה כראוי, נותן

עבִיָה שֶׁל תִּקְרָה זֶה בְּצַד רֵאשָׁה שֶׁל אַחֲרֵת, שְׂאִינָה שָׁוה. לְפִיכֵךְ מְקַדִּים אֱלוֹ לְאֵלוֹ.
וּמִנֵּיין שֶׁהוּ תִקְרָתוֹ שֶׁל עוֹלָם? שְׁנֵאמַר: שָׁמַע אֱלֹי יַעֲקֹב וַיִּשְׂרָאֵל מְקַרְאֵי [\(ישעיה מו, ב.\)](#).

ד וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, נֵאֵיין הַשְּׁמוֹת לְיִשְׂרָאֵל. אֵת מוֹצֵא, שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָא
לְהוֹ שְׁמוֹת. נָתַן בּוֹ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ: וְקָרָאתָ אֵת שְׁמוֹ יִצְחָק [\(בראשית יז, יט\)](#). י'
עֲשֶׂרָה, צ' תִּשְׁעִים. ח' שְׁמוֹנֶה. ק' מֵאָה, הָרִי מֵאֲתִים וּשְׁמוֹנֶה. וּמֵאֲתִים וְעֶשֶׂר שְׁנַיִם
עָשׂוֹ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם. אָף עַל פִּי שְׂאֵמַר לְאַבְרָהָם וְעַבְדוֹ וְעָנָו אֶתֶם אַרְבַּע מֵאוֹת
שָׁנָה [\(בראשית טו, יג\)](#). אָמַר לוֹ: כִּי גַר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ, מִשְׁיִהְיֶה לְךָ זָרַע. הַתְּחִיל הִקְדוּשׁ
בְּרוּךְ הוּא מוֹנֶה מְשֻׁנָּלָד יִצְחָק. וּשְׁמוֹנֶת יְמֵי הַמִּלְכָּה שֶׁהוּא הַתְּחִיל בְּמִלְכָּה תְּחִלָּה
לְשְׁמוֹנֶה, שְׁנֵאמַר: וַיִּמַּל אַבְרָהָם אֵת יִצְחָק בְּנוֹ בֶן שְׁמֹנֶת יָמִים [\(בראשית כ"א, ד\)](#). לְפִיכֵךְ
קָרָא לוֹ הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֵׁם. וְאָף יַעֲקֹב, הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָא לוֹ שֵׁם,
שְׁנֵאמַר: וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב [\(בראשית כה, כו\)](#). יַעֲקֹב אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת יֵשׁ בּוֹ כְּנֶגֶד אַרְבַּע
עֲטָרוֹת שֶׁבָנָיו מְעֻטְרִין לְהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. י' כְּנֶגֶד עֶשֶׂר דְּבָרוֹת, ע' כְּנֶגֶד שְׁבַעִים
זְקֵנִים. ק' כְּנֶגֶד הַהִיכָל שֶׁבָנָו בָּנָיו לְהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁגָבְהוּ מֵאָה אֵמָה, שְׁנֵאמַר:
וְהַהִיכָל מֵאָה אֵמָה [\(יחזקאל, מא\)](#). ב' כְּנֶגֶד שְׁתֵּי הַלוֹחֹת. וּבְזָכוֹת יַעֲקֹב נִגְאָלוֹ
מִמִּצְרַיִם, שְׁנֵאמַר: וַיַּעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב לַחֵק [\(תהלים קה, ט\)](#). וְאֵלֹוִי יַעֲקֹב, לֹא נִפְדָּה
אַבְרָהָם מִן הַכְּבָשׁוֹן, שְׁנֵאמַר: לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֵל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֵת אַבְרָהָם
[\(ישעיה כט, כב\)](#). אָבֵל עָשׂוֹ, אָבִיו וְאִמּוֹ קָרָאוּ לוֹ שֵׁם, שְׁנֵאמַר: וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ עָשׂוֹ. עָלוֹ
נֵאמַר: זָכְרוּ אֲבָד מִנֵּי אֶרֶץ וְלֹא שֵׁם לוֹ עַל פְּנֵי חוּץ [\(איוב יח, יז\)](#).

ה וַיִּמָּת יוֹסֵף וְכָל אָחִיו, וְאָף עַל פִּי כֹן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פְּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ. רַבֵּי יֵנְאִי
אוֹמַר: כָּל אַחַת וְאַחַת יוֹלְדָת שִׁשָּׁה בְּכָרִס אַחַת. וַיֵּשׂ אוֹמְרִים: שְׁנַיִם עֶשֶׂר, דְּכַתִּיב:
'פְּרוּ, שְׁנַיִם, וַיִּשְׂרְצוּ, שְׁנַיִם, וַיִּרְבּוּ, שְׁנַיִם, וַיַּעֲצְמוּ, שְׁנַיִם, 'בְּמֵאֵד מֵאֵד', שְׁנַיִם,
'וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם', הָא שְׁנַיִם עֶשֶׂר. וְרַבֵּי יוֹנָתָן אָמַר: וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם, מִלְּאוֹ
אֵת הָאָרֶץ כְּחֻרְשִׁים שֶׁל קִנִּים. כִּינּוֹ שְׂרָאוֹ הַמִּצְרַיִם כָּד, חֲדָשׁוֹ עָלִיהֶן גְּזָרוֹת,
שְׁנֵאמַר: וַיִּקַּם מִלְּךָ חֲדָשׁ. וְכִי חֲדָשׁ, וְהֵלֵא הוּא פְּרַעָה? אֵלֵא שְׂאֵמְרוּ לוֹ הַמִּצְרַיִם:
בּוֹא וְנִזְדוּג לְאֵמָה זֶה. אָמַר לְהוֹ: שׁוּטִים, עַד עַכְשָׁיו אָנוּ חַיִּים מְשֻׁלְּהִים, וְהֵיכָד נִזְדוּג
לְהוֹ עַכְשָׁו. אֵלֹוִי יוֹסֵף לֹא הָיָה לָנוּ חַיִּים. כִּינּוֹ שֶׁלֹּא שָׁמַע לָהֶם, הוֹרִידוּהוּ מִכְּסָאוֹ
שִׁלְשָׁה חֲדָשִׁים, עַד שְׂאֵמַר לָהֶם: כָּל מָה שְׂאֵתֶם עוֹשִׂין הָרִינִי עִמָּכֶם, וְהַעֲמִידוּהוּ.
לְפִיכֵךְ כְּתִיב וַיִּקַּם מִלְּךָ חֲדָשׁ. אָמַר הַנְּבִיא: בְּה' בְּגָדוֹ כִּי בְנִים זָרִים יִלְדוּ עִתָּה
וְאֵכֶלֶם חֲדָשׁ [\(חושע ה, ז\)](#), שֶׁהֵיוּ מוֹלִידִין וְלֹא מְלִין. לְלַמֵּדָךְ, כְּשִׁמַּת יוֹסֵף, הִפְרוּ בְרִית

מילה, אמרו נהיה כמזרים. כיון שראה כן, הפר הקדוש ברוך הוא את האהבה שהיה אוהב אותם, שנאמר: הפך לבם לשנא עמו (תהלים קה, כה). עתה יאכלם חדש, חדש כתיב, עמד מלך חדש וחדש עליהן גזרות קשות. לכן כתיב ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף. וכי לא היה מכיר את יוסף, שהוא אומר אשר לא ידע את יוסף? אמר רבי אביו: משל לאחד שרגם איקונין של דוכוס. אמר המלך: התיוו את ראשו עכשו, שלמחר עושה בי כך. וכך פרעה, עכשיו לא ידע את יוסף. למחר הוא אומר לא ידעתי את ה' (שמות ה, ב).

הנה נתחכמה לו. חרף כלפי מעלה. אמר להן הקדוש ברוך הוא: וכאשר אתם מענין אותו כן ירבה וכן יפריץ. והנה כי תקראנה מלחמה הם נתוספים על השונאים ועולים להם מן הארץ. כל זמן שישאל בירידה התחתונה, הן עולין. ראה מה כתיב: ונלחם בנו ועלה מן הארץ. כך אמר דוד: כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטנגו (תהלים מד, כו). מה כתיב שם, קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך.

ומשה היה רעה. זה שאמר הכתוב: כל אמרת אלוה צרופה מגן הוא לחסים בו (משלי ל, ה). אין הקדוש ברוך הוא נותן גדלה לאדם עד שבדקו בדבר קטן ואחר כך הוא מעלהו לגדלה. שני גדולי עולם נבדקו ונמצאו נאמנים והביאו הקדוש ברוך הוא לגדלה. בדק לדוד בצאן. מה עשה דוד? הזליכן למדבר להרחיקו מן הגזל. שכן אליאב אחיו אומר לו: על מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר (ש"א יז, כח). אמר לו הקדוש ברוך הוא, נמצאת נאמן על הצאן, אני אמסר לך את צאני שתראה אותם, דכתיב: ויאמר ה' לך אתה תרעה את עמי את ישראל וגו'. (דה"א יא, ב). הדא הוא דכתיב: מאחר עלות הביאו לרעות בניעקב עמו ובישראל נחלתו (תהלים עח, עא). ואף משה היה רעה את צאן יתרו וינהג את הצאן אחר המדבר, להרחיקו מן הגזל. אמר לו הקדוש ברוך הוא, נמצאת נאמן על הצאן, אני אמסר לך צאני שתנהג, שנאמר: נחית בצאן עמך ביד משה ואהרן (תהלים עז, כא). בא וראה, שפרסם הקדוש ברוך הוא מעשיו של משה עד שהוא בן שלשה חודשים, שנאמר: ותצפנהו שלשה ירחים. ולא זכלה עוד הצפינו, נתנתו בתבה, השליכתו ליאור. וכתיב: ותרד בת פרעה לרחץ. אמרו רבותינו זכרונם לברכה: שינדה לרחץ מגלולי בית אביה. ויש אומרים: שנצטרעה. וכיון שפשטה ידה לאותו צדיק, נתרפאת. ותשלח את אמתה, שנמשכה ידה ונתמתחה. נטלתו והביאתו אצל המצרים להניק אותו, ופסל את דדיהו. והרי מתר היה להניק, שכך שנינו, בת ישראל לא תניק בנה של נכרית, אבל נכרית מניקה בנה של ישראל ברשותה. מהו

ברשותה? אוכלת מתחת ידיה ומניקתו. אמר הקדוש ברוך הוא: עתיד פה של צדיק זה לדבר עמי. למחר יהיו המצריים אומרות, זה שהוא מדבר עם השכינה, אני הנקתי. לפיכך פסל את ידיהו.

ח ותפתח ותראהו את היילד והנה נער בכה. 'והנה ילד בכה', לא נאמר אלא נער. מלמד, שהיה ילד וקולו פנער. ונער, גדול הוא, שכן הוא אומר: והנער שמואל משרת את ה' (ש"א ג. א). והיתה בת פרעה מנשקתו ומחבבתו, ולא היתה מוציאתו מפלטרין של מלך. ולפי שהיה יפה מאד והכל מתאוין לראותו, מי שהיה רואהו, לא היה מעביר מעליו. והיה פרעה מחבקו ומנשקו, והוא נוטל כתר מעל ראשו ומשליכו כמו שעתידי לעשות לו. וכן הקדוש ברוך הוא אומר לחירם, ואוצא אש מתוךך היא אכלתך (יחזקאל כח. יח). ובת פרעה מגדלת מי שעתידי לפרע מאביה ומארו. ואף המשים שעתידי לפרע מעובדי עבודה זרה, שם עמהם גדל במדינה, דכתיב: שם ירעה עגל ושם ירבע וכלה סעפיה (ישעיה כז. ט). והיה משה בפלטרין של פרעה עשרים שנה. ויש אומרים: ארבעים שנה. וארבעים שנה במדון, וארבעים במדבר. ויש אומרים: עשרים בבית פרעה, וששים במדון, וארבעים במדבר. ומנין אתה למד שלא עשה בבית פרעה אלא עשרים שנה. שבשעה שנצו אותו שני אנשים עברים, אמר לו אחד מהם: מי שמד לאיש, ועדן אין אתה איש. מלמד, שהיה פחות מן עשרים.

ט ויהי בימים ההם ויגדל משה. וכי אין הכל גדליו, והאדם והבהמה והחיה והעוף כלן גדליו? אלא, מלמד, שהיה גדל שלא כדרך העולם. ויצא אל אחיו, שתי יציאות יצא אותו צדיק וכתבן הקדוש ברוך הוא, הרי אחד. ויצא ביום השני, הרי שתיים. וירא בסבלתם. מהו וירא? שהיה רואה ובוכה בסבלותם, ואומר חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם. שאין לה קשה ממלאכת הטיט, והיה נותן פתפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהן. לך פתיב וירא בסבלתם. וירא איש מצרי מכה איש עברי. מי היה איש מצרי? אביו של מגדף, שנאמר: והיה בן איש מצרי (ויקרא כד. ט). מכה איש עברי, בעלה של שלומית בת דברי. כיצד? היה אותו נוגש עשוי על מאה ועשרים אנשים, והיה מוציא אותן למלאכתן לקריאת הגבר. ומתוך שהיה רגיל להוציאן, היה נכנס ויוצא לבתיהן. ראה לשלומית בת דברי שהיתה פת תאר שלמה מכל מום, נתן עיניו בה. עמד בשעת קריאת הגבר והוציא מביתו, וחזר אותו מצרי ובא על אשתו, והיא סבורה שהוא בעלה. חזר בעלה מצא המצרי יוצא מביתו. שאל אותה ואמר: שמה נגע בידך. אמרה לו: הן. וסבורה הייתי

שאתה הוא. כיון שידע הנוגש שהרגיש בדבר, חזר לעבודת פרוץ, והיה מכה אותו. ראה משה ברוח הקדוש מה עשה באשתו, והיאך היה מכהו. אמר: לא דיך שאתה ענית את אשתו, אלא אתה מכהו. כעס על המצרי, ויפן כה וכה ראה שענה אשתו והיה חוזר ומכה את בעלה. וירא כי אין איש, שהוא חיב מיתה, ויך את המצרי. במה הכהו? יש אומרים: המגרפה של טיט נטל והוציא את מחו. ויש אומרים: הזכיר עליו את השם והרגו הלהרגני אתה אמר. ויטמנהו בחול, אמר לישראל: אתם משולין בחול. שהחול אדם נוטלו מכאן ונותנו בכאן ואין קולו נשמע, כך לא יצא דבר זה מפיקם. לךך פתיב ויטמנהו בחול.

ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים. מי היו? דתן ואבירם. והם שאמרו, נתנה ראש ונשובה מצרימה [\(במדבר יד, ז\)](#). והן שהמרו על ים סוף. והן שהותירו מן הפון, דכתוב: ויותרו אנשים ממנו עד בקר [\(שמות טו, כ\)](#). והם שיצאו ללקט ולא מצאו. והם היו במחלקתו של קרח, שנגמר: הוא דתן ואבירם. שהן עמדו ברשעתן מתחלה ועד סוף. ויאמר לרשע למה תכה רעך, למה תכה רשע כמותך. ויאמר מי שמך לאיש, ועדין אין אתה איש ועודך נער ותרצה להיות שר ושופט עלינו. הלהרגני אתה אמר, אתה מבקש אין אומר כאן אלא אתה אמר. מכאן את למד, שהרגו בשם המפרש. וירא משה ויאמר אכן נודע הדבר. אמר להם: יש ביניכם לשון הרע, והיאך אתם ראויין לגאלה? וישמע פרעה את הדבר הזה, שעמדו דתן ואבירם והלשינו עליו. לפיכך ברח למדון ועשה שם עשרים שנה, והיו ראויין ישראל לגאלה. מיד ויבקש להרג את משה, ויברח משה מפני פרעה. העלו את משה לבימה ויבקש פרעה להרגו. עשה הקדוש ברוך הוא לפרעה אלים, ולסגנון חרשיו, ולספקלטרין עורים, ויברח משה מפני פרעה. מנין? דאמר רבי יוחנן, שבשעה שאמר משה לא איש דברים אנכי, השיבו הקדוש ברוך הוא: מי שם פה לאדם, שאמר פרעה מפיו, העלו את משה לבימה להרגו. או מי עשאו אלים או חרש. מי עשה הסגנון חרשיו או ספקלטרין עורים, או מי עשאך פקח שתברח מפני פרעה, הלא אנכי הי. וישב בארץ מדון וישב על הבאר, לקח דרך אבותיו. שלשה נזדמנו להן זיוגן מן הבאר, יצחק, יעקב ומשה. יצחק, דכתוב: ויצחק בא מבוא באר לחי [\(בראשית כד, טו\)](#). ויעקב, דכתוב וירא והנה באר בשדה וגוי [\(בראשית כט, ב\)](#). ומשה, דכתוב: וישב על הבאר.

ואלכהו מדון וגוי. כל שבחו של אותו צדיק להיות הולך לו אצל עובדי עבודה זרה. הקדוש ברוך הוא מקנה לעובדי עבודה זרה. והיאך הוליד למשה

למקום עובדי עבודה זרה? אלא שיתרו רואה חרטמין שלה ובוסר עליהן, והרהר לעשות תשובה עד שלא יבוא משה. וקרא לכל בני עירו ואמר להן: עד עכשו הייתי משמש אתכם. עכשו אני זקן, בחרו לכם כמר אחר. עמד והוציא כלי תשמיישי עבודה זרה ונתן להם. ועמדו הם ונדוהו, שלא יזדקק לו אדם ולא יעשו לו מלאכה, שלא ירעו את צאנו. ובקש מן הרועים לרעות לו את צאנו ולא קבלו. ולפיכך היו יוצאות בנותיו לרעות, שנאמר: ולכהן מדן וגו'. ויבואו הרעים ויגרשו. והוא היה כהן מדן, רב וגדול שבמדן. והיאך ויגרשו? אלא למדן, שנדוהו וגרשו את בנותיו כאשר גרושה מאישה. וכמה דאת אמר: ויגרש את האדם [\(בראשית ג, כד\)](#). ויקם משה ויושיען. מכן את למד, שבקשו הרועים לענותו, כמה דאת אמר: צעקה הנערה המארשה ואין מושיע לה [\(דברים כב, כז\)](#). ותבאנה אל רעואל אביהן ותאמרן איש מצרי הצילנו. וכי בדמות איש מצרי היה משה? אלא, אלולי איש מצרי שהרג משה, לא היה נכנס למדן. משל לאחד שנשכו ערוד, והיה רץ לתת רגליו לתוך המים, ונכנס בנהר וראה תינוק אחד שהיה שוקע במים, ושלח ידו והעלה אותו אמר לה התינוק לולי את הייתי מת אמר לה לא אני הצילתיך, אלא אותו הערוד שנשכני וברחתי ממנו הוא הוא הצילך. כך אמרו בנות יתרו למשה: יישר כחך שהצלתנו מיד הרועים. אמר להן משה: אותו המצרי שהרגתי, הוא הציל אתכם. ולכך אמרו לאביהן, איש מצרי, כלומר, מי גרם לזה שבא אצלנו, איש מצרי שהרג. ויאמר אל בנותיו ואיו. אמר להן: סימן זה שאתן אומרות שדלה והשקה, זה מבני בניו של אותו שעמדו על הבאר, שהבאר מכרת את אדוניה. קראן לו ויאכל לחם, שמא ישא אחת מכן. שאין אכילת לחם האמור כאן אלא אשה, שנאמר: ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם [\(בראשית לט, ו\)](#). וכן הוא אומר: ולחם סתרים ינעם [\(משלי ט, יז\)](#). וכן הוא אומר: עד כפר לחם ואשת איש וגו' [\(משלי ז, כ\)](#).

יב ויואל משה לשבת. ואין ויואל אלא שביעה. וכן ויאל שאול את העם [\(ש"א יב, כד\)](#). ולמה נשבע שלא יעשה לו כמו שאמר לבן, אם תענה את בנתי. אמר הקדוש ברוך הוא: משה הצדיק נתן נפשו על בני וברח למדן, ויעשה גואלם. לפיכך כתיב ומשה היה רעה. ומשה היה רעה, והגיע הקץ שינגאלו, אלא שלא היה בידם מעשים טובים. שכן הוא אומר על ידי יחזקאל רבבה כצמח השדה וגו' שדים נכנו ושערך צמח וגו' [\(יחזקאל טז, ז\)](#). וכי לא היה להקדוש ברוך הוא לכתב אלא שדים ושער. אלא השדים, זה משה ואהרן, שנאמר בהן: שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה. ושערך צמח, הגיע הקץ, אלא את ערום ועריה מן מעשים טובים. ובמה נסתכלתי, בטובים דדיך מיין [\(שה"ש א, ב\)](#). אלו האבות שנקראו דודים. וישמע

אֱלֹהִים אֶת נֶאֱקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ וְגו'. וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רָאָה שְׂאִין בְּיָדָם מַעֲשִׂים טוֹבִים וּגְאָלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּשִׁיעַם לְמַעַן שְׁמוֹ (תהלים קו, ח).

יג ומשה הָיָה רָעָה. אָמַר רַבִּי לִוִי: כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: הָיָה, תַּחֲלָתוֹ כְּשֶׁר וְסוּפוֹ כְּשֶׁר. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: הָיָה, זֶן וּפְרִיָס. אָמְרוּ לוֹ: וְהָרִי כְּתִיב: וְהִנְחֵשׁ הָיָה עָרוֹם (בראשית ג, א). אָמַר לָהֶם: אָף הוּא הָיָה עָרוֹם מִתְקַן לְפָרְעָנִיּוֹת. אָמְרוּ לוֹ: וְהָא כְּתִיב: וְקִין הָיָה עֶבֶד? (בראשית ד, ב) אָמַר לָהֶם: הָיָה מִתְקַן לְגִלוּת. אָמְרוּ לוֹ: וְהָרִי כְּתִיב: וְהָיָה כַּאֲשֶׁר נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלַיִם (ירמיה לח, כח). אָמַר לָהֶם: אָף הוּא סִימֹן יָפָה לָהּ, שְׁאֵלִילִי שֶׁנִּלְכְּדָה יְרוּשָׁלַיִם, נִתְּכַלּוּ שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד אֵלָּא שֶׁנִּטְלוּ אַפּוֹפְסִים, תַּם עֲוֹנָךְ בַּת צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהִגְלוֹתְךָ (איכה ד, כב). וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה: כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: הָיָה, הָיָה רוֹאֶה עוֹלָם חֲדָשׁ. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וּמֹשֶׁה הָיָה רָעָה.

יד וינהג אֶת הַצֵּאֵן אַחַר הַמִּדְבָּר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָמָּה הָיָה רוֹדֵף לְמִדְבָּר? לְפִי שֶׁרָאָה שְׂיִשְׂרָאֵל נִתְעַלּוּ מִן הַמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמִּדְבָּר. עֲלִיָּה מִן הַמִּדְבָּר, הַתּוֹרָה מִן הַמִּדְבָּר, הַמֶּן וְהַשְּׁלוֹ מִן הַמִּדְבָּר, הַמִּשְׁכָּן מִן הַמִּדְבָּר, הַשְּׂכִינָה מִן הַמִּדְבָּר הַכְּהוֹנֵה וּמַלְכוּת מִן הַמִּדְבָּר הַבָּאֵר מִן הַמִּדְבָּר עֲנִי כְּבוֹד מִן הַמִּדְבָּר. לְפִיכָךְ וַיִּנְהַג אֶת הַצֵּאֵן אַחַר הַמִּדְבָּר. וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֲרֻבָה. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹסִי, שֶׁהִלְכָה צֵאֲנוּ שֶׁל מֹשֶׁה אַרְבָּעִים יוֹם וְלֹא טָעְמָה כָּלוּם, כְּשֶׁם שֶׁהִלֵּךְ אֵלֵיהֶם זְכוֹרֵנוּ לְבִרְכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּם וַיֵּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיִּלְךְ בְּכַח הָאֲכִילָה הֵחֵא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה (מלכים א יט, ח). וַיִּנְהַג אֶת הַצֵּאֵן אַחַר הַמִּדְבָּר, בְּשָׂרוֹ שְׂיִשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ צֵאֵן, כָּלָה בַּמִּדְבָּר. וַיִּנְהַג אֶת הַצֵּאֵן, רַמְזוּ לוֹ שֶׁמִּנְהִיג אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְאָף הוּא נֶאֱסַר עִם הַצֵּאֵן בַּמִּדְבָּר. וְאָף בְּשַׁעַה שֶׁתִּבַּע מֹשֶׁה צָרְכִיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לָךְ בְּשִׁלְיחוֹתִי, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, הַגִּידָה לִי שְׂאֵהָבָה נִפְשִׁי (שה"ש א, ז). כְּמָה חֵיוֹת יֵשׁ בְּהֵן, כְּמָה מַעֲבָרוֹת בְּהֵן, כְּמָה אֲגִדּוֹת הַתְּקִנְתָּ לָהֶן, כְּמָה רְקוּחִים הַתְּקִנְתָּ לְמַעֲבָרוֹת שְׂבָהֶם, הַגִּידָה לִי שְׂאֵהָבָה נִפְשִׁי. הַשִּׁיבוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אִם לֹא תִדְעִי לָךְ הַיָּפָה בְּנָשִׁים וְגו' (שה"ש א, ח). לְפִיכָךְ וַיִּנְהַג אֶת הַצֵּאֵן אַחַר הַמִּדְבָּר. כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ לְחֹרֵב, מִיָּד וַיֵּרָא מִלֵּאָף הִי אֵלָיו בְּלַבַּת אֵשׁ. לָמָּה בְּלַבַּת אֵשׁ? כְּדִי לְלַבְּבוֹ, כְּשֶׁיָּבֹא לְסִינֵי וַיֵּרָאָה אוֹתָהּ הָאֵשׁ, שֶׁלֹּא יִתְיַרָא מִמֶּנָּה. דָּבָר אַחֵר, וְלָמָּה בְּלַבַּת אֵשׁ? מִשְׁנֵי חֲלָקִיו שֶׁל סִנְהָ וּלְמַעַלָּה, שֶׁהִלָּב נִתּוֹן מִשְׁנֵי חֲלָקִיו שֶׁל אֲדָם וּלְמַעַלָּה. וְלָמָּה מִתּוֹךְ הַסִּנְהָ, וְלֹא מִתּוֹךְ אֵילָן גְּדוֹל, וְלֹא מִתּוֹךְ תַּמְרָה? אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: כְּתִבְתִּי בַּתּוֹרָה, עֲמוּ אֲנֹכִי בְצַרְחָה (תהלים צא).

טו. הם נתונים בשעבוד, ואף אני בסנה ממקום צר. לפיכך מתוך הסנה שפלו קוצים.

טו וירא והנה הסנה בער באש והסנה איננו אפל. מכאן אמרו, האש של מעלה מעלה לולבים ושורפת ואינה אוכלת ושחורה. והאש של מטה אינה מעלה לולבים והיא אדמה ואוכלת ואינה שורפת. לפיכך הסנה בער באש והסנה איננו אפל. ויאמר משה אסרה נא ואראה. רבי יוחנן אמר: שלש פסיעות פסע משה. רבי שמעון בן לקיש אמר, לא פסע, אלא צנארו עקם. אמר לו הקדוש ברוך הוא: נצטערך לראות, חניף, שאתה כדאי שאגלה עליך. מיד ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה אמרת הנני, חניף, שתבוא השעה ותתפלל על ישראל ומיד אני עונה אותך בלשון הזה: אז תקרא וה' יענה ותשוע ויאמר הנני (ישעיה נח, ט).

טז וילך משה וישב אל יתר חותנו. זה שאמר הכתוב: בכל עת אהב הרע ואח לצרה וילך (משלי יז, יז). מי היה זה? זה יתרו שקבל למשה שהיה בורח מפני פרעה. מכאן אתה למד, כל מי שקבל על עצמו לעשות מצוה ואין עושה אותה, אין אותה מצוה פוסקת מביתו. יתרו קבל לתוך ביתו גואל שברח מפני השונא, מן ביתו עמדה שקבלה לשונא שברח מפני הגואל והרגתו. ואיזה? זה סיסרא, שנאמר: וסיסרא נס ברגליו אל אהל יעל אשת חפר הקיני וגו', ותאמר אליו סורה אדני סורה אלי אל תירא וגו', ותקח יעל אשת חפר הקיני את יתד האהל וגו' (שופטים ד, יז-כא). וכתוב: ובני קיני חתן משה (שופטים א, טו). לכך נאמר: ואח לצרה וילך (משלי יז, יז). שני בני אדם קבלו שני צדיקים ונתברכו בשבילן, ולא היה להם בנים מתחלה, ומשנכנסו לבתיהם נתן להם הקדוש ברוך הוא בנים, לבן ויתרו. לבן, אפשר היה לו בן והיתה בתו רועה את צאנו? אלא שלא היו לו בנים. ומשנכנס יעקב לביתו, נתברך בנכסים ובבנים, דכתיב: נחשתי ויברכני ה' בגלגלך (בראשית ל, כז). וכתוב: וישמע את דברי בני לבן. יתרו, דכתיב: ולכהן מדן שבע בנות. אפשר היו לו בנים, ובנותיו רועות? אלא שלא היו לו, ומשנכנס משה לביתו, נתברך והיו לו בנים, דכתיב: ובני קיני חתן משה (שופטים א, טו). ובשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. אמר לו משה: רבון העולם, איני יכול, מפני שקבלני יתרו ופתח לי את פתח ביתו ואני עמו כבן. ומי שהוא פותח פתחו לחברו, נפשו הוא חייב לו. וכן את מוצא באלהיו בשעה שהלך אצל צרפית האלמנה, מת בנה. התחיל מתחנן ואמר: הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה

הרעות להמית את בנה, וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד על קרבו ויחי (מלכים א יז, כ-כב). ולא עוד אלא כל הפותח פתח לחברו, חנב בכבודו יותר מאביו ומאמו. את מוצא כשאמר אליהו לאלישע, שאל מה אעשה לך בטורם אלקח מעמך (מלכים ב, ט). אמר לו אלישע: ויהי נא פי שנים ברוחך אלי. אמר לו אליהו: אם תראה אתי לקח מאתך יהי לך כן, ואם אין לא יהיה. ויהי המה הלכים הלוח ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם וגו'. היה לו לאלישע לילך אצל אביו ואמו ולהחיותו, כשהחיה בן אכסניא שלו בנה של שונמית. וכן אליהו היה לו להחיות אבותיו, כשהחיה בנה של צרפית, אלא שמסר את נפשו על אכסניא שלו. וכך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבון העולם, קבלני יתרו ונהג בי כבוד, אלך שלא ברשותו. לך כתיב: וילך משה וישב אל יתרו חתנו. ויאמר ה' אל משה במדן. מאחר שדבר עמו בסנה, חזר ודבר עמו במדן. הענין צריך היה משלפניו.

מה כתיב למעלה מן הענין, ומשה היה רעה. הרבה נתיחדו עד שלא באו

לעולם. הפותח מתקן היה שיבוא לעולם, שנאמר: וחשך על פני תהום (בראשית א, ב). זה מלאך המות שמחשיך פני הבריות. וכתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. כבר היה, דכתיב: והארץ היתה תהו ובהו וחשך. ולא הביא הקדוש ברוך הוא את המות אלא על ידי הנחש שהיה מתקן, שנאמר: והנחש היה ערום (בראשית ג, א). וצפוי היה לפני הקדוש ברוך הוא שאדם עתיד לאכל ממנו וימות בעליה, דכתיב כי ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב, יח). אמר לו הקדוש ברוך הוא: אין זו משל עכשו, שכבר היה מתקן. וכתיב: הן האדם היה. עתיד היה המבול לבוא לעולם ויתפלט ממנו נח ובניו, דכתיב: נח איש צדיק תמים היה. צפוי היה שצדיק היה עומד ועולם מתנהג בו, והעמידו. ואחריו העמיד לאברהם, דכתיב: אחד היה אברהם (יחזקאל לג, כד). עתידים היו היסורים לעמד, והיה איוב מתקן שיבואו על ידיו, דכתיב: איש היה בארץ עוץ (איוב א, א). עתידין ישראל למכר בידי המון, והיה מתקן להם מרדכי שינצלו על ידיו. עתידין ישראל לירד להשתעבד במצרים, והיה יוסף מתקן להם, דכתיב: ויוסף היה במצרים (שמות טו, ג). עתידין ישראל להגאל ממצרים, והיה משה מתקן להם, דכתיב ומשה היה רעה.

יח וילך משה וישב אל יתרו חתנו. זה שאמר הכתוב: והוא באחד ומי ישיבנו

ונפשו אותה ויעש (איוב כג, יג). דרש רבי פפוס, לפי שהוא יחיד בעולם ואין מי

שְׂמִימָחָה בְּיָדוֹ, כָּל מַה שְׂרוּצָה לַעֲשׂוֹת עוֹשֶׂה, וְנִפְשׁוֹ אֹתָהּ וַיַּעַשׂ. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, חֲיִידָא פְּפוּס, אֵין דּוֹרְשִׁין כּוֹן. אָמַר לוֹ: וּמַהוּ וְהוּא בְּאַחַד וּמִי יִשְׁיבְנוּ? אָמַר לוֹ: כָּשֶׁם שֶׁהַשּׂוֹאֵל שׂוֹאֵל לְמִטּוֹן, כֶּדָּ לְמַעְלָן. מִנַּיִן? דְּכַתִּיב: בְּגִזְרַת עִירִין פְּתַגְמָא וּמֵאִמַר קַדִּישִׁין שְׂאֵלְתָא עַד דְּבִרַת דִּי יִנְדְּעוֹן חֲיִיא דִּי שְׁלִיט עֲלָהּ בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמַן דִּי יִצְבָּא יִתְנַנְּה וּשְׁפַל אֲנָשִׁים יִקִּים עֲלֶיהָ [\(דניאל ד, יד\)](#). כָּשֶׁם שֶׁנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּהִלְכָה לְמִטּוֹן, כֶּדָּ נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּהִלְכָה לְמַעְלָן, וְהִכַּל בְּמִשְׁפָּט, שְׁנַאָמַר: אָבֵל אֲגִיד לָךְ אֶת הַרְשׁוּם בְּכַתָּב אֲמַת [\(דניאל י, כא\)](#). וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּמִשְׁפָּט וְאוֹמַר: הֵיאָךְ יִצְא מִשְׁפָּט פְּלוּנִי. וְהֵם אוֹמְרִים: כֶּדָּ וְכָךְ יִצְא. וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְסַפֵּים עִמָּהוּן. מִמֵּי אֲתָה לְמַד? מִמִּיכָה. רָאָה מַה כְּתִיב וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ לְכוּן שְׁמַע דְּבַר ה' רְאִיתִי אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כְּסֵאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמְדִים עָלָיו מִימִינוֹ וּמִשְׂמָאלוֹ [\(מלכים א כב, יט\)](#). וְכִי יֵשׁ שְׂמָאל לְמַעְלָן? אֵלָּא אֵלוֹ מִימִינִים, מִטּוֹן לְכַף זְכוּת. וְאֵלוֹ מִשְׂמָאֵילִים, מִטּוֹן לְכַף חוּבָה. וַיֹּאמֶר ה' מִי יִפְתָּה אֶת אַחֲבָב וַיַּעַל וַיַּפֵּל בְּרַמֹּת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בָּכָה וְזֶה אָמַר בָּכָה. לְלַמֵּדְךָ, שֶׁהִכַּל בְּמִשְׁפָּט, שְׁנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּדִין. וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמָּהוּן. וּמַה הוּא בְּאַחַד וּמִי יִשְׁיבְנוּ. שְׁמַשְׁנַגְמַר הַדִּין, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נִכְנָס לְמִקְוֹם שְׂאִין לְהֵם רְשׁוּת לְכַנְס וְחוֹתֵם אֶת הַדִּין, שְׁנַאָמַר: וְהוּא בְּאַחַד וּמִי יִשְׁיבְנוּ, וְהוּא יוֹדַע דַּעַת כָּל בְּרִיּוֹתָיו וְאֵין מִי שְׁיִשְׁיב עַל דְּבָרָיו. דְּבַר אַחַר, וְהוּא בְּאַחַד וּמִי יִשְׁיבְנוּ, עַל שֶׁהוּא יְחִידִי בְּעוֹלָמוֹ. רָאָה, שְׂאִין מְשִׁיב עַל דְּבָרָיו. תַּדַּע לָךְ, כַּמָּה נִתְקַשָּׁה יוֹנָה שְׁלֵא לִילָךְ בְּשְׁלִיחוּתוֹ, שְׁנַאָמַר: וַיִּקָּם יוֹנָה לְבָרַח תִּרְשִׁישָׁה [\(יונה א, ג\)](#). אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: נִרְאָה שֶׁל מִי עוֹמֵד. לֹא זָז עַד שֶׁהִלָּךְ. וַיִּקָּם יוֹנָה וַיִּלָּךְ אֶל נִינְוָה כְּדָבַר ה'. וַיִּרְמֶיָה אָמַר: לֹא יִדְעִיתִי דְּבַר כִּי נַעַר אֲנִכִּי [\(ירמיה א, ג\)](#). אָמַר לוֹ: אֵל תֹּאמַר נַעַר אֲנִכִּי כִּי עַל כָּל אֲשֶׁר אֲשַׁלְחָךְ תִּלָּךְ. לֹא זָז עַד שֶׁהִלָּךְ. הָיוּ וְנִפְשׁוֹ אֹתָהּ וַיַּעַשׂ. מִשָּׂה, אָמַר לוֹ: וַעֲתָה לְכָה וְגו'. אָמַר לוֹ: שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלַח. לֹא זָז עַד שֶׁהִלָּךְ. וַיִּלָּךְ מִשָּׂה וַיִּשָּׁב אֶל יִתְרַ חֲתָנּוֹ וְגו'. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעֵנָן, וַיִּרְא ה' כִּי סָר לְרֵאוֹת. רַבִּי אֲבָא בַר כַּהֲנָא אָמַר: כָּל מִי שֶׁנִּכְפַּל שְׁמוֹ, הוּא בְּשָׁנֵי עוֹלָמוֹת. נַח נַח [\(בראשית ז, ט\)](#). אֲבָרְהָם אֲבָרְהָם [\(בראשית כב, יב\)](#). יַעֲקֹב יַעֲקֹב [\(בראשית מו, ג\)](#). מִשָּׂה מִשָּׂה, שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל [\(ש"א ג, ה\)](#). פֶּרֶץ פֶּרֶץ [\(רות ז, יח\)](#). אָמַרוּ לוֹ: וְהָרִי כְּתִיב אֵלָּה תוֹלְדֵת תִּרְחַח תִּרְחַח. אָמַר לְהֵם: אֵף הוּא יֵשׁ לוֹ חֶלֶק בְּשָׁנֵי עוֹלָמוֹת. וְלֹא נֶאֱסַף אֲבִינוֹ אֲבָרְהָם, עַד שֶׁנִּתְבַּשֵּׁר שְׁעָשָׂה תִּרְחַח אֲבִיו תְּשׁוּבָה, שְׁנַאָמַר: וְאֲתָה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם [\(בראשית טו, טו\)](#). אָמַר אֲבָרְהָם לְפָנֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּל מַה שֶׁסְּגַלְתִּי מַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲנִי הוֹלֵךְ אֶצֶל אֲבוֹתַי. בְּשָׂרוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲיִידָא, שְׁעָשָׂה אֲבִידָא תְּשׁוּבָה. לְפִיכֶךָ נִכְפַּל שְׁמוֹ.

יט וַיֹּאמֶר מִשָּׂה מִשָּׂה וַיֹּאמֶר הַנְּנִי. מַהוּ הַנְּנִי? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה, הַנְּנִי לְכַהֲנָה, הַנְּנִי לְמַלְכוּת. אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּמִקְוֹם עֲמוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם

אתה עומד. אברהם אמר הנני, ואתה אומר הנני. אל תקרב הלם, אין הלם אלא מלכות, שנאמר: מי אנכי אדני אלקים ומי ביתי כי הבאתני עד הלם (ש"ב ו, יח). וכן הוא אומר: הבא עוד הלם איש (ש"א י, כב). ביהושע פתיב: ויאמר מלאך ה' אל יהושע של נעלה מעל רגלך (יהושע ה, טו). ובמשה פתיב: של נעליך. ויאמר אנכי אלהי אביך אלהי אברהם וגו'. נגלה עליו בקולו של עמרם אביו, כדי שלא יתגרא. באותה שעה שמח משה ואמר: עוד אבי עמרם חי. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אנכי אלהי אביך אלהי אברהם וגו', בפתיב באתי אליך, שלא תתגרא. מיד: ויסתר משה פניו. אמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך, בשביל שחלקת לי כבוד, אני חולק לך כבוד לעיני כל ישראל. וייראו מגשת אליו, לפי שפתיב בו כי ירא. ועל שלא רצית להביט, לפיכך ותמונת ה' גיט. ועל שהסתרת פנים, לפיכך וייראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פניו. הנה צעקת בני ישראל באה, מלמד שהקדוש ברוך הוא היה רואה בשעבודו ובלחיצתם.

כ ויאמר ה' ראה ראיתי. זה שאמר הפתיב כי הוא ידע מתי שוא וירא און ולא יתבונן (איוב יא, יא). אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: אני רואה שפתי ראיות, ראה ראיתי, ראיתי וידעתי את מכאביו, ואני גואלן עכשו. וראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא, שעתידים להכעיסני במעשה העגל. לךך נאמר ראה ראיתי. אמר רבי שמואל בר נחמן: הדבר הזה שפט עתניאל לפני הקדוש ברוך הוא. אמר: רבוננו של עולם, כך הבטחת את משה, בין עושין רצונך בין לא עושין רצונך, שאתה גואלן, שנאמר: ותהי עליו רוח ה' וישפט את ישראל ויצא למלחמה (שופטים ג, ז). לךך נאמר: כי ידעתי את מכאביו. אמר הקדוש ברוך הוא: מה אני עושה? אני גואלן. וארד להצילו מיד מצרים. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרת. הנה מבקש משה לומר לו להודיעו את השם הגדול. אמר לו: אם יאמרו לי מה שמו מה אמר. אמר לו: משה, שמי אתה מבקש לידע. לפי מעשי אני נקרא. כשאני דן את הבריות, אני נקרא אלהים. וכשאני עושה נקמה ברשעים, אני נקרא צבאות. וכשאני תולה על חטאיו של אדם, אני נקרא אל שדי. וכשאני יושב במדת רחמים, אני נקרא רחום. שמי הוא לפי מעשי. אלא לךך אמר להם, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם, זה שמי לעולם וזה זכרי לדר דר. אמר לפניו: רבון העולמים, שבועה נשבעתי ליתרו שאיני הולך אלא ברשותו. אמר לו: לךך חזר למדון ושם אתיר לךך את נדרך. לפיכך דבר עמו במדון, שנאמר: ויאמר ה' אל משה במדון. וילך משה וישב אל יתר חתנו. לא היה צריך לומר אלא וישב אל מדון, ולמה אל יתר חתנו? להתיר לו את נדרו, ולטל ממנו רשות, שנאמר: ויאמר לו אלקה נא ואשובה וגו'.

כא ויאמר יתרו למשה לך לשלום. אתה מוצא, כל מי שנאמר בו: לך לשלום, הולך וחוזר. וכל מי שנאמר בו: לך בשלום, הלך ולא חזר. מניין? וישלח דוד את אבנר וילך בשלום (ש"ב, כא). הלך ולא חזר. ויתרו שאמר למשה לך לשלום, הלך וחזר.

כב ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם. זה אחד מעשרה דברים ששנו רבותינו לתלמי המלך בשעה שכתבו לו את התורה יונית, ואלו הן: אלהים ברא בראשית (בראשית א, א). אעשה אדם בצלם ובדמות (בראשית א, כו). זכר ונקבה בראו (בראשית א, כז). ויכל ביום הששי, וישבת ביום השביעי. הבה ארדה ואבלה שם שפתם (בראשית יא, ז). ותצחק שרה בקרוביה (בראשית יח, יב). כי באפס הרגו שור וברצנם עקרו אבוי (בראשית מט, ו). ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא אדם. (שמות ד, ט). ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובארץ גשן ובארץ כנען שלשים שנה וארבע מאות שנה (שמות יב, מ). וישלח את זאטוטי בני ישראל. ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו (שמות כד, יא). אשר חלק ה' אלהיך (דברים ד, יט) אתם להאיר לכל העמים אשר תחת כל השמים. אשר לא צויתי לאמות לעבדן (דברים יז, ג). וכתבו לו את צעירת הרגלים, ולא כתבו לו את הארנבת (ויקרא יא, ו). לפי שאשתו של תלמי המלך ארנבת שמה, שלא יאמר שחקו בי היהודים וכתבו לי שם אשתי בתורתם.

כג ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמר. כאדם שאומר, יצאו הבהמין. ויקח משה את מטה האלהים. אמר לו הקדוש ברוך הוא: טל מטה זה בגדף וכל נסים שאתה מבקש אתה עושה בו. הכה בו את היאור, שנאמר: ומטף אשר הכית בו את היאור. פעמים שהוא קורא אותו מטה האלהים, ופעמים שהוא קורא אותו ומטף. ויאמר ה' אל משה בלכתך, הראה לו הקדוש ברוך הוא את כל הנסים ואת האותות והמופתים. אמר לו: מזה בגדף. אמר לו: מטה. אמר לו: השליכנו ארצה, ויהי לנחש. למה נחש ולא דבר אחר? אלא אמר לו: כשם שהנחש נושף וממית, כך מצרים נושכין וממיתין את ישראל. ואחר כך נעשה כעץ, כך יהיו המצרים לעץ יבש. אמר לו: הבא נא ידך בחיקך, והנה ידו מצרעת. מה הצרעת דבר טמא, כך המצרים טמאין ומטמאין את ישראל. וישב ידו אל חיקו והנה שבה כבשרו, כך אני מטהר את ישראל מטמאת מצרים. ולקחתני ממימי היאור והיו לדם, כך אני מכה מצרים במכת דם. דבר אחר, אמר משה

לפני הקדוש ברוך הוא: והן לא נאמינו לי ולא ישמעו בקלי. אמר לו: מזה בידך. מזה כתיב, שמה שבידך אתה צריך ללקות, שאתה מוציא לשון הרע על בני כשם שהנחש הוציא לשון הרע ואמר: כי ידע אלהים וגו' (בראשית ג, ה). ובני מיד מאמינים, שהם מאמינים בני מאמינים. מאמינים, דכתיב: ויאמן העם. בני מאמינים, דכתיב: והאמין בה' (בראשית טו, ו) ומה הנחש הלקייתי אותו בצרעת, אף אתה הבא נא ידך בחיקך, ויבא ידו בחיקו, והנה ידו מצרעת פשג. והיה אם לא נאמינו ולקחת ממימי היאר והיו לדם. רמז לו רמז, שעתיד לטל את דינו במים, שנאמר: המן הסלע הזה (במדבר כ, ט).

כז וילך משה ואהרן ויאספו וגו'. אמר להם: כך אמר הקדוש ברוך הוא: פקדתי אתכם. סימן זה היה מסור בידם מימות אברהם ויצחק. ויעקב מסר ליוסף, ואמר להם: כל גואל שייבוא ויאמר לכם פקד פקדתי, הוא הגואל של אמת. כיון שבא משה ואמר פקד פקדתי, מיד ויאמן העם. אמרו להם משה ואהרן: בואו עמנו ונלך אצל פרעה. הלכו עמהם זקני ישראל, והיו מגנבין עצמן ונשמטין אחד אחד, שנים שנים, והלכו להם. כיון שהגיעו לפלטרין של פרעה הלכו כלם, שלא נמצא מהם אחד, שפך פתיב: ואחר באו משה ואהרן. והיכן הזקנים? אלא שהלכו להם. אמר להם הקדוש ברוך הוא: וכך עשיתם, חייכם, שאני פורע לכם. אימתי? בשעה שעלה משה ואהרן עם הזקנים להר סיני לקבל את התורה, החזירו הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב (שמות כד, יד). אמר להם הקדוש ברוך הוא: בעולם הזה לא ראיתם כבוד של תורה, אבל לעולם הבא אני מראה לכם אור כבוד של תורה, שנאמר: וחפרה הלבנה ובושה החמה וגו' (ישעיה כד, כג).

כח ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה. זה שאמר הכתוב: ירעם אל בקולו נפלאות עשה גדלות ולא נדע (איוב לו, ה). מהו ירעם אל בקולו נפלאות. כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה בסיני, הראה בקולו לישראל פלאי פלאים. כיצד? היה הקדוש ברוך הוא מדבר והיה הקול יוצא ומחזיר בכל העולם, וישראל שומעין את הקול בא להם מן הדרום, והיו רצין לדרום לקבל את הקול. ומדרום נהפך להם מן הצפון, והיו רצין לצפון. ומצפון נהפך להם למזרח, והיו רצין למזרח לקבל את הקול. וממזרח נהפך להם למערב, והיו רצין למערב. מן המערב נהפך להם מן השמים, ותולין עיניהם לשמים. והיה נהפך להם מן הארץ, היו מביטין לארץ, שנאמר: מן השמים השמיעך את קלו וגו' (דברים ד, לו) והיו ישראל

אומרים זה לזה: והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה, תהום אמר לא בי היא וגם אמר אין עמדי, ונעלמה וגו', אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה [\(איוב כח, יב-כב\)](#). והיו ישראל אומרים: מהיכן הקדוש ברוך הוא בא מן המזרח או מן המערב או מן הצפון או מן הדרום? שנאמר: ויאמר, ה' מסיני בא [\(דברים לג, ב\)](#). ואומר: אלוה מתימן יבוא [\(חבקוק ג, ג\)](#). וכל העם ראים את הקולות. רואים את הקול אינו אומר אלא את הקולות. אמר רבי יוחנן: הנה הקול יוצא ונחלק לשבעה קולות, ומשבעה קולות לשבעים לשון, כדי שישמעו כל האמות. וכל אמה ואמה שומעת קולו בלשון האמה, ונפשותיהן יוצאות. אבל ישראל, היו שומעין ולא היו נזקין. כיצד הנה הקול יוצא? אמר רבי תנחומא: דו פרצופין הנה, והנה יוצא והורג לאמות שלא קבלו את התורה, ונותן חיים לישראל שקבלו את התורה. הוא שמשה אומר להם בסוף ארבעים שנה, כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים וגו' [\(דברים ה, כג\)](#). אפה שמעת קולו וחיית, אבל האמות שומעין ומתים. בא וראה היא הקול יוצא אצל ישראל, כל אחד ואחד לפי כחו. הזקנים היו שומעין את הקול לפי כחו, והבחורים לפי כחו, והנערים לפי כחו, והקטנים לפי כחו, והיונקים לפי כחו, והנשים לפי כחו. ואף משה לפי כחו, שנאמר: משה ידבר והאלהים יענו בקול [\(שמות יט, יט\)](#). בקול שהיה יכול משה לסבל. וכן הוא אומר: קול ה' בפה [\(תהלים כט, ד\)](#). בכחו לא נאמר אלא בפה, שכל אחד ואחד מהן יכול לסבל. ואף הנשים המעברות כפי כחו. הוי אומר: כל אחד ואחד לפי כחו. אמר רבי יוסי בר חנינא: אם תמה אפה על הדבר, למד מן המן, שלא היה יורד להם לישראל אלא לפי כח של כל אחד ואחד מהם. הבחורים היו אוכלין אותו פלחם, שנאמר: הנני ממטיר לכם לחם מן השמים [\(שמות טו, ד\)](#). הזקנים, כצפיחית בדבש, שנאמר: וטעמו כצפיחית בדבש [\(שמות טו, לא\)](#). והיונקים, כחלב משדי אמה, שנאמר: והיה טעמו כטעם לשד השמן [\(במדבר יא, ח\)](#). והחולים, כסלת מערב בדבש, שנאמר: ולחמי אשר נתתי לך סלת ושמן ודבש [\(יחזקאל טו, יט\)](#). והגוים היו טועמין אותו מר כגד, שנאמר: והמן כזרע גד [\(שמות טו, לא\)](#). אמר רבי יוסי בר חנינא: ומה אם המן שהיה מין אחד, נהפך להן למיניו הרבה בשביל צורך כל אחד ואחד. הקול שהיה יוצא והיה בו כח, על אחת כמה וכמה שהיה משתנה לכל אחד ואחד לפי כחו כדי שלא יזקו. ומנין שהקול נחלק לקולו הרבה, שנאמר: וכל העם ראים את הקולות [\(שמות כח, ט\)](#). הקול אין כתיב כאן אלא הקולות. הוי, ירעם אל בקולו נפלאות.

כו דבר אחר, ירעם אל בקולו נפלאות. אימתי עשה הקדוש ברוך הוא בקולו נפלאות? בשעה שבקש לשלח משה אל פרעה לגאל את ישראל ממצרים, והיה משה במדון, שהיה מתגרא מפני פרעה. כיון שנגלה הקדוש ברוך הוא עליו במדון ואמר לו לך שב מצרים, נחלק הדבור לשני קולות ונעשה דו פרצופין, והיה משה

שומע במדן לך שב מצרים, ואהרן שומע לך לקראת משה. ומי שהיו באמצע, לא היו שומעין כלום, הוי ירעם אל בקולו נפלאות.

כז דבר אחר, לך לקראת משה המדברה. זה שאמר הכתוב: מי יתנדף כאח לי (שה"ש ח, א). ישראל אומרין לפני הקדוש ברוך הוא, מי יתנדף כאח לי. את מוצא, כל האחים שונאים זה לזה. קין שונא להבל, שנאמר: ויקם קין אל הבל אחיו וגו' (בראשית ד, ח). ישמעאל שונא ליצחק, שנאמר: ותרא שרה את בן הגר המצרית וגו' (בראשית כא, ט). ואין מצחק אלא שבקש להרגו, שנאמר: יקומו נא הנערים וישחקו (ש"ב ב, יד). עשו שונא ליצקב, שנאמר: ויאמר עשו בלבו וגו' (בראשית כז, מא). השבטים, שנאו ליוסף, שנאמר: וישנאו אתו (בראשית לו, ד). וכאיזה אח אמרו ישראל להקדוש ברוך הוא, כמשה ואהרן, שנאמר: הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד (תהלים קלג, א). שהיו אוהבין ומחבבין זה את זה. שבשעה שנטל משה את המלכות ואהרן את הכהנה, לא שנאו זה את זה, אלא היו שמחים זה בגדלת זה וזה בגדלת זה. תדע לך, שבשעה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה שילך בשליחותו אצל פרעה ואמר לו שלח נא ביד תשלח, את סבור שמא עכב משה שלא רצה לילך. אינו כן, אלא כמכבד לאהרן. אמר משה: עד שלא עמדתי, היה אהרן אחי מתנבא להם במצרים שמונים שנה. הוא שכתוב: ואודע להם בארץ מצרים (יחזקאל כ, ה). ומנין שאהרן היה מתנבא להם במצרים? שכך הוא אומר: ויבא איש אלהים אל עלי ויאמר אליו פה אמר ה' הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים וגו' (ש"א ב, כו). אמר משה: כל השנים האלו היה אהרן אחי מתנבא, ועכשו אני נכנס בתחומי של אחי ויהיה מצר, לך לא היה רוצה לילך. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לא אכפת לאהרן בדבר זה, לא די שאינו מצר אלא עוד שמח, תדע לך, שאמר לו: וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. אינו אומר ושמח בפניו או שמח בלבד, אלא ושמח בלבו. אמר רבי שמעון בר יוחאי: הלב ששמח בגדלת אחיו, יבוא וישמח וילבש אורים ותמים, שנאמר: ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן (שמות כח, ט). הוי, וגם הנה הוא יוצא לקראתך וגו'. כיון שאמר לו כך, קבל עליו לילך. מיד נגלה הקדוש ברוך הוא על אהרן ואמר לו: לך לקראת משה. הוי, מי יתנדף כאח לי, כמשה וכאהרן, אמצאך בחוץ אשקך, ויפגשוהו בהר האלהים וישק לו.

כח לך לקראת משה. זה שאמר הכתוב: חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו (תהלים פה, יא). חסד, זה אהרן, שנאמר: ויללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך (דברים

ג.ח. וְאֵמֶת, זֶה מִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכֹל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז). הוּי, חֶסֶד וְאֵמֶת נִפְגְּשׁוּ. צָדֵק וְשְׁלוֹם נִשְׁקוּ. צָדֵק, זֶה מִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: צְדָקָת ה' עֲשֵׂה (דברים לג, כא) וְשְׁלוֹם, זֶה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשְׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הִלַּךְ אֶתִּי (מלאכי ב, ו). נִשְׁקוּ, וַיִּשְׁק לֹו. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, כָּל הַנְּשִׁיקוֹת שֶׁל תַּפְלוֹת הֵן, חוּץ מִשְׁלֵשׁ נְשִׁיקוֹת: נְשִׁיקַת פְּרִישׁוֹת, נְשִׁיקַת גְּדֻלָּה, נְשִׁיקַת פְּרָקִים. נְשִׁיקַת פְּרִישׁוֹת מִנֵּי? דְּכָתִיב: וַתִּשַׁק עֲרֶפֶה לַחֲמוֹתָהּ (רות א, יד). נְשִׁיקַת גְּדֻלָּה מִנֵּי? דְּכָתִיב: וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת פֶּה הַשֶּׁמֶן וַיִּצַק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשְׁקֵהוּ (ש"א יא, א). נְשִׁיקַת פְּרָקִים מִנֵּי? דְּכָתִיב: וַיִּלָּךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בַּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַׁק לֹו.

כט ויגד מִשָּׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל דְּבָרֵי ה'. הַתְּחִיל מִשָּׁה אֹמֵר לֹו כָּל מַה שֶּׁאָמַר לֹו הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הִיאֵךְ יִלָּךְ וְהִיאֵךְ יַעֲשֶׂה הָאוֹתוֹת. כֵּינֹן שֶׁהֲלָכוּ, הַשְׁוּי אֶצֶל הַזְּקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּלָּךְ מִשָּׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאסְפוּ אֶת כָּל זְקֵנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. לְעוֹלָם הַזְּקֵנִים מַעֲמִידִין אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכֹן הוּא אֹמֵר: וְכָל יִשְׂרָאֵל וַיִּזְקְנוּ וְשׁוֹפְטֵי עוֹמְדִים מַזָּה וּמַזָּה לְאֲרוֹן (יהושע ח, כב). אֵימָתִי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין? כְּשֵׁיט לָהֶם זְקֵנִים. לָמָּה? כְּשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם הָיוּ נִשְׁאֲלִין בְּזְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂאֵל אָבִיךָ וַיִּגְדֶּךָ זְקֵנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ (דברים לב, ז). שְׂכָל מִי שֶׁנוֹטֵל עֲצָה מִן הַזְּקֵנִים, אֵינֹו נִכְשָׁל. תִּדַע לָךְ, כְּשֶׁשָּׁלַח בֶּן הַדָּד אֶצֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, כֹּה אָמַר בֶּן הַדָּד כְּסָפֶךָ וְזִהְבֶךָ לִי הֵם וְנִשְׁיֶךָ וּבְנֶיךָ הַטּוֹבִים לִי הֵם (מלכים א כ, ג). שָׁלַח לֹו מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, כְּדָבָרְךָ אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ לָךְ אֲנִי וְכָל אֲשֶׁר לִי. שָׁלַח לֹו פַעַם שְׁנֵי, כִּי אִם כְּעֵת מִחָר אֲשָׁלַח אֶת עֲבָדֵי אֱלֹיךָ וְחַפְשׁוּ אֶת בֵּיתְךָ וְאֵת בְּתֵי עֲבָדֶיךָ וְהָיָה כָּל מַחֲמַד עֵינֶיךָ יִשְׁיִמוּ בְיָדָם וְלָקְחוּ. כָּל מַה שֶׁתִּבְעַע בְּרֹאשׁוֹנָה, אֵינֹו חֲמֻדָּה. בְּקֵשׁ כְּסָף וְזָהָב וְהוּ חֲמֻדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָאוּ חֲמֻדַת כָּל הַגּוֹיִם (חגי ב, ז). בְּקֵשׁ נְשִׁים וְהוּ חֲמֻדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּן אָדָם הִנְנִי לְקַח מִמֶּךָ אֶת מַחֲמַד עֵינֶיךָ בְּמַגְפָּה (יחזקאל כד, ט). בְּקֵשׁ בְּנִים וְהוּ חֲמֻדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִמַּתִּי מַחֲמַדֵי בְטָנִם (יהושע ט, טז). הוּי, כָּל מַה שֶׁתִּבְעַע בְּרֹאשׁוֹנָה חֲמֻדָּה. וּמַה הוּא וְהָיָה כָּל מַחֲמַד עֵינֶיךָ, דְּבָר שֶׁהוּא חֲמֻדָּה מִתּוֹךְ חֲמֻדָּה. וְאֵיזֹו? זֹו הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַנְּחַמְדִים מִזָּהָב וּמִפָּזָרָב (תהלים יט, יא) כֵּינֹן שֶׁשָּׁמַע מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כֶּף אָמַר: אֵין זֹו שְׁלִי. הַדְּבָר הַזֶּה שֶׁל זְקֵנִים. מִיָּד וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְכָל זְקֵנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר דַּעוּ נָא וַיִּרְאוּ כִי רָעָה זֶה מִבְּקֵשׁ כִּי שָׁלַח אֵלֵי לְנִשֵׁי וּלְבָנֵי וּלְכַסְפֵי וּלְזָהָבִי וְלֹא מִנְעִתִי מִמֶּנּוּ, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כָּל הַזְּקֵנִים וְכָל הָעָם אֵל תִּשְׁמַע וְלֹא תֵאבֶה (מלכים א כ, ז-ח). כֵּינֹן שֶׁשָּׁמַע לַעֲצַת הַזְּקֵנִים, מִיָּד וַיֵּצֵא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּדְ אֶת הַסּוּס וְאֶת הָרֶכֶב וְהַכָּה בְּאָרֶם מִכָּה גְדוֹלָה. הוּי, לְעוֹלָם נְמֻלְכִים בְּזְקֵנִים. וְכֹן כְּתִיב: קָרָא מִשָּׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא ט, א). אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: לָמָּה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְעוֹף? מָה עוֹף אֵינֹו פּוֹרַח בְּלֹא כְּנָפִים, אָף יִשְׂרָאֵל אֵינֹן יְכוּלִין לַעֲמֹד בְּלֹא זְקֵנִים. גְּדוֹל כַּח הַזְּקֵנִים. אִם זְקֵנִים הֵם, חֲבִיבִין לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְאִם נְעָרִים, נְטֻפְלָה בְּהֵן יְלָדוֹת. תִּנְי רַבִּי שְׁמַעוֹן בַּר יוֹחָאִי,

בכמה מקומות שנינו שחלק הקדוש ברוך הוא כבוד לזקנים. בסנה, דכתיב: לך
ואספת את זקני ישראל (שמות ג, טו). וכתיב: ושמעו לקלך ובאת אתה וזקני ישראל
אל מלך מצרים. בסיני, דכתיב: ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב
ואביהו ושבעים מזקני ישראל (שמות כד, א). באהל מועד, קרא משה לאהרן ולבניו
ולזקני ישראל (ויקרא ט, א). לעתיד לבוא כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים
ונגד זקניו כבוד (ישעיה כד, כג). רבי אבין אמר: עתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד את
זקני ישראל כגרון, והוא יושב בראש כלם כאב בית דין ודנין את אמות העולם,
שנאמר: ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושירו (ישעיה ג, יד). על זקני עמו ושירו אין
כתיב כאן, אלא עם זקני עמו ושירו, יושב עמהו ודנין אמות העולם. ומה אומר
להם: אתם בערתם הכרם, אלו ישראל, שנאמר: כי כרם ה' צבאות בית ישראל
(ישעיה ה, ז). גזלת העני בבתיכם, שנאמר: כי ה' יסד ציון ובה יחסו עניי עמו. (ישעיה
יד, לב). וכן דרש המלכים לישב עגלה כגרון, ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה
ישבים איש על כסאו מלפשים בגדים כגרון. (מלכים א כב, י) וכי כגרון ישובו? אלא
כדתנינו, סנהדרין היו יושבין פחצי גרון עגלה, כדי שיהיו רואין זה את זה, ושני
סופרי הדין יושבין לפניו וכותבין דברי המחייבין ודברי המזכין. אמר שלמה:
אני ראיתי יושב עמהו ודן בתוכם, שנאמר: נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני
ארץ (משלי לא, כג).

פרשת וארא

א וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה'. ילמדנו רבנו, מהו שיקרא אדם
את השם באותיותיו. כך שנו רבותינו: אלו שאין להן חלק לעולם הבא: האומר
אין תחית המתים מן התורה, ואין תורה מן השמים, והאפיקורוס, והלוחש על
המכה ואומר: כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך.
אבא שאול אומר: אף ההוה את השם באותיותיו. ראה כמה קשה חלול השם.
אמר בן עזאי: כבכול הקדוש ברוך הוא לא הזכיר שמו, עד שאמר שתי תבות
בראשית ברא ואחר כך אמר אלהים. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף משה לא

הזכיר את השם, עד שאמר עשרים ואחת תבות, האזינו השמים ואדברה וגו' (דברים לב, א), ואחר כך, כי שם ה' אקרא. תדע לך, שלא גלה אותו לאבות העולם. ולמה גלה אותו למשה? על שהלך לגאל את ישראל. מה כתיב למעלה מן הענין וישב משה אל ה' ויאמר, אדני למה הרעתה לעם הזה. אם אמר אדם לגדול הימנו למה הרעתה, דבר קשה הוא אומר. ולא עוד אלא אמר, ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: חבל על דאבדון ולא משתכחין, הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי, ולא אמרתי להם ששמי ה' כשם שאמרתי לך, ולא הרירו אחר מדותי. אמרתי לאברהם, קום התהלך בארץ לארפה וגו' (בראשית יג, יז). בקש מקום לקבר שרה ולא מצא, עד שקנה בארבע מאות שקל כסף, ולא הרירו אחר מדותי. אמרתי ליצחק גור בארץ הזאת כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל (בראשית כג, א). בקש מיס לשתות ולא מצא, שנאמר: ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים וגו' (בראשית כג, כ). ולא הרירו אחר מדותי. אמרתי ליעקב: הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה (בראשית כח, יג). בקש מקום לנטע אהלו ולא מצא, עד שקנה במאה קשיטה, ולא הרירו אחר מדותי. ואתה תחלת שליחותי אמרת לי מה שמך, ועכשו אתה אומר: ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך וגו', לפיכך עתה תראה אשר אעשה לפרעה וגו'. במלחמת פרעה תראה, ואין אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים שיעשה בהן נקמה יהושע תלמידך. מכאן את למד, שנטל משה את הדין, שלא לכנס לארץ. לפיכך כתיב: וידבר אלהים אל משה, שישב עליו במדת הדין. ויאמר אליו אני ה', מדת רחמים, שאגאל את ישראל ואכניסם לארץ. לך כתיב: וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי.

ב לכו אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי וגו'. ואין לכו אלא שבועה, שנאמר: ולכו נשבעתי לבית עלי וגו' (ש"א ג, טז). הלך משה ואמר להם כך: וידבר משה ולא שמעו אל משה מקצר רוח וגו'. חזר משה ואמר: הן בני ישראל לא שמעו אלי. וידבר ה' אל משה דבר אל פרעה. המושל אומר: מן שטיא לית הנאי אלא קציה. וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצגם אל בני ישראל ואל פרעה. עשה אותן שוים. אמר להם הקדוש ברוך הוא: היו נוהגין בו כבוד וחלקו כבוד למלך, שאני צריך לו לעשות בו את הדין. לפיכך משה אומר לו: גלכה נא דרך שלשת ימים. פן יפגעך בדבר או בחרב לא אמר, אלא פן יפגענו (שמות ה, ג), שנהג בו כבוד.

כ ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת, יפה אומר לכם. את מוצא בנח, לאחר

שְׁהָצִילוּ מִן הַמַּבּוּל אָמַר לָנֹחַ: וְלֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל (בראשית ט, יב) אָמַר לוֹ: תֵּן לִי אוֹת. אָמַר לוֹ: אֵת קִשְׁתִּי נִתְּתִי בְּעֵגֶן. חִזְקִיָּה כְּשִׁחְלָה, שָׁלַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵת יְשַׁעְיָה וְאָמַר לוֹ: כֹּה אָמַר ה', הֲנִנִּי רַפָּא לְךָ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי תַעֲלֶה בֵּית ה' (מלכים ב, כ, ה). אָמַר לוֹ: מָה אוֹת? אָמַר לוֹ: הֲנִנִּי מְשִׁיב אֵת צַל הַמַּעְלֹת (ישעיה לח, ח). וְכֵן נֶאֱמַר לִיהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל: שָׁמַע נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְגוֹי כִּי אֲנֹשִׁי מוֹפֵת הַמָּה (זכריה ג, ח). הַצְּדִיקִים מִבְּקָשִׁים מוֹפֵת, כָּל שֶׁכֵּן פָּרַעַה הִרְשָׁע. הָיוּ, כִּי יִדְבַר אֲלֵיכֶם פָּרַעַה תִּנּוּ לָכֶם מוֹפֵת. מִיָּד, וַיִּשְׁלַךְ אֶהָרוֹן אֶת מִטְהוֹ וַיְהִי לַתִּנּוּן. אָמַר פָּרַעַה: כֶּף כַּחוֹ שֶׁל אֱלֹהֵיכֶם, מִכָּאן יוֹצֵאִים כְּשָׁפִים לְכָל הָעוֹלָם. וַיִּקְרָא גַם פָּרַעַה, קָרָא לְנִעְרִים וּלְתִינוּקוֹת בְּנֵי חַמֶּשׁ בְּנֵי אַרְבַּע שָׁנִים, וַיִּשְׁלִיכוּ אִישׁ מִטְהוֹ. לְכֶף כְּתִיב גַּם פָּרַעַה, שֶׁלֹּא קָרָא תַחֲלָה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְׁפִּים. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנִם לְבִרְכָה: גִּס גְּדוֹל נַעֲשֶׂה בַמִּטָּה, שֶׁאֵלּוּ בָּלַע תִּנּוּן אֶת הַתִּנּוּנִים, כֶּף דָּרָךְ הַתִּנּוּנִים לְבָלַע זֶה אֶת זֶה. אֲלָא אַחַר שֶׁנַּעֲשֶׂה מִטָּה, דְּכָתִיב: וַיִּבְלַע מִטָּה אֶהָרוֹן אֶת מִטְהָם. וְאֵלּוּ הָיָה עוֹשֶׂה אָדָם מִכָּל אוֹתוֹן הַמִּטּוֹת שֶׁהַשְּׁלִיכוּ וְנַעֲשׂוּ תִנּוּנִים, הָיוּ יוֹתֵר מַעֲשֵׂר חֲבִילוֹת וְעוֹמְדִין. וּבִלְעֹן מִטָּה אֶהָרוֹן, וְלֹא נַעֲבָה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָיָה. כְּשֶׁרָאָה פָּרַעַה כֶּף, תָּמָה וְאָמַר: אִם יֹאמַר לַמִּטָּה בָּלַע לְפָרַעַה וּלְכֶסֶאָו, הוּא בּוֹלַע. הוּא הַסִּימָן שֶׁאָמַר לַמִּשָּׁה בְּסִנְיָהּ כְּשֶׁאָמַר לוֹ: מַזָּה בְּיָדְךָ הַשְּׁלִיכְהוּ אַרְצָה, זֶה פָּרַעַה שֶׁנִּדְמָה לְנַחֵשׁ, יִפְקֹד ה' בַּחֲרָבוֹ הַקְּשָׁה עַל לוֹיָתָן נַחֵשׁ בְּרִיחַ (ישעיה כז, א). כְּשֶׁהָיָה יוֹצֵא מִשָּׁה מֵאֲצֶל פָּרַעַה, הָיָה אוֹמֵר אוֹתוֹ רְשָׁע, אִם יָבוֹא אֲצִלִּי בֶן עַמָּרָם, אֲנִי הוֹרְגוֹ, אֲנִי צוֹלְבוֹ, אֲנִי שׁוֹרְפוֹ. כְּשֶׁהָיָה מִשָּׁה נִכְנָס, מִיָּד פָּרַעַה נַעֲשֶׂה מִטָּה. וַיִּחְזַק לֵב פָּרַעַה. בַּחֲמֵשׁ מִכּוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת אֵין כְּתִיב בָּהֶן אֲלָא וַיִּחְזַק לֵב פָּרַעַה. כִּיִּן שֶׁבָּאוּ חַמֶּשׁ מִכּוֹת וְלֹא שָׁלַח, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: מִכָּאן וְאֵילָךְ אִם רָצָה לְשַׁלַּח אֲנִי מִקְּבֵל. שֶׁכֶּף כְּתִיב בַּחֲמֵשׁ מִכּוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת, וַיִּחְזַק ה' אֶת לֵב פָּרַעַה. וְהָיָה מִשָּׁה גּוֹזֵר וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְתִגְזֹר אָמַר וַיִּקָּם לְךָ (איוב כב, כח).

ד **כ** **י** יִדְבַר אֲלֵיכֶם פָּרַעַה לֵאמֹר. רַבְּנוּ, מִי שֶׁעֲמַד לְהַתְּפִיל וּבָא הַנַּחֵשׁ וּנְשָׁכוֹ, מַהוּ שְׁיִפְסִיק. כֶּף שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָעוֹמֵד בַּתְּפִלָּה, אֲפֵלּוּ הַמְּלֶךְ שׁוֹאֵל בְּשִׁלּוּמוֹ, לֹא יִשְׁיַבְּנוּ. אֲפֵלּוּ נַחֵשׁ כָּרוּךְ עַל עֲקֵבוֹ, וְלֹא יִפְסִיק. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי חֲנִינְיָא בֶן דְּזוֹסָא שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמִתְּפַלֵּל, בָּא עָרוֹד וּנְשָׁכוֹ, וּבְרָחוּ הַתְּלַמִּידִים. אַחַר שֶׁעָה בָּאוּ וּמָצְאוּ אוֹתוֹ עָרוֹד מֵת מְשֻׁלָּךְ עַל פִּי חוּרוֹ. אָמְרוּ: וַי לֹא לְאָדָם שֶׁנְּשָׁכוּ עָרוֹד, וַי לְעָרוֹד שֶׁפָּגַע בּוֹ רַבִּי חֲנִינְיָא בֶן דְּזוֹסָא. וּמָה רָאוּ חֲכָמִים לְהַקִּישׁ כְּרִיכַת נַחֵשׁ לַמַּלְכוּת? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פִּזִּי: דְּכָתִיב: קוֹלָהּ כַּנְּחֹשׁ יִלְךָ כִּי בַחֲזִיל יִלְכוּ וּבִקְרָדָּמוֹת בָּאוּ לָהּ כַּחֲטָבֵי עֲצִים (ירמיה מו, כב). מַה הַנַּחֵשׁ מְלַחֵשׁ וְהוֹרֵג, אִף הַמַּלְכוּת מְלַחֶשֶׁת וְהוֹרֵגַת אֶת הָאָדָם. הוּא נִתּוֹן בְּבֵית הָאֲסוּרִין, מְלַחֵשׁ עָלָיו וְהוֹרֵגוֹ. דְּבַר אַחַר, מָה רָאוּ לְהַקִּישׁ הַמַּלְכוּת לְנַחֵשׁ? מַה הַנַּחֵשׁ הוֹלֵךְ מְעַקֵּם, אִף הַמַּלְכוּת מְעַקְמַת דְּרָכִים. לְפִיכֶן אָמַר הַקְּדוֹשׁ

ברוך הוא למשה, כשם שהנחש מעקם, כך פרעה הרשע מעקם. וכשיבוא להתעקם, ואמרת אל אהרן קח את מטף, ותלה את המטה בנגדו. כלומר, מזה את לוקה. מגיד מראשית אחרית [\(ישעיה מו, ט\)](#). עד שמושה בסנה, הראה לו הקדוש ברוך הוא, היאך פרעה עתיד להתעקם. לפיכך עשה מקלו נחש. כלומר, שפרעה הרשע, כשם שהנחש מעקם, כך פרעה יתעקם.

ה וידבר אלהים אל משה. זה שאמר הכתוב: כי העשק יהולל חכם ויאבד

את לב מתנה [\(קהלת ו, ז\)](#). כשהחכם מתעסק בדברים הרבה, מערבבין אותו מן החכמה. ויאבד את לב מתנה, מן התורה שנתנה בלבו של אדם. כי העשק יהולל חכם. חכם המתעסק בצרכי צבור, משכחין תלמודו. אמר רבי הושע בן לוי: ששים הלכות למדני רבי יהודה בן פדאי בחרישת הקבר, וכלן נשתכחו ממני, בשביל שהייתי עוסק בצרכי צבור. הוי, כי העשק יהולל חכם. כי העשק יהולל חכם, עסק שנתעסק שלמה בדברים בטלים, הטעוהו, ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים [\(מלכים א יא, ד\)](#) אמר רבי חניא בר אבא: נוח לו לשלמה אלו היה גורף ביבין, ואל יכתב עליו הפסוק הזה. ומי גרם לו? שנתעסק בדברים שלא היה לו צורך בהן. ומה הן דברים? דברי אגור בן יקה המשא נאם הגבר לאיתאאל לאיתאאל ואכל [\(משלי ל, א\)](#). למה נקרא שמו אגור? שאגר את התורה ואת החכמה. בן יקה, שהקיא. נאם הגבר לאיתאאל, שהיה אומר, אתי אל ואוכל. הכתיב הקדוש ברוך הוא בתורה. לא ירבה לו נשים ולא יסור, לא ירבה לו כסף וזהב, לא ירבה לו סוסים פן ישיב [\(דברים יז, טז-יז\)](#). איתאאל ואכל, אני ארבה ולא אסיר לבבי, אני ארבה סוסים ולא אשיב את העם. תני רבי שמעון בר יוחאי, עלה ספר משנה תורה ונשתטח לפני הקדוש ברוך הוא ואמר: רבון העולמים, עקרני שלמה, עשאני פלסתר. כתבת בי, לא ירבה לו נשים, לא ירבה לו סוסים, וכסף וזהב לא ירבה לו. וכתוב ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרקבו ושנים עשר אלף פראשים [\(מלכים א ה, ו\)](#) ונשים הרבה, ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופילגשים שלש מאות [\(מלכים א יא, ג\)](#). ורבה כסף וזהב שנאמר: ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים [\(מלכים א י, כז\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא: שלמה ואלף כיוצא בו אובדין מן העולם, ואות אחת ממך אינה בטלה לעולם. מי גרם לו? על שנתעסק בדברים שלא היה לו צורך בהן. הוי, כי העשק יהולל חכם. ואל תאמר שלמה בלבד, אלא אף משה רבנו עסק שנתעסק טלטל אותו. אימתי? כשהלך אצל פרעה מה כתיב שם? ואחר באו משה ואהרן. אמר רבי חניא בר אבא: יום פרוזבטאי של פרעה היה, והיו כל המלכים באין ומעטרין אותו, שיהיה קוזמוקרטור על כל המלכים. משעטרו אותו, היו משה ואהרן עומדים על פתח פלטרין של פרעה. נכנסו משרתיו אליו ואמרו לו: שני זקנים עומדין בפתח. אמר

לָהוּ : יֵשׁ בְּיָדָם עֲטֻרוֹת. אָמְרוּ לוֹ : לֹא. אָמַר לָהֶם : בְּאַחֲרוֹנָה יִכְנָסוּ. נִמְצְאוּ עוֹמְדִין לִפְנֵי פְרָעָה. אָמַר לָהֶם : מָה אַתֶּם מִבְּקָשׁוֹ? אָמְרוּ לוֹ : אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי. אָמַר לָהֶם : מִי ה' אֲשֶׁר אֲשֶׁר אֲשַׁמְעֵ בְקִלּוֹ. וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ לְשַׁלַּח לִי עֲטָרָה, אֲלֵא בְּדַבְרֵי אַתֶּם בְּאִים, לֹא יִדְעֵתִי אֶת ה' וְגו'. אָמַר רַבִּי לִוִּי : בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הוֹצִיא דִּפְתָרָא שֶׁל אֱלֹהוֹת, הִתְחִיל קוֹרֵא, אֱלֹהֵי אֲדוֹם, אֱלֹהֵי מוֹאָב, אֱלֹהֵי צִידוֹן, וְכוּן כָּלָם. אָמַר לָהֶם : הֲרֵי קָרָאתִי כָּל כְּתָבֵי וְאִין שָׁם שְׁמוֹ שֶׁל אֱלֹהֵיכֶם. אָמַר רַבִּי לִוִּי : מִשָּׁל לָמָּה הִדְבָּר דְּזִמְמָה? לָכֵהוּ שֶׁהָיָה לוֹ עֶבֶד שׁוֹטָה. יֵצֵא הַכֹּהֵן חוּץ לַמִּדְיָנָה, הִלְךְ הָעֶבֶד לְבִקֵּשׁ אֶת רַבּוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת. הִתְחִיל צוֹחַ לְבַנְי אָדָם שְׁעוֹמְדִין שָׁם, לֹא רָאִיתֶם בְּכָאוֹ רַבִּי. אָמְרוּ לוֹ : רַבָּךְ לֹא כֹהֵן הוּא? אָמַר לָהֶם : הוּ. אָמְרוּ לוֹ : שׁוֹטָה, וּמִי רָאָה כֹהֵן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת. כָּךְ אָמְרוּ לוֹ מִשָּׁה וְאַהֲרֹן לְפָרְעָה : שׁוֹטָה, אֱלֹהוֹת אֵלֶיךָ שְׁאַתָּה אוֹמֵר, מֵתִים הֵן, אַבְל ה' אֱלֹהִים אֵמֶת, הוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמְלַךְ עוֹלָם. אָמַר לָהֶם פְּרָעָה : בַּחֲוֹר הוּא, זָקֵן הוּא, כַּמָּה שְׁנוֹתָיו, כַּמָּה עִירוֹת לְכַד, כַּמָּה מְדִינוֹת כְּבֹשׁ, כַּמָּה שָׁנִים יֵשׁ לוֹ מִיּוֹם שֶׁעָלָה לְמַלְכוּת. אָמְרוּ לוֹ : אֱלֹהֵינוּ כָחוּ וּגְבוּרָתוֹ מְלֵא עוֹלָם, הוּא הָיָה עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, וְהוּא יְהִיָּה בְּסוֹף כָּל הָעוֹלָמִים, וְהוּא יִצְרָךְ וְנִתֵּן בְּךָ רוּחַ חַיִּים. אָמַר לָהֶן : וַיְמָה מַעֲשֵׂיו? אָמְרוּ לוֹ : נוֹטָה שְׁמַיִם וְאַרְצָ, וְקוֹלוֹ חוֹצֵב לְהַבּוֹת אֵשׁ, מִפְּרֹק הָרִים וּמִשֶּׁבֶר סְלָעִים, קִשְׁתּוֹ אֵשׁ, חֲצִיו שֶׁלְּהַבּוֹת, רַחֲמוֹ לַפִּיד, מְגִנּוֹ עֲנָנִים, חֲרָבוֹ בְּרֶק, יוֹצֵר הָרִים וּגְבוּעוֹת, מְכַסֶּה שְׁמַיִם בְּעָבִים, מוֹרִיד גְּשָׁמִים וּטְלָלִים, מַפְרִיחַ דְּשָׁאִים וּמְדַשֵּׁן פְּרוֹת, וְעוֹנָה חַיּוֹת, צָר אֶת הָעֶבֶר בְּמַעֵי אִמּוֹ וּמוֹצִיאֵו לְאוֹר הָעוֹלָם, מְהַעֲדָה מְלָכִין וּמְהַקִּים מְלָכִין. אָמַר לָהֶם : מִתְחַלְּהָ שֶׁקָּרָאתֶם מְדַבְּרִין, שְׁאַנִּי הוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם, וְאַנִּי בְּרָאתִי עַצְמִי וְאֶת נִילוֹס, שְׁנַאֲמַר : לִי יֵאָרִי וְאַנִּי עֲשִׂיתִנִּי (יחזקאל כט, ג). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קִבֵּץ אֶת כָּל חַכְמֵי מִצְרַיִם, אָמַר לָהֶם : שְׁמָא שְׁמַעְתֶּם שְׁמַעוּ שֶׁל אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלֶיךָ. אָמְרוּ לוֹ : שְׁמַעְנוּ שֶׁבֶן חַכְמֵים הוּא בֶן מְלָכֵי קֵדָם. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : לְעַצְמְכֶם קָרָאתֶם חַכְמֵים וְלִי בֶן חַכְמֵים. חַיִּיכֶם, אֲנִי מְאַבֵּד חַכְמַתְכֶם, שְׁנַאֲמַר : חַכְמֵי יַעֲצִי פְרָעָה עֲצָה נִבְעָרָה אֵיךְ תֵּאמְרוּ אֵל פְּרָעָה בֶן חַכְמֵים אֲנִי בֶן מְלָכֵי קֵדָם (ישעיה יט, יא). רָאָה מָה כְּתִיב בְּהוֹן : וְאַבְדָּה חַכְמַת חַכְמֵי וּבִינַת נְבִנָיו תִּסְתַּתֵּר (ישעיה כט, יד). הִשְׁיִבְם : אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אַתֶּם אוֹמְרִים : מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמְעֵ בְקִלּוֹ. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : רָשָׁע, מִי ה' אֲמַרְתָּ, מִי אַתָּה לּוֹקָה. מִיִּי עוֹלָה בְּגִימְטָרִיא חַמִּישִׁים, אֵלֶיךָ חַמִּישִׁים מִכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִיִּים בְּמִצְרַיִם. בְּמִצְרַיִם מָהוּ אוֹמֵר? וַיֵּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֵל פְּרָעָה אֲצַבַּע אֱלֹהִים הִיא. וְעַל הַיָּם מָהוּ אוֹמֵר וַיִּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה (שמות יד, לא). כַּמָּה לָקוּ בְּאַצְבָּע? עֲשֶׂר מִכּוֹת. חֲשֵׁב חֲמֵשׁ אֲצַבָּעוֹת שֶׁבִּיד הַגְּדוֹלָה, לְכָל אַחַת וְאַחַת עֲשֶׂר עֲשֶׂר, הֲרֵי חַמִּישִׁים. דָּבָר אַחֵר, מִי סָרַס מִי? יָם סוֹף עֲתִיד לְהוֹדִיעָךְ מִי ה'. חֲנִיף, מִפִּיךָ תֵּאמַר ה' הַצַּדִּיק (שמות ט, כ). אַתָּה אֲמַרְתָּ לֹא אֲשַׁלַּח (שמות ה, ב), מָחָר בְּיָדְךָ תִּתְּאוּזוּ כָּל אֲחָד וְאֲחָד וְתֵאמַר לְכוּ בְּשִׁלּוֹם, גַּם צִאֲנֻכֶם גַּם בְּקִרְכֶם קָחוּ. וְתִחַזַּק מִצְרַיִם עַל הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלַּח וְגו' (שמות יב, לג). לְכָךְ נֵאמַר : וַיְהִי בְּשַׁלַּח פְּרָעָה אֶת הָעָם.

ו **ויאמרו** אלהי העברים נקרה עלינו [\(שמות ג, יח\)](#). אמרו משה ואהרן, שמא

תאמר שנינו את הלשון, שאמרנו לו, כה אמר ה' אלהי ישראל [\(שמות ה, א\)](#). ובשביל כך הקשה כנגדנו. חזרו ואמרו לו: ה' אלהי העברים נקרא עלינו [\(שמות ה, ג\)](#). ויאמר פרעה הן רבים עתה עם הארץ [\(שמות ה, ה\)](#). אמר רבי שמעון בר יוחאי, ומה עשה להם? התחיל מחרק עליהם שניו ואמר: נרפים אתם נרפים [\(שמות ה, יז\)](#). לשון טנוף הוא, ושתחקו עצמותיכם, קדשים אתם קדשים, על כן אתם אומרים. אמר רבי יהושע בן לוי: שבטו של לוי פנוי הנה מעבודת פרוץ. אמר להם פרעה? בשביל שאתם פנויו, אתם אומרים נלכה נזבחה לאלהינו. אמר להם: למה משה ואהרן תפריעו את העם וגו' [\(שמות ה, ד\)](#). מהו למה? אמר להם: אתם למה ונדבריכם למה כבכול, דייכם לכו לסבלתיכם. תכבד העבדה וגו'. מהו ואל ישעו? שהיה בידן מגלות שהיו משתעשעין בהן משבת לשבת, לומר, שהקדוש ברוך הוא גואלן. אמר להם פרעה: אל ישעו בדברי שקר, אל יהיו משתעשעין. כלומר, ואל יהו נפישים, שנגאמר: ויצו פרעה ביום ההוא את הנגשים בעם וגו', ויפץ העם וגו'. מפני שהוא פתמרו. אמר הקדוש ברוך הוא: מחר אני מביא עליהם מכות, והם אומרים: פרעה חוטא ואנו לוקין. כיון שישראל יוצאין להביא קש לעשותו תבן, הנה מצרי רואהו בתוך שדהו, מבריחו ומשבר את שוקיו, לפיכך ויפץ העם. ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים, זה דתו ואבירם, שכתוב בהן: ודתו ואבירם יצאו נצבים [\(במדבר טו, פג\)](#). התחילו מחרפים ומגדפים כלפי משה ואהרן, ואמרו: נרא ה' עליכם וישפט. אמרו להם: ראו היאך עשוין ישראל מן המכות. ריח הנה ביד המצרים שאנו נגאליו, ועכשו באתם והעכרתם אותו הריח, שנגאמר: אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה וגו'. אמר רבי יהודה הלוי בר שלום: אמרו לו: משל נאמר למה אנו דומין? לשה שבא הזאב לטל אותה מן העדר, רץ הרועה אחריה להצילה מפי הזאב, בין הרועה והזאב נבקע השם. כך אמרו ישראל למשה: מבינד לבין פרעה אנו מתים, שנגאמר: וישב משה אל ה'. ואם תאמר: מה אכפת לך. אם כן למה זה שלחתני [\(שמות כב, ו\)](#). ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך. שמך חיים ורפואה לכל באי עולם, ובשמך הרע לעם הזה, מה יעשו אותן הנתונים בתוך הדימוס. אמר לו: עתה תראה וכו'.

ז **ויאמר** אלהים אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה. זה שאמר הכתוב: שאו

שערים ראשיכם והנשאו וגו' [\(תהלים כד, ז\)](#). שלמה אמר הפסוק הנה בשעה שהכניס את הארון לבית קדשי הקדשים, עשה ארון של עשר אמות והכניס את הארון לתוכו ונשא אותו. כיון שהגיע לפתח בית המקדש, הנה הפתח של עשר אמות

ואין עֶשֶׂר אַמּוֹת יְכוּלוֹת לִפְנֵי עֶשֶׂר אַמּוֹת. וְעוֹד, שֶׁהֵיוּ טְעוּנֵינוּ בּוֹ. כִּינּוּן שֶׁבָּאוּ לְהַכְנִיסוֹ, לֹא הָיָה יָכוֹל. עֲמִד שְׁלֹמָה וְהָיָה מִתְבַּיֵּשׁ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה לַעֲשׂוֹת. הַתְּחִיל מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר: ה' אֱלֹהִים אֵל תִּשָּׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ [\(ד"ה"ב, מ"ב\)](#). מָה עָשָׂה שְׁלֹמָה? אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוּס לְבַרְכָּה: הִלָּךְ וְהִבִּיא אַרוֹנוֹ שֶׁל דָּוִד אָבִיו, וְהָיָה מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר: ה' אֱלֹהִים אֵל תִּשָּׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ. אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֲלָבוֹ: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה חָיָה דָּוִד. וְהִפֵּל מִמֶּךָ לְדָרֵשׁ. שָׁכַן דָּוִד אָמַר: ה' הֶעֱלִיתָ מִן שָׁאוֹל נַפְשִׁי חַיִּיתִנִּי מִיָּרְדֵי בּוֹר [\(תהלים ל, ג\)](#) וְהָיָה שְׁלֹמָה אוֹמֵר: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עָשָׂה בְּזִכְרוֹתָי שֶׁל זֶה, זְכָרָה לְחִסְדֵי דָּוִד עַבְדְּךָ [\(ד"ה"ב, מ"ב\)](#). מִיָּד נִעְנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אֱלֹהִים אֵל תִּשָּׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ וְגו'. מַה פְּתִיב אַחֲרָיו? וּכְכֹלוֹת שְׁלֹמָה לְהַתְפַּלֵּל וְהָאֵשׁ יָרְדָה מִהַשָּׁמַיִם וְגו'. וְרוּחַ הַקְּדוֹשׁ צוֹנַחַת וְאוֹמְרָת, וְשָׁבַח אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שֶׁכָּבַר מֵתוֹ וְגו' [\(קהלת ד, ג\)](#). הַתְּחִיל שְׁלֹמָה אוֹמֵר: שָׂאוּ שְׁעָרִים רְאִשֵׁיכֶם וְהִנְשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וְיִבּוֹא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד [\(תהלים כד, ז\)](#). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִקְשׁוּ הַשְּׁעָרִים לִירֵד וְלָרֶץ אֶת רֵאשׁוֹ, שֶׁהֵיוּ סְבוּרִין שֶׁעַל נַפְשׁוֹ הוּא אוֹמֵר מֶלֶךְ הַכְּבוֹד. אָמְרוּ לוֹ: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד. אָמַר לָהֶם: ה' צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד סֵלָה. כִּינּוּן שֶׁאָמַר לָהֶם כֶּף: מִיָּד שֶׁקָּטוּ. אֱלוֹלֵי כּוֹ, בִקְשׁוּ לָרֶץ רֵאשׁוֹ וְלַהֲמִיתוּ.

ח דָּבָר אַחֵר, מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד. זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא חוֹלֵק כְּבוֹד לִירְאָיו. לְכַף פְּתִיב הַכְּבוֹד. כִּי־צַד? מֶלֶךְ בְּשֵׁר וְנִדָם אֵין יוֹשְׁבִין עַל כְּסֹאוֹ, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הוֹשִׁיב לְשְׁלֹמָה עַל כְּסֹאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמָה עַל כְּסֹא ה' לְמֶלֶךְ תַּחַת דָּוִד אָבִיו וַיִּצְלַח [\(ד"ה"א כט, כג\)](#) מֶלֶךְ בְּשֵׁר וְנִדָם אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הִרְכִּיב לְאַלְיָהוּ עַל סוּסוֹ. וַיִּמְהוּ סוּסוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, סוּפָה וְסַעְרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' בְּסוּפָה וּבְשַׁעְרָה דִּרְכוּ [\(נחום א, ג\)](#). וְכַתִּיב בְּאַלְיָהוּ: וַיַּעַל אֶלְיָהוּ בְּסַעְרָה הַשָּׁמַיִם [\(מלכים ב, ג, יא\)](#). מֶלֶךְ בְּשֵׁר וְנִדָם אֵין מִשְׁתַּמְשִׁין בְּשֶׁרְבִיטוֹ. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְסַר שֶׁרְבִיטוֹ לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ. מֶלֶךְ בְּשֵׁר וְנִדָם אֵין לוֹבְשִׁין עֶטְרָה שְׁלוֹ. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲתִיד לְהַלְבִּישׁ עֶטְרָה שְׁלוֹ לְמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. וַיִּמְהוּ עֶטְרָה שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא? כְּתוּם פֹּז, שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשׁוֹ כְּתוּם פֹּז [\(שה"ש ה, יא\)](#). וְכַתוּב בּוֹ: תְּשִׁית לְרֵאשׁוֹ עֶטְרַת פֹּז [\(תהלים כא, ד\)](#). מֶלֶךְ בְּשֵׁר וְנִדָם אֵין לוֹבְשִׁין לְבוּשׁוֹ, וַיִּשְׂרָאֵל לוֹבְשִׁין לְבוּשׁוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וַיִּמְהוּ לְבוּשׁוֹ? עֹז, שֶׁנֶּאֱמַר: לְבַשׁ ה' עֹז [\(תהלים צג, א\)](#). וְנִתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן [\(תהלים כט, יא\)](#) מֶלֶךְ בְּשֵׁר וְנִדָם אֵין נִקְרָאֵין בְּשֵׁמוֹ קִיסָר אֶגּוֹסְטָא. וְאִם נִקְרָא בְּשֵׁמוֹ, מִמֵּיתִין אוֹתוֹ. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָא שְׁמוֹ לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: רָאָה נִתְּתִיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעָה [\(שמות ז, א\)](#). הָיָה ה' צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד, שֶׁהוּא חוֹלֵק מִכְּבוֹדוֹ לִירְאָיו.

ט ראה נתתיך אלהים. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: פרעה הרשע עשה עצמו אלוה, הודיעו שאינו כלום. הריני עושה אותך עליו אלוה. ומנין שעשה עצמו אלוה, שנאמר: לי יארי ואני עשיתני [\(יחזקאל כט, ג\)](#) לפיכך יראה אותך ויאמר שזה אלוה. פרעה היה אחד מארבעה בני אדם שעשו עצמן אלהות ונבעלו פנשים, ואלו הן: חירם ונבוכדנצר ויואש ופרעה. חירם מנין? דכתיב: בן אדם אמר לנגיד צר כה אמר אדני אלקים יען גבה לבך ותאמר אל אני [\(יחזקאל כח, ב\)](#). ומנין שנבעל פנשים? שנאמר: גבה לבך ביפך שחת חכמתך על יפעתך על ארץ השלכתך לפני מלכים נתתיך לראוה בך [\(יחזקאל כח, יז\)](#), לרעוא בך, יעבדון רעותהו בך. נבוכדנצר מנין שעשה עצמו אלוה? דכתיב: אעלה על במתי עב אדמה לעליון [\(ישעיה יד, יד\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא: רשע, אך אל שאול תורד אל ירפתי בור [\(ישעיה יד, טו\)](#). מה עשה לו? הגלהו למדבר עד שהוא במלכותו והאכילו עשב פבהמה, שנאמר: עשפא כתורין לך יטעמו, ושבעה עדנין יחלפון עלך [\(דניאל ד, כב\)](#). והיו בהמות וחיות רואין אותו בהמות בהמה והולכין ובועלין אותו, שנאמר: וישד בהמות יחיתן [\(חבקוק ב, יד\)](#). יחיתן, כענין שנאמר: לא תתחתן בם. ועל כל זאת ולבב אניש יחיב לה, שהיה יודע שהוא מלך על כל העולם, והיום נבעל לחיות ולבהמות. וכתיב בה: ולקצת יומיא אנה נבוכדנצר עיני לשמאי נטלת ומנדעי עלי יתוב ולעלאה ברכת ולחי עלמא שבחת והדרת די שלטנה שלטן עלם ומלכותה עם דר ודר [\(דניאל ד, לא\)](#). יואש מנין שעשה עצמו אלוה? דכתיב: ואחרי מות יהונדע באו שרי יהודה וישתחווי למלך, אז שמע המלך אליהם [\(דהי"ב כד, יז\)](#). מהו וישתחווי למלך? שעשאוהו אלוה. אמרו לו: אלולי שאתה אלוה, לא יצאת לאחר שבע שנים מבית קדשי הקדשים. אמר להם: כך הוא, וקבל על עצמו לעשות אלוה. ומנין שנבעל פנשים? דכתיב: ויהי לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם ויבאו אל יהודה וירושלים וגוי ואת יואש עשו שפטים [\(דהי"ב כד, כגכד\)](#). אל תהא קורא שפטים אלא שפטים. וכתיב: ובלכתם ממנו כי עזבו אתו במחליים רבים, התקשרו עליו עבדיו בדמי בני יהונדע הפהו ויהרגהו על מטתו וימת ויקברהו בעיר דויד ולא קברהו בקברות המלכים [\(דהי"ב כד, כה\)](#). פרעה מנין שנבעל פנשים? שנאמר: כה אמר ה' הנני נתן את פרעה חפרע מלך מצרים ביד איביו [\(ירמיה מד, ט\)](#). מהו חפרע? שהיה זכר ופרע עצמו פנקבה. חפרע, כמה דאת אמר: ופרע את ראש האשה [\(במדבר ה, יח\)](#). וכן הנביא אומר: ביום ההוא יהיה מצרים פנשים [\(ישעיה יט, יז\)](#) ומי גרם לו? על שאמר לי יארי ואני עשיתני. לפיכך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, ראה נתתיך אלהים לפרעה. למה, כי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם [\(קהלת ה, ז\)](#). אמר לו: ראה נתתיך אלהים לפרעה, לך ועשה מי שעשה עצמו אלוה שחץ בעולם על שהגביה עצמו, שנאמר: את כל גבה יראה הוא מלך על כל בני שחץ [\(איוב מא, כו\)](#). וכי גבוה רואה והשפל אינו רואה. והא כתיב: עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ [\(זכריה ד, ט\)](#)

אָלֵא אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה : אֵלֹהֵי הַגְּאֻלָּה וְהַתְּנִיחַ שְׁעוֹשֵׁי עֲצָמוֹן אֱלֹהוֹת, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה מִהוֹן שְׁחָצִים בְּעוֹלָם, כְּגוֹן נְבוּכַדְנֶצַּר, וּמִן בְּנֵי אֲנָשָׁא טְרִיד וְלַבְּבָה עִם חֵיוֹתָא שׁוּיֵי וְעִם עֲרִידָא מְדוּרָה וְעֵשְׂבָא כְּתוּרִין יִטְעֻמוּנָהּ וּמְטַל שְׁמֵיָא גְשָׁמָה יִצְטַבַּע עַד דִּי יָדַע דִּי שְׁלִיט עֲלָאָה בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמִן דִּין יִצְבָּא יִתְנַנְּהּ. וְכֵן סִנְחַרִּיב נִתְגָּאָה וְנַעֲשֶׂה שְׁחָץ בְּעוֹלָם, שְׁנַאָמַר : וַיְהִי בַּלְיָלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מִלְּאָדָה ה' וַיֵּד בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וְחַמְשָׁה אֶלְף וַיִּשְׁפְּכֵמוּ בַּבְּקָר וְהֵנָּה כָּלֵם פְּגָרִים מֵתִים (מַלְכִים ב יט, לה).

לְכָד כְּתִיב : אֵת כָּל גְּבַה יִרְאֶה, שְׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵרְאֶה שְׁחָץ שֶׁל גְּאֻלָּתָנִים לְכָל הַבְּרִיּוֹת. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : אִם יִסְתַּר אִישׁ בְּמַסְתָּרִים וְאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נְאֻם ה' וְגו' (יִרְמִיָה כג, כד). אָמַר רַבִּי בְּנִימִין בַּר לִוִי : אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : יֵשֵׁב אָדָם בְּזוּיָת בֵּיתוֹ וַיַּעֲסֵק בַּתּוֹרָה, אֲנִי מֵרְאֶהוּ לַבְּרִיּוֹת. בְּיוֹתֵר אִם יִטְמִין אָדָם עֲצָמוֹ לְעַבְד עֲבוּדָה זָרָה אוֹ לְעַבְר עֲבָרָה, שְׁאֲנִי מֵרְאֶהוּ לַבְּרִיּוֹת, שְׁנַאָמַר : אִם יִסְתַּר אִישׁ בְּמַסְתָּרִים וְאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נְאֻם ה'. וּמַהוּ? הַלּוֹא אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ אֲנִי מֵלֵא. (יִרְמִיָה כג, כד) אָמַר רַבִּי חֲמָא בַּר חֲנִינָא : אֲנִי מְמַלֵּא מִמְּנוֹ הָעֲלִיּוֹנִים וְהַתְּחַתּוֹנִים וּמֵרְאֶה שְׁבָחוֹן לַבְּרִיּוֹת. לְפִיכָד אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמוֹשֶׁה רֵאָה נִתְתִּיף אֱלֹהִים לְפָרְעָה, לָמָּה? כִּי גְבַה מַעַל גְּבַה וְגו' (סִפְרֵי פָסָק, ז). אָמַר לוֹ : רֵאָה נִתְתִּיף אֱלֹהִים לְפָרְעָה, לָדֶן וְהַפְּרַע מִמְּנוֹ וְהִבֵּא עָלָיו עֵשֶׂר מַכּוֹת. אָמַר לוֹ : הֵיכָד אֲבִיא עָלָיו אֵת הַמַּכּוֹת? אָמַר לוֹ : אֵת הַמַּטָּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ. אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה : הַמַּטָּה מִשְׁקַל אַרְבָּעִים סָאָה הִיא, וְשֶׁל סִנְפִירֵינוֹן הִיא, וְעֵשֶׂר מַכּוֹת חֲקוּקוֹת עָלָיו נוֹטְרִיקוֹן דְּצ"ף עַד ש"ש בָּאֵח "ב. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : בְּטַקְסִין הַזֶּה הִבֵּא עָלָיו אֵת הַמַּכּוֹת.

רֵאָה נִתְתִּיף אֱלֹהִים לְפָרְעָה וְאֶהְרֹן אַחִיף יְהִיָה נְבִיאָךְ. כְּשֶׁם שְׁהַדוֹרֵשׁ יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ וְהַתְּרַגְּמוֹן מִשְׁמִיעַ לְפָנָיו, כְּדֵן אֶתְּהָ תְּדַבֵּר אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַנְדֵּךְ, וְאֶהְרֹן אַחִיף יְדַבֵּר אֶל פְּרָעָה, וְעַל יְדֵי שְׁנִיכָם יְהִיו נַעֲשִׂים כָּל הַדְּבָרִים, שְׁנַאָמַר : וּמֹשֶׁה וְאֶהְרֹן עָשׂוּ אֵת כָּל הַמוֹפְתִים הָאֵלֶּה. הֵם הַמְּדַבְּרִים אֶל פְּרָעָה, לְכָד נְאָמַר לוֹ : אֶתְּהָ תְּדַבֵּר. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה : רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי מְשַׁלְּחוֹ בְּדַבְּרִים, שְׁנַאָמַר : בְּדַבְּרִים לֹא יוֹסֵר עֲבָד (מִשְׁלֵי כט, יט). אָמַר לוֹ : וְאֲנִי אֶקְשֶׁה. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : מֹשֶׁה, אֶתְּהָ תְּדַבֵּר וְאֲנִי מֵבִיא מַכָּה. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : בְּעוֹלָם הַזֶּה פְּרַעְתִּי מִמַּצְרַיִם בְּעֵשֶׂר מַכּוֹת. אֲבָל לְעֵתִיד אֲנִי נִפְרַע לָכֵם מִגּוֹג וּמִגּוֹג, שְׁנַאָמַר : וְנִשְׁפָּטְתִּי אֶתּוֹ בְּדַבֵּר וּבְדָם וְגִשָׁם שׁוֹטֵף וְאֲבִי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וְגַפְרִית אֲמַטִּיר עָלָיו וְעַל אֲגַפְּיוֹ וְעַל עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אֶתּוֹ (יִחְזַקְאֵל לח, כב).

כִּי יְדַבֵּר אֲלֵיכֶם פְּרָעָה. זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב : מִגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית וּמִקֶּדֶם

אָשֶׁר לֹא נַעֲשׂוּ, אָמַר עֲצַתִּי תִקּוּם וְכָל חֲפָצִי אֲעֲשֶׂה (ישעיה מו, ט). הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְגִיד מֵרֵאשׁ מַה יִּהְיֶה בְּסוּף. שֶׁכֵּן הוּא אֹמֵר לְמֹשֶׁה: הִנֵּד שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעַם הַזֶּה וְזָנָה (דברים לא, טז). מַה שְּׁעֵתִידִין לַעֲשׂוֹת אַחֵר מִיִּתְּנוּ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, וְעֲזָבֵנִי וְהִפֵּר אֶת בְּרִיתִי (דברים לא, טז), שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲזְבוּ אֶת ה' וְלֹא עֲבָדוּהוּ (שופטים י, ו). הֲוִי, מְגִיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית. אָמַר רַבִּי פִּינְחָס הַכֹּהֵן חָמָא: כָּל הַקּוֹרָא פְּסוּק זֶה, סְבוּר שְׂמָא פְּלוּנִיקָא יֵשׁ לְמַעְלָה, שֶׁהוּא אֹמֵר עֲצַתִּי תִקּוּם וְכָל חֲפָצִי אֲעֲשֶׂה. וּמַהוּ וְכָל חֲפָצִי אֲעֲשֶׂה? שֶׁהוּא חֲפָץ לְהַצְדִּיק בְּרִיּוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' חֲפָץ לְמַעַן צְדָקוֹ (ישעיה מב, כא). לְמַעַן צְדוּקוֹ. וְאֵינוֹ חֲפָץ לְחַיֵּב כָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא אֲחַפֵּץ בְּמוֹת רָשָׁע (יחזקאל יח, לב). לְכַד נֶאֱמַר וְכָל חֲפָצִי אֲעֲשֶׂה.

יב כִּי יְדַבֵּר אֲלֵיכֶם פְּרַעַה וְגוֹ'. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְּסִיל וְחֶכֶם בְּאַחוֹר יִשְׁבַּחְנָה (משלי כט, יא). הַכְּסִיל מוֹצִיא אֶת כָּל דְּבָרָיו בְּפֶעַם אַחַת כְּשֶׁבָא לָרִיב עִם חֲבֵרוֹ. וְחֶכֶם, בְּאַחֲרוֹנָה הוּא מְסַלְקוֹ. כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְּסִיל, זֶה פְּרַעַה הַרְשָׁע. וְחֶכֶם בְּאַחֲרוֹנָה יִשְׁבַּחְנָה, זֶה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁכְּתוּב בָּהֶם: וַיִּבְלַע מִטָּה אַהֲרֹן אֶת מִטָּתָם. תָּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאִמְרַתְּ אֶל אַהֲרֹן וְגוֹ'. אַהֲרֹן יִהְיֶה עוֹשֶׂה הַדְּבָרִים, אֲבָל אֶתְּהָ עֲמֹד כְּנִשְׂאִי שֶׁהוּא גּוֹזֵר עַל הַזְּקֵנִים וְהוּ עוֹשִׂין. וְכֵן אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּסִנָּה: הוּא יִהְיֶה לָךְ לְפָה וְאַתָּה תִּהְיֶה לוֹ לְאַלְהִים (שמות ד, טז). וַיִּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּרַעַה וַיַּעַשׂ כִּן וְגוֹ' אַהֲרֹן הָיָה לוֹ לְכִנְס תַּחֲלָה שֶׁהוּא גָדוֹל בְּשָׁנִים, וְלָמָּה מֹשֶׁה תַּחֲלָה, שֶׁהָיָה גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי פְּרַעַה וּבְעֵינֵי הָעָם. וַיִּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּרַעַה, וַיִּשְׁלַח אַהֲרֹן אֶת מִטָּהוּ וְגוֹ'. תַּחֲלָה וְאַחֲרוֹנָה הַמִּכָּה הַזֶּה הִבִּיאוּ וְאַחֵר כֵּן אָמַר לְפְרַעַה וַיִּשְׁלַח מִכָּה שְׁנֵי וַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים לְפָנָיו וְלֹא הִשְׁגִּיחַ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּבֹד יָב פְּרַעַה מֵאִין לְשַׁלַּח הָעָם (שמות יז, יד). אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: רָשָׁע, בְּלִשׁוֹן שֶׁהַכְּבֹדֶת, בּוֹ בְּלִשׁוֹן אֲנִי מִתְּכַבֵּד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּהַכְּבֹדִי. וְגוֹ'.

יג לָךְ אֶל פְּרַעַה בְּבִקְרָה הִנֵּה יֵצֵא הַמִּיָּמָה וְגוֹ', כֹּה אָמַר ה' בְּזֹאת תִּדְעַ כִּי אֲנִי ה' הִנֵּה אֲנֹכִי מִכָּה בַּמִּטָּה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וְנִהַפְּכוּ לְדָם (שמות ז, יז) לָמָּה לָקוּ הַמַּיִם תַּחֲלָה בְּדָם? מִפְּנֵי שֶׁפְּרַעַה וְהַמִּצְרַיִים הָיוּ עוֹבְדִין לְאֹר. אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: הַכָּה אֵלוֹהוּ תַּחֲלָה בְּפָנָיו וְאַחֵר כֵּן עֲצָמוֹ. מְשַׁל הַדִּיּוֹט אֹמֵר: מָחוּ אֲלֵהֵיָּא וַיִּבְהַתּוֹן כְּמִרְיָא. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אַהֲרֹן וְגוֹ', הַכָּה מַה שֶׁבַּיָּאֵר וּבְאַגְמִים וּבְנְהָרוֹת וְעַל כָּל מְקוֹה מִימֵיהֶם, מַה שֶׁבִּקִּיתוֹן. וְהָיָה דָם בְּעֵצִים וּבְאַבְנִים. אֲפִלוּ מַה שֶׁהַמִּצְרַיִם הָיוּ רוֹקְקִים, כָּלוּ דָם. אָמַר רַבִּי אֲבִין הַלּוֹי בְּרַבִּי,

ממפת הדם העשירו ישראל. כיצד? המצרי וישראל בבית אחד והגגית מלאה מים, והמצרי הולך למלאת את הקיתון מתוכה, מוציאה מלאה דם. וישראל שותה מים, ומצרי דם מתוך הגגית, והמצרי אומר לו: תן לי בידיך מעט מים, ונתן לו, ונגעשים דם. אומר לו: נשתה בתוך הקערה אני ואתה ביחד. ישראל שותה מים, והמצרי שותה דם. וכשהיה לוקח מישראל בידים יקרים, היה שותה מים. מכאן העשירו ישראל. וכמה היתה המכה עושה בהם? רבי יהודה ורבי נחמיה. אחד מהם אומר, עשרים וארבעה ימים היה מתרה בהם עד שלא תבוא המכה, ושבעה ימים המכה משמשת בהן, שנאמר: וימלא שבעת ימים אחרי הכות ה' את היאר. והאחר אומר: שבעה ימים היה מתרה בהן, ועשרים וארבעה ימים המכה משמשת בהן אומר רבי אלעזר בן פדת, כשם שהביא על המצרים, כך הוא עתיד להביא על מלכות אדום, שנאמר: כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צר [\(ישעיה כג, ה\)](#). אומר רבי אלעזר: כל צר חסר שבמקרא, במלכות אדום הכתוב מדבר, שהיא מצרה לישראל. וכל צור מלא, בקפוטקיא הכתוב מדבר. מצרים לקו בדם, אף אדום כן. ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית והיתה ארצה לזפת בערה, לילה ויומם לא תכבה, לעולם יעלה עשנה, מדור לדור תחרב לגנח נצחים וגו' [\(ישעיה לד, ט-ז\)](#). לפי שבטלה ישראל מן התורה שכתוב בה והגית בו יומם ולילה [\(יהושע א, ח\)](#). לפיכך אני פורע ממנה באש שלא תכבה לעולם ביום ובלילה. ולפי ששרפה ביתי שהעשן היה יוצא ממנו, דכתוב: והבית ימלא עשן [\(ישעיה נ, ד\)](#), לפיכך לעולם תעלה עשנה. וכן הוא אומר: קול שאון מעיר [\(ישעיה סו, ו\)](#). אומר להם הקדוש ברוך הוא, אלא קול מהיכל [\(ישעיה סו, ו\)](#), אין אתם זכורים מה עשיתם בהיכל. קול ה' משלם גמול לאיביו. [\(ישעיה סו, ו\)](#) ואימתי יהיה הגמול הזה? לעתיד לבוא, שנאמר: גמול אלהים הוא יבוא וישעכם [\(ישעיה לה, ד\)](#).

יד ויאמר ה' אל משה השכם בבקר והתניצב לפני פרעה הנה יוצא המימה

[\(שמות ח, טז\)](#). למה היה יוצא המימה? לפי שהיה אותו רשע משתבב ואומר שהיא אלוה ואינו יוצא לנקביו, לפיכך היה יוצא המימה בהשפמה, שלא יראוהו בני אדם שעומד בקלון. לך אמר הקדוש ברוך הוא למשה: עמד בהשפמה בשעה שהוא נצרך, תפש אותו ואמר לו: כה אומר ה' כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי. בנהג שבעולם, בשר ודם שהוא מבקש להביא רעה על שונאו, פתאום מביא עליו, שלא ירגיש בו. והקדוש ברוך הוא היה מתרה בו בפרעה הרשע על כל מכה ומכה, שנאמר: הנה יד ה' היתה, [\(שמות ט, ג\)](#), הנני ממטיר [\(שמות ט, ג\)](#), הנה אנכי נגף [\(שמות ז, כז\)](#), הנני מביא מחר [\(שמות ו, ז\)](#). וכן כלם. זה שאמר הכתוב: הן אל ישגיב בכחו מי כמהו מורה [\(איוב לו, כב\)](#). שהוא מורה לרשעים דרך לעשות תשובה. אומר לו לפרעה: ועתה שלח העז את מקנך. למה? הנה אנכי ממטיר. אחר כך הנני

מביא מחר ארבה בגבולך. הכל בהתראה. עשר מכות כלן מדה כנגד מדה. דם, למה הביא עליו דם? לפי שלא היו מניחין בנות ישראל לטבל מטמאתם, כדי שלא יהיו פרו ורבו. ומפני מה לקו הפנים והעפר על ידי אהרן? שפך כתיב: אמר אל אהרן קח מטף וגו'. אמר רבי תנחום: אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, הפנים ששמרוך בשעה שהשלת לואור, ועפר שהגן עליך כשהרגת את המצרי, אינו דין שילקו על ידיך. לפיכך לקו על ידי אהרן. צפרדעים למה הביא עליהם? מפני שהיו משתעבדין בישראל ואומרים להן הביאו לנו שקצים ורמשים, לפיכך ותעל הצפרדע. בשעה שהיו מוזגין את הכוס, מתמלא מן הצפרדעים, שנאמר: ועלו ובאו בביתך וגו' ובמשארותיך. אימתי משארת מצויה אצל תנור? בשעה שהתנור חם. כל כך למה? לעשות רצון בוראם. כתוב אחד אומר: ושך היאר צפרדעים. וכתוב אחד אומר: ותעל הצפרדע. רבי עקיבא אומר: צפרדע אחת היתה, והיו המצרים מכין אותה ומתזת צפרדעים הרבה. פנים למה? ששמו את ישראל מכבדי חוצות ושוקים, לפיכך נהפך עפרם לכנים, והיו חופרין אמה על אמה ולא היה שם עפר, שנאמר: כל עפר הארץ היה פנים. ויעשו כן החרטמים בלטיהם. אמר רבי יוחנן: בלטיהם, מעשה שדים. בלטיהם, מעשה כשפים. לפי שאין השד יכול לעשות פחות מכשעורה. ערוב למה? שהיו המצרים אומרים לישראל, צאו הביאו לנו דבאים ואריות, כדי להיות מצרין בהם, לפיכך הביא הקדוש ברוך הוא עליהן חיות מערבבות, שנאמר: ויבא ערב כבד. דברי רבי יהודה. רבי נחמיה אומר: מיני צפרדעין ויתושין. ונראין דבריו של רבי יהודה. בצפרדעים, כתיב ויצברו אתם חמרם חמרם, ובערוב כתיב: ויעש ה' כדבר משה ויסר הערב. צפרדעים שלא היה בהן הנאה, מתו והסריחו מצרים. ערוב שהיה הנאה בעורותיהן, לא נשאר עד אחד. שאילו היו צרעין ויתושין, היה להן שימיותו ויסריחו במצרים. ויבא ערב כבד ביתה פרעה תחלה, שהוא התחיל בעצה רעה עליהם, שנאמר: ויצו פרעה לכל עמו. ואחר כך ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ וגו'. דבר למה? מפני ששמו את ישראל רועי בקר ורועי צאן ורועי גמלים בהרים ובקעות ובמדברות, כדי שלא יפרו וירבו. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אני אביא לכם רועה יפה, שנאמר: הנה יד ה' הונה וגו'. וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה וגו'. אפלו בהמה חציה של מצרי וחציה של ישראל, לא מתה. שחין, מפני ששמו ישראל לחם להם חמין ולצון להם צונן, לפיכך לקו בשחין, שלא יכלו לגע בגופן. אמר רבי יהושע בן לוי: נס גדול נעשה בשחין. שאם אדם זורק חץ כלפי מעלה, אינו מהלך מאה אמה. ומשה זרק פית כבשון מלא חפניו, מה שאי אפשר לטל מלא חפניו ואין בו ממש, וזרקו משה השמימה עד פסא הכבוד. ועוד נס גדול היה בשחין, שהחזיקה מלא ידיו של משה, מלא ידו שלו ושל אהרן. ועוד נס אחר נעשה בשחין. אדם מפזר עפר קב אחד, אין מפזר אלא ארבע אמות. אבל משה, נטל מלא ידו ופזרו על כל ארץ מצרים שהיתה ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. ברך, מפני ששמו את ישראל נוטעי גנות ופרדסים ואילנות וכרמים. לפיכך

הביא עליהן בָּרַד וְשֶׁבֶר אֵילָנוֹתֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בָרַד. וְאִשׁ מִתְּלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרַד, גַּם בְּתוֹךְ גַּם. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמִיָּה. חַד אָמַר, כְּפִרְטָתָא דְרַמְנָא דְחִרְצִנִּיתָה מִתְּחַמֵּיא מִלְּגָאוּ. וְחַד אָמַר, כְּהָדִין עֲשִׂישִׁיתָא דְמֵיא וּמִשְׁחָא מִתְעַרְבָּה כְּחֻדָּא וְנוֹרָא דְלִיק מְגוּיָהוּן. מְשַׁל לְמָה הַדְּבָר דּוֹמָה? לְשִׁנֵּי לְגִיוֹנוֹת קִשִּׁין שְׁשׁוֹנְאִין זֶה אֶת זֶה. לְיָמִים הַגִּיעַ זְמַן מִלְחַמְתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. מָה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ? עָשָׂה שְׁלוֹם בֵּינֵיהֶם וְהִלְכוּ וְעָשׂוּ שְׁלִיחוֹת הַמֶּלֶךְ. כִּד אִשׁ וּבָרַד צְהִיבִין זֶה לְזֶה. כִּינּוּן שֶׁהַגִּיעַ זְמַן מִלְחַמְתָּהּ שֶׁל מִצְרַיִם, עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלוֹם בֵּינֵיהֶם וְהִכּוּ בְּמִצְרַיִם. הָיָה, וַיְהִי בָרַד וְאִשׁ מִתְּלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרַד. הָיָה יוֹשֵׁב מִצְרַיִם, נִכְוָה בַּבָּרַד. עוֹמֵד, נִכְוָה בְּאִשׁ, כְּמִשְׁפֵּט רְשָׁעִים בְּגִיהָנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: יַהֲרֹג בַּבָּרַד גַּפְנִים וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמַל [\[תהלים עח. מז.\]](#). רַבִּי יְהוּדָה בַּר שְׁלוֹם אוֹמַר: מָהוּ וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמַל? בִּי"א גִּי"ח מִ"ל. וְרַבִּי פִּינְחָס אוֹמַר: יוֹרֵד בְּפִלְכִין וְקוֹצֵץ אֶת הָאֵילָנוֹת. אַרְבָּה לְמָה? מִפְּנֵי שֶׁשְׂמוֹ אֶת יִשְׂרָאֵל זֹרְעֵי חֹטִין וְשֹׁעֲזֵרִים, לְפִיכָךְ הִבִּיא עֲלֵיהֶן אַרְבָּה וְאָכְלוּ כֹּל מַה שֶׁזָּרְעוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כִּינּוּן שֶׁבָּא אַרְבָּה, שִׁמְחוּ הַמִּצְרַיִם וְאָמְרוּ, נִקְבָּץ וְנִשְׁלַק מִהֶן, נִמְלָא מִהֶן חֲבִיּוֹת. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְשָׁעִים, בְּמִכָּה שֶׁהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם אַתֶּם הֵייתֶם שְׂמֵחִין. מִיָּד וַיִּהְיֶה ה' רוּחַ יָם חֲזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת הָאֲרָבָה, לֹא נִשְׂאָר אַרְבָּה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם. אֶפְלוּ מַה שֶׁבִּקְדָרוֹת וּבְחֲבִיּוֹת מְלוּחִין, פָּרְחוּ וְהִלְכוּ לָהֶן. חֲשֹׁךְ לְמָה? יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין לְפָנָיו מִשׁוֹא פָּנִים, וְהוּא חוֹקֵר לֵב וּבוֹחַן כְּלִיּוֹת. לְפִי שֶׁהָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל פּוֹשְׁעִין שֶׁהָיָה לָהֶם פְּטוּרוֹנִין מִן הַמִּצְרַיִם, וְהָיָה לָהֶם שֵׁם כְּבוֹד וְעֶשֶׂר וְלֹא הָיוּ רוֹצִין לְצִאת מִמִּצְרַיִם, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אִם אֲנִי אָבִיא עֲלֵיהֶן מִכָּה בְּפִרְהָסְיָא וְיָמוּתוּ, יֹאמְרוּ הַמִּצְרַיִם, כְּשֵׁם שֶׁעֲבַר עֲלֵינוּ, כִּד עֲבַר עֲלֵיהֶן. לְפִיכָךְ הִבִּיא עַל הַמִּצְרַיִם אֶת הַחֲשֹׁךְ שֶׁלֹּשָׁה יָמִים, וְלֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אַחִיו. וְלִכְלֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשֶׁבֶתָם. וּכְתִיב: וַיִּמַּשׁ חֲשֹׁךְ. אָמַר רַבִּי אַבְדִּימִי בַּר חֲמָא: אוֹתוֹ חֲשֹׁךְ כְּפוּל וּמְכַפֵּל הָיָה. הָיָה מִצְרַיִם עוֹמֵד, אֵינּוּ יָכוֹל לִישֹׁב, יוֹשֵׁב, אֵינּוּ יָכוֹל לַעֲמֹד. רְבוּץ, לֹא הָיָה יָכוֹל לְזַקֵּף. הַמַּכּוֹת הָאֵלוּ, שֶׁלֹּשָׁה עַל יְדֵי אַהֲרֹן, וְשֶׁלֹּשָׁה עַל יְדֵי מֹשֶׁה, וְשֶׁלֹּשָׁה עַל יְדֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאַחַת עַל יְדֵי כֶּלֶן. דָּם צִפְרִידָע וְכִנִּים שֶׁהָיוּ בְּאַרְצָה, עַל יְדֵי אַהֲרֹן. בָּרַד אַרְבָּה חֲשֹׁךְ שֶׁהוּן בְּאוֹר, עַל יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁכִּד שֶׁלֹּט מֹשֶׁה בְּשָׂמִים וּבְאַרְצָה. עָרוֹב דְּבָר מִכַּת בְּכוֹרוֹת, עַל יְדֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְשָׁחִין עַל יְדֵי כֶּלֶן. וּבְשִׁלְשֵׁת יָמֵי הָאֶפְלָה נָתַן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת חוֹ הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׂאֲלוּם. וְהָיָה יִשְׂרָאֵל נִכְנָס לְתוֹךְ בְּתִיָּהוּן שֶׁל מִצְרַיִם וְהָיוּ שׂוֹאֲלִין מִהֶן כְּלֵי פֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וְשִׁמְלוֹת. אִם הָיוּ אוֹמְרִים אֵין לָנוּ לְהִשְׂאִיל, הָיָה מְאִיר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַמְּקוֹם שֶׁהָיוּ שָׂם, וְהָיָה אוֹמַר לוֹ יִשְׂרָאֵל, הֲרִי הוּא בְּמִקּוֹם פְּלוֹנִי, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַחֲרַי כּוֹ יִצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל.

טו ויאמר ה' אל מֹשֶׁה נְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי בָרָד (שמות ט, כב). זֶה שֶׁאָמַר

הַכָּתוּב: כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה בַשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ (תהלים קלה, ו). הַשָּׁמַיִם, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לֵה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם (תהלים קטו, טו). מִשָּׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמָה? לְמַלְךְ שֶׁגָּזַר וְאָמַר: בְּנֵי רוֹמִי לֹא יֵרְדוּ לְסוּרְיָא, וּבְנֵי סוּרְיָא לֹא יַעֲלוּ לְרוֹמִי. כִּדְ כְּשֶׁבְרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, גָּזַר וְאָמַר: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לֵה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם. כְּשֶׁבִקֵּשׁ לִתֵּן אֶת הַתּוֹרָה, בִּטַּל אֶת הַגְּזָרָה הָרִאשׁוֹנָה וְאָמַר: הַתּוֹחַתוֹנִים יַעֲלוּ לְעֵלְיוֹנִים, וְהָעֵלְיוֹנִים יֵרְדוּ לַתּוֹחַתוֹנִים, וְאֲנִי הַמִּתְחִיל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶד ה' עַל הַר סִינַי וְגו' (שמות יט, כ). וְכָתִיב: וְאֵל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֵלַי ה' (שמות כד, א). הוּא, כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ וְגו'. כְּשֶׁבִקֵּשׁ אָמַר יְקוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם (בראשית א, ט). וְכִשְׁבִּקֵּשׁ, עָשָׂה אֶת הַיָּם וּבָשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַיַּבְשָׁה (שמות יד, כט). הוּא כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה. בַּשָּׁמַיִם, נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי בָרָד (שמות ט, כב). וּבָאָרֶץ, נְטֵה אֶת מִטְּדָךְ וְהָדָךְ אֶת עַפְרָה הָאָרֶץ. מַה כְּתִיב לְמַעַלְהָ מִהָעֵנָן, כִּי עָתָה שְׁלַחְתִּי אֶת יָדִי, וְאוֹלָם בַּעֲבוּר זֹאת הָעֲמֻדָתִיךָ (שמות ח, יב), שֶׁלֹּא תַמּוּת בְּמַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, וְלִמְעַן סִפֵּר שָׁמַי בְּכָל הָאָרֶץ.

טז הַנְּנִי מִמְטִיר כְּעַת מָחָר. וְבָדִי בֶן לְוִי אָמַר: שָׂרֵט לוֹ שְׂרִיטָה עַל הַכְּתָל. אָמַר

לוֹ: כְּשֶׁתִּגִּיעַ הַשֶּׁמֶשׁ לְכָאן מָחָר, יֵרֶד הַבָּרָד. אֲשֶׁר לֹא הָיָה כְּמָהוּ, אֲבָל עֵתִיד לֵהִיוֹת. אֵימָתִי? בִּימֵי גוֹג וּמָגוּג, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר חֲשַׁכְתִּי לְעַת צָר לְיוֹם קָרֵב וּמִלְחָמָה (איוב לח, כג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְנִשְׁפָּטְתִּי אִתּוֹ בְּדָבָר וּבְדָם וּגְשָׁם שׁוֹטֵף וְאֲבִנֵי אֶלְגָּבִישׁ וְגו' (יחזקאל לח, כב). וְעָתָה שְׁלַח הַעֲזוֹ. בְּמַכַּת בָּרָד אָמַר אוֹתוֹ רְשָׁע, ה' הַצַּדִּיק וְגו'. וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מַטְהוֹ עַל הַשָּׁמַיִם. כֹּל מְקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר וְה', הוּא וּבֵית דִּין שֶׁל מַעַלְהָ. וְה' פָּקֵד אֶת שָׁרָה (בראשית כא, א). הוּא וְסִנְקֵלִיטִין שְׁלוֹ. וְה' הַמְטִיר עַל סָדָם (בראשית יט, כד), הוּא וְסִנְקֵלִיטִין שְׁלוֹ. וְה' נָתַן קִלְתָּ (שמות ט, כג). הוּא וְסִנְקֵלִיטִין שְׁלוֹ. וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת. מִתְלַקַּחַת, לְאַחַר שֶׁהִכְהוּ הַבָּרָד, לוֹקַחְתּוֹ הָאֵשׁ וְשׁוֹרְפָתּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחִטָּה וְהַכֶּסֶם לֹא נָכוּ. רַבִּי פִּינְחָס וְרַבִּי יְהוּדָה בְּרַ שְׁלוֹם. רַבִּי פִּינְחָס אָמַר: מַהוּ אֲפִילַת? פְּלָאִים עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּהֶם. וְרַבִּי יְהוּדָה אָמַר: לְקִישׁוֹת הֵיוּ. אָמַר לוֹ רַבִּי פִּינְחָס, וְהָרִי כְּתִיב: וְאֵת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד, וְאֵת אוֹמֵר עַל שְׁהִיו קִטְנוֹת לֹא נָכוּ. אֵלָּא פְּלָאִים עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּהֶן. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר פְּרָעָה הַרְשָׁע, ה' הַצַּדִּיק, הַעֲתִירוּ אֵלַי ה' וְאֲנִי מִשְׁלָחַן. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: כִּדְ אֲמַרְתָּ בְּמַכָּה הָרִאשׁוֹנָה וְהַתְּפִלָּתִי וְלֹא שְׁלַחְתָּם. לְמַתִּי אֲעִתִּיר לָךְ וְלַעֲבָדֶיךָ? הֲשִׁיבוּ פְרָעָה: חֲטָאתִי לֵה' אֵלֵהֶיכֶם וְלָכֶם, עַכְשָׁיו אֲנִי מִשְׁלָחַן. כְּשֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה כִּדְ, וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פְּרָעָה אֶת הָעִיר וַיִּפְרֹשׁ כַּפָּיו אֵלַי ה'. וּמְטֵר לֹא נָתַד אֶרְצָה, תִּלְאָן בְּרַפְיוֹן.

ואימתי ירדו? בימי יהושע על האמוראים, שנאמר: וה' השליך עליהם אבנים גדולות וגו' (יהושע, י, יא). והשאר שהיו בשמים, ירדו על גוג ומגוג לימות המשיח. והקולות היו תלויין. ואימתי ירדו? בימי אלישע על מחנה ארם, שנאמר: ואדני השמיע את מחנה ארם קול רכב וקול סוס וגו' (מלכים ב, ז, ו).

וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלחת וגו'. כך הו' הרשעים. כל זמן שהו בצרה, מכניעין עצמן. משתערה עוברת, חוזרין לקלוקולם. נבוכדנצר כשהיה בצרה אמר: כען אנה נבכדנצר משבח ומרום ומחדר למלך שמא די כל מעבדוהי קשט וארחתה דין ודי מהלכין בגנה זכל להשפלה (דניאל ד, לד). אמר רבי ברכיה בשם רבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן: אלולי שהקדוש ברוך הוא דן את הלבבות והמחשבות, קלס נבוכדנצר בפסוק זה כשם שקלס דוד בספר תהלים. נבוכדנצר אמר משבח, דוד אמר שבחי ירושלים את ה' (תהלים קמז, יב). נבוכדנצר אמר מרום, דוד אמר ארוממך ה' כי דליתני (תהלים ל, ב). נבוכדנצר אמר מהדר, דוד אמר הוד והדר לבשת (תהלים קד, א). וכיון שראה עצמו בגדלה, התחיל מתגאה, שנאמר: ענה מלכא ואמר הלא דא היא בכל רפתא די אנה בנייתה לבית מלכו בתקף חסני וליקר הדרי (דניאל ד, כו). אמר לו הקדוש ברוך הוא: רשע, עוד את מתגאה, שנאמר: עוד מלתא בפי מלכא, קל מן שמא נפל, לך אמרין נבוכדנצר מלכא, מלכותא עדת מנד. הוי, כל זמן שהרשעים בצרה, מכניעין עצמן. עברה הצרה, חוזרין לקלוקולן. וכו' וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלחת ויסף לחטא. אמות העולם מוסיפין לחטא. אבל ישראל, תם עונד בת ציון לא יוסיף להגלותה, פקד עונד בת אדום וגו' (איכה ד, כב). אמר.

פרשת בא

ויאמר ה' אל משה נטה ידך על השמים ויהי חושך על ארץ מצרים וימש

חֲשׂוֹךְ. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: שְׁלַח חֲשׂוֹךְ וַיַּחֲשׂוֹךְ וְלֹא מָרוּ אֶת דְּבָרוֹ (תהלים קה. כח). חֲשׂוֹךְ שֶׁשְׁלַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים, קִשָּׁה הִנֵּה. לָמָּה? עַל שֶׁלֹּא קִבְּלוּ מְרוֹת דְּבָרוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַלְאָכִים: הַמְצָרִים רְאוּיִן לְלִקּוֹת בְּחֲשׂוֹךְ. מִיַּד הַסְּכִימוּ כִּלְכֵן כְּאַחַת וְלֹא הִמְרוּ אֶת דְּבָרוֹ. שְׁלַח חֲשׂוֹךְ וַיַּחֲשׂוֹךְ, אוֹתוֹ חֲשׂוֹךְ נָתַן בּוֹ מִמֶּשׁ. מָשַׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה? לְמַלְכָּךְ שֶׁסָּרַח עָלָיו עֲבָדוֹ. אָמַר לְאַחַד: לֵךְ וְהַכְּהוּ חֲמָשִׁים מִגְּלָבִין. וְהִלֵּךְ וְהַכְּהוּ מֵאַה, וְהוֹסִיף לוֹ מִשְׁלוֹ. כִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שְׁלַח חֲשׂוֹךְ עַל הַמְצָרִים. וְנִתְוַסַּף הַחֲשׂוֹךְ מִשְׁלוֹ. הֲוֵי, שְׁלַח חֲשׂוֹךְ וַיַּחֲשׂוֹךְ.

ב נִטָּה יָדָךְ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֲשׂוֹךְ. מֵהֵיכָן הִנֵּה אוֹתוֹ הַחֲשׂוֹךְ? רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמִיָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִחֲשׂוֹךְ שֶׁל מַעֲלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יָשַׁת חֲשׂוֹךְ סִתְרוּ סְבִיבוֹתַי סִפְתּוֹ (תהלים יח. יב). רַבִּי נַחֲמִיָּה אוֹמֵר: מִחֲשׂוֹךְ גִּיהֶנֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אַרְצָ עֲפָתָה כְּמוֹ אֶפֶל צְלָמוֹת וְלֹא סְדָרִים וְתַפֵּעַ כְּמוֹ אֶפֶל (איוב י. כב). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת שֶׁמַּעֲנֵנוּ שֶׁאָדָם מִשְׁמִיעַ תִּלְמוּדוֹ סְמוּךְ לְמִיתָתוֹ. מִנֵּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: לְהוֹדִיעַךָ קִשְׁטֵי אֲמָרִי אָמַת לְהַשִּׁיב אֲמָרִים אָמַת לְשִׁלְחִיךָ (משלי כב. כא). וְכֵן שֶׁלְמָה אָמַר: סוֹף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמַע אֶת הָאֱלֹהִים יִרְא וְגו' (קהלת יב. ג). וְכֵן: צְלָמוֹת וְלֹא סְדָרִים. כִּיִּן שֶׁאָדָם נָטָה לְצַלָּה שֶׁל מִיתָה, הוּא סוֹדֵר תִּלְמוּדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: צְלָמוֹת וְלֹא סְדָרִים. רַבִּי תַנְחוּמָא בֵּר אֲבָא אָמַר: כִּיִּן שֶׁבָּא לְהַסְתִּילְךָ, מִלְּאֲכֵי הַשָּׂרֵת אוֹמְרִים: תִּנּוּ עוֹ לֵאלֹהִים. הֲוֵי, אַרְצָ עֲפָתָה כְּמוֹ אֶפֶל, וַיִּלּוּ לְבַיִת שֶׁחֲלוּנוֹ פְּתוּחָה לְתוֹךְ חֲשׂוֹךְ. וְתַפֵּעַ כְּמוֹ אֶפֶל, אוֹר שֶׁלָּה מִתּוֹךְ חֲשׂוֹךְ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים, בְּיוֹם רָדַתוֹ שְׂאֵלָה, הָאֲבֵלְתַי כִּסְתִי עָלָיו אֶת תְּהוֹם, וְאֶמְנַע נְהוֹרֹתֶיהָ וַיִּכְלְאוּ מִים רַבִּים (יחזקאל לא. ט). רַבִּי יְהוּדָה בֵּר רַבִּי אָמַר: בְּמָה הִרְשָׁעִים מִתְּפִסִּים בְּגִיהֶנֶם? בְּחֲשׂוֹךְ. חִזְקִיָּה בֶּן רַבִּי אָמַר: הַגְּגִית הַזֹּאת בְּמָה מְכַסִּין אוֹתָהּ? בְּכָלִי חֲרָשׁ מִנָּה וּבָהּ. כִּשֶׁם שֶׁהִיא שֶׁל חֲרָס, כִּי מְכַסִּין אוֹתָהּ בְּכָלִי חֲרָס. כִּיִּן הִרְשָׁעִים, וְהִנֵּה בְּמִחֲשׂוֹךְ מַעֲשִׂיהֶם (ישעיה כט. ט). לְפִיכֵךְ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכַסֶּה עֲלֵיהֶם אֶת הַתְּהוֹם שֶׁהוּא חֲשׂוֹךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֲשׂוֹךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בראשית א. ב). זֶה גִיְהֶנֶם. הֲוֵי, חֲשׂוֹךְ שֶׁהִבִּיא עַל הַמְצָרִים מִתּוֹךְ גִּיְהֶנֶם הִנֵּה. וַיִּמַּשׁ חֲשׂוֹךְ. כִּמָּה הִנֵּה אוֹתוֹ חֲשׂוֹךְ? אָמַרו רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבָרְכָה: עֲבָה כְּדִינָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמַּשׁ חֲשׂוֹךְ.

ג וַיִּט מוֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֲשׂוֹךְ אֶפְלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים. אָמַרו רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבָרְכָה: שְׁבַעָה יָמִים שֶׁל חֲשׂוֹךְ הָיוּ. כִּיִּצַד? שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרֵאשׁוֹנִים מִי שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וּבִקֵּשׁ לְעַמֵּד, עוֹמֵד. וְהָעוֹמֵד שֶׁבִקֵּשׁ לִישֵׁב, יוֹשֵׁב. שְׁלֹשָׁה יָמִים הָאַחֲרוֹנִים, כֹּל מִי שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב, לֹא הִנֵּה יָכוֹל לְעַמֵּד. וְהָעוֹמֵד אֵינּוּ יָכוֹל לִישֵׁב.

ומי שהוא רבוע, לא היה יכול לזקוף. מנין? שכן כתיב: לא ראו איש את אחיו, הרי שלשה. ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים, הרי שלשה. ואי זה הוא יום השביעי? ויהי הענן והחשך וגו' ויאר (שמות יד, ב). זה יום של ים. וכן במצרים, הענן מאיר לישראל ומחשיך למצרים, שנאמר: לא ראו וגו' (שמות י, כב). ולכל בני ישראל היה אור, והיה מאיר לישראל ומראה להן כל כלי כסף וזהב ושמות וכל טוב מצרים, ומה שבתבות ובחביות ובמטמוניות היה מראה להן. והיו שואליו ונותניו להן בעל כרחן, שהיו אומרים להם ישראל, הרי לך במקום פלוני כלי כסף וכד. הוי, ויהי חשך אפלה.

ד אָמרו רבותינו זכרונם לברכה: פטקסין של מלכים הביא הקדוש ברוך הוא עליהן את המכות. מלך בשר ודם כשמדינה מורדת עליו, משלח עליה לגיונות ומקיפים אותה. בתחלה סוכר אמת המים שלהם. חזרו, מוטב, ואם לאו, מביא עליהם קלאנים. חזרו, מוטב. ואם לאו, יורה בהם חצים. חזרו, הרי מוטב. ואם לאו, מביא עליהם ברבריים. חזרו, מוטב. ואם לאו, מביא עליהם דורמסיות. חזרו, מוטב. ואם לאו, זורק בהם נפט. חזרו, מוטב. ואם לאו, משליך עליהן אבני בלסטראות. חזרו, מוטב. ואם לאו, מגרה בהן אכלוסין הרבה. חזרו, יפה. ואם לאו, אוסר אותן בבית האסורין. חזרו, יפה. ואם לאו, הורג גדולים שבהם. כך הקדוש ברוך הוא בא על המצרים פטקסין של מלכים. בתחלה סכר אמת המים שלהם, שנאמר: ויהפך לדם יאריהם (תהלים עח, מד). לא חזרו, הביא עליהם קלאנים, אלו צפרדעים. רבי יוסי בר חנינא אמר: קרקורן היה קשה להם מהשחתתם. לא חזרו, ירה עליהם חצים, אלו הכנים, שנאמר: ותהי הכנס באדם ובבהמה, היו נכנסים בגופם של מצרים כחצים. לא חזרו, הביא עליהן ברבריים, זה ערוב, שנאמר: ישלח בהם ערב (תהלים עח, מה). לא חזרו, הביא עליהם דורמסיות, זה הדבר והרג את מקניהם. לא חזרו, הביא עליהם נפט, זה השחין, שנאמר: ויהי שחין אבעבעות פרח באדם. לא חזרו, השליך עליהם אבני בלסטראות, זה הברד. לא חזרו, גירה בהן אכלוסין הרבה, זה ארבה. לא חזרו, חבשו בבית האסורים, זה חשך, שנאמר: ויהי חשך אפלה. לא חזרו, הרג גדולים שבהם, שנאמר: וה' הפך כל בכור. כל מה שחשבו המצרים על ישראל, הקדוש ברוך הוא הביא עליהן. חשבו שיהיו שואבין מימיהן לפיכך ויהפך יאריהם לדם. חשבו כדי שיהיו טועניו פרגמטיהן, הביא עליהם צפרדעים והיתה משרפת אותן. חשבו להיות עושין להם בארץ, הרחיש את הארץ כנים. חשבו שיהיו טועניו אותן כפדגוג, שלח בהן ערוב, אריות, זאבים, נמרים ודבים ונשרים. היה למצרי חמשה בנים, והיה נותן לישראל להוציאן לשוק בידו. בא ארי נוטל אחד, זאב נוטל אחד, זב אחד, נמר אחד, נשר אחד. היה נכנס לתוך ביתו של מצרי לבדו, אומר

לו : היכן בני? הוא אומר לו : הוא אומר לו : אעשה חשבון. בא הארי נטל אחד, והזאב אחד, הדב אחד, ונמר אחד, ונשר אחד. חשבו כדי שיהיו רועין את מקניהם, שלח בהן את הדבר, שנאמר : הנה יד ה' הויה וגו'. חשבו כדי שיהיו מחמין להן חמין, שלח בהן את השחין. חשבו לסקלם באבנים, הביא עליהם את הברד. חשבו כדי שיהיו פורמיהן, הביא עליהם את הארבה ואכל אילנותיהן, ויאכל את כל עשב הארץ ואת כל פרי העץ. חשבו לחבש אותם בבית האסורין, הביא עליהם את החשך. חשבו להרג אותם, וה' הפך כל בכור. חשבו לשקע אותן במים, ונער פרעה וחילו בים סוף (תהלים קלו, טו). וכל מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים, הוא עתיד להביא על אדום, שנאמר : כאשר שמע למצרים וחילו כשמע צור (ישעיה כג, ה). אמר רבי אלעזר : כל מקום שכתוב צור מלא, בצור המדינה הכתוב מדבר. וכל מקום שכתוב צר חסר, במלכות אדום הכתוב מדבר, שהיא מצרה לישראל. מי שפרע מן הראשונים, יפרע מאדום. במצרים הפך בדם. באדום, ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש וגו', השמש יהפך לחשך והיגח לדם (יואל ג, ד-ג). במצרים, צפרדעים, שהיה קולו קשה. ובאדום, קול שאון מעיר קול מהיכל (ישעיה סו, ו). במצרים, כנים, וה' את עפר הארץ. ובאדום, ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית (ישעיה לד, ט). במצרים, ערוב. ובאדום וירשוה קאת וקפד וינשוף וערב ישכנו בה (ישעיה לד, יא). רבי אבא בר כהנא אמר : חשך ואפלה שמשו במצרים. אבל תהו ובהו לא שמשו בעולם הזה ולא עתידין לשמש. והיכן עתידין לשמש. בכרך גדול שבקפוטקיא, שנאמר : ונטה עליה קו תהו ואבני בהו (ישעיה לד, יא). ורבנן אמרי : אמות העולם שלא קבלו את התורה שנתנה מתוך החשך, עליהם הוא אומר : פי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים (ישעיה ס, ב). אבל ישראל, ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה (ישעיה ס, ב). במצרים דבר. ובאדום, ונשפטתי אתו בדבר ובדם (יחזקאל לח, כב). במצרים שחין. ובאדום, המק בשרו והוא עמד על רגליו ועיניו תמקנה בחריהו ולשונו תמק בפיהם (זכריה יד, יב) במצרים, ברד. ובאדום, וגשם שוטף ואבני אלגביש (יחזקאל לח, כב). במצרים, ארבה. ובאדום, בן אדם אמר לצפור כל כנף ולכל חית השדה הקבצו (יחזקאל לט, יז) במצרים חשך ונטה עליה קו תהו ואבני בהו (ישעיה לד, יא), במצרים נגף בכוריהם. ובאדום, שמה נסיכי צפון כלם וכל צדנים (יחזקאל לב, ט). רבי מאיר אומר : וירדו ראמים עמם (ישעיה לד, ט), וירדו עובדי עבודה זרה עמם. במצרים, פרע מאליהם ואחר כך פרע מהם. ובאדום, פורע מן השר שלהם תחלה ואחר כך מהם, שנאמר : והיה ביום ההוא יפקד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה (ישעיה כד, כא).

ה וידבר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר. וכי לא היה הדבור אלא למשה בלבד? ומה תלמוד לומר : אל משה ואהרן? כשם שהיה משה כלול

לדברות, כך אהרן. ומנין שלא דבר עם אהרן? דכתיב: ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים. למשה ולא לאהרן, אף כאן למשה ולא לאהרן. ומפני מה לא דבר עם אהרן? בשביל כבודו של משה. אם כן, נמצאת ממעט כבוד אהרן. לא ששניהם שוים. וכן אתה מוצא כל מקום ששניהם במקום אחד, שניהם שוים. ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים [\(בראשית ב, ד\)](#), שניהם שוים. כבד את אביד ואת אמך [\(שמות כ, ב\)](#). שניהם שוים. ויהושע בן נון וכלב בן יפנה [\(במדבר יד, ו\)](#), שניהם שוין. ומשה ואהרן, שניהם שוין. בארץ מצרים, חוץ לפרך. וכן אתה מוצא שלא נמצאת שכינה במצרים, שנאמר: ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרש את כפי [\(שמות ט, כט\)](#). למה? שהיתה ארץ מצרים מלאה גלולים. לכך כתיב בארץ מצרים ולא בתוך מצרים. ולמה נמצאת שכינה במצרים? ללמדך עד שלא נבחרה ארץ ישראל, היו כל הארצות פשרות לדבור. משנבחרה ארץ ישראל, נפסלו כל הארצות. עד שלא נבחרה ירושלים, היתה כל ארץ ישראל פשרה לדבור, משנבחרה ירושלים, נסתלק הדבור מארץ ישראל. עד שלא נבחר בית העולם, היתה ירושלים ראויה לשכינה. משנבחר בית העולם, יצתה ירושלים, דכתיב: כי בחר ה' בציון, אנה למושב לו [\(תהלים קלב, ג\)](#). ואומר: זאת מנוחתי עדי עד, פה אשב כי אותיה [\(תהלים קלב, ד\)](#). עד שלא נבחר אהרן, היו כל ישראל ראויין לכהנה, שנאמר: ברית מלח עולם היא וגו' [\(במדבר יח, ט\)](#). משנבחר, נפסלו ישראל, שנאמר: והיתה לו ולזרעו אחריו ברית וגו' [\(במדבר כה, ג\)](#). עד שלא נבחר דוד, היו כל ישראל ראויין למלכות. משנבחר דוד, יצאו כל ישראל, שנאמר: לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו כי אנחנו יחד נבנה לה' אלהי ישראל [\(עזרא ד, ג\)](#). ולמה נדבר עם הנביאים בחוזה לארץ? בזכות אבות, שנאמר: כה אמר ה' קול ברמה נשמע וגו' [\(ירמיה לא, ט\)](#). וכתיב: כה אמר ה' מנעי קולך מבכי וגו' [\(ירמיה לא, ט\)](#). ואף בחוזה לארץ לא נדבר עם הנביאים אלא במקום טהור. שכן את מוצא בדניאל, ואני הייתי על אוכל אוכלי [\(דניאל ח, ב\)](#). וכן ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל [\(דניאל י, ד\)](#). וכן יחזקאל אומר: ואני בתוך הגולה על נהר כפר [\(יחזקאל א, א\)](#). זה חדקל. משנדר עמו בחוזה לארץ, היה מדבר עמו בארץ, שנאמר: קום צא אל הבקעה ושם אדבר אותך [\(יחזקאל ג, כב\)](#).

החדש הנה לכם. רבי ישמעאל אומר: הראה לו הנרם בליקלה ואמר לו: כזה אתם רואים וקובעים פן הלכה לדורות. ולמד להם מולד לבנה ואמר להם: עד עכשו אני הייתי מעבר את השנים, והרי כבר מסרתי לכם, מעכשו התחילו למנות. החדש הזה, זה ניסן ואין אחר ניסן. מדתשרי כתיב בו [\(שמות לד, כב\)](#) חג האסיף תקופת, ללמדך, חדש שיש בו חג וקרוי אסיף. ותקופת השנה, ששנה יוצאה בו וקרוי שביעי, זה תשרי שהוא שביעי לניסן. החדש הזה, זה ניסן. זכר

לדבר, בחדש הראשון הוא חדש ניסן (אסתר ג, ז), והוא ראש חודשים וראש לרגלים, דכתיב בתחלה: חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות (דברים טו, טז).

וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה, יוֹצְרוֹ חֲלָקוֹ. וְהִ' הִפָּה כָּל בְּכוֹר, הוּא בַעֲצָמוֹ וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ. אֲפֹלוּ הָיָה אָדָם בְּמָקוֹם אַחֵר וּבְכוֹרוֹ בְּמִצְרַיִם, מֵת. כּוֹשׁ וּפּוֹט וְלוֹד מִנִּין שְׁמֵתוֹ בְּכוֹרֵיהֶם? שְׁנֵאמַר: וַיֵּךְ כָּל בְּכוֹר בְּמִצְרַיִם רֵאשִׁית אוֹנִים בְּאֵהֲלֵי חָם (תהלים עח, טא). מִבְּכֹר פְּרָעָה, הוּא נִשְׁתַּיֵּר מִכָּל הַבְּכוֹרוֹת, לְקַיִם מֵה שְׁנֵאמַר: וְאוֹלָם בַּעֲבוּר זֹאת הַעֲמֻדָתִיד. וּבַעַל צִפּוֹ נִשְׁאָר מִכָּל אֲלֵי־לֵיחֹ, לְהִטְעוֹתוֹ בּוֹ, לְקַיִם מֵה שְׁנֵאמַר: מִשְׁגִּיא לְגוֹיִם וַיֹּאבְדִם (איוב יב, כג). עַד בְּכוֹר הַשָּׁבִי, הַשְּׁבוּיִים לְמָה לְקוֹ? לְפִי שְׁהִיו שְׁמִיחִים בְּכָל גְּזֵרוֹת שְׁגָזְרוּ מִצְרַיִם עַל יִשְׂרָאֵל, הֲדָא הוּא דְכָתִיב: שְׂמִיחַ לְאִיד לֹא יִנְקָה (משלי יז, ה). וְלֹא תֵאמַר שְׁבוּיִים בְּלִבָּד, אֲלֵא אִף עֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת, שְׁנֵאמַר: עַד בְּכוֹר הַשְּׁפָחָה אֲשֶׁר אַחֵר הַרְחִים, שְׁהִיו מְשַׁעֲבָדִין לְרַחֲמִים. עַד בְּכוֹר בְּהֵמָה, שְׁלֹא יֵאמְרוּ, יִרְאֲתֵנוּ קִשָּׁה, שְׁלֹא שְׁלֹטָה בְּהֵם פְּרַעֲנוֹת. וַיִּקַּם פְּרָעָה לִלְהָ. יְכוֹל בְּשִׁלְטַשׁ שְׁעוֹת כְּדָרְךָ שְׁהַמְלָכִים עוֹמְדִין? תִּלְמוּד לומר: לִלְהָ. יְכוֹל עַל יְדֵי שָׂרִים וְשָׂרוֹת? תִּלְמוּד לומר: הוּא. הוּא הָיָה מְחֻזָּר עַל פְּתִיחֵיהֶן שֶׁל עֲבָדָיו וּמַעֲמִידוֹ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמְּקוֹמוֹ וְהוֹלֵךְ עִמָּהֶם וְאוֹמֵר: הֵיכָן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שְׂרוּיִן, שְׁנֵאמַר: וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לִלְהָ וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: כִּדְ צִוְּנוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֵר, וְכִי גִנְבִים אֶנְחֲנוּ שְׁנֵצֵא בְּלִילָה, לֹא נֵצֵא אֲלֵא בְּיַד רָמָה לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִם. וְלֵמָּה בָּא הוּא וְעֲבָדָיו? לומר לָךְ שֶׁבְשִׁעָה שְׁאֵמַר לוֹ פְּרָעָה אֵל תִּסְּף רֵאוֹת פָּנֵי (שמות י, כח), אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: כִּן דְּבִרְתָּ לֹא אִסְּף עוֹד רֵאוֹת פָּנֶיךָ. וְלֹא נֵצֵא מִכָּאן עַד שְׁיִרְדוּ כָּל עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלֵי וְגוֹ'. מִכָּאן שֶׁחֲלַק מֹשֶׁה כְּבוֹד לַמַּלְכוּת, שְׁלֹא אָמַר לוֹ אֲתָה וְכָל עֲבָדֶיךָ. אִף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא צִוָּה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְחַלֵּק לוֹ כְּבוֹד, שְׁנֵאמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וַיִּצְוֶם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פְּרָעָה. וַיֹּסֶף חֲלַק כְּבוֹד לַמַּלְכוּת, בְּלַעֲדֵי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פְּרָעָה (בראשית מא, טז). יַעֲקֹב חֲלַק כְּבוֹד לַמַּלְכוּת, וַיִּתְחַזַּק יִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב (בראשית מח, ב). אֲלֵיחֹ חֲלַק כְּבוֹד לַמַּלְכוּת וַיֵּד ה' הִיָּתָה אֶל אֲלֵיחֹ וְגוֹ' (מלכים א יט, א). חֲנַנְיָה מִיִּשְׂרָאֵל וְעַזְרִיָּה חֲלָקוּ כְּבוֹד לַמַּלְכוּת. וְכִן דְּנִיָּאֵל. קוּמוּ צְאוּ. אֲמַרְתִּי לָכֶם מִי וְמִי הַהֲלָכִים, אֲמַרְתִּים בְּנַעֲרֵינוּ וּבְזִקְנֵינוּ נִלְךְ, קוּמוּ צְאוּ (שמות ב, לא) גַּם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אֲמַרְתִּי רַק צִאנְכֶם וּבְקִרְכֶם יֵצֵא, אֲמַרְתֶּם גַּם מִקְנֵינוּ יִלְךְ עִמָּנוּ לֹא תִשְׁאָר פְּרָסָה, גַּם צִאנְכֶם גַּם בְּקִרְכֶם קָחוּ כְּאֲשֶׁר דְּבַרְתֶּם וְלָכוּ, וְלוֹאֵי שְׁתַּלְּכוּ כְּבָר. אֲמַרְתֶּם גַּם אֲתָה תִּתֵּן בְּיַדֵּינוּ וְגוֹ', קָחוּ כְּאֲשֶׁר דְּבַרְתֶּם וְלָכוּ, וּבִרְכַתֶּם גַּם אֲתִי (שמות ב, לא).

ח וישא העם את בצקו טרם יחמץ, לא החמיץ. וכן לעתיד לבא, ישבות מעיר מלוש בצק עד חמצתו (הושע ז, ד). משארתם, זה שיורי מצה ומרור. אתה אומר שיורי מצה ומרור, או אינו אלא פסחים. כשהוא אומר לא תותירו ממנו עד בקר, הרי שיורי פסחים. על שכמם. וכי לא היה להם בהמה? והא פתיב וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר ומקנה כבד, אלא שהיו מחבבין את המצוה, לכך פתיב על שכמם. ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלת. למה? שהפסות חביבה עליהן יותר מכסף וזהב. וה' נתן את חו וגו', עדיו אינו שואליו והן נותנין להם. וינצלו את מצרים, אפלו עבודה זרה של כסף ושל זהב, נתת וחרה כבתחלה ונטלו את הכל. ובזת היס גדולה מבזת מצרים, שנאמר: ותבאי בעדי עדיים וגו' (יחזקאל טו, ז).

ט ויסעו בני ישראל מרעמסס. מרעמסס לספות ארבעים פרסה, והיה קולו של משה נשמע מספות. ואל תתמה, שהרי אבק שזרק, הלך מהלך ארבעים יום, שנאמר: והיה לאבק על כל ארץ מצרים. ומצרים מהלך ארבעים יום, וכל שכן קולו. רבי עקיבא אומר: ספות, אלו עננים, פענן שנאמר: כי על כל כבוד חפה (ישעיה ד, ה). וכן לעתיד לבא, וסכה תהיה לצל יומם וגו' (ישעיה ד, ו). לבד מטף, קטנים ונשים. ויאפו, לשו ולא הספיקו לאפות עוגות. ואין עוגה אלא לשון חררה, שנאמר: אך עשי לי משם עגה קטנה (מלכים א יז, ג). נס גדול נעשה להן, שאכלו ממנו שלשים יום שלשים פעמים, עד שיירד להן את המן. וגם צדה לא עשו להם, להודיע שבחן של ישראל, שלא אמרו היאך נצא למדברות ולים ואין לנו צדה, מלמד שהאמינו. ועליהם מפרש בקבלה, הלך וקראת באזני ירושלים וגו' (ירמיה ב, ו) ומה שכרו? קדש ישראל לה' (ירמיה ב, ג). ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה. וכתוב: ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה (בראשית טו, ג). הרי שני פסוקים מכחישין זה את זה. כיצד? עד שלא נולד יצחק, נגזרה גזרה. ומשנולד יצחק, חשב הקדוש ברוך הוא, שנאמר: כי גר יהיה זרעך (בראשית טו, ג). ואברהם חשב משעת הגזרה. פתיב ארבע מאות שנה. וכתוב ודור רביעי ישובו הנה (בראשית טו, טז). הא כיצד? עשו תשובה, אגאלם לדורות. ואם לאו, לשנים. ויהי מקץ שלשים שנה וגו'. כשהגיע הקץ, לא עקבם כהרף עין. בחמשה עשר בניסן נגזרה גזרה ונדבר עם אברהם אבינו בין הבתרים. בחמשה עשר בניסן באו מלאכי השרת לבשרו על יצחק. בחמשה עשר בניסן נולד יצחק. בחמשה עשר בניסן נגאלו ממצרים. בחמשה עשר בניסן עתידין להגאל משעבוד גלות. ויהי מקץ שלשים שנה. קץ אחד לכלם. ליל שמרים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים

הוא הלילה הזה, שבו עתידיו להגאל, דברי רבי יהושע. רבי אליעזר אומר: בתשרי עתידיו להגאל, שנאמר: תקעו בחדש שופר וגו' (תהלים פא, ד). הוא הלילה הזה, הוא הלילה שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם, בלילה הזה אני גואל את בניך. שמרים, צריכין ישראל להשתמר בו בלילה.

ויאמר ה' אל משה זאת חקת הפסח. יש פרשיות כולל בתחלה ופרט לבסוף.

אלו הן: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים (שמות יט, ו) פרט. אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל (שמות יט, ג) כולל. זאת חקת התורה ויקחו אליה פרה (במדבר יט, ב) כולל. אדמה פרט. זאת חקת הפסח כולל. כל בן נכר פרט. כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט. זאת חקת הפסח. אין לי אלא פסח מצרים, פסח דורות מנין? תלמוד לומר: ככל חקתי וכל משפטיו תעשו אתו (במדבר ט, ג). כל בן נכר, אחד ישראל רשע, ואחד גוי במשמע. וכל עבד איש מקנת כסף, עבד איש ולא עבד אשה וקטן, תלמוד לומר: מקנת כסף, מכל מקום. תושב ושכיר. תושב, זה גר שאינו עובד עבודה זרה בלבד, אבל שאר אסורין עושה. שכיר, זה עובד עבודה זרה. מה תושב ושכיר האמור בפרשת פסח פסל בו את הערל, אף תושב ושכיר האמור בתרומה (ויקרא כב, ט), פסל בו את הערל. בבית אחד יאכל. והא כתיב: על הבתים אשר יאכלו אתו בהם, הא למדנו שנאכל פסח בשני מקומות. ומה אני מקיים בבית אחד, בחבורה אחת. כיצד בשני מקומות? היו יושבין ונבקעה עליהם קורה, יצאו לחוץ. ירדו עליהם גשמים ונכנסו לבית, הרי זו בשני מקומות. אם כן, מהו לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה, חוץ לחבורה. מן הבשר, בשר שבחוצה לעצם ולא מה שבתוך העצם. ועצם לא תשברו בו. בו לא תשברו, ושאר קדשים קלים אינו עובר על מצות לא תשברו. כל עדת ישראל (שמות יב, כא), למה? לפי שנאמר: משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם (שמות יב, כא). מגיד שפסח דורות בערבוביא. וכי יגור אתה גר (שמות יב, מח). יכול כשנתגיר יעשה פסח מיך? תלמוד לומר: והיה כאזרח הארץ. מה אזרח בארבעה עשר, אף גר בארבעה עשר. ואם נתגיר בין שני פסחים, יעשה פסח שני. המול לו כל זכר. מילת זכרים ומילת עבדים מעכבין בו. הרי שהיו לפניו שתי מצות, מצות מילה ומצות פסח, איזו מהן קודם. המול לו כל זכר קודם, ואחר כך ואז יקרב לעשתו. תורה אחת, השוה הכתוב גר לאזרח לכל מצות האמורות בתורה.

יא קדש לי כל בכור. זו אחת משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן, כולל

שהוא צריך לפרט. קדש לי כל בכור, כולל זכרים ונקבות. יכול כל שנולד ראשון

בין זָכַר בֵּין נִקְבָּה יְהִיָּה בְּכוֹר? תִּלְמוּד לומר: כָּל הַבְּכוֹר וְגוֹ' הַזֶּכֶר תִּקְדִּישׁ (דברים טו, יט). זָכַר וְלֹא נִקְבָּה. יָכוֹל יוֹצֵא דָפֶן יְהִיָּה בְּכוֹר? תִּלְמוּד לומר: כָּל פֶּטֶר רָחֵם. עַד שְׂיִהְיֶה זָכַר פּוֹתַח רָחֵם. בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה (שמות יג, ב). מְקִישׁ בְּכוֹר אָדָם לְבְּכוֹר בְּהֵמָה. מֵה בְּהֵמָה נִפְל פֶּטֶר מִן הַבְּכוֹרָה, אֵף אָדָם פֶּטֶר. יֵצְאוּ לְוִיִּם, שְׂאִין לָהֶם בְּכוֹר אָדָם וְלֹא בְּכוֹר בְּהֵמָה. בְּכוֹר אָדָם, מִבֵּן שְׁלֹשִׁים יוֹם חַיֵּב לְפָדוֹתוֹ. פְּחוֹת מִכָּאן, נִפְל. בְּכוֹר בְּהֵמָה, שְׂמוֹנֶה יָמִים. פְּחוֹת מִכָּאן, נִפְל. כְּתִיב וּפְדוּיוֹ מִבֵּן חֲדָשׁ תִּפְדֶּה (במדבר יח). וּבַבְּהֵמָה כְּתִיב: וּמִיּוֹם הַשְּׂמִינִי וְהִלָּאָה יִרְצָה (ויקרא כב, ז). יָכוֹל יוֹלִיכֶנוּ לְבֵית הַבְּחִירָה דְּכְתִיב וְהִבְאַתֶּם שָׂמָה וְגוֹ' וּבְכֹלֹת בְּקִרְכֶם וְצֹאנֵיכֶם (דברים יב, ו). תִּלְמוּד לומר: תִּפְדֶּה. בְּכָל מְקוֹם שְׂיִרְצָה, יִפְדֶּנוּ מִכֶּהֱנוּ. אִם כֵּן, מֵה תִּלְמוּד לומר: תִּקְדִּישׁ? (דברים טו, יט), הַקְּדִישָׁהוּ שְׂתִקְבֵּל שְׂכָר. לֹא הַקְּדִישָׁתוֹ, הֵרִי הוּא קְדוּשׁ, שְׂנֵאָמַר: לִי הוּא, מִכָּל מְקוֹם. אִם כֵּן מֵה תִּלְמוּד לומר: תִּקְדִּישׁ? כְּדִי שְׂתִקְבֵּל עָלָיו שְׂכָר. כִּיּוֹצֵא בְּדָבָר אֶתְהָ אומר, וּבַעַר עָלֶיךָ הַכֶּהֱנוּ עֲצִים בַּבֶּקֶר (ויקרא ג, ח). וְהָא כְּתִיב: וּלְבָנוֹן אֵין דִּי בָעַר (ישעיה מ, טז). אֵלֶּא כְּדִי לְקַבֵּל שְׂכָר. כִּיּוֹצֵא בּוֹ אֶת הַכֶּבֶשׂ הַאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֶּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ וְגוֹ' (שמות כט, לא). וְהָא כְּתִיב וְחִיתוֹ אֵין דִּי עוֹלָה (ישעיה מ, טז). אֵלֶּא כְּדִי לְקַבֵּל שְׂכָר. כִּיּוֹצֵא בּוֹ וְעָשׂוֹ לִי מִקְדָּשׁ (שמות כה, ח). וְהָא כְּתִיב: הֲלוֹא אֶת הַשְּׂמִים וְאֶת הָאֶרֶץ אֲנִי מֵלֵא (ירמיה כג, כד), אֵלֶּא כְּדִי לְקַבֵּל שְׂכָר. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה (שמות יג, ג). וַאֲמַר: לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ (דברים טו, ג). וְכִי בַיּוֹם מִזְכִּירִין וּבִלְיָלָה לֹא? זוּ מִדְּרָשׁ דְּרַשׁ בֶּן זֹמַא, לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ וְגוֹ' כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. יְמֵי חַיֶּיךָ, הַיָּמִים. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ הַלֵּילוֹת. לֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ (שמות יג, ג). לַעֲשׂוֹת אֶת הַמֵּאֲכִיל כְּאוֹכֵל. לֹא יֵאָכֵל, לֹא הוּא וְלֹא דָמָיו, וְאִסּוּר בְּהִנָּאָה. הַיּוֹם אֶתְּם יֵצְאִים. רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אומר: מֵה תִּלְמוּד לומר: לֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ וְסַמִּיד לֵה הַיּוֹם? לְמַד שְׂיּוֹם אֶחָד אֶכְלוּ יִשְׂרָאֵל מִצָּה בְּמִצְרַיִם. חֲדָשׁ הָאָבִיב. חֲדָשׁ שֶׁהוּא כְּשֶׁר לָכֶם, לֹא חֶמֶה וְלֹא גִשְׂמִים. וּמִנֵּן שֶׁהוּא כְּשֶׁר? כְּתִיב הֲכֵא חֲדָשׁ הָאָבִיב. וְכְתִיב הֲתֵם אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יַחֲדִים בֵּיתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בְּכוֹשְׁרוֹת (תהלים סח, ז). אֵין בְּכוֹשְׁרוֹת אֵלֶּא חֲדָשׁ שֶׁהוּא כְּשֶׁר לֹא חֶמֶה וְלֹא גִשְׂמִים. דָּבָר אַחֵר, בְּכוֹשְׁרוֹת, רַבִּי יוֹנָתָן אָמַר: בְּכִי וְשִׁירוֹת, אֵלוֹ בּוֹכִין וְאֵלוֹ מְשׁוֹרְרִין. מִצְרַיִם בּוֹכִין, כִּי אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין שֵׁם מֵת. וְיִשְׂרָאֵל מְשׁוֹרְרִים, קוֹל רִנָּה וְיִשׁוּעָה בְּאֵהֲלֵי צַדִּיקִים יְמִין ה' עֲשֶׂה חֵיל (תהלים קיח, טו). רַבִּי אומר: בְּכוֹשְׁרוֹת, הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹהֵג עִם יִשְׂרָאֵל בְּשָׁרוֹת, שְׂנֵאָמַר: אֵד סוֹרְרִים שְׂכֶנוּ צַחֲיָהָ (תהלים סח, ז). סוֹרְרִים כְּתִיב, וְכֵן הִיוּ, אֵלֶּא שְׂנֵהֵג עִמָּם בְּכְשָׁרוֹת. בְּחֲדָשׁ הָאָבִיב, הַתְּחִילוּ לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנִים.

יב וְהִיָּה כִּי יִבְיָאָד אֶל אֶרֶץ חֲמֹשָׁה עֲמָמִין שֶׁהוּ שְׁבַעָה. כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע. וְהִיָּכּוּ נִשְׁבַּע? לְאַבְרָהָם, בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית לְאָמֹר לְזָרְעֶךָ וְגוֹ' (בראשית טו, יח). לְיִצְחָק גּוֹר בְּאֶרֶץ הַזֵּאת כִּי לָךְ וּלְזָרְעֶךָ וְגוֹ' (בראשית כו, ג). לְיִצְחָק, הָאֶרֶץ אֲשֶׁר

אתה שכב עליה לך אתננה (בראשית כח, יג). ועבדת את העבדה הזאת (שמות ב, כב). כעבודה שעבדת במצרים, כן עשה לדורות. ולנו היכן נשבע? והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי (שמות ו, ח). אל ארץ הפנעני. למה זכה כנען שנקראת הארץ על שמו? כיון ששמע שישאל באלו, פנה את המקום. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה פנית את המקום, תקרא הארץ על שמך, ואתו לך ארץ יפה פארץך. ואיזו? זו אפריקה. ונתנה לך (שמות יג, יא). שלא תאמר ירשתי אותה מאבותי. והעברת כל פטר רחם לה', אין העברה אלא הפרשה. וכן את מוצא בנחלות, והעברתם את נחלתו לבתו (במדבר כו, ח). שמעון בן עזאי אומר: והעברת מה תלמוד לומר? לפי שהוא אומר: כל אשר יעבר תחת השבט (ויקרא כז, לב). שומע אני אף היתום במשמע. נאמר כאן עבודה (במדבר יח, כא). מה להלן אין קדשה חלה עליו אלא בחיי אמו, אף עבודה האמורה כאן אין קדשה חלה עליו אלא בחיי אמו. אי מה כאן זכרים, אף להלן זכרים. תלמוד לומר: כל אשר יעבר תחת השבט, אחד זכרים ואחד נקבות במשמע. וכל פטר שגר, ששגרתו אמו, יהא פטור מן הבכורה, והבא אחריו אינו בכור. אשר יהיה לך, חוץ מן המוכר עבר בהמתו לגוי. והלוקח עבר בהמתו מגוי, יכול יהא חיב? תלמוד לומר: אשר יולד בבקרך ובצאנך (דברים טו, יט). הזכרים לה'. אמר רבי יוסי: מפאן אתה למד, רחל שלא בפרה, וכשילדה ילדה שני זכרים ויצאו ראשיהם כאחת, שניהם לפהו, שנאמר: הזכרים לה' (שמות יג, יב). וכל פטר חמר תפדה בשה. ולא בעגל ולא בחיה ולא בשחוטא ולא בכלאים ולא בכוי. פטר חמור אתה פודהו ולא שאר בהמה טמאה. ומאי פדה תפדה (במדבר יח, טו). פדה, פטר חמור בלבד. תפדה, שמקדישין את הבהמה טמאה לבדק הבית ופודין אותה מהקדש בדיק הבית. ואם לא תפדה וערפתו, למדנו מצות פדה קודמת למצות עריפה. ולמה עורפו? אמר הקדוש ברוך הוא: אתה אבדת נכסי כהן, ערפהו ויאבדו נכסיהם ולא תהנה מהם. ומניין שאסור בהנאה? נאמר כאן עריפה, ונאמר עריפה בעגלה, דכתוב: וערפו שם את העגלה (דברים כא, ד). מה עגלה ערופה אסורה בהנאה, אף זו אסורה בהנאה. וכל בכור אדם בבגיד תפדה (שמות יג, יג) כולל. בערףך כסף חמשת שקלים (במדבר יח, טז), פרט. אין בכלל אלא מה שבפרט. חזר וכלל, וכל בכור אדם תפדה (שמות יג, יג). כלל ופרט. וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט. מה הפרט מפרש דבר המטלטלין והם נכסים שאין להם אחריות, אף כל דבר המטלטלין והו נכסים שאין להם אחריות. מפאן אמרו: בכל פודין בכורי אדם, חוץ מעבדים ושטרות וקרקות, שהן נכסים שיש להם אחריות. כל בכור בגיד. היו לו חמש נשים וכלן בתולות ובכרו זכרים, חיב לפדותו. פטר רחם אמר רחמנא בכורות הן לפהו ולא לנחלה. ולמה הצרך הכתוב לומר כל בכור בגיד תפדה (שמות יג, יג)? לומר, שאם לא פדאו אביו, הוא חיב לפדות את עצמו. ומפאן את למד, שאדם חיב ללמד את בניו תורה. אם לא למדו אביו, הוא חיב ללמד את עצמו, מקל וחמר, מפדיון.

יג וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר. יֵשׁ מָחָר שֶׁהוּא עֹכְשׁוֹ, וַיֵּשׁ מָחָר לְאַחַר זְמַן. כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מַה זֹאת [\(דברים יג, יד\)](#). הָרִי מָחָר לְאַחַר זְמַן. מָחָר יְהִיֶה הָאוֹת הַזֶּה. הַיּוֹי מָחָר, עֹכְשׁוֹ. מָחָר אֲנֹכִי נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגְּבֻעָה [\(דברים יז, ט\)](#). מָחָר, עֹכְשׁוֹ. מָחָר יֹאמְרוּ בְּנֵיכֶם לְבָנֵינוּ [\(יהושע כב, כד\)](#). הָרִי מָחָר לְאַחַר זְמַן. מַה זֹאת, מִצְוֹת פֶּסַח. וַיְהִי כִּי הִקְשָׁה פְרַעֲה לְשַׁלְּחֵנוּ [\(יהושע כב, טו\)](#). שׁוֹמֵעַ אֲנִי מֵאֱלֹהִים, תִּלְמוּד לומר: וַיִּחַזַּק ה' אֶת לֵב פְּרַעֲה. וַיִּהְיֶה ה' כֹּל בְּכוֹר. מִכָּאן אָמְרוּ: זֹבְחִים בְּכוֹר בְּהֵמָה כְּנֶגֶד בְּכוֹר אָדָם, וּפּוֹדִין בְּכוֹר אָדָם כְּנֶגֶד בְּכוֹר בְּהֵמָה.

יד וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדָךְ, זֹו קִבְרָתְךָ. בֵּין עֵינֶיךָ, זֶה קְדֻקְדָּה. הִיכָא, אָמְרֵי דְבֵי רַבִּי יֵנְאִי: מְקוֹם שְׂמֵחַ הַתִּינוּק רֹוֹפֵס. וְאַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת שֶׁל תְּפִלִּין אֵלוֹ הֵן: קִדְּשׁ לִי כֹל בְּכוֹר, וְהָיָה כִּי יִבְאֶדְךָ ה', שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה אִם שָׁמַע. וּבֵית שֵׁשׁ בּוֹ תְּפִלִּין וְסִפֵּר תּוֹרָה, אֲסוּר לְשַׁמֵּשׁ בּוֹ אֶת הַמָּטָה, עַד שְׁיִנְיַחֵם כָּלִי בַתּוֹךְ כָּלִי. אָמַר רַבָּא: גְּלִימָא אֶקְמַטְרָא, כְּכֹלִי בַתּוֹךְ כָּלִי דְמִי. תְּפִלִּין שְׁבִיד, אַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת, וְאֵלוֹ כֻּלָּן בְּכֶרֶךְ אֶחָד. וְאַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת אֵלוֹ כֻּלָּן עַל תְּפִלִּין שְׁפָרַשׁ בְּאַרְבַּע טוֹטְפוֹת. וּמִנֵּין שֶׁהֵן אַרְבַּע? טַט בְּכַתְּפֵי שְׂתִים, פֶּת בְּאַפְרִיקֵי שְׂתִים, הָרִי אַרְבַּע בְּשַׁל רֹאשׁ, וְכֻלָּן חֲמֵשׁ. וּמִנֵּין שְׁבִיד אֶחָד? דְּכַתִּיב: וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדְכֶם, ה' יִתְרָה, הָרִי חֲמֵשׁ. הָא לְמִדְתָּ, טוֹטְפַת אַרְבַּע בְּרֹאשׁ, וְטוֹטְפַת אַחַת בְּיָד. יָכוֹל בְּיָד אַרְבַּע? תִּלְמוּד לומר: לְאוֹת עַל יָדָךְ. וּבְיָד הִיכָא מִנַּח לָהּ, יָכוֹל עַל גַּב הַיָּד כְּשֶׁם שְׁתִּפְלִין שְׁפָרַשׁ עַל גַּב הָרֹאשׁ? תִּלְמוּד לומר: וְהָיָה הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ [\(דברים יג, יו\)](#). מִכָּאן אָמְרוּ: צְרִיכָה שְׁתֵּהא שְׂימָה כְּנֶגֶד הַלֵּב. יָכוֹל אִף בְּלִילוֹת כֹּן? תִּלְמוּד לומר: מִיָּמִים גְּמִימָה. גְּמִים וְלֹא לִילוֹת. יָכוֹל בְּשִׁבְתוֹת וְיָמִים טוֹבִים כֹּן? תִּלְמוּד לומר: מִיָּמִים גְּמִימָה. גְּמִים וְלֹא לִילוֹת. יָכוֹל בְּשִׁבְתוֹת וְיָמִים טוֹבִים כֹּן? תִּלְמוּד לומר: מִיָּמִים גְּמִימָה. יֵשׁ גְּמִים שְׁאֵדֵם נוֹתֵן, וַיֵּשׁ גְּמִים שְׁאֵין אָדָם נוֹתֵן. אֵלֶּא הֵן גְּמִים שְׁאֵין אָדָם נוֹתֵן, שְׁבַתוֹת וְיָמִים טוֹבִים. יָכוֹל יְהִי תְּפִלִּין בְּיָמִין? תִּלְמוּד לומר: עַל יָדְכֶם. וְאֵין יָדָךְ אֵלֶּא שְׂמֵאל, שְׁנֹאֲמַר: אִף יָדִי יִסְדָּה אֶרֶץ וַיִּמְיֵנִי טַפְחָה שְׁמִים [\(ישעיה מח, יג\)](#). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: יָדָה לִיִּתֵּד תִּשְׁלַחְנָה וַיִּמְיֵנָה לְהַלְמוֹת עַמְלִים [\(שופטים ה, כו\)](#). וּמִנֵּין שֶׁהוּא בְּכֶרֶךְ אֶחָד? וְהָיָה לְךָ לְאוֹת, וְלֹא לְאַחֲרִים. וְשַׁעוֹר רְצוּעָה שֶׁל יָד, אָמַר רַמִּי בַר אַבְא, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לְקִישׁ: עַד אֲצַבַּע צְרָדָה. וּמֵאֵי צְרָדָה? אֲצַבַּע אֲמַצְעִית. וּפּוֹתִיָּה דְרְצוּעָה, כְּאֶרֶךְ שְׁעוֹרָה. וּמִצְוָה לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין שֶׁל יָד תַּחֲלָה וּמְבַרֵךְ, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלְּךָ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין. וְחוֹזֵר וְנוֹתֵן שֶׁל רֹאשׁ וּמְבַרֵךְ, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלְּךָ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין. וְאִם סָח בֵּין תְּפִלָּה שֶׁל יָד לְתְּפִלָּה שֶׁל

ראש, עברה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. ואם ביהא שמה רבה מברך או בקדשה פסק בין תפלה של יד לשל ראש וענה קדשה או ?הא שמה רבא, מעורכי המלחמה אינו חוזר, אלא חוזר ומברך על של ראש, מפני שכל תפלה טעונה שתי ברכות. אם ברכו באחת, עולות לזו ולזו. אם הפסיקו ביהא שמה רבא או בקדשה, בטלה ברכה ראשונה וחוזר ומברך שתייהו. ואינו צריך לומר בשחת חליו, שהיא עברה גדולה. וכשהוא חולץ, חולץ של ראש, ואחר כך של יד. יכול יהא נוהג בנשים? תלמוד לומר: למען תהיה תורת ה' בפיה (שמות יג, ט). מי שישנו בתלמוד תורה, יצאו נשים שאינן בתלמוד תורה. יכול אף קטנים? תלמוד לומר: ושמת (שמות יב, ג). כל שישנו בשמירה, ישנו בעשייה. יצאו קטנים שאינן בשמירה. ואם יש קטן בר מצוה ובר דעת, מיחייב. יכול לא לבדק את התפליו? תלמוד לומר: מימים ימימה. מכאן אמרו: צריך אדם לבדק את התפליו אחד לשנים עשר חדש. נאמר כאן מימים ימימה, ונאמר להלן ימים תהיה גאלתו (ויסרא כה, כט). מה להלן שנים עשר חדש, אף כאן שנים עשר חדש, דברי בית הלל. ובית שמאי אומרים: אינו צריך לבדקו עולמית. וכן היה שמאי אומר: אלו תפליו של בית אבי אמא. וארבע פרשיות אלו, צריך לכתבו כסדרו. כתבו שלא כסדרו, הרי אלו יגנוזו.

פרשת בשלח

א בשלח, שלוח הזה לוייה, כמה דאת אמר: ואברקהם הלך עמם לשלחם (בראשית יח, טז). וכן הוא אומר: וישלחם יצחק ויילכו וגו' (בראשית כו, לא). ולמה פתח הכתוב בלשון הזה? הנה שאמר לא בשלח, חזר ואמר אנכי בשלח אתכם, לכך פתח ויהי בשלח. ומה שכרו? לא תתעב מצרי (דברים כג, ח). הנה שאמר לא ידעתי את ה', חזר ואמר ה' הצדיק. ומה שכרו? נתן להן קבורה, שנאמר: נטית ימינך ותבלעמו ארץ. ולא נחם, נהגם, כמה דאת אמר: נחית כצאן עמד (תהלים עז, כא). ואומר: וינחם בענו יומם (תהלים עח, יד). דרך ארץ פלשתיים כי קרוב הוא, קרוב הדבר שאמר הקדוש ברוך הוא לאברקהם. ועוד, כי קרוב הדרך לחזר למצרים.

ועוד, קרובה שבועה אברהם לאבימלך, אם תשקר לי וגוי' [\(בראשית כא, כג\)](#). ועדין לא בא נכדו. ועוד, קרובה מלחמה ראשונה לשננה. דבר אחר, כי קרוב הוא קרוב הוא שירשו הפנענים את הארץ, דכתיב: ודור רביעי ישובו הנח [\(בראשית טו, טז\)](#), ועדין לא היה להם דור רביעי. והקיפו במדבר ארבעים שנה. אמר הקדוש ברוך הוא: אני מוליכו דרך פשוטה, עכשיו מחזיקין איש איש בשדה ובכרם ומבטליו מן התורה, אלא אני מוליכו דרך המדבר ויאכלו את הפן וישתו מי באר, והתורה מתישבת בגופן. ועוד, כששמעו הפנענים שישראל נכנסין לארץ, עמדו ושפרו את הזרעים, ועקרו את האילנות, וקצצו את הנטיעות, וסרתו את הבנינים, וסתמו את המעונות. אמר הקדוש ברוך הוא: אני הבטחתי את אברהם אביהם להכניסם בארץ מלאה כל טוב, הריני מעכבו במדבר ארבעים שנה עד שיעמדו הפנענים ויתקנו מה שקלקלו. וחמשים עלו בני ישראל, אחד מחמשה. ויש אומרים: אחד מחמישים. ויש אומרים: אחד מחמש מאות. רבי נהוראי אומר: העבודה, ולא אחד מחמשת אלפים. ואימתי מתו? בימי האפלה, שהיו קוברין ישראל מתיהו, ומצרים יושבין בחשך, וישראל הודו ושפחו על שלא ראו שונאיהם ושפחו בפרענותן.

ב ויקח משה את עצמות יוסף [\(שמות יג, יט\)](#). מנין יודע משה היכן יוסף קבור?

אמרו: סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור, היא הודיעה את משה היכן יוסף קבור. עמדו מצרים ועשו לו ארון של מתכת ושקעוהו בנילוס. בא משה ועמד על נילוס. נטל צרור וחקק בו עלה שור, וצווח ואומר: יוסף, יוסף, הגיעה שעה שהקדוש ברוך הוא גואל את בניו, והשכינה מעכבת לך, וישראל וענני כבוד מעכבין לך. אם אתה מגלה את עצמך, מוטב. ואם לאו, הרי אנו נקיים משבועתך. מיד צף ועלה ארונו של יוסף. ואל תתמה, שהרי הוא אומר, ויהי האחד מפיל הקורה ואת הברזל נפל אל הפנים ויצעק ויאמר אהה אדני והוא שאול, ויאמר איש האלהים אנה נפל ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל [\(מלכים ב, ה-ו\)](#). והרי דברים קל וחמר, ומה אלישע תלמידו של אליהו, הציף הברזל. משה שהוא רבו של אליהו, על אחת כמה וכמה. רבי נתן אומר: בקבורת המלכים היה יוסף קבור, שנאמר: ויחנטו אתו. ומנין היה יודע משה היכן ארונו של יוסף. אלא בא ועמד בין הארונות, וצעק ואמר: יוסף, יוסף, הגיעה השעה שהקדוש ברוך הוא גואל את בניו, השכינה מעכבת לך, וישראל וענני כבוד מעכבין לך. אם אתה מגלה את עצמך, מוטב. ואם לאו, אנו נקיים משבועתך. מיד נזדעזע ארונו ונטלו והלך. ללמדך, במדה שאדם מודד, בה מודדין לו. יוסף קבר את אביו, שנאמר: ויעל יוסף לקבר את אביו [\(בראשית נ, ז\)](#). ואין באחיו גדול ממנו, שהיה מלך. וכתיב: ויעל עמו גם רכב גם פרשים [\(בראשית נ, ט\)](#). וזכה לצאת מן הקבר על ידי משה. משה

הוציא את עצמות יוסף ממצרים. ואין בעולם גדול ממנו והוא מלך, שנאמר: ויהי בישרון מלך (דברים לג, ה). לפיכך זכה משה שינתעסק בו שכינה, שנאמר: ויקבר אתו בניא (דברים לד, ו). ולא עוד אלא עם יעקב עלו עבדי פרעה וזקני ביתו וזקני ארץ מצרים, ועם ארונו של יוסף עלו השכינה והארון והכהנים והלוים ושבעה ענני כבוד, וארונו של יוסף מהלך עם ארון העדות במדבר. ואמות העולם אומרים: מה טיבן של שני ארונות אלו. וישראל אומרים: זה ארון המת, וזה ארון חי העולמים. והן אומרים: וכי דרכו של מת מהלך עם ארון חי העולמים. והן משיבין ואומרין להם: המת המנח בארון, קים כל מה שפתוב בזה. מרם המתינה שעה אחת למשה, שנאמר: ותתצב אחתו מרחק (שמות ב, ד). לפיכך עכב הקדוש ברוך הוא במדבר וענני הכבוד והכהנים והלוים שבעת ימים, שנאמר: והעם לא נסע עד האסף מרם (במדבר יב, טו). כי השבע השביע, השביען שישביעו לבניהם. את בני ישראל. למה השביע את אחיו ולא את בניו? אמר: אם אני משביע את בני, אין המצרים מניחין אותן. ואם לאמרן להן אבינו העלה את אביו, הן אומרים להן: אביכם מלך היה, לפיכך השביע את אחיו. דבר אחר: אמר להן: אבינו גרד פאן לרצונו, ואני העליתי אותו בעל כרחו. משביעני עליכם, שממקום שגנבתוני, לשם תחזירוני. וכן עשו, שנאמר: ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם (יהושע כד, לב). פקד: פקד (בראשית ג, כד). פקד, במצרים. יפקד, בים. פקד, במדבר. יפקד, בנחלי ארנון. (שמות ג, טו). פקד, בעולם הזה. יפקד, לעולם הבא.

וה' הלך לפניו יומם. את מוצא שבעה ענני כבוד היו, אלו הן: וה' הלך לפניו יומם בעמוד ענן. הרי אחד. וענף עמיד עליהם (במדבר יד, יד), הרי שנים. ובעמד ענן (במדבר יד, יד), הרי שלשה. ובהאריך הענן (במדבר ט, יט), ארבעה. ובהעלות הענן (שמות מ, לו), חמשה. ואם לא יעלה הענן (שמות מ, לו), ששה. כי ענן ה' על המשכן (שמות מ, לח), שבעה. ארבעה מארבע רוחות, ואחד מלמטה, ואחד מלמעלה, ואחד מהלך לפניו, כל הנמוף מגביחו, וכל הגבוה מנמיכו, ושורף נחשים ועקרבים, מכבד ומרפא את הדרך לפניו.

ד' וה' הלך לפניו יומם. במדה שאדם מודד, בה מודדים לו. אברהם לנה מלאכי השרת, שנאמר: ואברהם הלך עמם לשלחם (בראשית יח, טו). לפיכך לנה הקדוש ברוך הוא את בניו במדבר ארבעים שנה. אברהם אמר יקח נא (וכו', וירא ד).

ה' וה' הַלֵּךְ לַפְּנִיָּהֶם יוֹמָם. וְהָלַא כָּבֵר נֶאֱמַר: הַלּוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מְלֵא [\(יִרְמְיָה כג, כד\)](#). וְאוֹמֵר: מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ [\(יִשְׁעִיָּה ו, ג\)](#). וַיְמַה תִּלְמוּד לֹאמֹר: וְהִ' הַלֵּךְ? לְהוֹדִיעַ חֲבַת יִשְׂרָאֵל לַפְּנֵי הָאֲמוֹת, כְּדֵי שְׂיִנְהַגוּ בָּהֶם כְּבוֹד. וְלֹא דָּיֵן שְׂאִין נוֹהַגִּין בָּהֶן כְּבוֹד, אֲלֵא מִמִּיתִין אוֹתָן מִיתוֹת חֲמוּרוֹת. לְעִנְנָן כֵּן מַה הוּא אוֹמֵר? וְקִבְצַתִּי אֶת כָּל הַגּוֹיִם וְהוֹרְדֹתִים אֶל עֵמֶק יְהוֹשֻׁפֵט וְנִשְׁפֹּטְתִי עִמָּם שָׁם עַל עַמִּי וְנִחַלְתִּי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּזְרוּ בְּגוֹיִם [\(יִזְרְאֵל ד, ב\)](#). עַל עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרִיוֹת וְשִׁפְיֻכוֹת דָּמִים לֹא נֶאֱמַר, אֲלֵא עַל עַמִּי וְנִחַלְתִּי יִשְׂרָאֵל. וְאוֹמֵר: מִצָּרִים לְשִׁמְמָה תִּהְיֶה וְאֲדוּם לְמַדְבָּר שִׁמְמָה תִּהְיֶה [\(יִזְרְאֵל ד, יט\)](#). בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, וְיִהְיֶה לְעוֹלָם תִּשָּׁב וִירוּשָׁלַיִם לְדוֹר וָדוֹר [\(יִזְרְאֵל ד, כ\)](#). וְנִקִּיתִי דָּמִים לֹא נִקִּיתִי [\(יִזְרְאֵל ד, כא\)](#). אֵימַתִּי? וְהִ' שְׁכֹן בְּצִיּוֹן [\(יִזְרְאֵל ד, כא\)](#).

ו' וחזקתי אֶת לֵב פְּרַעָה, שֶׁהָיָה לְבוֹ סִפְקָא אִם לְרַדֵּף אִם לֹא. וְאִכְבְּדָהּ בְּפְרַעָה. בְּפְרַעָה תַּחֲלָה, שֶׁהוּא הַתְּחִיל בְּעֵבְרָה תַּחֲלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא פְּרַעָה לְכָל עַמּוֹ לְאֹמֵר [\(שְׁמוֹת א, כב\)](#). וְכֵן וַיֵּצֵא פְּרַעָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת הַנְּגָשִׁים [\(שְׁמוֹת ה, ו\)](#). לְפִיכֶן מִמְּנוֹ הַתְּחִילָה הַפְּרַעְנוּת, כִּי עָתָה שְׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וְאֶף אוֹתָךְ, וְאַחֵר כָּךְ אֶת עַמְּךָ בְּדָבָר. כִּיֹּצֵא בּוֹ, וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְּקוּם מֵאֲדָם עַד בְּהֵמָה [\(בְּרַאשִׁית ז, כג\)](#). מֵאֲדָם שֶׁהוּא הַתְּחִיל בְּעֵבְרָה, וְאַחֵר כָּךְ בְּהֵמָה וְרִמָּשׁ. כִּיֹּצֵא בּוֹ, וְאֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר פָּתַח הַבַּיִת הַכּוֹ בְּסַנְגָּרִים מִקְּטוֹן, וְאַחֵר כָּךְ וְעַד גְּדוֹל [\(בְּרַאשִׁית יט, יא\)](#). כִּיֹּצֵא בּוֹ, וְהִכִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאָרֶץ מִצְרַיִם מֵאֲדָם, וְאַחֵר כָּךְ וְעַד בְּהֵמָה [\(שְׁמוֹת יב, יב\)](#). כִּיֹּצֵא בּוֹ, הִכָּה תִּכָּה אֶת יִשְׁבֵּי הָעִיר הַהִיא לְפִי חֶרֶב, וְאַחֵר כָּךְ וְאֶת בְּהֵמָתָהּ [\(דְּבָרִים יג, טו\)](#). כִּיֹּצֵא בּוֹ, וְצָבְתָהּ בְּטֶנֶה, וְאַחֵר כָּךְ וְנִפְלָה יִרְכָה [\(בְּמַדְבָּר ה, כז\)](#). הַבְּטוֹן שֶׁהַתְּחִיל, מִמְּנוֹ הַתְּחִילָה הַפְּרַעְנוּת. וְהָלַא דְּבָרִים קָל וְחֹמֶר, וַיְמַה, הַמִּתְחִיל בְּעֵבְרָה, מִמְּנוֹ הַתְּחִילָה הַפְּרַעְנוּת. הַמִּתְחִיל בְּמִצְרָיִם וּמִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

ו' ואכבדה מַגִּיד כְּשֶׁיִּפְרַע הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִן הָאֲמוֹת, שֶׁמוֹ מִתְגַּדֵּל בְּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁמַּתִּי בָּהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלִיטִים אֶל הַגּוֹיִם תִּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מִשְׁכֵּי קִשֶׁת תּוֹבֵל וַיְנַו הָאֲיִים הַרְחֻקִים אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ אֶת שְׁמִיעִי וְלֹא רָאוּ אֶת כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת כְּבוֹדִי בְּגוֹיִם [\(יִשְׁעִיָּה סו, יט\)](#). וְכִתִּיב: כֹּה אָמַר ה', יִגִּיעַ מִצְרַיִם וְיִסְחַר כּוֹשׁ וְיִסְבְּאוּ אֲנָשֵׁי מִדָּה עֲלֵיךְ יַעֲבְרוּ וְלֵךְ יִהְיוּ אַחֲרֶיךָ יִלְכוּ בְּזֻקִים יַעֲבְרוּ וְאֵלֶיךָ יִשְׁתַּחֲווּ אֵלֶיךָ יִתְפַּלְלוּ אֵךְ בָּךְ אֵל וְאִין עוֹד [\(יִשְׁעִיָּה מו, יד\)](#). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו,

אָכּוּ אֶתְּהָ אֵל מִסִּתְּתֵר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְנִשְׁפָּטֵתִי אֶתּוֹ בְּדָבָר
וּבְדָם עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אֶתּוֹ [\(יחזקאל לח, כב\)](#). מֵה כְּתִיב אַחֲרָיו: וְהִתְגַּדְּלִתִּי וְהִתְקַדְּשִׁתִּי
וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי ה' . וְאוֹמֵר: וַיְהִי בְשָׁלֹם סִכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְּצִיּוֹן,
שָׁמָּה שָׁבַר רִשְׁפֵי קֶשֶׁת מִגֹּן וַחֲרָב וּמִלְחָמָה סָלָה [\(תהלים עו, ג-ד\)](#), נוֹדַע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים
[\(תהלים עו, ב\)](#).

ח וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בְּחוּר. מִשָּׁל מִי הָיוּ? אִם תֹּאמְרוּ מִשָּׁל מִצְרַיִם, וְהִלֵּא
כָּבֹד נֹאמְרוּ: וַיָּמַת כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם [\(שמות ט, ו\)](#). אִם תֹּאמְרוּ מִשָּׁל פְּרָעָה, וְהִלֵּא כָּבֹד
נֹאמְרוּ הִנֵּה יָד ה' הוֹיָה בְּמִקְנֵךְ וּגוֹ'. אִם תֹּאמְרוּ מִשָּׁל יִשְׂרָאֵל, וְהִלֵּא כָּבֹד נֹאמְרוּ וְגַם
מִקְנֵנוּ יִלָּךְ עִמָּנוּ וּגוֹ'. אֲלֵא מִשָּׁל הַיָּרָא אֶת דְּבַר ה' מִעֲבָדֵי פְּרָעָה [\(שמות ט, ב\)](#). הָרִי
לְמַדְנוּ, שֶׁהַיָּרָא אֶת דְּבַר ה', הֵם הָיוּ תִּקְלָה לְיִשְׂרָאֵל. מִכָּאן אָמְרוּ: טוֹב שְׁבַעוּבְדֵי
עֲבוּדָה זָרָה הָרֶג, טוֹב שְׁבַנְחָשִׁים רָצָץ אֶת מַחוּ. וּפְרָעָה הַקְרִיב, הַקְרִיב אֶת
הַפְּרָעוֹת לְבוֹא עֲלָיו, וְהַקְרִיב אֶת יִשְׂרָאֵל לְתִשׁוּבָה. כִּיּוֹן שָׂרְאוּ שְׁשָׁבוּ יִשְׂרָאֵל
לְאַחֲרֵיהֶם וְחָנוּ לְפָנָי פִּי הַחִירַת לְפָנָי בַּעַל צֶפֶן, אָמַר פְּרָעָה: בַּעַל צֶפֶן הַסִּפִּים עַל
גִּזְרָתִי לֹאבָדָם בַּמַּיִם. הַתְּחִיל לְזַבַּח לְקִטְר וּלְנִסֹּךְ לְעֲבוּדָה זָרָה. לְכֹךְ נֹאמְרוּ וּפְרָעָה
הַקְרִיב.

ט וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּגוֹ' וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ. תִּפְשׂוּ אֲמָנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם.
בְּאַבְרָהָם כְּתִיב: וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָהָם בְּשֵׁם ה' [\(בראשית יג, ד\)](#). בְּיִצְחָק כְּתִיב: וַיִּצְא
יִצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֶה [\(בראשית כד, סג\)](#). בְּיַעֲקֹב כְּתִיב: וַיִּפְגַּע בְּמִקּוֹם [\(בראשית כח, יא\)](#). אִין
פְּגִיעָה אֲלֵא תִּפְלָה, שֶׁנֹּאמְרוּ: וְאַתָּה אֵל תִּתְּפַלֵּל בְּעַד הָעַם הַזֶּה וְאֵל תִּשָּׂא בְעַדָם רִנָּה
וּתְפִלָּה וְאֵל תִּפְגַּע בִּי [\(ירמיה ז, טז\)](#). וְאוֹמֵר: אֵל תִּירָאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב [\(ישעיה מא, יד\)](#). לָמָּה
נִמְשָׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְתוֹלַעַת? לוֹמֵר לָךְ: מַה תוֹלַעַת הַזֶּה אֵינָה מִכָּה אֶת הָאֲרָזִים אֲלֵא
בְּפִיָּה, וְהִיא רִכָּה וּמִכָּה אֶת הַקֶּשֶׁה, כִּךְ אִין לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֲלֵא תִּפְלָה. שֶׁהָאֲמוֹת
נִמְשָׁלוּ כְּאֲרָזִים, שֶׁנֹּאמְרוּ: הִנֵּה אֲשׁוּר אֲרָז בְּלִבְנוֹן [\(יחזקאל לא, ג\)](#). וְאוֹמֵר: וַיִּשְׁבַּר ה'
אֶת אֲרָזֵי הַלִּבְנוֹן [\(תהלים כט, ה\)](#). וּכְשֶׁהוּן מִתְגַּבְּרִים עֲלֵיהֶם, חוֹזְרִים בְּתִשׁוּבָה וְצוֹעֲקִים
וּמִתְפַּלְלִין. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְאֲנִי נִתְּתִי לָךְ שָׁכֵם אַחַד וּגוֹ' [\(בראשית מט, כב\)](#). וְכִי בְּחָרְבוּ
וּבְקִשְׁתּוֹ לָקַח, וְהִלֵּא כָּבֹד נֹאמְרוּ כִּי לֹא בְקִשְׁתִּי אֲבָטַח וְחָרְבִי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי [\(תהלים מד, ז\)](#)
? אֲלֵא חָרְבִי זֹאת תִּפְלָה, וְקִשְׁתִּי זֹאת בְּקִשְׁתָּה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמֶר
שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה וּגוֹ' [\(דברים לג, ז\)](#). וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר: אֶתָּה בָּא אֵלַי בְּחָרְבַת וּבְחִנִּית
וּבְכִידוֹן וְאֲנִכִּי בָּא אֵלַיךְ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעֲרֹכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָרַפְתָּ [\(ש"א יז, ט\)](#)
[\(מח\)](#). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: אֲלֵה בְּרֶכֶב וְאֲלֵה בְּסוּסִים וּגוֹ' [\(תהלים כ, ח\)](#). וְכֵן הוּא אוֹמֵר:

וַיִּקְרָא אֶסָא אֶל ה' אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר, ה' אֵין עִמָּךְ לַעְזֹר בֵּין רַב לְאֵין כָּח, עֲזָרְנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ כִּי עָלִיךְ נִשְׁעַנּוּ וּבִשְׁמֶךְ בָּאנוּ עַל הַהֶמוֹן הַזֶּה, ה' אֱלֹהֵינוּ אַתָּה אֵל יַעֲצֵר עִמָּךְ אָנוּשׁ [\(דְּה"ב יד, ט\)](#). בַּמִּשָּׁה הוּא אוֹמֵר: וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקִּדְשׁ אֵל מִלֶּךְ אֲדוֹם וְגו', וַיִּרְדּוּ אֲבוֹתֵינוּ מִצְרַיִם וְגו' וַנִּצְעַק אֵל ה' וַיִּשְׁמַע קוֹלֵנוּ, אָמְרוּ לָהֶם, אַתֶּם מִתְגַּאֲסִים עַל שְׁהוֹרִישׁוּ לָכֶם אֲבוֹתֵיכֶם, הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב [\(בְּרַאשִׁית כו, כב\)](#), וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹלֵנוּ [\(דְּבָרִים כו, ט\)](#), וְאָנוּ מִתְגַּאֲסִים עַל מַה שְׁהוֹרִישׁ לָנוּ אֲבִינוּ, וְעַל חֲרַבְדָּ תַחֲיָה [\(בְּרַאשִׁית כו, מ\)](#). וְאִף כָּאן וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה', תִּפְשׁוּ אֲמָנוֹת אֲבוֹתֵיהֶן. וַיִּכְשְׁחֶן צוֹעֲקִין, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצוּי לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִקְשֶׁתֶם מִשָּׁם אֶת ה' אֱלֹהֵיךְ וּמִצֵּאתָ [\(דְּבָרִים ד, כט\)](#).

וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטְּךָ. עֲשֵׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לָהֶם עַל הַיָּם. נִבְקַע לָהֶם הַיָּם וּנְבַקַע כַּמִּין כֶּפֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: נִקְבַּת בְּמִטְּיו רֹאשׁ פְּרָזִיו וְגו' [\(חֲבֻסוֹק ג, יד\)](#). וְנַחֲלַק לְשָׁנִים עֶשֶׂר שְׁבִילִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּטָּה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ. וַנַּעֲשֶׂה יַבְשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַיַּבֶּשֶׁה [\(שְׁמוֹת טו, יד\)](#). וַנַּעֲשׂוּ כַּמִּין טִיט, שֶׁנֶּאֱמַר [\(שְׁמוֹת יד, כט\)](#): דָּרַכְתָּ בֵּינָם סוּסִיךָ חֹמֶר מֵיִם רַבִּים [\(שְׁמוֹת יד, טו\)](#). וַנַּעֲשׂוּ הַמַּיִם פְּרוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתָּה פּוֹרֶרֶת בְּעִזָּךְ יָם [\(תְּהִלִּים עד, ג\)](#). וַנַּעֲשׂוּ סִלְעִים סִלְעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁבְרַתָּ רֹאשֵׁי תַנְיִינִים עַל הַמַּיִם [\(תְּהִלִּים עד, ג\)](#). וַנַּעֲשׂוּ גִזְרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לְגֹזֵר יָם סוּף לְגִזְרִים [\(שְׁמוֹת קלו, ג\)](#). וַנַּעֲשׂוּ עֲרֻמוֹת עֲרֻמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְרוּחַ אֲפִיךָ נַעֲרַמוּ מֵיִם [\(שְׁמוֹת טו, ח\)](#). וַנַּעֲשׂוּ כְמוֹ גֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: נִצְבוּ כְמוֹ גֵד [\(שְׁמוֹת טו, ח\)](#). וַיִּצְאוּ לָהֶם כַּדֵּי מֵיִם מִתּוֹקִין מִתּוֹךְ מְלוּחִין. וְקָפְאוּ הַמַּיִם וַנַּעֲשׂוּ כַּכְּלֵי זְכוּכִית, שֶׁנֶּאֱמַר: קָפְאוּ תְהוֹמוֹת [\(שְׁמוֹת טו, ח\)](#). רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָרִי מִקְרָאוֹת עֶשֶׂר מִמְּקוֹמוֹת הַרְבֵּה. מִשָּׁל לְאַחַד שֶׁהָיָה מְהֻלָּךְ בַּדָּרֶךְ וְהָיָה מְנַהִיג בְּנוֹ לִפְנָיו. בָּאוּ לְסֻטִּים לְשִׁבּוֹתוֹ מִלִּפְנָיו, הִחֲזִירוּ לְאַחֻרָיו. בָּא הַזָּאֵב, נָטְלוּ מֵאַחֻרָיו, נִתְּנוּ לִפְנָיו. רָאָה לְסֻטִּין מֵאַחֻרָיו וַזָּאֵב מִלִּפְנָיו, נִתְּנוּ עַל זְרוּעוֹתָיו. אִף כֵּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הַיָּם לִפְנֵיהֶם וּמִצְרִים לְאַחֻרֵיהֶם, קָחַם עַל זְרוּעוֹתָיו [\(הוֹשַׁע טו, ג\)](#). הַתְּחִיל מִצְטַעַר, פָּרַשׁ עָלָיו בְּגָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: פָּרַשׁ עָנֹן לְמִסָּךְ [\(תְּהִלִּים קה, לט\)](#). הַרְעִיב, נָתַן לוֹ לָחֶם שֶׁנֶּאֱמַר: הַנְּנִי מִמְּטִיר לָכֶם לָחֶם. צָמָא, נָתַן לוֹ מַיִם שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹצֵא נוֹזְלִים מִסְּלַע [\(תְּהִלִּים עח, טז\)](#). וּכְנַגְדָן אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל עֶשֶׂר שִׁירוֹת. הָרֹאשׁוֹנָה בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשִּׁיר יְהִיָּה לָהֶם כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ חָג [\(ישעיה ל, כט\)](#). הַשְּׁנִיָּת עַל הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: אִזּוֹ יִשִּׁיר מֹשֶׁה. הַשְּׁלִישִׁית עַל הַבְּאֵר, אִזּוֹ יִשִּׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה [\(בַּמִּדְבָּר כא, יז\)](#). רַבִּיעִית אָמַר מֹשֶׁה: וַיְהִי כִכְלוֹת מֹשֶׁה לְכַתֵּב וְגו' [\(דְּבָרִים לא, כד\)](#). הַחֲמִישִׁית, אִזּוֹ יִדְבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לְה' בְּיוֹם יַתָּה ה' אֶת הָאֱמֹרִי [\(יהושע ג, יב\)](#). הַשְּׁשִׁית, וַתִּשָּׂר דְּבוֹרָה וַיִּבְרַק בֶּן אֲבִינֵלָם [\(שׁוֹפְטִים ה, א\)](#). הַשְּׁבִיעִית, וַיִּדְבֵּר דָּוִד לְה' אֶת דְּבָרֵי הַשִּׁירָה [\(ש"ב כב, א\)](#). הַשְּׁמִינִית, מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד [\(תְּהִלִּים ל, א\)](#). וְכִי דָוִד חֲנָכוּ, וְהָרִי שְׁלֹמֹה חֲנָכוּ. אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁדָּוִד נָתַן נַפְשׁוֹ עָלָיו, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ. כִּיּוֹצֵא בּוֹ, וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ [\(שְׁמוֹת ב, ד\)](#). וְהִלָּא אַחֲתוֹ

שְׁנִיָּהֶם הִיְתָה, אֲלֵא שֶׁנִּתְּנָה נִפְשָׁה עֲלָיו, נִקְרָאת עַל שְׁמוֹ. פִּיּוּצָא בּוּ, וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁמֵעוֹן וְלוֹי אַחֵי דִינָה [\(בראשית לד, כה\)](#). וְהֵלֵא אַחוֹת כָּל הַשְּׁבֹטִים הִיְתָה, אֲלֵא מִתּוֹךְ שֶׁנִּתְּנוּ נִפְשָׁם עֲלֶיהָ, נִקְרָאת עַל שְׁמָם. פִּיּוּצָא בּוּ, עַל דְּבַר כְּזָבִי בֵּת נְשִׂיא מִדָּן אַחוֹתָם [\(במדבר כה, יח\)](#). וְכִי אַחוֹתָם הִיְתָה? אֲלֵא מִתּוֹךְ שֶׁנִּתְּנָה נִפְשָׁה עַל אִמָּתָהּ, נִקְרָאת עַל שְׁמָם. אִזּוּ יִשְׂרָאֵל, וַיִּצְמִינּוּ בְּהִ' לְפִיכֶךָ זָכוּ לִירֵשׁ אֶת הָאָרֶץ. אֵתָה מוֹצֵא בְּשֹׁכֵר אִמְנָה שֶׁהָאִמּוֹן אֲבִירָהּ אֲבִינוּ בְּהִ', גֵּרֵשׁ הָעוֹלָם הִזָּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִמּוֹן בְּהִ' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה [\(בראשית טו, ו\)](#). וְכֵן וַיִּצְמִינּוּ הָעָם [\(שמות ד, לא\)](#). וְכִתִּיב: אִמּוֹנִים נֶצַח הִ' וּמִשְׁלָם עַל יִתְרַ עֲשֵׂה גִּאֲוָה [\(תהלים לא, כד\)](#). וְכֵן בְּמִשְׁחָה: וַיְהִי יְדִיו אִמּוֹנָה עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ [\(שמות יז, יב\)](#). וְאוֹמֵר: זֶה הַשַּׁעַר לֵה' צְדִיקִים יָבֹאוּ בּוֹ [\(תהלים קיח, ט\)](#), אֵלּוּ בְּעַלֵי אִמְנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: פִּתְחוּ שַׁעְרֵי וַיָּבֵא גוֹי צְדִיק שֶׁמֶר אִמְנִים [\(ישעיה כו, ב\)](#). הַשַּׁעַר הִזָּה בְּעַלֵי אִמְנָה נִכְנָסִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: טוֹב לְהַדוֹת לֵה' וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֲלֵינוּ, לְהַגִּיד בַּבֶּקֶר חֲסִדֶּךָ וְגוֹ' [\(תהלים צב, ב-ג\)](#). מַה פְּתִיב בְּתִרְהָ, כִּי שֶׁמִּחְתַּנִּי. מִי גֵרָם לָנוּ לְשִׁמְחָה זֹו? אִמְנָה שֶׁהָאִמּוֹן אֲבִירָהּ בְּעוֹלָם הִזָּה שֶׁכָּלוּ לֵילוֹת, כְּדִכְתִּיב: וַאֲמוֹנֶתְךָ בְּלֵילוֹת [\(תהלים צב, ג-ד\)](#). וְכִתִּיב: וְצְדִיק בְּאִמּוֹנָתוֹ יִחְיֶה [\(חבקוק ב, ד\)](#). וְכִתִּיב: חֲדָשִׁים לְבָקָרִים רַבָּה אִמּוֹנֶתְךָ [\(איכה ג, כג\)](#). וְאִין הַגְּלִיּוֹת עֲתִידוֹת לְהַגְּאֵל אֲלֵא בְּשֹׁכֵר אִמְנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אִתִּי מִלְּבָנוֹן כָּלָה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תִּבּוֹאֵי תִשׁוּרֵי מִרְאֵשׁ אִמְנָה וְגוֹ' [\(שה"ש ד, ח\)](#). וְאוֹמֵר: וַאֲרִשְׁתִּיךָ לִי בְּאִמּוֹנָה [\(הושע ב, כב\)](#). הָא לְמַדְתָּ, שֶׁגְּדוּלָה אִמְנָה, שֶׁבְּשֹׁכֵר אִמְנָה, שֶׁרְתָה עֲלֵיהֶם שְׁכִינָה וְאִמְרוּ שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּצְמִינּוּ בְּהִ', אִזּוּ יִשְׂרָאֵל מִשְׁחָה. וְאוֹמֵר: וַיִּצְמִינּוּ בְּדַבְּרֵי יִשְׂרָאֵל תִּהְלֶתוּ [\(תהלים קו, יב\)](#). אִזּוּ יִשְׂרָאֵל לְשַׁעֲבֵר. וַיֵּשׁ אִזּוּ לְעֵתִיד, פִּיּוּצָא בְּדַבְּרֵי אֵתָה אוֹמֵר, אִזּוּ הוֹחֵל לְקַרֵּא בְּשֵׁם הִ' [\(בראשית ד, כו\)](#), אִזּוּ אִמְרָה חֲתוּן דְּמִים [\(שמות ד, כו\)](#). אִזּוּ יִשְׂרָאֵל, אִזּוּ יִשְׂרָאֵל [\(במדבר כא, יז\)](#), אִזּוּ יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ [\(יהושע י, יב\)](#). אִזּוּ אִמֵּר דָּוִד [\(דה"א טו, ב\)](#). אִזּוּ אִמֵּר שְׁלֹמֹה [\(מלכים א ח, יב\)](#), כְּלָחוֹן לְשַׁעֲבֵר. וַיֵּשׁ אִזּוּ לְעֵתִיד, וְאֵלִין אֲנוּן לְעֵתִיד: אִזּוּ תִרְאֵי וְנִהְרַת [\(ישעיה ס, ה\)](#). אִזּוּ יִבְקַע כְּשַׁחַר אוֹרֶךָ [\(ישעיה נח, ח\)](#). אִזּוּ יְדַלֵּג כְּאֵיל [\(ישעיה לה, ו\)](#). אִזּוּ תִפְקַחְנָה עֵינֵי עוֹרִים [\(ישעיה לה, ח\)](#). אִזּוּ תִשְׁמַח בְּתוֹלָה [\(ירמיה לא, יב\)](#). אִזּוּ יִמְלֵא שְׁחוֹק וְגוֹ' אִזּוּ יִאֲמְרוּ בְּגוֹיִם [\(תהלים קכו, ב\)](#). כָּל אֵלּוּ לְעֵתִיד. מִכָּאֵן לְמַדְנֵי תִחֲזִית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. וּמִשְׁחָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, מִשְׁחָה שְׁקוּל כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל. דְּבַר אַחַר, מִשְׁחָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, מִשְׁחָה אִמֵּר שִׁירָה כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל. אֵת הַשִּׁירָה הַזֹּאת. וְכִי שִׁירָה אַחַת הִיא, וְהֵלֵא עֶשֶׂר שִׁירוֹת הֵן, כְּדִמְפָּרֵשׁ לְעֵיל שִׁירָה הַשְּׁמִינִית, מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד [\(תהלים ל, א\)](#). וְהֵלֵא שְׁלֹמֹה חֲנֻכּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּחְנְכוּ אֶת בַּיִת הִ' הַמְּלֶכֶךְ וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [\(מלכים א ח, ט\)](#). אֲלֵא לְפִי שֶׁנִּתְּנוּ דָּוִד נִפְשׁוֹ עֲלָיו, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: זָכוֹר הִ' לְדָוִד אֵת כָּל עֲנֹתוֹ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לֵה' נָדַר לְאַבְרָם יַעֲקֹב, אִם אָבֵא בְּאֵהֶל בֵּיתִי אִם אֶעֱלֶה עַל עֵרֶשׁ יְצוּעֵי וְגוֹ', עַד אִמְצָא מְקוֹם לֵה' וְגוֹ', הִנֵּה שֶׁמַּעֲנוּהָ בְּאִפְרָתָה מִצְאָנוּהָ בְּשִׁדֵי יַעַר [\(תהלים קלב, א-ו\)](#). רָאָה מַה כְּתִיב בּוֹ וְעֵתָה רָאָה בֵּיתְךָ דָּוִד [\(מלכים א יב, ט\)](#). הָא לְמַדְתָּ, לְפִי שֶׁנִּתְּנוּ נִפְשׁוֹ עֲלֶיהָ, נִקְרָאת עַל שְׁמוֹ. וְכֵן מִשְׁחָה נִתְּנוּ נִפְשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה וְנִקְרָאת עַל שְׁמוֹ. וּמִנִּין שֶׁנִּתְּנוּ נִפְשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי שֵׁם עִם הִ' אֲרִבְעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה [\(שמות לד,](#)

כח). ומנין שנקראת על שמו? דכתיב: זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג, כב). נתן נפשו על ישראל, ועתה אם תשא חטאתם וגו' (שמות לב, לב). ונקראו על שמו, ויזכר ימי עולם משה עמו (ישעיה סג, יא) וכתיב: לך רד כי שחת עמך (שמות לב, ז). נתן נפשו על הדין, דכתיב: ויאמר לרשע למה תפה רעך (שמות ב, ג). מלפני הדין ברח ולדין חזר. צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל (דברים לג, כא). והלא המשפט לאלהים הוא. אלא לפי שנתן נפשו עליו, נקרא על שמו. וכן כתיב ביהושפט, ויועץ אל העם ויעמד משררים לה' ומהללים להדרת קדש בצאת לפני החלוצ ואמרים הודו לה' כי לעולם חסדו (דח"ב כ, כא). מה נשתנה הודיה זו מכל ההודיות שבתורה שנקאמר בכלן כי טוב וכאן לא נאמר בה כי טוב? כבכול לא היתה שמחה לפניו במרום על אבודן של רשעים. ומה על אבודן של רשעים אין שמחה לפניו, על אבודן של צדיקים על אחת כמה וכמה. שצדיק אחד לפניו שקול כנגד כל העולם, שנקאמר: וצדיק יסוד עולם (משלי י, כה). שירה התשיעית של שלמה, שיר השירים. העשירית לעתיד, מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה (תהלים צח, א).

יא לה יאמרוהו ולא לבשר ודם. אימתי? הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (תהלים

צח, א). אותו הימין הגדול שכתוב: השיב אחר ימינו (איכה ב, ג). ויאמרו לאמר, מהו לאמר? רבי אלעזר בן תנאי אומר: משה פתח תחלה, וישראל גומרין כי גאה גאה. משה אמר עזי וזמרת יה, וישראל אומרים ויהי לי לישועה. משה אמר ה' איש מלחמה, וישראל אומרים ה' שמו. כלם פענן הנה. מהו אשירה לה? נאה שירה לה, נאה גבורה לה, נאה גדלה לה. וכן דוד אומר: לך ה' הגדלה והגבורה והתפארת (דח"א כט, יא). מלך בשר ודם מקלסין אותו שהוא גבור, והוא חלש, חכם, עשיר, רחמני, נאה, ומחניפין לו. אבל הקדוש ברוך הוא, האל הגדל הגבר והנורא (דברים י, יז), ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה (תהלים כד, ח), ה' בגבור יצא (ישעיה מב, ג), מאין כמות ה' וגו' (ירמיה י, ו). אומרין שהוא עשיר, והוא יותר, הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים וגו' (דברים ג, יד). וכתיב: אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו (תהלים צה, ה). לה' הארץ ומלואה (תהלים כד, א). לי הכסף ולי הזהב (חגי ב, ח), הן כל הנפשות לי הנה כנפש האב וכנפש הבן לי הנה (יחזקאל יח, ד). שהוא חכם, ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג, יט). עמו חכמה וגבורה (איוב יב, ג). עמו עז ותושבה (איוב יב, טז). כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (משלי ב, ו). ואומר: יחב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה (דניאל ב, כא). ואומר: כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמות (ירמיה י, ז). אומרין שהוא רחמני, הוא יותר, כי אל רחום ה' אלהיך (דברים ד, לא), רחום וחנון ה' (תהלים קג, ח), טוב ה' לכל (תהלים קמה, ט), לאדני אלהינו הרחמים והסליחות (דניאל ט, ט). אומרים שהוא דין אמת, כי המשפט לאלהים הוא (דברים א, יז), אלהים יצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט (תהלים פב, א). ואומר: הצור תמים פעלו כי כל

דָּרְכָיו מְשֻׁפָּט (דברים לב, ד). אומרים שהוא נאמן, הוא יותר, האל הנאמן (דברים ז, ט). אל אמונה (דברים לב, ד). אומרים שהוא משבח, הוא יותר, שנאמר: כי מי בשחך יערוך לה' (תהלים פט, ז). ואומר: חסין זה (תהלים פט, ט). ה' אלהים צבאות (תהלים פד, ט), בתוך צבא שלו. ואומר: אין כמוהו באלהים אדני (תהלים פו, ח). ואומר: דודי צח ואדום, ראשו פתם פז, ידיו גלילי זהב, שוקיו עמודי שש (שה"ש ה, י-טו). רבי יוסי הגלילי אומר: מפי עוללים וינקים יסדת עז (תהלים ח, ג). עוללים, אלו שבמעיי אמן, שנאמר: או כנפל טמון לא אהיה כעללם לא ראו אור (איוב ג, טז). ינקים, אלו שיונקים משדי אמן, שנאמר: אספו עוללים ויונקי שדים (יואל ב, טז). רבי אומר: עוללים, אלו שבחוץ, שנאמר: להכרית עולל מחוץ (ירמיה ט, כ). ואומר: עוללים שאלו לחם (איכה ד, ד). ואלו ואלו פתחו פיהם ואמרו שירה, רבי מאיר אומר אף עברו שבמעיי אמן אמרו שירה שנאמר: במקלות ברכו אלהים, אדני ממקור ישראל (תהלים סח, כז). ואף מלאכים אמרו שירה, שנאמר: ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ (תהלים ח, ב).

יב **כי** גאה גאה גאני וגאיתיו. גאני במצרים, בני בכרי ישראל (שמות ד, כב). גאיתיו במצרים, השיר יהיה לכם כליל וגו' (ישעיה ל, כט). גאני על הים, ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה וגו' (ישעיה יד, יט). גאיתיו על הים, אשירה לה'. כי גאה גאה, בעולם הזה, ועתיד להתגאות לעולם הבא, שנאמר: כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם ועל כל נשא ושפל, ועל כל ארזי הלבנון הרמים והנשאים ועל כל אלוני הבשן, ועל כל ההרים הרמים וגו', ועל כל מגדל גבה ועל כל חומה בצורה, ועל כל אניות תרשיש ועל כל שכיות החמדה, ושח גבהות האדם ושפל רום אנשים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, והאלילים כליל יחלף (ישעיה ב, יב-יח). דבר אחר, גאה על כל המתגאים. שכל המתגאים, במה שהן מתגאים, בו נפרע מהם. מצרים לקו במים על שנתגאו במים. דור המבול פתיב בהם: שורו עבר ולא יגעל תפלט פרתו ולא תשפל, ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון, ישאו בתף וכנור וישמחו לקול עוגב, ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו, מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו (איוב כא, י-טו). אמרו: אין אנו צריכין לטפת גשמים, אלא, ואד יעלה מן הארץ וגו' (בראשית ב, ו). אמר להן הקדוש ברוך הוא: בטובה שהשפעת לי לכם אתם מתגאין לפני, בה אני נפרע מכם, שנאמר: ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וגו', וימח את כל היקום וגו' (בראשית ז, יב-כג). רבי יוסי בן דורמסקית אומר: הן נתנו עיניהם העליונה בתחתונה כדי לעשות תחתון, הקדוש ברוך הוא פתח עליהן מעינות ומלמטה כדי לאבדן, שנאמר: ביום הזה נבקעו כל מעינות וגו' (בראשית ז, יא). אנשי מגדל במה שנתגאו? בו נפרע מהן. הן אמרו: הבה נבנה לנו עיר וגו' (בראשית יא, ד). בו נפרע מהן, שנאמר: הבה

גִּרְדָּה וְנִבְלָה שֵׁם שְׁפָתֶם וְגו', וַיִּפֹּץ ה' אֹתָם (בראשית יא, ח-ט). אֲנָשֵׁי סְדוּם בְּמָה שֶׁנִּתְגָּאוּ, בּוֹ נִפְרַע מֵהֶם. מַה כְּתִיב בְּהוֹ, אַרְצָה מִמֶּנּוּ יֵצֵא לָחֶם וְתַחֲתֶיהָ נִהְפָּךְ כְּמוֹ אֵשׁ, מִקּוֹם סִפִּיר אֲבָנֶיהָ וְעִפְרוֹת זָהָב לוֹ, נְתִיב לֹא יִדְעוּ עֵיט וְלֹא שְׁזַפְתּוּ עֵינַי אִיָּהּ, לֹא הִדְרִיכוּהוּ בְּנֵי שָׁחַף לֹא עָדָה עָלָיו שָׁחַל (איוב כח, ה-ח). אָמְרוּ: אֵין אָנוּ צָרִיכִין שְׁיָבוֹא אָדָם מֵעוֹבְרֵי דְרָכִים אֲצֻלְנוּ. הָרִי מְזוֹן יוֹצֵא מֵאֲצֻלְנוּ, וְכֶסֶף וְזָהָב וְאַבְנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת מְשַׁלְנוּ. בּוֹאוּ וּנְשַׁפַּח תּוֹרַת הַרְגֵל מֵאַרְצֵנוּ. אָמַר לָהֶן הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּטוֹבָה שֶׁהִשְׁפַּעְתִּי לָכֶם אֶתֶם מִתְגָּאִים, אֲנִי אֲשַׁפַּח אֶתְכֶם מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: פָּרַץ נַחַל מַעַם גַּר הַנְּשַׁכְּחִים מִנֵּי רֶגֶל דָּלוּ מֵאֲנוּשׁ נָעוּ (איוב כח, ד). וְכִתְיב: לִפְיֵד בּוֹז לְעִשְׂתוֹת שֶׁאֲנִי נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רֶגֶל, יִשְׁלִי אֶהְלִים לְשֻׁדָּדִים וּבְטַחוֹת לְמַרְגִּיזֵי אֵל (איוב יב, ה-ו). מִי גָרַם לָהֶם? לֵאשֶׁר הִבִּיא אֱלוֹהֵי בְּיָדוֹ (איוב יב, ה-ו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הִנֵּה זֶה הִיָּה עוֹן סְדוּם אַחוּתְךָ גָּאוֹן שֶׁבַעַת לָחֶם וְשִׁלּוֹת הַשֶּׁקֶט הִיָּה לָהּ וּלְבִנּוֹתֶיהָ וְיָד עֲנִי וְאַבְיוֹן לֹא הִחְזִיקָה (יחזקאל טו, מט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: לִפְנֵי שַׁחַת ה' אֶת סְדוּם וְאֶת עַמָּהּ כְּגוֹן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (בראשית יג, י). מַה כְּתִיב שָׁם, וַתִּשְׁקִין אֶת אֲבִיהֶן יְיָ בְּלִילָה הוּא (בראשית יט, לג). מִנֵּי הִיָּה לָהֶם יְיָ בְּמַעְרָה? אֵלֶּא שֶׁזָּמַן לָהֶם הַמִּקּוֹם יְיָ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיָּה בַּיּוֹם הַהוּא יִטְפוּ הַהָרִים עָסִיס וְהַגְּבְעוֹת תִּלְכָּנָה חֶלֶב וְכָל אֲפִיקַי יִהְיֶה יִלְכוּ מֵיָם וּמַעַן מִבֵּית ה' יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשְּׂטִיָם (יואל ד, יח). אִם כֵּן זָמַן הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַכְעִיסָיו. לְעוֹשֵׁי רְצוֹנוֹ, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. וְכֵן פָּרַעָה בְּמָה שֶׁנִּתְגָּאָה, בּוֹ נִפְרַע מִמֶּנּוּ. וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב (שְׁמוֹת יד, ז), לְפִיכָךְ מִרְכַּבַת פָּרַעָה וְחִילוֹ יָרָה בָּיָם. וְכֵן סִיסְרָא בְּמָה שֶׁנִּתְגָּאָה, בּוֹ נִפְרַע מִמֶּנּוּ. וַיִּזְעַק סִיסְרָא אֶת כָּל רֶכְבוֹ תִשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בְּרֹזֶל (שופטים ד, יג). לְפִיכָךְ מִשְׁמִים נִלְחְמוּ הַכּוֹכְבִים מִמְּסֻלוֹתֶם נִלְחְמוּ עִם סִיסְרָא (שופטים ה, ט). שֶׁמִּשׁוֹן בְּמָה שֶׁנִּתְגָּאָה, בּוֹ נִפְרַע מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר שֶׁמִּשׁוֹן אֵל אָבִיו אוֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יִשְׁרָה בְּעֵינַי (שופטים יד, ג). לְפִיכָךְ וַיֹּאחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּנְקְרוּ אֶת עֵינָיו וַיֹּרִידוּ אוֹתוֹ עֲזָתָה (שופטים טו, כא). רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תַּחֲלַת קַלְקַלְתוּ בְּעֵזָה הַיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרַד שֶׁמִּשׁוֹן עֲזָתָה וַיִּרָא שָׁם אִשָּׁה זוֹנָה וַיָּבֵא אֶלֶיהָ (שופטים טו, א). לְפִיכָךְ לֹא הִיָּה עָנְשׁוֹ אֵלֶּא בְּעֵזָה. וְכֵן אֲבִשָׁלוֹם בְּמָה שֶׁנִּתְגָּאָה, בּוֹ נִפְרַע מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹאֲבִשָׁלוֹם לֹא הִיָּה אִישׁ יָפֵה בְּכָל יִשְׂרָאֵל לְהִלַּל מְאֹד, מִכֶּפֶר רִגְלוֹ וְעַד קַדְקָדוֹ לֹא הִיָּה בּוֹ מוֹם, וּבְגִלְחוֹ אֶת רֹאשׁוֹ וְהִיָּה מִקְּצַיִם לַיָּמִים אֲשֶׁר יִגְלַח (ש"ב יד, כח-כט). רַבִּי נְהוֹרָאִי אוֹמֵר: נָזִיר הִיָּה וְהִיָּה מְגִלַּח אַחַת לְשָׁלְשִׁים יוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיָּה מִקְּצַיִם לַיָּמִים אֲשֶׁר יִגְלַח. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נָזִיר עוֹלָם הִיָּה וְהִיָּה מְגִלַּח לְשָׁנִים עֶשֶׂר חֲדָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מִקְּצַיִם אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אֲבִשָׁלוֹם אֵל הַמֶּלֶךְ אֶלְכָה נָא וְאֲשַׁלֵּם אֶת נְדָרַי אֲשֶׁר נִדְרַתִּי לָהּ בְּחִבְרוֹן, כִּי נָדַר נְדָר עֲבָדְךָ בְּשִׁבְתִּי בְּגִשׁוֹר בְּאַרְם לֵאמֹר אִם יָשׁוּב יִשְׁיַבְנֵי ה' יְרוּשָׁלַיִם וְעַבְדְּתִי אֶת ה' (ש"ב טו, ח-ט). רַבִּי אוֹמֵר: כָּל עָרֵב שֶׁבַת הִיָּה מְגִלַּח, שֶׁכֵּן דָּרָךְ בְּנֵי מְלָכִים לְהִיּוֹת מְגִלְחִין מֵעָרֵב שֶׁבַת לְעָרֵב שֶׁבַת. וְכֵן הוּא הוּא אוֹמֵר: וַיִּקְרָא אֲבִשָׁלוֹם לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד וְאֲבִשָׁלוֹם רָכַב עַל הַפָּרָד וַיָּבֵא הַפָּרָד תַּחַת שׁוֹבֵךְ הָאֵלֶּה הַגְּדוֹלָה וַיִּחְזַק רֹאשׁוֹ בְּאֵלֶּה וַיִּתֵּן בֵּין הַשְּׂמִיָם וּבֵין הָאָרֶץ וְהַפָּרָד אֲשֶׁר תַּחֲתָיו עָבַר (ש"ב יח, ט). וְכֵן סִנְחַרִּיב

במה שנתגאה, בו נפרע ממנו, שנאמר: ביד מלאכיך חרפת אדני ותאמר ברב רכבי אני עליתי מרום הרים ורפתי לבנון ואכרת קומת ארזיו מבחור ברשיו ואבואה מלון קצו יער פרמלו, אני קרתי ושתיתי מים זרים ואחרב בכף פעמי כל יארי מצור (מלכים ב יט, כג-כד). לפיכך, ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף וישפיעו בבקר והנה כלם פגרים מתים (מלכים ב פסוק לה). הגדול שבהם ממנה על מאה ושמונים וחמשה אלף, והקטן שבהן ממנה על אלפים איש, שנאמר: ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים ותבטח לה על מצרים לרכב ולפרשים (מלכים ב יח, כד). וכתוב: זה הדבר אשר דבר ה' עליו, בזה לה לעגה לה בתולת בת ציון, אחריך ראש הניעה בת ירושלים, את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל. (מלכים ב יט, כא-כב) וכן נבוכדנצר במה שנתגאה, בו נפרע ממנו, שנאמר: אתה אמרת בלבבך השמים אעלה, ממעל לכוכבי אל ארים כסאי ואשב בהר מועד בירפתי צפון, אעלה על במותי עב, אדמה לעליון, אך אל שאול תורד אל ירפתי בור (ישעיה יד, יג-טו). וכן בצור במה שנתגאתה, נפרע ממנה. צור, את אמרת אני כלילת יפי, בלב ימים גבולך, בניך כללו יפיך (יחזקאל כו, ג-ד). הנני צר במה שנתגאה, בו נפרע ממנו. בן אדם אמר לנגיד צר כה אמר אדני אלקים יען גבה לבך ותאמר אל אני מושב אלהים ישבתי בלב ימים ואתה אדם ולא אל ותתן לבך בלב אלהים וגו', מותי ערלים תמות ביד זרים (יחזקאל כח, ב-ג). הא במה שהגויים מתגאין, בו נפרע מהן. לכך נאמר: כי גאה גאה.

יג סוס ורכבו. וכי סוס אחד הנה? אלא כלם כסוס אחד לפניו. וכן כי תצא למלחמה וראית סוס ורכב וגו' (דברים כ, א), כסוס אחד לפניו. ורכבו, והלא כבר נאמר, ויקח שש מאות רכב. ואומר: מרובת פרעה וחילו. אלא כשישראל עושים רצונו של מקום, הרי כל הגוים לפניו כסוס ורכב אחד. סוס ורכבו רמה בים, מגיד שהסוס קשור ברכב ורכב קשור בסוס, עולין למרום ויורדין לתהום ואין נפרדין זה מזה. רמה בים, ירה בים, כיצד יתקומו שני מקראות אלו? רמה, שהיו עולין למרום. ירה, שהיו יורדין לתהום ואין נפרדין זה מזה. דבר אחר, רמה, שראו שרה של מצרים נופל. וכן את מוצא, שאין הקדוש ברוך הוא נפרע מן האמות לעתיד לבא עד שנפרע משריהם תחלה, שנאמר: והנה ביום ההוא יפקד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה (ישעיה כד, כא). וכן איך נפלת משמים הילל בן שחר, ואחר כך נגדעת לארץ חולש על גוים (ישעיה יד, יב). וכן כי ריתה בשמים חרבי, ואחר כך הנה על אדום תרד (ישעיה לד, ה). דבר אחר, מצרים במדה שמדדו, מודדת להם, הם אמרו כל הבן הילוד היארה תשליכהו, לפיכך תהמת וכסימו. הם לקחו שש מאות רכב, לפיכך מרובת פרעה וגו'. הם ושלשים

על פלו, לפיכך ומבחר שלשיו טבעו. הם וימרו את חיייהם בחמר, לפיכך דרכת
בים סוסיף חמר מים רבים (חבוק ג, טו).

יד תהמת יכסימו. וכי תהומות יש שם, והלא עשוניות היא? אלא מלמד
שעלה תהום התחתון ותהום העליון והיו המים נלחמים בהן בכל מיני פראעניות.
כמו אבן. הם אמרו, וראיתו על האבנים, לפיכך נעשה להן המים פאבנים. דבר
אחר, כמו אבן, היא נקמת בינונים. הרשעים שבהן, נשרפין פקש. והבינונים,
פאבן. והפקחיו, צללו פעופרת.

טו ימינד ה' ימינד ה', פשוטה לקבל שבים, שנתת ארקה לדור המבול
לעשות תשובה, שנאמר: לא ידון רוחי באדם לעלם (בראשית ו, א). ולא גמרת עליהם
כלה, עד שהשלימו רשעתו לפניך. וכן אנשי המגדל נתת להם ארקה לעשות
תשובה, ולא גמרת עליהן כלה, עד שהשלימו רשעתו לפניך, שנאמר: ועתה לא
יבצר מהם (בראשית יא, ו). ואין ועתה אלא תשובה, שנאמר: ועתה ישראל מה ה'
אלהיך שאל וגו' (דברים י, יב), ועתה ישראל שמע אל החקים (דברים ד, א), ועתה שמע
(ישעיה מד, א). וכן אנשי סדום נתת להם ארקה, ויאמר ה' זעקת סדום ועמרה כי רבה
וחטאתם כי כבדה מאד, ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה וגו'
(בראשית יח, כ-כא), ולא גמרת עליהן כלה, עד שהשלימו רשעתו לפניך. וה' המטיר על
סדום (בראשית יט, כד). עשו תשובה, מטר. ואם לאו, גפרית ואש. וכן במצרים לקו
במכות אולי יעשו תשובה. כיון שלא עשו תשובה, לא נשאר בהם עד אחר. ימינד
ה' נאדרי בפח ימינד, למה שני פעמים? אלא כשישראל עושין רצונו של מקום,
עושין שמאל ימין. וכשאינן עושין רצונו, כביכול עושין ימין שמאל, שנאמר: השיב
אחור ימינו (איכה ב, א). ימין ה' רוממה ימין ה' עשה חיל (תהלים קיח, טז). כשהן עושין
של מקום, הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (תהלים קכא, ד). לא עשו רצונו,
העירה, אל תזנח לנצח (תהלים מד, כד) ויקץ כישן אדני כגבור מתרוגן מין (תהלים עח,
סה). וכשהן עושין רצונו, ה' ילחם להם. אין עושין רצונו, ויהפך להם לאויב (ישעיה
סג, ט). ולא עוד אלא הופך רחמנותו לאכזריות, הנה אדני פאויב בלע ישראל (איכה
ב, ה). תרעץ אויב, זה אדום, שנאמר: יען אמר האויב עליכם האח (יחזקאל לו, ב).

טז וברב גאונך, הרבית להתגאות כנגד כל הקמים לנגדך. ומי הן? אלו

הקמים כנגד בניד. מגיד שכל הקם כנגד ישראל, כאלו קם כנגד השכינה. וכן הוא אומר: אל תשכח קול צרריך (תהלים עז, כג). כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש (תהלים פג, ג). מפני מה? על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך (תהלים פג, ד). וכתוב: הלוא משנאיך ה', אשנא, ובתקוממיך אתקוטט (תהלים קלט, כא). מפני מה? תכלית שנאה שנאתים, ולאויבים היו לי (תהלים פסוק כב). וכן הוא אומר: כי הנגע בכם נגע בבבת עינו (זכריה ב, יב). עיני הנה לו לומר, אלא שפנהו הפתוב. כלומר, כביכול כלפי מעלן, וכנהו הפתוב, שהוא תקון סופרים אנשי כנסת הגדולה. פיוצא בו: ואמרתם הנה מתלצה והפחתם אותו (מלאכי א, ג), אלא שפנהו הפתוב. פיוצא בו, בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה בם (ש"א ג, ג), אלא שפנהו הפתוב. פיוצא בו, למה שמתני למפגע לך ואהיה עליך למשא (איוב ז, ט), אלא שפנהו הפתוב. פיוצא בו, הלוא אתה מקדם ה' אלהי קדשי לא נמות (חבקוק א, יב), אלא שפנהו הפתוב. פיוצא בו, ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא יועיל. (ירמיה ב, יא), אלא שפנהו הפתוב. פיוצא בו, וימירו את כבודי בתבנית שור אוכל עשב (תהלים קו, ט), אלא שפנהו הפתוב, פיוצא בו כבודי בקלון אמיר (הושע ד, ד), אלא שפנהו הפתוב. פיוצא בו, ובשלישת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה וירשעו את איוב (איוב לב, ג), אלא שפנהו הפתוב. פיוצא בו, ואברהם עודנו עמד לפני ה' (בראשית יח, כג), אלא שפנהו הפתוב. פיוצא בו, ואם ככה את עשה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי (במדבר יא, טו). פיוצא בו, אל נא תהי כמות אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו (במדבר יב, יב), אלא שפנהו הפתוב. פיוצא בו, מה לנו חלק בידוד ולא נחלה בבו ישי לאהליך ישראל עתה ראה ביתך דוד וילך ישראל לאהלו (מלכים א יב, טו). ובדברי הימים (דה"א ב, י-טו) לאבלי. זכור תזכור ותשוח עלי נפשי (איכה ג, ט). אולי יראה ה' בעיני (ש"ב טז, יב), אלא שפנו פסוקים אלו אנשי כנסת הגדולה. ולכך נקראו סופרים, שהיו סופרים כל אותיות שבתורה ודורשין אותן. וכן והנם שלחים את הזמורה אל אפי (יחזקאל ח, י), והם תקנו אל אפם. ואף פאו, כל הנגע בכם נגע בבבת עינו (זכריה ב, יב) אלא ללמדך שכל הקם כנגד ישראל, כאלו קם כנגד שכינה. וכן הוא אומר אורו אורו יושביה כי לא באו לעזרת ה' (שופטים ה, כג) וכי הוא צריך עזרת אחרים. והוא אומר ועושה, ושלח בסנחריב מלאך ולא הרגם, אלא נשף בהם ויבשו (ישעיה מ, כד). אלא ללמדך שכל העוזר את ישראל, כאלו עוזר את השכינה. ולפיכך כתיב: כי גאה גאה, הרבית להתגאות אצל הקמים נגדך. ומי הן? אלו הקמים כנגד בניד. את כדרלעמר מלך עילם, ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו (בראשית יד, טו), מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו וגו' ירדפם יעבור שלום וגו' (ישעיה מא, ב-ג). וכן הוא אומר: נאם ה' לאדני שב לימיני עד אשית איביך הדם לרגליך, מטה עזך ישלח ה' מציון רדה בקרב איביך, עמך נדבת ביום חילך בהדרי קדש מרחם משחר לך טל ילדתך, נשבע ה' ולא ינחם אותה כהן לעולם על דברתי מלפי צדק, אדני על ימינד מחץ ביום אפו מלכים (תהלים קי, א-ה). סיסרא וכל רכבו, שנאמר: ויזעק

סיסרא את כל רכבו (שופטים ד, ג). וכתוב: מן שמים נלחמו (שופטים ה, ב). סנחריב וכל המונו, שנאמר: ביד מלאכיה חרפת וגו'. אני קרתי ושתיתי (מלכים ב יט, כג-כד). וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור וישב בבשת פנים לארצו ויבא בית אלהיו ומיציאי מעיו שם הפילהו בחרב (דה"ב לב, כא). נבוכדנצר אמר: אעלה על במתי עב (ישעיה ד, טז). אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה רצית לפרש עצמך מן בני אדם, סוף בני אדם נפרשים ממך. לקצת ירחין תרי עשר, על היכל מלכותא די בבל מהלך הנה, ענה מלכא ואמר הלא דא היא בבל רבתא די אנה בנייתה לבית מלכו בתקף חסני וליקר הדרי, עוד מלתא בפי מלכא, קל מן שמיא נפל, לך אמרין נבוכדנצר מלכא, מלכותא עדת מנף, ומו אנשא לך טרדון ועם חיות ברא מדרך עשבא כתורין לך יטעמון וגו', בה שענתא מלתא ספת על נבוכדנצר ומו אנשא טריד ועשבא כתורין יאכל ומטל שמיא גשמה יצטבע עד די שערה כנשרין רבה וטפרוהי כצפרין (דניאל ד, כו-ל) כלא מטא על נבוכדנצר מלכא (דניאל ד, כה). בלשאצר מלכא עבד לחם רב לרברבנוהי אלף ולקבל אלפא חמרא שתה, בלשאצר אמר בטעם חמרא להיתנה למאני דהבא וכספא די הנפק נבוכדנצר אבוהי מן היכלא די בירושלם וישתון בהון מלכא ורברבנוהי שגלתה ולחנתה, באדון היתנו מאני דהבא די הנפקו מן היכלא די בית אלהא די בירושלם ואשתיו בהון מלכא ורברבנוהי שגלתה ולחנתה, אשתיו חמרא ושפחו לאלהי דהבא וכספא נחשא פרזלא אעא ואבנה, בה שענתה נפקה אצבעו די יד אנש וכתבו לקבל נברשתא על גירא די כתל היכלא די מלכא ומלכא חזה פס ידא די כתבה, אדון מלכא זיוהי ורעינהי זבהלונה וקטרי חרצה משתרו וארבתה דא לדא נקשו (דניאל ה, א-ו). עליו אומר: הוי משקה רעהו, מספח חמתך ואף שפר, למען הביט על מעוריהם, שבעת קלון מכבוד, שתה גם אתה והערל, תסוב עליך כוס ימין ה', וקיקלון על קלון מכבוד, שתה גם אתה והערל, תסוב עליך כוס ימין ה', וקיקלון על כבודך (חבקוק ב, טו-טז). בה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה (דניאל ה, ט).

קפאו תהמת, עשאן כמין כפה. בלב ים. היכן לבו של אדם נתון? משני חלקים. כך קפה עליהם הים משני חלקים. הים לא היה לו לב ונתן לו לב. האלה לא היה לה לב ונתן לה לב, שנאמר: עודנו חי בלב האלה (ש"ב יח, יד). השמים לא היה להן לב ונתן להן לב, שנאמר: וההר בער באש עד לב השמים (דברים ד, יא). יבוא הים שלא היה לו לב ונתן לו לב, ופרע מן המצרים שהיה להם לב ושעבדו ישראל בכל מיני פרעניות. תבא האלה שלא היה לה לב ונתן לה לב, ופרע מאבשלום שהיה לו לב, ונגב שלש לבבות: לב אביו ולב בית דין ולב אנשי ישראל. ויבואו

השמים שלא הִזָּה לָהֶן לֵב וְנִתְּנוּ לָהֶם לֵב, וְיִוְרִידוּ הַמֶּן לְיִשְׂרָאֵל שְׁיִשׁ לָהֶן לֵב וְקִבְלוּ
אֶת הַתּוֹרָה בְּכָל לֵב וְאָהְבוּ אֶת קוֹנָם בְּכָל לֵב.

יח ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור. מדבר שור, זה
מדבר כזב. אמרו עליו על מדבר כזב, שהוא שמונה מאות פרסה על שמונה מאות
פרסה, וכלו מלא נחשים ועקרבים, שנאמר: המוליך במדבר הגדול והנורא נחש
שרף ועקרב (דברים ח, טו). אמר רבי יוסי בר חנינא: היו בו נחשים כקורת בית הבד,
ועקרבים מלא הזרת. מעשה בשבור המלך שהיה עובר שם, ועברה קרובים שלו,
ובלעה נחש. עברה שניה, בלעה. שלישית, בלעה. היה שבור המלך מצר, לא היה
יודע מה לעשות. אמרו לו חכמיו: הבא עשרה גבורין וימלאו סרידות תבן. הביא
ועשו כף. ונתנו לפניו ובלע, ונתנו לפניו ובלע, עד שנפחה כרסו, והרגו אותו. הוי:
המוליך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים, המוציא
לך מים מצור החלמיש. ואומר משא בהמות נגב בארץ צרה וצוקה לביא וליש
מהם אפעה ושרף מעופף (ישעיה ל, ו). אין אפעה אלא עכס. אמרו: עכס זה רואה צל
עוף פורח באויר, מיד נתחבר ונושר אברים אברים. ואף על פי כן, לא אמרו איה
ה' המעלה אתנו ממצרים. המוליך אתנו במדבר בארץ ערבה ושיחה בארץ ציה
וצלמות (ירמיה ב, ו). מהו צלמות? צל ועמו מות. אמר רב אחא, הסיח לי רבנו הגדול,
אדם אחד היה בארץ ישראל, והיו קורין אותו מרוטה. פעם אחת עלה בקר ללקט
עצים, ראה את הנחש ישן והנחש לא ראהו, והרגיש בו, ומפחדו נשר שער ראשו
ולא צמח בו שער עד יום מותו, והיו קורין אותו מרוטה.

יט וילכו שלשה ימים במדבר ולא מצאו מים. אחרים אומרים: מים שנטלו
מבין הגזרים, שלמו מהן באותה שעה. ומה תלמוד לומר: ולא מצאו מים? אפלו
בכליהם. כענין שנאמר: ואדריהם שלחו צעיריהם למים, באו על גבים לא מצאו
מים, שבו כליהם ריקם, בשו והכלמו וחפו ראשם (ירמיה יד, ג). דורשי רשומות
אמרו: לפי שפרשו מדברי תורה שנמשלו למים, דכתוב: הוי כל צמא לכו למים
(ישעיה נה, א). שלשת ימים, לפיכך התקינו נביאים וזקנים שיהיו קורין בספר תורה
בכל שביע שלשה ימים, קורין בשבת ומפסיקין אחד בשבת, קורין בשני
ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי ומפסיקין בששי, ולא יהיו שלשה ימים
לעולם בלא תורה. ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך. מכאן אמרו: רצה
אדם לשמע בשעתו, משמיעין אותו לאחר זמן. לשכח, משכחין אותו לאחר זמן.
תלמוד לומר: והיה אם שמוע (דברים יא, יט), והיה אם שכוח (דברים ח, יט). הא כיצד?

רצה אדם לשמע בטובתו, משמיעין אותו שלא בטובתו. לשכח בטובתו, משפחין אותו שלא בטובתו. והרשות נתונה בידו, אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן [\(משלי ג, לד\)](#). שמע אדם מצוה אחת, משמיעין אותו מצות הרבה. לשכח מצוה אחת, משפחין אותו מצות הרבה. לפיכך פתיב: אם שכוח תשכח. אחרים אומרים מהכא, אם חבל תחבל [\(שמות כב, כה\)](#). חבלת חבולה אחת, סוף שחובלין בך חבלות הרבה.

כ ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וינצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתך אם לא [\(שמות טו, ד\)](#). רבן שמעון בן גמליאל אומר: בא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, ששנה להם מעשה בראשית. עשה להן הקדוש ברוך הוא, העליונים תחתונים, והתחתונים עליונים. לשעבר היה לחם עולה מן הארץ והטל יורד מן השמים, ועכשו ירד הלחם מן השמים והטל עולה מן הארץ. הנני ממטיר לכם לחם, ותעל שכבת הטל [\(שמות טו, ד\)](#). וינצא העם ולקטו [\(שמות טו, ד\)](#). שלא היו יוצאין לחצרות ומלקטין, אלא למדברות. דבר יום ביומו [\(שמות טו, ד\)](#). מי שבא יום, בא פרנסתו. מכאן היה רבי אלעזר המודעי אומר: כל מי שיש לו מה לאכל היום ואומר מה אוכל למחר, הרי זה מחסר אמנה. למען אנסנו הילך בתורתך אם לא [\(שמות טו, ד\)](#). רבי יהושע אומר: שונה אדם שתי הלכות בשחרית ושתי הלכות בערבית ועוסק במלאכתו כל היום, מעליו עליו פאלו קים את כל התורה כלה, וקים והגית בו יומם ולילה [\(יהושע א, ח\)](#). מכאן היה רבי שמעון בן יהושע אומר: לא נתנה התורה לדרש אלא לאוכלי המן, שלא היה להם צורך לא למלאכה ולא לסחורה. הא פיצד? היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן הוא אוכל ושותה, ומהיכן ללבוש ולכסות. הא לא נתנה תורה לדרש אלא לאוכלי המן. ושניים להם אוכלי תרומה.

כא ויאמר אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן. איני יודע מה היה, אם של כסף, אם של זהב, אם של ברזל, אם של עופרת. תלמוד לומר: צנצנת. לא אמרתי אלא דבר המציץ מחברו. אין את מוצא אלא כלי חרס. ותן שמה מלא העמר מן. רבי אלעזר אומר: לדורות. רבי אליעזר אומר: לימות המשיח. שבשעה שאמר ירמיה לישאל מפני מה אין אתם עוסקין בתורה? אמרו לו: אם אנו עוסקין בתורה במה נתפרנס? באותה שעה הוציא להן צנצנת המן ואומר להם, הדור אתם ראו דבר ה', המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפלה מדוע אמרו עמי רדנו לו נבוא עוד אליך [\(ירמיה ב, לא\)](#). אבותיכם שעסקו בתורה, ראו

מהיכן נתפרנסו, ואתם עסקו בתורה ואני אפרנס אתכם מזה. זו אחד משלשה דברים שעתיד אליהו להעמיד להן לישראל, צנצנת הפן, וצלוחית שמן המשחה. וצלוחית הפנים. ויש אומרים: אף מקלו של אהרן שקדיו ופרחיו, שנאמר: השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני מרי [\(במדבר יז, כה\)](#). וזה אחד משלשה דברים שהיו ישראל מתרעמים עליהם והיו אומרים: מיני פרעניות הן, אלו הן: הקטרת והארון והמטה. הקטרת, של פרעניות היא, שהרבה נדב ואביהו. לפיכך הודיעו שהיא של כפרה, שנאמר: ויתן את הקטרת ויכפר על העם [\(במדבר יז, יב\)](#). הארון, אמרו של סמפירינון היה, הוא הרג את עזה ואנשי בית שמש, שנאמר: ויחר אף ה' בעזה ויכהו שם האלהים על השל וימת שם עם ארון האלהים [\(ש"ב ו, יג\)](#). וכתוב: ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש ויתאבלו העם [\(ש"א ו, ט\)](#). לפיכך הודיעם שהוא של ברכה, דכתיב: וישב ארון ה' בית לבד אדם הגתי שלשה חדשים ויברך ה' את לבד אדם ואת כל ביתו [\(ש"ב ו, יא\)](#). המטה, של סמפירינון היה, הוא הביא המכות על המצרים במצרים ועל הים. לפיכך ידעו שהוא של נסים, ויאמר ה' אל משה עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטף אשר הכית בו את היאר, מפני התרעמת.

כב הנני עמיד לפניך שם על הצור [\(שמות יז, ו\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא: כל

מקום שאתה מוצא שם רשם רגלי אדם, שם אני לפניך. והכית בצור, מכאן אמר רבי יוסי בן זמרה, שהמטה של סמפירינון היה, שנאמר: והכית בצור [\(שמות יז, ו\)](#). על הצור אינו אומר בן אלא בצור. ויצאו ממנו מים ושתה העם. ויקרא שם המקום מסה [\(שמות יז, ז\)](#). רבי יהושע אומר: משה קראו מסה, שנאמר: ויקרא שם המקום מסה. רבי אלעזר המודעי אומר: המקום קראו מסה ומריבה. מכאן לבית דין הגדול שהוא קרוי מקום. ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני [\(שמות יז, ד\)](#). אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבון העולם, בינך לבינם אני הרוג. אתה אומר לי אל תקפיד כנגדן, כי תאמר אלי שאהו בחיקך [\(במדבר יא, יב\)](#). והם בקשו לסקלני. כאן, הקדוש ברוך הוא ממיד, ומשה מגביה. ובמקום אחר, הקדוש ברוך הוא מגביה ומשה ממיד, כענין שנאמר: ועתה הנניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם, ויחל משה [\(שמות לב, יא\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כך אתה אומר, עוד מעט וסקלני. עבר לפני העם, נראה מי סוקל אותך. התחיל לעבר, עמדו כל ישראל לפניו ונהגו בו כבוד ומורא. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כמה פעמים אני מצוה אותך עליהן שלא תקפיד כנגדן, אלא הנהיגם כרועה הצאן, שבשבילן העליתי אותך, ובשבילם תמצא חן וחסד וחיים וכבוד לפני.

כג

אמרו רבותינו זכרונם לברכה: בא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, במה שמכה אינו מרפא, אלא מכה באזמל ומרפא ברטיה. והקדוש ברוך הוא, במה שמכה, בו מרפא. כשהכה את איוב, בסערה הכהו, שנאמר: אשר בשערה ישופני והרבה פצעי חנם [\(איוב ט, יז\)](#). וכשרפאהו, בסערה רפאהו, שנאמר: ויען ה' את איוב מן הסערה [\(איוב לח, א\)](#). כשהגלה את ישראל, לא הגלה אותם אלא בעבים, שנאמר: [\(איכה ב, א\)](#) איכה יעיב באפו, וכשהוא מכנסן מכנסן בעבים שנאמר: מי אלה כעב תעופינה [\(ישעיה ט, ח\)](#). כשפזרו, לא פזרו אלא כיונים, שנאמר: ופלטו פליטיהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם המות [\(יחזקאל ז, טז\)](#). וכשהוא מכנסן, כיונים אל ארבותיהם [\(ישעיה ט, ח\)](#). כשמברכו, אין מברכו אלא בהשקפה, שנאמר: השקיפה ממעון קדשך וברך [\(דברים כו, טו\)](#). וכשנפרע משונאיהם, בהשקפה, שנאמר: ויהי באשמרת הבקר וישקף וגו'. שהיה עמוד הענן יורד ועושה אותם כטיט, ועמוד האש מרתיחן וטלפות סוסייהן משתבשות, הזכר מלמעלה והנקבה מלמטה. וכן הוא אומר: הלמו עקבי סוס מדהרות דהרות אביריו [\(שופטים ה, כב\)](#). ויהם, הממם וערבבם, נטל סגנויות שלהן ולא היו יודעין מה הן עושין. ויסר את אפן מרכבתיו. רבי יהודה אומר: מחמת אש שלמעלה נשרפו גלגליו של מטה, והיו מוטות ומרכבות רצות ונכנסות בעל כרחן, שהיו של כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות, כדי שיטלו ישראל את הבזה. רבי נחמיה אומר: מקול רעם שלמעלה, נתזו צנורות מלמטון, שנאמר: קול רעמך בגלגל [\(תהלים עז, יט\)](#). לשעבר, היו הפרדות מושכות את המרכבות. ועכשו, המרכבות מושכות את הפרדות. וינהגהו בכבדת, מדה כנגד מדה, לפי שאמרו המצריים, תכבד העבדה [\(שמות ה, ט\)](#).

כד

ילמדנו רבנו, מה הוא לתן אספלנית על גבי המכה בשבת. כך שנו רבותינו: אסור לתן אספלנית על גבי המכה בשבת לכתחלה. אבל אם נתן מערב שבת מתר. את מוצא, בשר ודם מכה באזמל ומרפא ברטיה. והקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא במכה שמכה, בו מרפא. וכן את מוצא כשבאו למרה ולא יכלו לשותות מים ממרה והיה משה סבור שהקדוש ברוך הוא אומר לו שישליך שם דבש או דבילה והמים מתמתקין, ראה מה פתיב שם: ויצעק משה אל ה' ויורהו ה' עץ. אמר לו הקדוש ברוך הוא: משה, אין דרכי כמדת בשר ודם. עכשו אפתה צריך ללמד, שנאמר: ויורהו ה' עץ. ויראהו לא נאמר כאן אלא ויורהו, הורהו בדרךיו. ומה היה העץ? רבי יהושע אומר: של ערבה היה. רבי נתן אומר: הרדופני מר היה. רבי אלעזר המודעי אומר: של זית היה. רבי יהושע בן קרחה אומר:

קרדניו. ויש אומרים: עקרי תאנה ועקרי רמון. מכל מקום, מר היה. רבן שמעון בן גמליאל אומר: בא וראה כמה מפלאין דרְכיו של הקדוש ברוך הוא יותר מדרכי בשר ודם. בשר ודם, במתוק מרפא את המר. אבל הקדוש ברוך הוא, במר מרפא את המר. הא כיצד? נותן דבר המחבל בתוך דבר המחבל, לעשות נס בתוך נס. כיצד בו, ויאמר ישעיה ישאו דבֵּלַת תַּאנִּים וימרחו על השחין ויחי [\(ישעיה לח. כא\)](#). הלא בשר חי שאתה נותן עליו דבֵּלַת תַּאנִּים, מיד הוא נסרחת. הא כיצד? נותן דבר המחבל לתוך דבר המחבל, לעשות בו נס. כיצד בו, ויצא אל מוצא המים וישלך שם מלח ויאמר פה אמר ה' רפאתי למים האלה לא יהיה משם עוד מות ומשפֵּלַת [\(מלכים ב, ב, כא\)](#). והלא מים מתוקין שאתה נותן לתוך מלח מיד נפסדים. הא כיצד? נותן דבר המחבל לתוך דבר המחבל, לעשות בו נס. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לא כן הוא אמנתי, אלא במה שאני מכה, בו אני מרפא. הלכך הואיל ואלו המים מרים, אני מרפאן בדבר מר. וכן הצדיקים במה שהן מקנתרין, בו הן מתקנין. תדע לך, שבשעה שקנתר משה, באז קנתר, שנאמר: וימאז באתי אל פֶּרְעֹה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ וְגו' [\(שמות ה, כג\)](#). אמר משה: באז סרחת. באז אני מתקן ואומר שירה. לךך נאמר אז ישיר משה.

כה ויבא עמלק וילחם עם ישראל. רבי אלעזר בן חסמא אומר: מקרא זה רשום ומפרש הוא על ידי איוב, שנאמר: היגאה גמא בלא בצח וגו' [\(איוב ת, יא\)](#). כשם שאי אפשר, כן אי אפשר לישראל לחיות אלא אם כן מתעסקין בדברי תורה. ולפי שפרשו ישראל מדברי תורה, לפיכך השונא בא עליהם. ולעולם אין השונא בא אלא על החטא ועל העברה. לךך נאמר ויבא עמלק. רבי יהודה הנשיא אומר: חמשה עממים פסע עמלק ובא ועשה מלחמה עם ישראל ברפידים, שנאמר: עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבوسی והאמרי יושב בהר והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן [\(במדבר יג, טז\)](#). מכאן את למד, שהיה עמלק לפני מכלן. רבי נתן אומר: מהררי שער בא והלך ארבע מאות פרסה עד שהגיע לרפידים ועשה עם ישראל מלחמה. אחרים אומרים: יבוא עמלק כפוי טובה ויפרע מעם כפוי טובה. וכן הוא אומר: ואלה המתקשרים עליו זבד בן שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית [\(דה"ב כד, כו\)](#). יבואו אלו כפויי טובה ויפרעו מיואש כפוי טובה, שנאמר: ולא זכר יואש המלך החסד אשר עשה יהוידע אביו עמו ויהרג את בנו וכמותו אמר ירא ה' ויִדְרֹשׁ [\(דה"ב כד, כב\)](#). ומה הוא ענשו? ויהי לתקיפת השנה עלה עליו חיל ארם ויבאו אל יהודה וירושלים וישחיתו את כל שרי העם מעם וגו'. ואת יואש עשו שפטים [\(דה"ב כד, כג\)](#). אל תהי קורא שפטים, אלא שפוטים. עמדו עליו בריונים קשים שלא ידעו משכב אשה וענו אותו במשכב זכור, שנאמר: וענה גאון ישראל בפניו [\(הושע ו, ט\)](#). וכתוב: ובלקתם ממנו כי עזבו אתו במחליים רבים

התקשרו עליו עבדיו בדמי בני יהוידע הפהו וניהרגהו על מטתו וימת ויקברו בעיר דויד ולא קברו בקברות המלכים [\(דה"ב כד, כה\)](#). וילחם עם ישראל ברפידם אמר רבי חנניה: שאלתי את רבי אליעזר: מה ראו ישראל לפדות פטרי חמורים ולא לפדות פטרי סוסים וגמלים? אמר לי: גזרת מלך היא, שלא היה בידם אלא חמורים. שאין לה כל אחד ואחד מישראל, שלא עלה עמו תשעים חמורים טעונים כסף וזהב ושמלות. אחרים אומרים: אין רפידים אלא שרפי ידיהם מן התורה, ולפיכך עמלק בא עליהם. וכן את מוצא, שאין השווא בא אלא על ידי רפיון ידים מן התורה, שנאמר: ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת ה' וכל ישראל עמו [\(דה"ב יב, א\)](#). ומה ענשו? עלה שישק מלך מצרים על ירושלים, ויקח את כל מגני הזהב אשר עשה שלמה [\(מלכים א יד, כה-כו\)](#).

כּו ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק. מכאן שהיה עושה משה יהושע תלמידו כמותו. ללמדך דרך ארץ, שלא אמר לתלמידו בחר לי, אלא בחר לנו. אף על פי שתלמידו היה, עשאו כמותו. מכאן אמרו שיהא כבוד תלמידך חביב עליך כשליך. ומנין שיהא כבוד חברך חביב עליך ככבוד רבך. שכן את מוצא באהרן, ויאמר אהרן אל משה בי אדני אל נא תשת עלינו חטאת [\(במדבר יב, יא\)](#), והלא אחיו הגדול היה? אלא מכאן את למד שעשאו כרבו. ומנין שיהא כבוד רבו חביב עליו כמורא שמים? שנאמר: ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה כלום [\(במדבר יא, כח\)](#). אמר לו: אדני משה, כשם שהקדוש ברוך הוא כלום, כך אתה יכול לכלום. וכן את מוצא בגחזי, כשאמר לו אלישע: חגר מתניך וקח משענתי בידך ולך פי תמצא איש לא תברכנו וכי יברכך איש לא תעננו [\(מלכים ב ד, כט\)](#). התחיל מסתמך והולך על מקלו. פגעו בו בני אדם, אמרו לו: להיכן את הולך? אמר להן: להחיות את המת. אמרו לו: והלא הקדוש ברוך הוא ממית ומחיה. אמר להן: אף רבי ממית ומחיה. בחר לנו אנשים, גבורים וראי חטא, וצא מתוך הענן והלחם בעמלק מחר. איסי בן יהודה אומר: חמשה פסוקים יש בתורה ויש בהן חמש תבות שאין להן הכרע, וסימן: שאת, ארו"ר, מח"ר, משקדי"ם, וק"ם. שאת, הלוא אם תיטיב שאת [\(בראשית ד, ז\)](#). או שאת אם לא תיטיב. כי באפם הרגו איש וברצנם עקרו שור ארור [\(בראשית מט, ו-ז\)](#). או ארור אפם. וצא הלחם בעמלק מחר, או מחר אנכי נצב. ובמנרה ארבעה גבעים משקדים [\(שמות כה, לד\)](#), או משקדים כפתריה. הנך שכב עם אבתיך וקם [\(דברים לא, טז\)](#), או וקם העם הזה. על ראש הגבעה, ראש, אלו מעשה אבות. הגבעה, אלו אמהות. ומטה האלהים בידי. אמר משה: רבון העולמים, במטה הזה הוצאת ישראל ממצרים, ובמטה הזה קרעת להם את היס, ובמטה הזה עשית להם נסים וגבורות, ובמטה הזה תעשה להם נסים בשעה הזו.

כז ויעש יהושע פאָשר אָמר לוּ מִשֶּׁה וְגוֹ', וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מִשֶּׁה וְגוֹ'. וְכִי יָדִיו שֶׁל מִשֶּׁה עוֹשׂוֹת מִלְחָמָה אוֹ שׁוֹבְרוֹת מִלְחָמָה. אֲלֵא כֹל זָמַן שִׁישְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלָפֵי מַעֲלָה וּמִשְׁעַבְדִּין אֶת לִבָּן לְאַבְיָהֶם שְׁבַשְׁמִים, הָיוּ מִתְגַּבְּרִין, וְאִם לֹא, הָיוּ נוֹפְלִין. כִּי־צֵא בּוֹ, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְגוֹ' [\(במדבר כא, ח\)](#). וְכִי שָׂרָף שֶׁל נַחֲשֵׁת יִמָּוֶת אוֹ מַחִיָּה? אֲלֵא כֹל זָמַן שִׁישְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלָפֵי מַעֲלָה וּמִשְׁעַבְדִּין אֶת לִבָּן לְאַבְיָהֶם שְׁבַשְׁמִים, הָיוּ מִתְרַפְּאִין, וְאִם לֹא, הָיוּ נִמְוָקִין. כִּי־צֵא בּוֹ, וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת וְגוֹ' [\(שמות יב, יג\)](#). וְכִי הַדָּם מֵהַיָּד לְמִלְאָךְ הַמִּשְׁחִית אוֹ לְיִשְׂרָאֵל. אֲלֵא בְּזָמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נוֹתְנִין מִן הַדָּם עַל פְּתִיחֵיהֶם, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נִגְלָה וְחָס עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַרְאִיתִי אֶת הַדָּם וַפְסַחְתִּי וְגוֹ', וְלֹא יִתֵּן הַמִּשְׁחִית לְבֹא אֶל בְּתִיכֶם לִנְגֹף [\(שמות יב, יג\)](#) רַבִּי אֶלְעָזָר אֹמֵר: מַה תִּלְמוּד לֹאֲמַר: וְגַבְרַי יִשְׂרָאֵל, וְגַבְרַי עֲמֶלְק? אֲלֵא כֹל זָמַן שֶׁהָיָה מִשֶּׁה מַגְבִּיָּה יָדָיו לְמַעֲלָה, עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְהַגְבִּיר בְּדַבְרֵי תוֹרָה שֶׁעֲתִידִין לְהַנְתֵּן עַל יָדָיו שֶׁל מִשֶּׁה. וְכִשְׁהוּא מִמִּיָּד, עֲתִידִין לְהַמְיֹךְ בְּדַבְרֵי תוֹרָה שֶׁעֲתִידִין לְהַנְתֵּן עַל יָדָיו שֶׁל מִשֶּׁה. וַיְדִי מִשֶּׁה כְּבָדִים, בְּאוֹתָהּ שֶׁעָה יָקָרוּ יָדָיו שֶׁל מִשֶּׁה כְּאֵדָם שֶׁתּוֹלִין בְּיָדוֹ שֶׁלְשָׁה כְּדֵי מַיִם. וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיְשִׁימוּ תַּחְתָּיו. וְכִי לֹא הָיָה לָהֶן כֶּרֶס אוֹ כֶּסֶת אַחַת לִישֵׁב עֲלֵיהֶן? אֲלֵא לְלַמֶּדֶךָ שֶׁהָיוּ שְׂרוּיִים בְּתַעֲנִית צָבוּר. וְאַהֲרֹן וְחֹרֵר תִּמְכּוּ בְּיָדָיו מְזָה אֶחָד וּמְזָה אֶחָד. מִכָּאֵן אָמְרוּ, שֶׁאִין פּוֹחֲתִין מִשְׁלֶשָׁה בְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹבְרִין לְפָנֵי הַתְּבָה בְּתַעֲנִית צָבוּר.

כח ויהי יָדִיו אָמוּנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ שֶׁהָיוּ מְחַשְׁבִּים אֶת הַשְּׁעוֹת בְּאַסְטְרוֹלוֹגִיָּא, מַה עָשָׂה מִשֶּׁה? הַעֲמִיד גִּלְגַּל חֲמָה וּלְבַנָּה וְעַרְב אֶת שְׁעוֹתֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמֶשׁ יָרַח עֲמַד זְבֻלָּה וְגוֹ' [\(חבקוק ג, יא\)](#). וְכַתִּיב: נָתַן תְּהוֹמֹס קוֹלוֹ רוֹם יָדֵיהֶן נִשְׂא [\(חבקוק ג, ט\)](#). וַיַּחֲלֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עֲמֶלְק וְגוֹ'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֹמֵר: יָרַד וְחִתָּךְ רֵאשִׁי גְבוּרִים שֶׁלָּהֶן לְפִי חֶרֶב. לְמַדְנֹו, שֶׁמִּלְחָמָה הָיָה עַל פִּי הַגְּבוּרָה הַיָּתֵה. אַחֲרַיִם אֹמְרִים: נִתְקַזִּים בָּהֶם מִקְרָא זֶה, כִּי לָדָם אֶעֱשֶׂךָ וְדָם יִרְדָּפְךָ [\(יחזקאל לה, ו\)](#). כָּתַב זֹאת זְכָרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאֲזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ. זֶה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה צַדִּיקִים שֶׁנָּתַן לָהֶם רָמְזוֹ. שְׁנַיִם חָשׁוּ, וְשְׁנַיִם לֹא חָשׁוּ. יַעֲקֹב וּמִשֶּׁה נָתַן לָהֶם רָמְזוֹ וְלֹא חָשׁוּ. יַעֲקֹב, אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: וְהִנֵּה אֲנִכִּי עֹמֵךְ וּשְׁמֵרְתִּיךָ [\(בראשית כח, טו\)](#). וּלְבִסוּף וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד [\(בראשית לב, ז\)](#). אָדָם שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, הָיָה מִתְפַּחַד, אֲלֵא אָמַר יַעֲקֹב: שָׁמָּה כְּשֶׁהָיִיתִי בְּבֵית לָבָן הִטְמָא, נִתְלַכְלַכְתִּי בְּטַמְאָה וּבְחִטָּא. מִשֶּׁה, נָתַן לוֹ רָמְזוֹ וְלֹא חָשׁ. שֶׁאָמַר לוֹ: כָּתַב זֹאת זְכָרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאֲזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, לֹאֲמַר, שֶׁאַתָּה מוֹת, וַיְהוֹשֻׁעַ מְכַנֵּס יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָךְ. בְּכָאֵן נֶאֱמַר לוֹ וְלֹא חָשׁ, וּלְבִסוּף הָיָה מִתְחַנֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתְחַנֵּן אֶל ה', אֶעֱבְרָה נָא וְאַרְאֶה [\(דברים ג, כג-כה\)](#). אֲבָל דָּוִד וּמְרַדְכֵי נָתַן

להם רָמְזוּ וְחָשׂוּ. דָּוִד אָמַר: גַּם אֶת הָאָרֶץ גַּם הַדּוֹב הִכָּה עֲבָדָהּ וְגו' [\(ש"א יז, לו\)](#). מְרַדְכִי, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם מְרַדְכִי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי חֶצֶר בֵּית הַנְּשִׁים וְגו' [\(אסתר ב, יא\)](#). אָמַר, אֲפֹשֶׁר לְצַדִּיקֵי זֶה שֶׁתִּנְשָׂא לְעָרֶל. אֵלָּא שְׁעֵתִיד דָּבָר גָּדוֹל לְהִיּוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, שְׁעֵתִידִין לְהַנְצִיל עַל יְדִידָהּ. כִּי מַחָה אֲמַחָה. מַחָה, בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲמַחָה, לְעוֹלָם הַבָּא. זָכַר, זֶה הַמֶּן. עֲמַלְק כְּמִשְׁמֵעוֹ. וַיִּבְנוּ מִשֶּׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נָסִי. אָמַר לָהֶם מִשֶּׁה לְיִשְׂרָאֵל: הַנִּסִּים הַזֶּה שְׁעָשָׂה לָכֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּשִׁבְלֵי עֲשָׂה, לְמַעַן שְׁמוֹ עֲשָׂה. שְׁלֹא הָיוּ רְאוּיִין בְּאוֹתָהּ שְׁעָה לְאוֹתוֹ הַנִּסִּים. אֶת מוֹצֵא, כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל בִּנְסִים, הַנִּסִּים לְפָנָיו, שְׁנֵאמַר: וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נָסִי [\(שמות יז, טו\)](#). צָרָה לְיִשְׂרָאֵל, צָרָה לְפָנָיו, שְׁנֵאמַר: בְּכָל צָרָתְךָ לֹא צָר [\(ישעיה סג, ט\)](#). שְׁמַחָה לְיִשְׂרָאֵל, הַשְׁמַחָה לְפָנָיו, שְׁנֵאמַר: כִּי שְׁמַחְתִּי בִישׁוּעַתְךָ [\(ש"א ב, א\)](#). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְגַלְתִּי בִירוּשָׁלַיִם וְשִׁשְׁתִּי בְעַמִּי [\(ישעיה סה, יט\)](#). וְאוֹמֵר: וּמִשׁוֹשׁ חֲתָן עַל כֶּלֶה יִשִּׁישׁ עַל־יָדְךָ אֱלֹהֶיךָ [\(ישעיה סב, ה\)](#), אָמֵן, וְכֵן יְהִי רָצוֹן.

פרשת יתרו

א וַיִּשְׁמַע יתרו. זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: וַיִּבְכֹּן רְאִיתִי רְשָׁעִים קִבְּרִים וְנָבְאוּ וְגו' [\(קהלת ט, ט\)](#). וְכִי יֵשׁ רְשָׁעִים קִבּוּרִים בָּאִים וּמְהַלְכִים. רַבִּי סִימוֹן אוֹמֵר: אֵלֹהֵי הַרְשָׁעִים שֶׁהֵן מֵתִים וְכִקְבּוּרֵיהֶן בְּחַיֵּיהֶן, שְׁנֵאמַר: כָּל יְמֵי רְשָׁע הוּא מִתְחַלֵּל [\(איוב טו, כ\)](#). מַה הוּא מִתְחַלֵּל? מֵת חוֹלֵל. דָּבָר אַחַר וַיִּבְכֹּן רְאִיתִי רְשָׁעִים קִבְּרִים וְנָבְאוּ [\(קהלת ט, ט\)](#), הַכְּתוּב מְדַבֵּר בְּגֵרִים שְׂבָאִים וְעוֹשִׂין תְּשׁוּבָה. וּמִמָּקוֹם קְדוֹשׁ יְהִלְכוּ [\(קהלת ט, ט\)](#), אֵלֹהֵי בְּתֵי כְּנִסְיוֹת וּבְתֵי מְדַרְשׁוֹת. דָּבָר אַחַר, וּמִמָּקוֹם קְדוֹשׁ יְהִלְכוּ, מִמָּקוֹם שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ קְדוֹשִׁים שֶׁם הֵם מְהַלְכִין, וַיִּשְׁתַּכְּחוּ בְעִיר אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ [\(קהלת ט, ט\)](#). יִשְׁתַּכְּחוּ מַעֲשֵׂיהֶם הַרְעִים. דָּבָר אַחַר, יִשְׁתַּכְּחוּ שֶׁהֵן מִשְׁתַּכְּחוּן בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, גַּם זֶה הַבֵּל, אֵין זֶה הַבֵּל שְׂאֵמוֹת הָעוֹלָם רוֹאִין אוֹתָן מִתְגַּיְרִין תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׁכִינָה. רוֹאִין אוֹתָן וְאֵינָן מִתְגַּיְרִין, גַּם זֶה הַבֵּל. מִי הוּא זֶה שְׂבָא וְנִתְגַּיֵר וְהָיָה גֵר שֶׁל אֲמַת. זֶה יִתְרוֹ, שְׁנֵאמַר: וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ.

ב וישמע יתרו. יש שמע והפסיד. ויש שמע ונשפר. יואש שמע והפסיד,

שנאמר: אז שמע המלך אליהם (דה"ב כד, יז). לפיכך, ואת יואש עשו שפטים (דה"ב כד, כד). וכן שמעו עמים ורגזו (שמות טו, יד). אבל יתרו שמע ונשפר, שהיה כמר לעבודה זרה ובא ונדבק למשה ונכנס תחת פני השכינה וזכה ליתר פרשת הדינין לישראל, שאמר למשה, לא טוב הדבר אשר אתה עשה. ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל, גבורים בתורה. פענן שנאמר: גברי כח עשי דברו (תהלים קג, ב). וראי אלהים, כמשמעו. אנשי אמת, עומדין על אמתו של דין. שנאי בצע, שונאי ממון עצמן, כל שכן ממון של אחרים. יהא אומר, אפלו אתה שורף גדישי, אפלו קוצץ את פרמי, כהגון אני דינו.

ג וישמע יתרו. זה שאמר הכתוב: לריח שמניך טובים (שה"ש א, ג). אמר רבי

ננאי ברשב"י, הראשונים, ריח שירים אמרו לפניך. אבל אנו כשבאנו לים. לא הנחנו לשון של שבח שלא קלסנו לך. לך נאמר: לריח שמניך. דבר אחר, הראשונים, ריח מצות נתת להם. לאדם נתת לו מצוה אחת, לנח ולבניו שש מצות אבל אנו כשבאנו לסיני, כאדם שהוא מערה מפי חבית, כך אתה מערה עלינו את כל המצות. שמו תורק שמך (שה"ש א, ג). רבי ברקיה אמר: שמו מאיר למי שעוסק בשמנה של תורה. על כן עלמות אהבוך (שה"ש א, ג), אלו אמות העולם שהן באין ומתגזרין. ומי הוא? זה יתרו, בשעה ששמע כמה נסים נעשו לישראל, בא ונתגזר. וישמע יתרו. מה כתיב למעלה, מפלתו של עמלק, ואחר כך וישמע יתרו. וישמע יתרו, זה שאמר הכתוב: לך תכה ופתי יערם (משלי יט, כה). לך תכה, זה עמלק. ופתי יערם, זה יתרו. בשעה שבא עמלק הרשע להלחם בישראל, מה כתיב שם, וילחם עם ישראל ברפידים. מהו רפידים? שרפו ודיהו מן התורה ומן המצות. ראה מה כתיב שם? ויקרא שם המקום מסה ומריבה. התחיל הקדוש ברוך הוא צווח לפניהם, עד מתי אתם מנסים אותי, עד מתי אתם מריבין אותי. ואף משה צווח, מה תריבון עמדי ומה תנסון את ה'. מה היו מנסין? רבי יהודה בר נחמיה ורבותינו. רבי יהודה אומר: כך היו מדינין ואומרים: אם מספק לנו מזונות כמלך שהוא נכנס למדינה והם מקלסין אותו ומכבדין אותו שהוא מספיק כל צרכיהם, נעבדנו. ואם לאו, נמרד בו. ורבותינו אומרים: אם מהרהרין אנו בלבנו ויהא יודע מה אנו מהרהרין, נעבדנו. ואם לאו, לא נעבדנו. שנאמר: היש ה' בקרבנו אם אין, רבי ברקיה אמר בלבם היו משיחין והקדוש ברוך הוא נותן להם את שאלתם שנאמר: וינסו אל בלבבם לשאל אכל לנפשם וגו' (תהלים עח, יח) אמר להו הקדוש ברוך הוא: כך הרהרתם היש ה' בקרבנו חייכם הריני מודיע לכם

לְכָד וַיָּבֵא עַמְלֶק, רַבִּי לְוִי אָמַר: לְמָה הַדְּבָר דּוֹמָה? לְבֵן שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל כְּתֵף שֶׁל אָבִיו, וְהָיָה רוֹאֶה דְבָר שֶׁל חֶפֶץ וְאוֹמֵר לוֹ קַח לִי וְהוּא לּוֹקַח לוֹ פֶּעַם רִאשׁוֹנָה שְׂנֵיָה וּשְׁלִישִׁית. רוֹאֶה אָדָם אֶחָד, אָמַר לוֹ: רְאִיתָ אָבִי. אָמַר לוֹ אָבִיו: אֵתָה רְכוּב עַל כְּתֵפִי וְכָל מָה שֶׁתְּבַקֵּשׁ אֲנִי לּוֹקַח לָךְ, וְאֵת אוֹמֵר רְאִיתָ אָבִי. הַשְּׁלִיכוּ מִכְתֵּפוֹ וּבֵא הַכֶּלֶב וּנְשָׂכּוּ. כִּד הָיָה יִשְׂרָאֵל. כְּשֶׁיִּצְאֻ מִמִּצְרַיִם, הִקִּיפוּ בְּעַנְגֵי כְּבוֹד. בִּקְשׁוּ לָחֶם, הוֹרִיד לָהֶם אֶת הַמָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַתֵּן לָמוֹ [\(תהלים עח, כד\)](#). בִּקְשׁוּ בָשָׂר, נָתַן לָהֶם שָׁלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁאַל וַיָּבֵא שָׁלוֹ וְגו' [\(תהלים קה, מ\)](#). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וַתֵּאָוֶתֶם יְבֵא לָהֶם [\(תהלים עח, כט\)](#), הוּא נוֹתֵן לָהֶם כָּל צְרֻכֵיהֶם, וְהוּן אוֹמְרִים הִישׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ. אָמַר לָהֶן הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: כִּד הִרְהַרְתֶּם, הִרִי הַכֶּלֶב נוֹשֵׂף אֶתְכֶם, לְכָד וַיָּבֵא עַמְלֶק.

ד וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. שְׁבַעָה שְׁמוֹת יֵשׁ לוֹ: יִתְרִי, [\(שמות ד, יח\)](#) שְׁיִתְרִי פְּרָשָׁה בַּתוֹרָה

פְּרָשַׁת הַדִּיּוֹנִין. חוֹבֵב, [\(במדבר י, כח\)](#) שְׁחַבֵּב אֶת הַתּוֹרָה. כְּשֶׁבֵּא לְאֶרֶץ, נָתַנוּ לוֹ דִּשְׁנָה שֶׁל יְרִיחוֹ, וְאָמַר: כָּל עֲצָמֵי לֹא בָאתִי וְהַנְחִיתִי כָּל מָה שֶׁהָיָה לִי אֶלָּא לְלַמֵּד תּוֹרָה. וְעַכְשָׁיו אֲנִי זוֹרַע וְקוֹצֵר, אֵימַתִּי אֲנִי לוֹמֵד תּוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ: יֵשׁ אָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה בְּעִיר, וְזֶה הַמְּקוֹם צִיָּה הוּא, מִדְּבָר הוּא וְאִין שָׁם חֲטִיִּים. כִּיּוֹן שֶׁשְּׁמַעוּ כִּד, הִלְכוּ לָהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי קִינִי חֲתַן מִשָּׁה עָלוּ מַעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מִדְּבָר יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּנִגְבַּ עֲרֵד וַיֵּלֶךְ וַיִּשָּׁב אֶת הָעָם [\(שופטים א, טז\)](#) הִלְכוּ וּמִצְאֻ שָׁם אֶת יַעֲבֹץ יוֹשֵׁב בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ וְהַכְּהֵנִים וְהַלְוִיִּם וְהַמְּלָכִים יוֹשְׁבִים עִמּוֹ וְכָל יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵין שָׁם. אָמְרוּ לוֹ: אָנוּ גְרָמִים הֵיאָד נִשְׁבַּ שָׁם עִם אֱלֹהֵינוּ. יִשְׁבוּ לָהֶן עַל שַׁעֲרֵי בֵית הַמְּדַרְשׁ וְשׁוֹמְעִין וְלוֹמְדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִשְׁפַּחוֹת סוֹפְרִים יִשְׁבִּי יַעֲבֹץ תִּרְעַתִּים שְׁמַעְתִּים שׁוֹכְתִים הֵמָּה הַקִּינִים [\(דה"א ב, נה\)](#). מַהוּ תִרְעַתִּים? שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבֵין עַל הַשַּׁעַר. שְׁמַעְתִּים, שֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִין וְלוֹמְדִים. שׁוֹכְתִים, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְסַכִּין לָהֶם. דְּבָר אַחֵר, מַהוּ תִרְעַתִּים, בְּשַׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין לְצָרָה, מִתְרִיעִין וְהוּן נִשְׁמַעִין. וּמִי הֵם הַקִּינִים? הַבָּאִים מִבְּנֵי בְנֵי שֶׁל יִתְרוֹ, וּבְנֵי קִינִי חֲתַן מִשָּׁה. עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: שְׁלַח לַחֲמֹד עַל פְּנֵי הַמַּיִם כִּי בָרַב הַמַּיִם תִּמְצָאֻנוּ [\(קהלת יא, א\)](#). בְּשִׁכְרִי קִרְאֵן לוֹ וַיֵּאכֵל לָחֶם וְנֶאֱמַר בְּמִשָּׁה כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִיהוּ, זָכוּ בְּנֵי בְנֵי שֶׁל יִתְרוֹ לִישֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגְּזִית. אָמַר שְׁלֵמָה: וְשִׁבְחֵם אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שֶׁכָּבַר מֵתוֹ [\(קהלת ד, ב\)](#). וְחִזֵּר וְאָמַר כִּי לְכָלֵב חֵי הוּא טוֹב מִן הָאֲרִיָּה הַמֵּת. [\(קהלת ט, ד\)](#). אָמְרוּ לוֹ: שְׁלֵמָה, אֵתָה חוֹלֵם וְאֵתָה פּוֹתֵר. אָמַשׁ אָמַרְתָּ וְשִׁבְחֵם אֲנִי אֶת הַמֵּתִים, וְעַכְשָׁיו אֵתָה אוֹמֵר כִּי לְכָלֵב חֵי הוּא טוֹב. אָמַר: אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם: הַנְּבִיא צוּחַ הַעֲצָמוֹת הֵיבְשׁוֹת שְׁמַעוּ דְבָר ה' [\(יחזקאל לו, ד\)](#) וְהוּן שׁוֹמְעִין, וְהַנְּבִיא צוּחַ לַחֲיִים: שְׁמַעוּ דְבָר ה' בֵּית יַעֲקֹב [\(ירמיה ב, ד\)](#). וְלֹא שְׁמַעוּ וְלֹא הִטּוּ אֶת אָזְנָם. וְאוֹמֵר: כִּי עִם מְרִי הֵמָּה בָּנִים כְּחָשִׁים בָּנִים לֹא אָבוּ שְׁמוֹעַ תּוֹרַת ה'. [\(ישעיה ל, ט\)](#).

ה וישמע יתרו. זה שאמר הכתוב: רעה ורע אביך אל תעזב, ובית אחיך אל

תבוא ביום איך, טוב שכן קרוב מאח רחוק [\(משלי כז, ט\)](#). רעה, זה הקדוש ברוך הוא שקרא לישראל אחים ורעים, שנאמר: למען אחי ורעי [\(תהלים קכח, ח\)](#). ורע אביך, זה אברהם, שנאמר: זרע אברהם אהבי [\(ישעיה מא, ח\)](#). אל תעזב, ואם עזבת תן דעתך. ובית אחיך, ישמעאל ועשו. אל תבוא ביום איך, אמר רבי יהושע בן לוי: כשהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל לבבל, היו כפותים ידיהן מאחוריהן נתונים בשלשלאות של ברזל, והולכים ערמים כבהמות. כיון שעברו על בני ישמעאל, אמרו להגמונות שעליהם, עשו עמנו חסד ורחמים והעבירונו על אחינו בני ישמעאל. וכן עשו. יצאו בני ישמעאל לקראתן, הוציאו להן פת מליח וציר עמה. הביאו נודות רקים וצבעים במים ותלאום בשערי אהליהם. כשראו ישראל כד, נתושבה דעתן, היו סבירין שהן מלאין מים. אמרו להן: אכלו פת תחלה, ואחר כך נביא לכם מים. אכלו את הפת, באו ואמרו: לא מצאנו מים. והן נושכין בשניהם באותן נודות, ונכנסו רוח חמה לתוך מעיהם ומתים, שנאמר: משא בערב, ביצר בערב תלינו ארחות דדנים [\(ישעיה כא, יג\)](#). מהו משא בערב? משאוי קשה על בני ערב. אמר להן: כזה ארחות דדנים, דרפן של אחין לקבל בני דודיהן. בנהג שבעולם, הבא מן הדרך, מקדימין לפניו לחם ומים, שנאמר: לקראת צמא התיו מים. ואתם ישבי ארץ תימא, בלחמו קדמו נודד [\(ישעיה כא, יד\)](#). ואתם אין אתם יודעים, כי מפני חרבות נדדו מפני חרב נטושה ומפני קשת דרוכה ומפני כבד מלחמה [\(ישעיה כא, טו\)](#). אביכם שהיה משלך בצמא במדבר, פתחתיו לו באר מים, שנאמר: ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים [\(בראשית כא, יט\)](#). ואתם עשיתם כד. טוב שכן קרוב מאח רחוק [\(משלי כז, ט\)](#). טוב שכן קרוב, זה יתרו שהיה קרוב לישראל, מן עשו אחיו של יעקב. ביתרו כתיב: ויאמר שאול אל הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי פן אספך עמו ואתה עשיתה חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים, ויסר קיני מתוך עמלק [\(ש"א טו, ו\)](#) את מוצא, כל מה שכתוב ביתרו לשבח, כתיב בעשו לגנאי. בעשו כתיב: נשים בציון ענו [\(איכה ה, יא\)](#). ביתרו כתיב: ויתן את צפרה בתו למשה [\(שמות ב, כא\)](#). בעשו כתיב: אכלי עמי אכלו לחם [\(תהלים יד, ד\)](#). ביתרו כתיב: קראן לו ויאכל לחם [\(שמות ב, כ\)](#). בעשו כתיב: ולא ירא אלהים [\(דברים כה, יח\)](#). ביתרו כתיב: ואתה תחזה מכל העם יראי אלהים. בעשו כתיב, שהוא בטל את הקרבנות. ביתרו כתיב: ויקח יתרו חתן משה עלה וזבחים. עשו שמע צרתו ונזדוג להם, שנאמר: על ריב בני ישראל ועל נסתם [\(שמות יז, ז\)](#). לכך כתיב ויבא עמלק יתרו שמע בטובתו ונדבק להם, שנאמר: וישמע יתרו.

וַיִּשְׁמַע יתרו כהן מדִּין. זה שאמר הכתוב: כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון (משלי ג, לה). כבוד חכמים ינחלו, זה יתרו כשבא אצל משה. מה כבוד נהג בו? ויאמר אל משה אני חתנדך יתרו. רבי יהושע אומר: שלח לו ביד שליח. רבי אלעזר המודעי אומר: אגרת שלח לו, עשה בגיני. ואם אין אתה עושה בגיני, עשה בגין אשתך. ואם לאו, בגין בניך. רבי אליעזר אומר: ויאמר אל משה (שמות יב, ט). הקדוש ברוך הוא אמר למשה: אני הוא שאמרתי והיה העולם, אני הוא שאני מקרב ואיני מרחק, שאמר: האלהי מקרב אני נאם ה' ולא אלהי מרחק (ירמיה כג, כט). אני הוא שקרבתי ליתרו ולא רחקתי. ואף אתה, אדם שבא אצלך להתגיר, קרבנו ואל תרחיקהו. מיד ויצא משה לקראת חתנו. אמרו זכרונם לברכה, שיצא משה ואהרן נדב ואביהו וזקנים וכל ישראל. לכך נאמר: כבוד חכמים ינחלו.

וַיַּחַד יתרו. אל תקרי ויחד אלא ויחד, שנעשה יהודי. ויאמר יתרו ברוך ה'. למה אמר יתרו ברוך ה'? אמר יתרו: לא הנחתי עבודה זרה בעולם שלא עבדתיה, ולא מצאתי אלוה פאליהי ישראל. עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים. ארבעה אמרו ארבעה דברים, אלו אמרו אדם אחר, היו שוחקין עליו לומר, זה מניין הוא יודע דרכיו של הקדוש ברוך הוא. ואלו הן: משה ונבוכדנצר ויתרו ושלמה. משה אמר: הצור תמים פעלו וגו' (דברים לב, ד). אלו אמרו אדם אחר, היו אומרים מניין הוא יודע? אלא למשה נאה לומר דבר זה, שכתוב בו: יודיע דרכיו למשה (תהלים סג, ט). ואף הוא אמר: הודעני נא את דרכך (שמות לג, יג). שלמה אמר: את הכל עשה יפה בעתו (קהלת ג, יא). אלו אמר אדם אחר, היו שוחקין עליו לומר, מי הודיע לו מה יפה בעתו ומה אינו יפה, אלא לשלמה נאה לומר, שלא חסר משלחנו כלום. אמר רבי חמא בר חנינא, אפלו קח בתמוז ומלספנון בניסן, לא היה שלחנו של שלמה חסר. ולמה אמר, את הכל עשה יפה בעתו. מפני שהטעם משתנה. נבוכדנצר אמר: וכל דיגרי ארעה פלה חשיבין וכמצביה עבד בחיל שמיא ודיגרי ארעא, ולא איתי די ימחא בידה ויאמר לה מה עבדת (דניאל ד, לב). אלו אמרו אחר, היו שוחקין עליו והיו אומרים: מנין אותו רשע יודע? אלא לו נאה לומר, שכתוב בו: ובכל די דגרי בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא ירב בידך והשלטך בכלהון (דניאל ב, לה). ויתרו אמר: עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים. כי בדבר אשר זדו עליהם, כאדם שבא להטעין משוי על חמורו, ונפרק מעליו המשוי. כך המצרים, חשבו לאבד את ישראל במים, ונשתקעו במים. לכך פתיב: כי בדבר אשר זדו עליהם.

ח בחדש השלישי. ילמדנו רבנו, החושש בפיו מהו לרפאתו בשבת. כך שנו רבותינו: החושש בפיו, מטילין לו לתוך פיו סם של רפואה בשבת, מפני ספק נפשות, וכל ספק נפשות דוחה את השבת. שאמרה תורה, חלל עליו שבת אחת, כדי שישמר שבתות הרבה. ומנין? אמר רבי אליעזר, מקל וחמר. ומה מילה שהיא אבר אחד מן אביו של אדם, דוחה את השבת. סכנת נפשות שהיא כל גופו של אדם, אינו דין שתדחה את השבת. אמר רבי יוחנן: כל שהוא מן השפה ולפנים, דוחה את השבת ומרפאים אותו בשבת. אמר הקדוש ברוך הוא: אין מכה שאין לה רפואה, ונפרת רפואתה וסמה של כל מכה ומכה. אם מבקש את שלא יגיע לגופך צרה, עסק בתורה שהיא רפואה לכל הגוף. לראש מנין? שניאמר: תתן לראשך לויית חו (משלי ד, ט). ללב מנין? שניאמר: כתבם על לוח לבך (משלי ג, ג). לגרירת מנין? שניאמר: וענקים לגרירתך (משלי א, ט). לידים מנין? שניאמר: והיה לך לאות על ירך (שמות יג, ט). לכל העצמות מנין? שניאמר: ושקוי לעצמותיך (משלי א, ט). אמר רבי יהושע בן לוי: כבר עשה הקדוש ברוך הוא מעין דגמא זו בשעת מתן תורה. כשיצאו ישראל ממצרים, היו בהן בעלי מומין מעבודת פרח שהיו עושים בטיט ובלבנים, והיתה האבן נופלת עליו מן הבגן ושוברת ידו וקוטעת את רגלו. אמר הקדוש ברוך הוא: אינו דין שאתן את תורתך לבעלי מומין. מה עשה? רמז למלאכי השרת וירדו ורפאו אותן. ומנין שלא היו בהן סומין? שניאמר: וכל העם ראים את הקולות (שמות כ, טו). ומנין שלא היו בהן חרשין. שניאמר, נשמע (שמות כד, יז). ומנין שלא היו בהן גדמים שניאמרו נעשה (שמות יט, ח). ומנין שלא היו בהן חגרין, דכתיב: ויתיצבו בתחתית הקר. (שמות יט, יז). אמר רבי יהודה בר סימון: הואיל וחדשן הקדוש ברוך הוא, קרא לירח שר החדש. מנין? ממה שקראו בענין בחדש השלישי.

ט בחדש השלישי. זה שאמר הכתוב יצפן לישרים תושיה מגן להלכי תם (משלי ב, ז). אמר רבי לוי בשם רבי שמואל בר נחמן: תשע מאות ושמונים דור קפל הקדוש ברוך הוא לתן את המילה לאברהם (וכו', לך לך יא). רבי יונתן בשם רבי יוסי הגלילי אומר: תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קפל הקדוש ברוך הוא לתן תורה לדור המדבר. ולמה נתנה תורה לדור המדבר? שהיו ישרים. שפיון שניאמר ממצרים, אחר שלשה חדשים נתן להם את התורה, שניאמר: בחדש השלישי. הוי, יצפן לישרים תושיה.

בחדש השלישי. זה שאמר הכתוב: הלא כתבתי לך שלשים במעצות ודעת

[\(משלי כב, ב\)](#). אמר רבי יהושע ברבי נחמיה: זו תורה שאותיותיה משלשים, אלויות גימטריא. והכל היה משלש: תורה משלשת, תורה נביאים וכתובים. משנה משלשת, תלמוד הלכות ואגדות. הסרסור משלש, מרים אהרן ומשה. תפלה משלשת, ערב ובקר וצהרים. קדשה משלשת, קדוש קדוש קדוש. ישראל משלשין, כהנים לויים וישראלים. משה, אותיותיו משלשין. משבט לוי, שאותיותיו משלשים. מזרע משלש, אברהם יצחק ויעקב. בחדש משלש, ניסן אייר וסיון. על הר סיני שאותיותיו משלשים שנאמר ויחנו במדבר סיני. לשלשת ימים נתקדשו, שנאמר: והיו נכנים לשלשת ימים. אמר רבי יהושע בר נחמיה: לעולם השלישי חביב, אדם הוליד שלשה בנים, קין הבל שת. שת חביב, שנאמר: זה ספר תולדת אדם [\(בראשית ה, א\)](#). וכתוב: ויולד בדמותו כצלמו [\(בראשית ה, ג\)](#) לנח שלשה בנים, שנאמר: ויולד נח את שם את חם ואת יפת [\(בראשית ו, י\)](#). אף על פי שיפת הגדול, לא זכה לגדלה אלא שם. שלשה בנים לעמרם, מרים אהרן ומשה, וכתוב: לולי משה בחירו [\(תהלים סו, כג\)](#). בשבטים, ראובן שמעון לוי, לוי חביב, שנאמר: בעת ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי [\(דברים י, ח\)](#). במלכים, שאול דוד שלמה, שלמה חביב, שנאמר: וישב שלמה על כסא ה' למלך [\(דה"א כט, כג\)](#). בחדשים, השלישי חביב, שנאמר: בחדש השלישי. ולמה לא נתנה התורה כשיצאו ממצרים? לא כך אמר למשה, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה [\(שמות ג, יב\)](#). אמר רבי יהודה בר שלום: משל לבן מלכים שעמד מחליו. אמר אביו: נמתין לו שלשה חדשים עד שתשוב נפשו מן החלי, ואחרי כן אוליכנו לבית הרב ללמד תורה. אף כך, כשיצאו ישראל ממצרים היו בהן בעלי מומין מן השעבוד. אמר הקדוש ברוך הוא: אמתין להם עד שיתרפאו, ואחרי כן אתנו להם את התורה.

וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר, אנכי ה'. אמר רבי יצחק:

אף מה שהנביאים עתידין להתנבאות, כלם קבלו מהר סיני. מניין? דכתיב: כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום [\(דברים כט, יד\)](#), הרי מי שנברא כבר. ישנו, מי שהוא בעולם. ואת אשר איננו, הרי מי שעתיד להתברא ויננו. עמנו היום, עמנו עומד אין כתיב כאן אלא עמנו היום, אלו הנפשות שעתידין להתברא, שלא נאמר בהן עמידה, שאף הן היו בכלל. וכן הוא אומר: משא דבר ה' בידי מלאכי [\(מלאכי א, א\)](#). על מלאכי לא נאמר אלא בידי מלאכי. ללמדך, שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני. וכן ישעיה אומר: קרבו אלי שמעו זאת, לא מראש בסתר דברתי, מעת

היותה שם אני, ואתה אדני אלקים שלחני ורוחו [\(ישעיה מ"ט, טז\)](#). אמר ישעיה, משעה שנתנה התורה קבלתי הנבואה הזו. הוי אומר: מעת היות התורה שם אני, אלא ועתה אדני אלקים שלחני ורוחו, שעד עכשו לא נתנה לי רשות להתנבאות. ולא הנביאים בלבד, אלא אף כל החכמים שהיו ושעתידין להיות, שנאמר: את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם [\(דברים ה, טז\)](#). ומהו קול גדול ולא יסף [\(דברים ה, יט\)](#). אמרו זכרונם לברכה, שעשרת הדברות פלן בקול אחד יצאו מפי הגבורה, דבר קשה עד מאד, מה שאין הפה של הדיוט יכול לדבר, ולא האזן יכולה לשמע. ולפיכך כתיב: נפשי יצאה בדברו [\(שה"ש ה, ו\)](#) קול גדול ולא יסף, והקול נחלק לשבעה קולות ומשם לשבעים לשון. אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן, מהו קול ה' בכת [\(תהלים כ"ט, ד\)](#)? וכי אפשר לומר, והלא מלאך אחד אין כל בריה יכולה לעמוד בכחו, שנאמר: וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש וזרעתינו ומרגלתינו כעין נחשת קלל וקול דבריו כקול המון [\(דניאל ג, ו\)](#). והקדוש ברוך הוא שכתוב בו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא [\(ירמיה כג, כד\)](#), על אחת כמה וכמה, והוא צריך לדבר בכת. אלא בקול שיכול משה לסבל.

יב וידבר אלהים את כל הדברים, הכל בבת אחת. ממית ומחיה בבת אחד. מפה ורופא בבת אחת. עונה אשה על המשבר, יורדי ימים והולכי מדברות, חבושים בבית האסורין, אחד במזרח ואחד במערב, אחד בצפון ואחד בדרום, יוצר אור ובורא חשך, עשה שלום ובורא רע [\(ישעיה מה, ז\)](#), כל אלה בבת אחת. עפר נהפך לאדם. ואדם נהפך לעפר, שנאמר: והפך לבקר צלמות [\(עמוס ה, ח\)](#). מהו לבקר צלמות? לתחלתו. ואומר: ויהפכו כל המים אשר ביאר לדם [\(שמות ג, כ\)](#). חזר הדם ונהפך למים. בשר חי נהפך למת, חזר ונהפך המת לחי. המטה נהפך לנחש, הנחש נהפך למטה. היים נהפך ליבשה, היבשה נהפכה ליים. וכן הוא אומר: הקורא למי היים וישפכם על פני הארץ ה' שמו [\(עמוס ה, ח\)](#). לכך נאמר: וידבר אלהים את כל הדברים. מה כתיב למעלה מן הענין? והר סיני עשן כלו. יכול מקום הכבוד? תלמוד לומר: מפני אשר ירד עליו ה' באש. מגיד, שהתורה בלה אש, מאש נתנה ובאש נמשלה. מה דרכה של אש? שאם קרב אדם אצלה נכוה, רחוק ממנו צנו, כך אין לו לאדם אלא להתחמם כנגד אורן של חכמים.

יג ויעל עשנו כעשן הכבשן. איזה כבשן? יכול ככבשן הזה? תלמוד לומר: והקר בער באש. אם כן, מה תלמוד לומר: כבשן? אלא לשכך את האזן מה שיכולה לשמע. כיוצא בו, אריה שאג מי לא יירא [\(עמוס ג, ח\)](#). וכי מי נתן פת וגבורה

בְּאַרְיָה? לֹא הוּא. אֲלֵא הָרִי אָנוּ מְכַנֵּין אוֹתוֹ מִבְּרִיּוֹתָיו, כְּדֵי לְשַׁכַּח אֶת הָאֵזוֹן מֵהַיְכוּלָה לְשִׁמְעוּ. כִּיּוֹצֵא בּוֹ, וְהִנֵּה כְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא מִדָּרָךְ הַקְּדִים וְקוּלוֹ כְּקוֹל מִים רַבִּים וְהָאֶרֶץ הָאִירָה מְכַבְּדוֹ [\(יחזקאל מג, ב\)](#). וְכִי מִי נָתַן כַּח וּגְבוּרָה בְּמִים, לֹא הוּא? אֲלֵא הָרִי אָנוּ מְכַנֵּין אוֹתוֹ מִבְּרִיּוֹתָיו לְשַׁכַּח אֶת הָאֵזוֹן. וְיִהְיֶה קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד. הַהֲדִיּוֹט כָּל זְמַן שֶׁהוּא הוֹלֵךְ וְתוֹקֵעַ, קוּלוֹ עֲמָה וְכִהָה. וְכֵן: הוֹלֵךְ וְחֹזֵק. וְלָמָּה רַךְ מִתְחַלֵּה? לְשַׁכַּח אֶת הָאֵזוֹן. רַבִּי אוֹמֵר: בְּשַׁעַה שֶׁעֲמָדוֹ יִשְׂרָאֵל עַל הַר סִינַי, הִשְׁוֹי כֶּלֶן לֵב אֶחָד לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שֶׁהָיוּ מִמְשַׁכְּנֵין עֲצָמוֹן זֶה עַל זֶה. בְּאוֹתָהּ שַׁעַה בִּקֵּשׁ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְכָרוֹת עֲמָהוֹן בְּרִית עַל הַסְּתָרִים וְעַל הַגְּלוּיִים. אָמְרוּ לוֹ: עַל הַגְּלוּיִים אָנוּ כּוֹרְתִין וְלֹא עַל הַסְּתָרִים. שְׁלֵא יִהְיֶה אֶחָד חוֹטֵא בְּסִתֵּר וְיִהְיֶה הַצְּבוּר מִתְמַשְׁכֵּן עֲלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הַנִּסְתַּרְתָּ לָהּ אֱלֹהֵינוּ וְגוֹי לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת [\(דברים כט, כח\)](#) לְפִיכָךְ, וַיִּדְבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים.

יד וידבר אֱלֹהִים. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, כִּמָּה דְבָרִים שֶׁכָּרוּ לְעוֹלָם הַבָּא. כֶּךָ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פְּרוֹתֵיהֶן בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהִקְרָן קִיּוּמָת לּוֹ לְעוֹלָם הַבָּא. וְאֵלּוּ הֵן: כְּבוֹד אָב וְאָם, וּגְמִילוּת חֲסָדִים, וְהַבָּאת שְׁלוֹם בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ, וְתִלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּלֵם. רְאֵה כִּמָּה חֲבִיבָה הַתּוֹרָה שֶׁבְּשִׁבִילָהּ נִבְרָא הָעוֹלָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְאֲשִׁים דְּבָרֵי בְּפִיךָ וּבְצֶל יָדֶיךָ כִּסִּיתִיךָ לְנִטְעַ שְׁמַיִם וְלִיסַד אֶרֶץ וְלֹא אִמַּר לְצִיּוֹן עֲמִי אֲתָה [\(ישעיה נא, טז\)](#). אֶת מוֹצֵא כְּשֶׁבִקֵּשׁ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְתַן אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, הִחְזִירָה עַל כָּל הָאֲמוֹת וְלֹא קִבְלוּהָ. בִּקֵּשׁ לְהַחְזִיר הָעוֹלָם לְמִדֵּינַת מִימָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲמַד וַיִּמְדַּד אֶרֶץ רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם [\(חבקוק ג, ו\)](#). כִּיּוֹן שֶׁקִּבְלוּהָ יִשְׂרָאֵל נִתְיָשֵׁב הָעוֹלָם. לְפִיכָךְ וַיִּדְבֵּר אֱלֹהִים.

טו דבר אַחֵר, וַיִּדְבֵּר אֱלֹהִים, זֶה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב: אִז רְאָה וַיִּסְפְּרָה הַכִּינָה וְגַם חִקְרָה [\(איוב כח, כז\)](#). וְאַחֲרֵי כֵן וַיֹּאמֶר לְאָדָם [\(איוב כח, כח\)](#). לְמַדָּךְ הַתּוֹרָה, שְׂאֵם תִּהְיֶה בֶּן תּוֹרָה, לֹא תִהְיֶה רוּחַ גְּסָה לּוֹמֵר דְּבַר לְפָנֵי הַצְּבוּר, עַד שֶׁתִּפְּשֹׁט אוֹתָהּ בִּינָךְ וּבֵין עֲצָמָךְ שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים. מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁקִּרְאוּ חֲסָן בְּרַבִּים לְקָרוֹת בְּסִפְרָה תּוֹרָה בְּצְבוּר, וְלֹא רָצָה לְעֵלוֹת. אָמְרוּ לוֹ תִלְמִידָיו: רַבֵּנוּ, לֹא כֶּךָ לְמַדְתָּנוּ, כִּי הִיא חִיּוּךְ וְאֶרֶץ יְמִיךָ, וְלָמָּה נִמְנַעֶת מִלְּעֵלוֹת. אָמַר לָהֶן: הַעֲבוּדָה, לֹא נִמְנַעֶתִי לְקָרוֹת אֲלֵא עַל שְׁלֵא סִדְרַתִּי אוֹתָהּ פֶּרֶשָׁה שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, שְׂאִין אָדָם רִשְׁאֵי לּוֹמֵר דְּבָרֵי תּוֹרָה לְפָנֵי הַצְּבוּר, עַד שֶׁיִּפְּשֹׁט אוֹתוֹ שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים בֵּינוּ לְבֵין עֲצָמוֹ. שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא נוֹתֵן מַעֲנֶה לְשׁוֹן לְכָל הַבְּרִיּוֹת,

והתורה גלוייה לפניו ככוכב אחד. וכשבא לתן אותה לישראל, כתיב בו: אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה. ואחרי כן ויאמר לאדם וגו'. וכן כתיב: וידבר אלהים את כל הדברים האלה, בינו לבין עצמו, ואחרי כן לאמר.

טז אנכי ה' אלהיך. ולמדנו רבנו, אם נפלה דלקה בשבת בבית שיש שם ספר

תורה וספרים אחרים, מהו להצילן מפני הדלקה בשבת. כן שנו רבותינו: כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדלקה בשבת, בין שקורין בהן בין שאין קורין בהן. ולמה אמרו להצילן? מפני כבוד התורה שכתובה בהן. שאם ישרפו, נראין שאינן כלום. את מוצא כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה, הכל היה של אש, שנאמר: מימינו אש דת למו [\(דברים לג, ב\)](#). אמר ריש לקיש: התורה של אש, עזרתיה של אש, כתבה של אש, חיטה של אש, שנאמר: מימינו אש דת למו והסרסור נעשו פיו של אש שנאמר [\(שמות לד, ט\)](#): וייראו מגששת אליו [\(שמות לד, ט\)](#). והמלאכים שימדו עמו של אש, שנאמר: עשה מלאכיו רוחות וגו' [\(תהלים קד, ד\)](#). וההר בער באש ונתנה מן האש אוכלת אש, שנאמר: כי ה' אלהיך אש אכלה, [\(דברים ד, כד\)](#). ועל הארץ הראה את אשו הגדולה [\(דברים ד, לו\)](#). ואף הדבור יצא מתוך האש. כיון שראו הלפידים וכל אותן אשות, אמר להם הקדוש ברוך הוא: לא תהיו סבורין שהן רשיות הרבה. לכך פתח באנכי. לא יהיה לך וגו', למה קראן אלהים? רבי יוסי אומר: כדי שלא לתן פתחון פה לאמות העולם לומר, שלא נקראו בשמו. שאלו נקראו בשמו, היה בהן צרף. והרי נקראו בשמו, ולא היה בהן צרף. ואימתי נקראו בשמו? בימי אנוש בן שת, שנאמר: אז הוחל לקרא בשם ה' [\(בראשית ד, כו\)](#). באותה שעה יצא אוקינוס והציף שלישו של עולם. אמר הקדוש ברוך הוא: אתם עשיתם מעשה חדש וקראתם עצמכם בשמי. ואף אני אעשה מעשה חדש ואקרא עצמי בשמי. וכן הוא אומר: הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ ה' שמו [\(עמוס ה, ח\)](#) רבי אליעזר אומר: נקראו אלהים אחרים, שהן עושין אחרים חדשים בכל יום. כיצד? יש לו אלוה של זהב, נצרף, עשה אותו של כסף. נצרף לו, עשאו של נחשת. נצרף, עשאו של ברזל. וכן בדיל ועופרת, עד שיעשה אותו של עץ, שנאמר: חדשים מקרב באו [\(דברים לב, יז\)](#) כי אנכי ה' אלהיך אש אכלה הוא אל קנא [\(דברים ד, כד\)](#). שאל פלוסופוס אחד את רבן גמליאל: מהו שכתוב בתורה כי ה' אלהיך אל קנא. וכי יש כח בעבודה זרה להתקנאות בה. גבור מתקנא בגבור, חכם בחכם, עשיר בעשיר וכו'. לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב [\(שמות כ, ט\)](#). לא תעשון, כדרך שבני אדם נוהגים ביראותיהן. כשטובה באה עליהם, מכבדין ליראותיהן, שנאמר [\(חבקוק א, טז\)](#): על כן יזבח לחרמו ויקטר למכמתו כי בהמה שמו חלקו ומאכלו בראה, וכשהפרענות באה עליהן מקלליו ליראותיהן שנאמר [\(ישעיה ח, כא\)](#): והיה כי ירעב והתקצר וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה [\(ישעיה ח, כא\)](#). אבל אתם

תהיו נותנים הודיה על הטובה ועל הרעה. שכן דוד אומר: כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא (תהלים קטז, ג). צרה ויגון אמצא, ובשם ה' אקרא (תהלים קטז, ג-ד). וכן איוב אומר: ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מברך (איוב א, כא), על מדה טובה ועל מדת פרענות. מה אשתו אומרת לו, עדה מחזיק בתמתך ברוך אלהים ומת (תהלים ב, ט). אמר לה: כדבר אחת הנבלות תדברי גם את הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל (תהלים ב, ט) וצריך אדם להיות שמח ביסורין יותר מן הטובה. שאפלו אדם בטובה כל ימיו, לא נמחל לו עברות שבדוד. ובמה נמחל לו, ביסורין. רבי אליעזר בן יעקב אומר: הרי הוא אומר: מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקח בתוכחתו, כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה (משלי ג, יא-יב). מי גרם לבו זה לרצות את אביו. הרי אומר: זה יסורין. רבי מאיר אומר: הרי הוא אומר: וידעת את לבבך? כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מנסך (דברים ת, ה). מהו וידעת עם לבבך? יהי יודע לבבך מעשים שעשית, שיסורין שהבאתי עליך, שלא לפי מעשיך הן. רבי נחמיה אומר: חביבין היסורין, שפשים שקרבנות מרצין, כך היסורין מרצין. בקרבנות כתיב: ונרצה לו (ויקרא א, ד). וביסורין כתיב: והם ירצו את עונם (ויקרא כו, מ) ולא עוד, אלא שהיסורין מרצין יותר מן הקרבנות. שהקרבנות בממון, ויסורין בגוף. וכן הוא אומר עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו (איוב ב, ד).

ולא תעלה במעלות על מזבחי וגו'. והרי דברים קל וחמר. ומה אבנים שאין בהם דעת לא לטובה ולא לרעה, הזהירך הקדוש ברוך הוא שלא לנהג בהן מנהג בזיון חבדך שהיא בדמותו של הקדוש ברוך הוא, על אחת כמה וכמה. כי חרבך הנפת עליה ותחללה. מכאן אמרו: המזבח נברא לאריכות ימיו של אדם, והברזל לקצר ימיו. אינו דין שיניף את המקצר על המאריך. רבן יוחנן בן זכאי אומר, הרי הוא אומר: אבנים שלמות תבנה (דברים כו, ו), אבנים שמטילין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. והרי קל וחמר, ומה אבני מזבח שלא רואות ולא שומעות ולא מדברות, על שמטילות שלום, אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל (דברים כו, ה). המטיל שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, על אחת כמה וכמה שיאריכו ימיו ושנותיו. אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה, על ידי יצר הרע השנים מתקצרות. אבל לעתיד לבא, בלע המות לנצח ומחה אדני אלקים דמעה מעל כל פנים וגו' (ישעיה כה, ח).

פרשת משפטים

א ואלה זה שאמר הכתוב: ועז מלך משפט אהב, אתה כוננת מישרים, משפט וצדקה בנעקב אתה עשית (תהלים צט, ד). כל העז והשבח והגדלה והגבורה של מלך מלכי המלכים, הוא משפט אהב. בנהג שבעולם, מי שהוא בעל זרוע אינו רוצה לעשות דבריו במשפט, אלא מעביר על המשפט, חומס וגוזל, ומעביר על דעת קונו, ונושא פנים לפני אוהביו וקרוביו, ועושה שלא כדיו לשונאיו. אבל הקדוש ברוך הוא מלך מלכי המלכים, משפט אהב, אינו עושה דבריו אלא במשפט. הוי, ועז מלך משפט אהב. מהו אתה כוננת מישרים? אמר רבי אלכסנדר: שני חמרים מהלכין בדרך שונאין זה לזה. רבץ לאחד מהן חמורו. חברו עובר ורואהו שרבץ תחת משאו, אמר, לא פתיב בתורה כי תראה חמור שנאף וגו' עזב תעזב (שמות כג, ה). מה עשה? חזר וטען ומלוהו. התחיל מסית עמו, עזב קמעא מכאן, העלה מכאן, ערק מכאן, עד שיטען עמו, נמצאו עושין שלום ביניהם. וחברו אומר: לא הייתי סבור שהוא שונאי. ראה היאך רחם עלי כשראה אותי ואת חמורי בדחק. מתוך כך, נכנסו לפנדק, אכלו ושתו ביחד ונתאהבו זה לזה. הוי, אתה כוננת מישרים משפט וצדקה.

ב ואלה המשפטים. זה שאמר הכתוב: מלך במשפט יעמיד ארץ, ואיש תרומות יהרסנה (משלי כט, ד). מלכה של תורה, במשפט שהוא עושה, מעמיד את הארץ. ואיש תרומות יהרסנה. אם משים אדם עצמו כתרומה הזו שמשלכת בזוית הבית ואומר מה לי בטרח הצבור, מה לי בדיניהם, מה לי לשמע קולם, שלום עליך נפשי, הרי זה מחריב את העולם. הוי ואיש תרומות יהרסנה. מעשה ברבי אסי, כשהיה מסתלק מן העולם, נכנס בן אחותו אצלו, מצאו בוכה. אמר לו: רבי, מפני מה אתה בוכה? יש תורה שלא למדת ולמדת, הרי תלמידך יושבים לפניך. יש גמילות חסדים שלא עשית. ועל כל מדות שהיו בך, היית מתרחק מן הדנין, ולא נתת רשות על עצמך להתמנות על צרכי צבור. אמר לו: בני, עליה אני בוכה, שמא אתו דין וחשבון על שהייתי יכול לעשות דיניהם של ישראל, הוי, ואיש תרומות יהרסנה.

ג ואלה המשפטים. אמר רבי אבהו בשם רבי יוסי בן זמרא: כל מקום שנאמר

אלה, פוסל הראשונים. ואלה, מוסיף על האחרונים ועל הראשונים שבת, פדעת
הזו אתה פותר את כלם. ואף כן, ואלה המשפטים, שמוסיף על הראשונים
שבת, שנאמר: שם שם לו חק ומשפט וגו' (שמות טו, כה) לפניהם, ולא לפני אמות
העולם. מנין לבעלי דינין של ישראל שיש להם דין זה עם זה שיודעים שאמות
דין אותו הדין פדיני ישראל שאסור להזדקק לפניהם. תלמוד לומר: אשר תשים
לפניהם. לפני ישראל ולא לפני אמות העולם. שכל מי שמניח דיני ישראל והולך
לפני אמות העולם, כפר בהקדוש ברוך הוא תחלה, ואחרי כן כפר בתורה,
שנאמר: כי לא כצורנו צורם ואיבינו פלילים (דברים לב, לא). משל למה הדבר דומה?
לחולה שנכנס הרופא לבקרו. אמר לבני ביתו: האכילוהו והשקוהו כל מה
שרוצה, אל תמנעו ממנו כלום. נכנס אל אחר, אמר לבני ביתו, הזקרו שאל יאכל
דבר פלוני ואל ישתה דבר פלוני. אמרו לו: לזה אמרת לאכל כל מה שהוא רוצה,
ולזה את אומר: את אומר, אל יאכל. אמר להן: החולה הראשון אינו של חיים.
לפיכך אמרתי להם אל תמנעו לו כלום, בין יאכל ובין לא יאכל, ימות. אבל זה
שהוא של חיים, אמרתי אל יאכל דבר פלוני, שלא יכביד את חליו. וכן חקות
הגוים, שנאמר: כי חקות העמים הבל הוא (ירמיה ג, א). וכתיב: וגם אני נתתי להם
חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם (יחזקאל כ, כה). אבל לישראל נתתי להם
מצוות וחקים טובים, שנאמר: ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם
האדם וחי בהם (ויקרא יח, ה). ואלה המשפטים. אמר הקדוש ברוך הוא לישראל,
אם עשיתם אתם את הדין ואין אתם מזדקקין לפני אמות העולם, אבנה לכם
בית המקדש וישבו בה סנהדרין, שנאמר: ואשיבה שפטיך כבראשונה וגו' (ישעיה
א, כו). וכתיב: ציון במשפט תפודה וגו' (ישעיה א, כז) וכתיב: כה אמר ה' שמרו משפט
ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וגו' (ישעיה נו, א).

ד ואלה המשפטים. זה שאמר הכתוב גם אלה לחכמים הכר פנים במשפט בל

טוב (משלי כד, כג). אמר להו הקדוש ברוך הוא לישראל: הוו יודעין שנתתי לכם את
התורה. וכתיב בה: אלה החקים והמשפטים. הכר פנים במשפט בל טוב. מהו?
שבשעה שדין מפיר פנים ומקלקל את הדין, מסלק את השכינה, שכתוב בו: טוב
ה' לכל (תהלים קמה, ט), מפני שכתוב בו: אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט
(תהלים פב, א). ומלאכי השרת אומרים: מהו זה שסלק שכינתו מן ישראל? והוא
אומר: סלקתי את שכינתי ממקום פלוני, מפני שראיתי הדין שקלקל את הדין
ועמדתי משם, שנאמר: משד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' אשית

בִּישַׁע יָפִיחַ לוֹ (תהלים יב, ו). מַה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה? שׁוֹלֵף חֲרָבוֹ כְּנִגְדּוֹ לְהוֹדִיעוֹ שֶׁיֵּשׁ דִּין לְמַעַלְהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: גִּירוּ לָכֶם מִפְּנֵי חָרֵב כִּי חֲמָה עֲזוֹנוֹת חָרֵב לְמַעַן תִּדְעוּן שְׂדוּן (איוב יט, כט). שְׂדוּן כְּתִיב, וְכִשְׂדוּן דִּין אָמַת, אִינוּ הַשְּׂכִינָה זֶזָה הַיָּמֵנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי הַקִּים ה' לָהֶם שְׁפָטִים וְהָיָה ה' עִם הַשֹּׁפֵט וְהוֹשִׁיעַם מִיַּד אִיבִיָּהֶם כֹּל יָמֵי הַשׁוֹפֵט (שופטים ב, יח). לָכֵן כְּתִיב: כֹּה אָמַר ה', שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי קְרוּבָה יִשׁוּעָתִי לְבוֹא (ישעיה נב, א), אֲנִי מְקַרֵּב עֲצָמֵי עַמְכֶם. וְכֵן אֵת מוֹצֵא בְּנְבוֹכַדְנֶצַּר כְּשֶׁרָאָה אֶת הַחֲלוֹם, דְּכָתִיב: וְאָלוֹ אֵילָן בְּגוֹא אֲרַעָא וְרוּמָה שְׂגִיָא (דניאל ד, ז), כָּל אוֹתוֹ עֲנִין, קָרָא בְּחֵיל וְכֵן אָמַר, גָּדוּ אֵילָנָא וְקַצְצוּ עֲנַפוּהִי, אֲתֵרוּ עֲפִיָה וּבְדַרוּ אֲנַבְיָה, תִּגְדַּח חִיוּתָא מִן תַּחְתּוּהִי וְצַפְרֵיָא מִן עֲנַפוּהִי (דניאל ד, יא). נִכְנַס דְּנִיָּאל אֶצְלוּ מִתַּפְחַד, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲדִינוּ דְּנִיָּאל דִּי שְׂמָה בְּלִטְשָׁאֲצַר, אֲשֶׁתּוֹמַם כְּשַׁעָה חֲדָה וְרַעֲלִנֵי יְבַהֲלָנָה, עֲנָה מְלָכָא וְאָמַר, בְּלִטְשָׁאֲצַר, חֲלָמָא וּפְשָׁרָה אֵל יְבַהֲלָךְ, עֲנָה בְּלִטְשָׁאֲצַר וְאָמַר, מְרִיא, חֲלָמָא לְשִׁנְאִיָּךְ וּפְשָׁרָה לְעָרִיָּךְ (דניאל ד, טז). שׁוֹנְאוֹ שֶׁל נְבוֹכַדְנֶצַּר מִי הוּא, יִשְׂרָאֵל. לָמָּה? שְׁהַרְגוּ אוֹתָם וְהַחְרִיבוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְהִגְלָה אוֹתָם. אֵלָּא תָּלָה דְּנִיָּאל עֵינָיו כְּלַפֵּי מַעַלָּה וְאָמַר: מְרִי, רְבוּנִי, הַחֲלוֹם וּפְתָרוֹנוֹ יִתְקִים בְּנְבוֹכַדְנֶצַּר שׁוֹנְאִיָּךְ וְעָרִיָּךְ. כִּיּוֹן שֶׁרָאָה נְבוֹכַדְנֶצַּר אֶת הַחֲלוֹם וּפְתָרוֹנוֹ, הִתְחִיל לֹאמַר לְדְּנִיָּאל, מָה אֲתָה יוֹעֲצֵנִי? אָמַר לוֹ: הֲלָלוּ הָעֲנִיִּים שֶׁהִגְלִיתָ מֵאַרְצָם, רַעֲבִים וְצַמְאִים עֲרַמִּים, פָּתַח לָהֶם אוֹצְרוֹתֶיךָ וּפְרַנְסוּ אוֹתָם, אוֹלֵי תִרְפָּא אֶת הַחֲלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: לָהֶן מְלָכָא מְלָכֵי יִשְׂרָאֵל וְחֲטָאָךְ בְּצַדִּיקָה פְּרַק וְעוֹנֵיָךְ בְּמַחֵן עֲנִין הוּן תִּתְהוּהוּ אַרְכָּה לְשָׁלוֹתָךְ (דניאל ד, כד). וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתָּךְ שֶׁדְּנִיָּאל הִצְדִּיק הָיָה מִשִּׂיא עֲצָה כְּזוֹ לְנְבוֹכַדְנֶצַּר שׁוֹנְאוֹ שֶׁל מְקוֹם? אֵלָּא לָפִי שֶׁרָאָה אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּפִי גוֹלָה, מְטֻלְטָלִים דְּוויִּים בְּרַעַב, לְפִיכָךְ הִשִּׂיאוּ עֲצָה כְּזוֹ בְּרַחֲמָנוּתוֹ עֲלֵיהֶם, לָפִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁלְּסוּף נִפְשׁוֹ קִנִּיטָה עֲלֵיהֶם. מִיַּד פָּתַח אוֹתוֹ רָשַׁע אוֹצְרוֹתָיו וְחִלַּק לָהֶם לְשָׁנִים עֶשֶׂר חֲדָשׁ. לְאַחַר שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֲדָשׁ, שָׁכַח אוֹתוֹ רָשַׁע אֶת הַחֲלוֹם. וְהִתְחִיל לְטִיֵּל עַל פְּלִטְרִין שְׁלוֹ. שְׁמַע קוֹל הַמּוֹן צַעֲקוֹת הָעֲנִיִּים לָפְנֵי אוֹצְרוֹתָיו. אָמַר לְעַבְדָּיו: מַה קוֹל זֶה שֶׁאֲנִי שׁוֹמֵעַ? אָמְרוּ לוֹ: הָעֲנִיִּים שֶׁהִגְלִיתָ תּוֹבְעִים פְּרַנְסוּתָם. מִיַּד נִכְנַס בּוֹ עֵין רַעָה. עֲנָה מְלָכָא וְאָמַר: הֲלָא דָא הִיא בְּבַל רְבָתָא דִּי אֲנָה בְּנִיתָה לְבֵית מְלָכוֹ בְּתַקְוָה חֲסָנִי וְלִיקַר הַדְרִי (דניאל ד, כז). אָמַר: אֵלּוּלֵי בֵּית הַמְּמוֹן שְׁלִי, מִהִיכָן אֲנִי בּוֹנֶה הַמְּדִינָה הַזֹּאת כְּלָהּ? צָוָה וּפָסַק לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: עוֹד מְלָתָא בְּפָסִם מְלָכָא וְגו' (דניאל ד, כח). אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רָשַׁע, מִי גָרַם לָךְ שְׁלוֹהָ כָּל אוֹתָן שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֲדָשׁ, הֲלָא הִצְדַּקְתָּ שְׁעֵשִׂיתָ. וּמָה אַמּוֹת הָעוֹלָם כָּךְ, יִשְׂרָאֵל עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. לָכֵן נֶאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה (ישעיה נב, א).

ה וְאֵלָּה הַמְּשַׁפְּטִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: מִגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב וְגו', לֹא עֲשֶׂה כֵן וְגו' (תהלים קמו, יט-כ). עֲקִילַס הִגִּיר בֵּן אַחוֹתוֹ שֶׁל אֲדִרְיָאנוֹס, הָיָה מְבַקֵּשׁ לְהַתְגַּיֵּר וְהָיָה

מתגרא מן אדרִיאנוס דודו. אָמר לוֹ : אָנִי מְבַקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת סְחוּרָה. אָמר לוֹ : שְׂמָא אַתָּה חֲסֵר כְּסָף וְזָהָב, הָרִי אוֹצְרוֹתֵי לְפָנֶיךָ. אָמר לוֹ : אָנִי מְבַקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת סְחוּרָה לְצִאֵת לַחוּץ לִידַע דַּעַת הַבְּרִיּוֹת, וְאָנִי מְבַקֵּשׁ לְמַלְךָ בְּךָ הַיְאֵד לַעֲשׂוֹת. אָמר לוֹ : כָּל פְּרַקְמִטָּיָא שְׂאֵתָה רוּאָה שְׂפָלָה וּנְתוּנָה בְּאַרְץ, לָךְ עֵסְק בָּהּ, שְׂסוּפָה לְהַתְעַלּוֹת וְאַתָּה מְשִׁתְּפֵר. בָּא לוֹ לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל וְלָמַד תּוֹרָה. לְאַחַר זָמַן מְצִאוּהוּ רַבִּי אֶלְיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, רְאוּהוּ פָּנָיו מְשִׁתְּנוֹת. אָמְרוּ זֶה לָזֶה : עֵקִילֵס לוֹמַד תּוֹרָה. פִּינּוֹן שְׂבָא אֶצְלָם, הִתְחִיל לְשָׂאֵל לָהֶם שְׂאֵלוֹת הַרְבֵּה, וְהוּן מְשִׁיבִין אוֹתוֹ. עָלָה אֶצְלֵ אַדְרִיאֲנוֹס דודו, אָמר לוֹ : וְלָמָּה פָּנֶיךָ מְשִׁתְּנוֹת. סְבוּר אָנִי שְׂהַפְסִידָה פְּרַקְמִטָּיָא שְׂלָךְ אוֹ שְׂמָא הֵצֵר לָךְ אָדָם? אָמר לוֹ : לָאו. לְאָמַר לוֹ : אַתָּה קְרוּב לִי וְאָדָם מְצַר לִי. אָמר לוֹ : וְלָמָּה פָּנֶיךָ מְשִׁתְּנוֹת? אָמר לוֹ : שְׂלַמְדִּיתִי תּוֹרָה, וְלֹא עוֹד אֶלְאָ שְׂמַלְתִּי אֶת עֶצְמִי. אָמר לוֹ : וּמִי אָמַר לָךְ כֵּן? אָמר לוֹ : בְּךָ נִמְלַכְתִּי. אָמר לוֹ : אֵימַתִּי. אָמר לוֹ : בְּשַׁעָה שְׂאִמְרִיתִי לָךְ מְבַקֵּשׁ אָנִי לַעֲשׂוֹת סְחוּרָה, וְאָמַרְתָּ לִי, כָּל פְּרַקְמִטָּיָא שְׂאֵתָה רוּאָה שְׂפָלָה וּנְתוּנָה בְּאַרְץ, לָךְ וְעֵסְק בָּהּ, שְׂסוּפָה לְהַתְעַלּוֹת. חִזְרִיתִי עַל כָּל הָאֲמוֹת וְלֹא רְאִיתִי אֶמָּה שְׂפָלָה נְתוּנָה בְּאַרְץ כִּי־יִשְׂרָאֵל, וְסוּפָה לְהַתְעַלּוֹת. שְׂכֹן אָמַר יִשְׁעִיָה : כֹּה אָמַר ה' גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁ, לְבָזָה נִפְשׁ לְמַתְעֵב גּוֹי לְעֶבֶד מְשָׁלִים מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ שָׂרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעַן ה' אֲשֶׁר נֶאֱמַר קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְחָרְךָ [\(ישעיה מ"ט, ז\)](#). אָמר לוֹ סַקְנִדְרוֹס שְׁלוֹ : עֵתִידִין אֵלוּ שְׂאִמְרִיתָ, שְׂיֵהוּ מְלָכִים עוֹמְדִים מִפְּנֵיהֶם, שְׂנֶאֱמַר : מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ. הִפְּהוּ אַדְרִיאֲנוֹס עַל לַחְיָיו, אָמר לוֹ : יֵשׁ נוֹתְנִין רְטִיָה אֶלְאָ עַל גַּב הַמַּפָּחָה. עֲכָשׁוּ אִם רוּאִין גִּילוּרָר אַחַד אִין עוֹמְדִין מִלְּפָנָיו, שְׂהֵייתָ אוֹמַר שְׂהַמְלָכִים רוּאִין אוֹתָם וְעוֹמְדִין מִפְּנֵיהֶם. אָמר לוֹ סַקְנִדְרוֹס : אִם כֵּן מָה תַּעֲשֶׂה, טְמַנְהוּ, הוּאִיל וְהַתְגִּיר הַרְגָהוּ. אָמר לוֹ : עֵקִילֵס בֶּן אַחוּתִי עַד שְׂהוּא בְּמַעֵי אִמּוֹ הִיָּה רְאוּי לְהַתְגִּיר, מָה עָשָׂה סַקְנִדְרוֹס שְׁלוֹ עָלָה לִגַּג וְנָפַל וּמַת, וְרוּחַ הַקִּדְשׁ צוֹנַחַת, כֵּן יֵאבְדוּ כָּל אוֹיְבֵיךָ ה' [\(שופטים ה, לא\)](#). אָמר לוֹ אַדְרִיאֲנוֹס : הָרִי מֵת סַקְנִדְרוֹס, אִין אַתָּה אוֹמַר לִי עַל מָה עָשִׂיתָ הַדְּבָר הַזֶּה. אָמר לוֹ : שְׂבַקְשִׁיתִי לְלָמַד תּוֹרָה. אָמר לוֹ : הִיָּה לָךְ לְלָמַד תּוֹרָה וְלֹא לְמוֹל. אָמר לוֹ עֵקִילֵס : נְתַתְּ לְאַסְטְרִטְלִירוֹס אֲנוּנָה אֶלְאָ אִם כֵּן נָטַל זַיְנוֹ שְׁלוֹ. כֵּן, לְעוֹלָם אִם אִין אָדָם נְמוּל, אִינוּ יָכוֹל לְלָמַד תּוֹרָה, שְׂנֶאֱמַר : מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב [\(תהלים קמ"ז, יט\)](#), לְמִי שְׂהוּא מֵל כְּנַעֲקֹב, לֹא עָשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי [\(תהלים קמ"ז, כ\)](#), מְשׁוּם שְׂהֵם עֲרָלִים. חֲקִיו, זֹו תּוֹרָה. וּמְשַׁפְּטִיו, אֵלוּ הַדִּינִים, שְׂנֶאֱמַר : שָׁם שָׁם לוֹ חֵק וּמְשַׁפֵּט [\(שמות ט"ו, כה\)](#). אָמר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַשָּׁה : נְתַתִּי לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, לָךְ וְתַן לָהֶם אֶת הַמְשַׁפְּטִים. אָמר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : אִם מְבַקְשִׁים אַתֶּם לַעֲמֹד בְּעוֹלָם, שְׂמְרוּ אֶת הַמְשַׁפְּטִים, שְׂהוּן מְעַמִּידִין אֶת הָעוֹלָם, שְׂנֶאֱמַר : וְאֵלֶּה הַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיהֶם. דוֹר הַמְּבוּל לֹא אֶבְדוּ מִן הָעוֹלָם, אֶלְאָ שְׂעַבְרוּ עַל הַמְשַׁפְּטִים. אָמר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת : מָה כְּתִיב בְּהֶם, מְבַקֵּר לְעַרְב יִפְתּוּ מְבַלִּי מְשִׁים [\(איוב ד, כ\)](#). הָוִי, וְאֵלֶּה הַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים. דְּבַר אַחַר, דוֹר הַמְּבוּל עַל שְׂלֹא עָשׂוּ אֶת הַמְשַׁפְּטִים, כְּתִיב בְּהֶם לֹא יָדוּן רוּחִי בְּאָדָם לְעֵלָם [\(בראשית ג, ו\)](#). רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אוֹמַר : אִם יֵשׁ דִּין לְמַטּוֹן, אִין דִּין לְמַעְלָן. וְאִם אִין דִּין לְמַטּוֹן, יֵשׁ

דין למעלה. כיצד? אם יעשו התחתונים את הדין מלמטה, אין הדין נעשה מלמעלה. לפיכך אמר הקדוש ברוך הוא: שמרו את המשפט, שלא תגרמו לי לעשות משפט מלמעלה, שנאמר: ואלה המשפטים. אמר הקדוש ברוך הוא: כל מה שאני עושה, בדין אני עושה. שאלו הייתי מבקש פעם אחת לעבר את הדין, לא היה העולם יכול לעמד. אמר ישעיה: חמה אין לי מי יתנני שמיר ושיית במלחמה אפשעה בה אציתנה יחד [\(ישעיה כו, ד\)](#). פסיעה אחת הייתי פוסע ומעביר על הדין. אציתנה יחד, מיד העולם נשרף. למה? או יחזק במעזי [\(ישעיה כו, ה\)](#). מפני שידי אחוזה במעזי, ידי אחוזה בדין, שנאמר: ותאחו במשפט ידי [\(דברים לב, מא\)](#). יעשה שלום לי [\(ישעיה כו, ה\)](#), ביני ובין המשפט, שלום יעשה לי [\(ישעיה כו, ה\)](#). אם שנותי ברק חרבי [\(דברים לב, מא\)](#). אם משנה אני את הדין, ברק אחד יוצא ומחריב את העולם. ומה אני עושה? ותאחו במשפט ידי [\(דברים לב, מא\)](#). אמר הקדוש ברוך הוא: אני נקראתי בעל המשפט, ואני מבקש לפשט ידי בעשו ואני יכול, עד שנפרע לו שכר מצוה קלה שעשה לפני בעולם הזה. אמר רבי פינחס הכהן בר חמא בשם רבי חלקיה בשם רבי סימון: ראה מה פתיב והיה ביום ההוא אבקש להשמיד וגו' [\(זכריה יב, ט\)](#). אמרו ישראל: רבוננו של עולם, מי ממחה בידך, שאתה אומר אבקש? אמר להו: כשאבקש להו ולא אמצא, באותה שעה אשמיד וגו'. אמר רבי לוי בשם רבי שמעון בן לקיש: ראה מה פתיב חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתב לבושה כתלג חור ושער ראשה כעמר נקא [\(דניאל ג, ט\)](#). אמר הקדוש ברוך הוא: כשאנקה עצמי מאמות העולם ממצות קלות שעשו לפני, באותה שעה, עד די כרסון רמיו. עד עכשו הפרם בסר, משיתבשל ויעשה הפרם יו, אני דורכו ואתם מזמרין לי, ביום ההוא פרם חמר ענו לה [\(ישעיה כו, ב\)](#). רבי יודן בשם אביו, פתיב: פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי וגו' [\(ישעיה סג, א\)](#). וכי לסיועו הקדוש ברוך הוא צריך? אלא כך אמר הקדוש ברוך הוא, לכשאבקר פנקסותיהו ולא תמצא להם זכות לפני, באותה שעה, ואדרכם באפי וארמסם בחמתי וגו' [\(ישעיה סג, א\)](#). ובאותה שעה אגאל אתכם ושוב אין אתם משתעבדין. שנאמר: וענתך לא אענך עוד [\(נחום א, יב\)](#).

שאלתא דמחביבים דבית ישראל, דמאן דאית לה דינא בהדי חברה, אסיר

לה למיזל לגבי אמות העולם, שנאמר: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. ותנא, היה רבי שמעון אומר: כל מקום שאתה מוצא אגוריות של גוים, אף על פי שדיניהם כדיני ישראל, אין אתה רשאי להזקק להם, שנאמר: לפניהם, לפנייהם ולא לפני גוים, לפנייהם ולא לפני הדיוטות. ודיני צריכי לחמוצי דיניהו, כדדרש בר קפרא, מנא הא מלתא דאמרו רבנו, הוו מתונין בדין, שנאמר: לא תעלה במעלת וגו' [\(שמות כ, א\)](#), וסמיך לה ואלה המשפטים. ותנא, אשר לא תגלה

ערוּתָהּ. וְכִי עָרוּתָהּ שֶׁל כֹּהֲנִים מְגֵלוֹת הָיוּ, וְהֵלֵא כָּבֵר נֹאמֵר, וְעָשָׂה לָהֶם מְכַנְסֵי בָד (שְׁמוֹת כח, מב). אֲלֵא לֹאמֵר לָךְ, כָּשֶׁם שֶׁהִזְהִיר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַכֹּהֲנִים שֶׁלֹּא יִפְסְעוּ פְּסִיעוֹת גְּסוֹת בְּמִקְדָּשׁ, כָּךְ הִזְהִיר אֶת הַדִּינִים שֶׁלֹּא יִפְסְעוּ פְּסִיעוֹת גְּסוֹת בְּדִין, שֶׁנֹּאמֵר: אֲשֶׁרוּ חֲמוּץ (ישעיה א, יז), אֲשֶׁרִי הַדִּין הַמְּחַמֵּץ אֶת דִּינוֹ. תִּנּוּ רַבָּן: וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה' (דְּבָרִים יט, יז). מִצָּוָה בְּנִדּוּנָיו שֶׁיַּעֲמְדוּ וְלֹא יֵשְׁבוּ. וְיִרְאוּ עֲצָמוֹן כְּאֵלוֹ הֵן עוֹמְדִין לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֹּאמֵר: לִפְנֵי ה'. תִּנּוּ רַבָּן: בְּצִדֵק תִּשְׁפֹּט עִמִּיתָךְ (ויקרא יט, טו), עִם שֶׁאַתָּה בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, הַשְׁתַּדֵּל לְדוֹנוֹ בְּצִדֵק. רַב עוֹלָא בְּרַח דְּרַב עִילָאִי, הָוָה לֵה דִינָא קַמָּה דְּרַב נַחֲמָן. שְׁלַח לֵה רַב יוֹסֵף: עוֹלָא חֲבַרְנוֹ עִמִּית בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת הוּא. אָמַר, מֵאִי שְׁלַח לִי לְחַנוּפֵי לֵה. הַדֵּר אָמַר: דְּלָמָּא לְמִשְׁרָא לֵה תִגְרָה. אִי נָמִי, לְשׁוּדָא דְדִינֵי. אָמַר עוֹלָא: מִחֻלְקַת בְּבַעֲלֵי דִינָיו. אֲבָל עֵדִים לְדַבְרֵי הַכֹּל בְּעַמִּידָה, שֶׁנֹּאמֵר: וְעָמְדוּ (דְּבָרִים יט, יז). מַה לְיֹושֵׁב שֶׁכֵּן פְּסוּל לְעֵדוֹת מִיֹּושֵׁב. אֲלֵא תִלְמִיד חָכָם מַעִיד מִיֹּושֵׁב. וְאָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָא: צוּרְבָא מִרַבָּן דִּינְדַע סִהְדוּתָא וְזִילָא בַּהּ מִלְתָּא לְמִיזַל לְגַבֵּי דִינָא דְזוּטֵר מִנָּה, לֹא לִיזַל. אָמַר רַב שִׁישָׁא בְּרַח דְּרַב אִידִי, אִף אֲנִי נָמִי תִנִּינָא, מִצָּא שֶׁק אִו קָפָה אִין דְּרַכּוֹ לְטַל, הָרִי זֶה לֹא יֵטַל. הֵנִי מְלִי, בְּמִמּוֹן. אֲבָל בְּאַסוּרָא, אִין חֲכָמָה וְאִין תְּבוּנָה וְאִין עֲצָה לְנַגֵּד ה' (מְשַׁלֵּי כֹא, ט). כָּל מְקוּם שֶׁיֵּשׁ חֲלוּל הַשֵּׁם, אִין חוֹלְקִים כְּבוֹד לָרַב. רַב יֵימַר הָוָה יָדַע סִהְדוּתָא לְמַר זוּטֵרָא. אֲתָא לְקַמָּה דְאַמִּימַר, אוֹתֵבָה. אָמַר לֵה רַב אֲשִׁי לְאַמִּימַר, וְהָא אָמַר עוֹלָא, מִחֻלְקַת בְּבַעֲלֵי דִינָיו. אֲבָל עֵדִים, דְּבָרֵי הַכֹּל בְּעַמִּידָה. אָמַר לֵה: הָאִי עֲשָׂה וְהָאִי עֲשָׂה, עֲשָׂה דְכְבוֹד הַתּוֹרָה עֲדִיף. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל דִּין שֶׁדִּין אֶמֶת לְאַמִּתּוֹ, מִשְׁרָה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֹּאמֵר: אֱלֹהִים נָצַב בְּעֵדַת אֵל (תְּהִלִּים פֶּב, א). וְכָל דִּין שֶׁאִינוֹ דִּין אֶמֶת לְאַמִּתּוֹ, גּוֹרֵם לְשְׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלַּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֹּאמֵר: מִשָּׁד עֲנִיִּים מֵאַנְקַת אֲבִיוֹנִים עֲתָה אֲקוּם וְגו' (תְּהִלִּים יב, ה). וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל דִּין שֶׁנוֹטֵל מִמּוֹן מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה שֶׁלֹּא בְּדִין, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹבֵה מִמֶּנּוּ נִפְשׁוֹת, שֶׁנֹּאמֵר: אֵל תִּגְזֹל דָּל כִּי דָל הוּא וְאֵל תִּדְכָּא עֲנִי בְשַׁעַר, כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת קְבָעֵיהֶם נִפְשׁ (מְשַׁלֵּי כֹב, כב-כג). וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: לְעוֹלָם יִרְאֶה הַדִּין אֶת עֲצָמוֹ כְּאֵלוֹ חָרַב מִנְחַת לוֹ בֵּין יִרְכּוּתָיו וְגִיהֲנָם פְּתוּחָה לוֹ מִתְחַתָּיו, שֶׁנֹּאמֵר: הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלְשָׁלְמָה וְגו', מִפְּחַד בְּלִילוֹת (שֶׁה"ש ג, ז-ח). מִפְּחַדָּה שֶׁל גִּיהֲנָם שֶׁהִיא חֲשֵׁכָה כְּלִילָה. דָּרַשׁ רַבִּי יֵאֲשִׁיָּה: וְאִית דְּאַמְרֵי מִשְׁמָה דְּרַב נַחֲמָן, מֵאִי דְכֻתִּיב: בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר ה' דִּינוֹ לְבַקֵּר מִשְׁפָּט (יִרְמִיָּה כֹא, יב). וְכִי לְבַקֵּר דְּנִין וּבִיּוֹם אִין דְּנִין? אֲלֵא אִם בְּרוּר לָךְ הַדִּין כְּבַקֵּר, אֲמַרְהוּ. וְאִם לֹא, אֵל תֵּאמְרָהוּ. וְרַבִּי חֲנִיָּא בַר אֲבָא אָמַר מֵהֲכֹא: אָמַר לְחֲכָמָה אַחֲתֵי אֶת (מְשַׁלֵּי ז, א). אִם בְּרוּר לָךְ הַדְּבָר כְּאַחֲוֹתָךְ שֶׁהִיא אֲסוּרָה לָךְ, אֲמַרְהוּ. וְאִם לֹא, אֵל תֵּאמְרָהוּ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי: עֲשָׂרָה שֶׁיֵּשְׁבוּ בְּדִין, הַקּוֹלֵר תְּלוּי בְּצוּאָר כְּלָן. וְשִׁפְטָתָם צִדֵק (דְּבָרִים א, טו). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיֵשׁ: צִדֵק אֶת הַדִּין וְאַחַר כֵּן חֲתִכְהוּ. כְּקִטּוֹן כְּגֹדֵל תִּשְׁמַעוּן (דְּבָרִים א, יז). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיֵשׁ: שִׁיְהָא חֲבִיב עֲלֵיךְ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה כְּדִין שֶׁל מֵאָה

מָנָה. לְמַאי הִלְכָתָא? אִי לְעִיּוּנֵי בֵּה, פְּשִׁיטָא. אֲלָא לְאַקְדוּמָה. כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר וְאַצְוָה אֶת שְׁפִטִּיכֶם (דְּבָרִים א, טו). וְכְתוּב אֶחָד אוֹמֵר: וְאַצְוָה אֶתְכֶם (דְּבָרִים א, יח). אָמַר רַבִּי שְׁמַלְאִי: אֲזַהְרָה לְצַבּוֹר שֶׁתְּהֵא אֵימַת הַדִּין עֲלֵיהוֹן, וְאַזְהַרָה לְדִין שְׁיִסְבֵּל אֶת הַצַּבּוֹר. עַד כַּמָּה? אָמַר רַבִּי חֲנִין, אָמַר רַבִּי שְׁבֵתַאי, כַּאֲשֶׁר יִשְׂא הָאִמּוֹן אֶת הַיֶּנֶק (בְּמִדְבָר יא, יב) וְהִיכִי דְמֵי רִשְׁעָ עָרוּם. אָמַר רַבִּי חֲנִינְא, זֶה הַמְטָעִים דְּבָרוֹ לְדִין קִדְם שְׁבִיבָא בְּעַל דִּין חֲבָרוֹ. וְשִׁמְתָּ עֲלֵיהֶם שְׂרֵי אֲלָפִים, שְׂרֵי מְאוֹת, שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת (שְׁמוֹת יח, כא). שְׂרֵי אֲלָפִים, שֵׁשׁ מְאוֹת. שְׂרֵי מְאוֹת, שֵׁשֶׁת אֲלָפִים. שְׂרֵי חֲמִשִּׁים, שְׁנַיִם עֶשְׂרֵת אֲלָפִים. וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת, שֵׁשֶׁת רְבּוּא. נִמְצְאוּ דִּינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבַעַת רְבּוּא וְשִׁמּוֹנַת אֲלָפִים. מַאי קָא מְשַׁמַּע לָן. דְּשָׂרִים מְלָגִיו. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: שְׁמַעְתִּי שְׁבִית דִּין מִכִּין וְעוֹנְשִׁים שְׁלָא מִן הַתּוֹרָה. וְלֹא לְעֵבֵר עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה. אֲלָא לְעִשׂוֹת סִיג לְתוֹרָה. מַעֲשָׂה בְּאֲדָם אֶחָד בְּשַׁעַת הַגְּזֵרָה שְׁרַכֵּב עַל סוּס בְּשַׁבַּת בֵּימֵי יוֹנִים, וְהִבִּיאֻהוּ לְבֵית דִּין וְסִקְלוּהוּ. לֹא מִפְּנֵי שְׂרָאוּי לְכָד, אֲלָא מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁעָה צָרִיכָה לְכָד. וְשׁוּב מַעֲשָׂה בְּאֶחָד שֶׁהִטִּיחַ בְּאֶשְׁתּוֹ תַּחַת הַתְּאֵנָה, וְהִבִּיאֻהוּ לְבֵית דִּין וְהִלְקוּהוּ. לֹא מִפְּנֵי שְׂרָאוּי לְכָד, אֲלָא מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁעָה צָרִיכָה לְכָד. רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּן מִנְסֵיא אוֹמֵר: שְׁנַיִם שְׁבָאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, עַד שְׁלָא תִשְׁמַע אֶת דְּבָרֵיהֶם, אוֹ מִשְׁתַּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵיהֶם וְאִין אַתָּה יוֹדַע לְהִיכֹן הַדִּין נוֹטָה, אַתָּה רִשְׂאִי לוֹמַר לָהּ, צָאוּ וּבְצַעוּ, מִשְׁאַתָּה יוֹדַע לְהִיכֹן הַדִּין נוֹטָה אִין אַתָּה רִשְׂאִי לוֹמַר לָהּ צָאוּ וּבְצַעוּ שְׁנַאֲמַר: פּוֹטֵר מִים רֵאשִׁית מְדוֹן וְלִפְנֵי הַתְּגַלְע הָרִיב נְטוּשׁ (מְשַׁלֵּי יז, יד). קִדְם שְׁיִתְגַּלְחָה לָךְ הָרִיב, אַתָּה רִשְׂאִי לְנִטְשׁוֹ. לְאַחַר שְׁנִתְגַּלְחָה לָךְ הָרִיב, אִין אַתָּה רִשְׂאִי לְנִטְשׁוֹ. רַבִּי יְהוּדָה בְּן לִקִּישׁ אוֹמֵר: שְׁנַיִם שְׁבָאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, אֶחָד רַךְ וְאֶחָד חֲזֵק, עַד שְׁלָא תִשְׁמַע אֶת דְּבָרֵיהֶם, אוֹ מִשְׁתַּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵיהֶם וְאִין אַתָּה יוֹדַע לְהִיכֹן הַדִּין נוֹטָה, אַתָּה רִשְׂאִי לוֹמַר לָהּ, אִין אֲנִי נִזְקֵק לָכֶם, שְׁמָא מִתְחַיֵּב חֲזֵק וְנִמְצָא רוֹדְפוֹ לְדִין. מִשְׁתַּשְׁמַע דְּבָרֵיהֶם וְאַתָּה יוֹדַע לְהִיכֹן הַדִּין נוֹטָה, אִין אַתָּה רִשְׂאִי לוֹמַר אִין אֲנִי נִזְקֵק לָכֶם, שְׁנַאֲמַר: לֹא תִגּוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ (דְּבָרִים א, יז). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּן קֶרְחָה אוֹמֵר: מִנִּין לְתַלְמִיד שְׁיֹשֵׁב לְפָנֶי רַבּוֹ וְרוֹאֶה זְכוּת לְעֵנִי וְחוּבָה לְעֶשֶׂר, מִנִּין שְׁלָא יִשְׁתַּק? שְׁנַאֲמַר: לֹא תִגּוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ אֶל תִּכְנִיס דְּבָרֶיךָ מִפְּנֵי אִישׁ. וְיִהִיוּ הָעֵדִים יוֹדְעִין אֶת מִי הוּן מְעִידִין וְלִפְנֵי מִי הוּן מְעִידִין וּמִי עֵתִיד לְפָרַע מִהוֹן שְׁנַאֲמַר (דְּבָרִים יט, יז): וְעַמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לְפָנֶי ה'. וְיִהִיוּ הַדְּנִינִין יוֹדְעִין אֶת מִי הוּן דְּנִין וְלִפְנֵי מִי הוּן דְּנִין וּמִי עֵתִיד לְפָרַע מִהוֹן שְׁנַאֲמַר: אֱלֹהִים נֹצֵב בְּעֵדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט (תְּהִלִּים פב, א) וְכֵן יְהוֹשֻׁפֹט אוֹמֵר: וַיֹּאמֶר אֶל הַשְּׁפֹטִים רְאוּ מָה אַתֶּם עוֹשִׂים כִּי לֹא לְאֲדָם תִּשְׁפֹּטוּ כִּי לַה' (דְּה"ב יט, ו) וְשְׁמָא יֹאמַר אָדָם מַה לִּי בְּצַעַר זֶה. תִּלְמוּד לוֹמַר: וְעַמְכֶם בְּדָבָר מִשְׁפֹּט (דְּה"ב יט, ו), אִין לְדִין אֲלָא מַה שְׁעִינִיו רֹאוֹת. אָמַר לָהּ רַבָּא לְרַב פְּפָא וְלְרַב הוֹנָא בְּרַה דְרַב יְהוֹשֻׁעַ, כִּי אֶתִּי פִּסְקָא דְדִינָא דִּידִי לְקַמְיָכוּ וְחֲזִיתוּ בֵּה פְּרָכָא, לֹא תִקְרַעְנָה עַד דְּאֶתִּיתוּן לְקַמִּי. אִי אִית לִי טַעְמָא אַחֲרִינְא, אֲמִינָא לְכוּ. וְאִי לֹא, נְהַדְרַב בֵּה. וְהִנֵּי מְלִי, מַחֲיִים. אֲבָל לְאַחַר מִיתָה לֹא מְקַרְעָה קְרַעְנָה, דְּאִי הוֹנָא, דְּלִמָּא אִית לִי טַעְמָא. וְלֹא מְגַמַר תִּגְמָרוּ מִנָּה, דְּאִין לוֹ לְדִין

אָלאַ מַה שְׁעִינֵנוּ רוֹאוֹת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה אוֹמֵר: מִצָּוָה לְבַצֵּעַ, שְׁנֵאָמַר: אָמַת וּמִשְׁפֵּט שְׁלוֹם שְׁפִטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם [\(זכריה ת, טו\)](#). וְהֵלֵא כָּל מְקוֹם שֵׁישׁ מִשְׁפֵּט, אֵין שְׁלוֹם. שְׁלוֹם, אֵין מִשְׁפֵּט. אָלֵא אֵיזָה מִשְׁפֵּט שֵׁישׁ בּוֹ שְׁלוֹם. הֵוִי אוֹמֵר: זֶה בְּצוּעַ.

תנו רבנן: לא תשנא את אחיך בלבבך [\(ויקרא יט, יז\)](#), יכול לא תסטרנו, לא

תקללנו? תלמוד לומר? בלבבך, בשנאה שבלב הכתוב מדבר. מניין לרואה דבר מגנה בחברו שחב להוכיחו? תלמוד לומר: הוכח תוכיח, הוכיחו ולא קבל מנין שיחזר ויוכיחו תלמוד לומר: תוכיח. יכול אפלו פניו משתנות? תלמוד לומר: לא תשא עליו חטא. [\(ויקרא יט, יז\)](#) ותנא, הוכח תוכיח. אין לי אלא הרב לתלמיד, תלמיד לרב מנין? תלמוד לומר: הוכח תוכיח מכל מקום. ומאן דלא מוכח, מתפיס בההוא עון. דאמר מר, כל מי שאפשר לו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה, נתפס על אנשי ביתו. באנשי עירו, נתפס על אנשי עירו. בכל העולם פלו, נתפס על כל העולם פלו. דאמר רבי חנינא, מאי דכתיב? ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושירו [\(ישעיה ג, יד\)](#). אם שרים חטאו, זקנים מה חטאו? אלא זקנים שלא מחו בשרים. ואמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב? ויאמר ה' אליו עבר בתוך העיר בתוך ירושלים והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה [\(יחזקאל ט, ד\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל: לך רשם על מצחון של צדיקים תי"ו של דיו כדי שלא ישלטו בהן מלאכי חבלה ועל מצחון של רשעים תי"ו של דם כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מה נשתנו אלו מאלו. אמר לה: הללו צדיקים גמורים הם, והללו רשעים גמורים. אמרה לפניו: רבונו של עולם, הנה בידם למחות ולא מחו. אמר לה: גלוי וידוע לפני, שאם מחו בהם לא קבלו מהן. אמרה לפניו: רבונו של עולם, אם לפניך גלוי, להם מי גלוי? חזר ואמר: זקן בחור ובתולה וטרף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו וממקדשי תחלו [\(יחזקאל ט, ו\)](#). ומאי ממקדשי תחלו? תני רב יוסף: אל תקרא ממקדשי, אלא ממקדשי, אלו בני אדם שקבלו ושקיימו את התורה כלה מאליהם ועד תי"ו, הא למדת, שאפלו צדיקים גמורים נתפסים על הדור. וכן הוא אומר: והכרתי ממש צדיק ורשע [\(יחזקאל כא, ח\)](#). צדיק על שלא מחה ברשע. וכן אתה מוצא ביאשיהו המלך, שנתפס על דורו. וכתיב בו: וכמהו לא היה לפניו מלך וגו' [\(מלכים ב, כג, כה\)](#). ועד היכן תוכחה? אמר רב: עד ההפאה. ושמואל אמר: עד קללה. ורבי יוחנן אמר: עד נזיפה. ושלשתן מקרא אחד דרשו, שנאמר: ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות [\(ש"א כ, ל\)](#). וכתיב: ויטל שאול את החנית עליו להכתו [\(ש"א כ, לג\)](#). תני, רבי אומר: אי זו היא דרך ישרה שיבור לו האדם [\(משנה אבות ד, א\)](#). יאהב את התוכחות. שכל זמן שהתוכחות בעולם, נחת רוח באה לעולם, טובה באה לעולם, ברכה באה

לעולם, רעה מסתלקת מן העולם, שְׁנֵאָמַר: וְלְמוֹכִיחִים יִנְעַם וְעֲלֵיהֶם תָּבוֹא בְּרַפְתּוֹ, טוֹב (משלי כד, כה). על המוכיח ועל המתנפח. ויש אומרים: יחזיק בְּאִמּוֹנָה יִתְרָה, שְׁנֵאָמַר: עֵינֵי בְּנֵאֲמָנֵי אֶרֶץ לְשֹׁבֵת עִמָּדֵי (תהלים קא, ו). אָמַר רַבִּי שְׂמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל הַמוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ לְשֵׁם שְׂמִים, זוֹכֵה לְפִלְגּוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאָמַר: מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרַי חוֹן יִמָּצָא. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׂמוֹשְׁכִין עָלָיו חוֹט שֶׁל חֶסֶד שְׁנֵאָמַר: חוֹן יִמָּצָא. תִּנּוּ רַבָּנָן: אֵת מִשְׁפָּטֵי תַעֲשׂוּ (ויקרא יח, ז). אֱלֹהֵי דְבָרִים שֶׁנִּכְתְּבוּ בַתּוֹרָה, שָׂאֵם לֹא נִכְתְּבוּ דִין הוּא שֶׁיִּכְתְּבוּ. אֱלֹהֵי הוּא? עֲבוּדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרִיזוֹת וּשְׂפִיכוֹת דָּמִים וְגִזְל וּבְרַפְתּוֹ הַשֵּׁם. וְאֵת חֻקֵּי תַשְׁמְרוּ לְלֶכֶת בָּהֶם (ויקרא יח, ז). דְּבָרִים שֶׁיִּצָּר הָרַע מְשִׁיב עֲלֵיהֶן, וְאִמּוֹת הָעוֹלָם מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶן תְּשׁוּבָה. אֱלֹהֵי הוּא: לְבִישֵׁת שֶׁעֲטָנָה, וְאֶכִּילַת חֲזִיר, וְרוֹק הַיְבֵמָה, וְהַרְבַּעַת כְּלָאִים, וְשׂוֹר הַנִּסְקָל, וְעִגְלָה עֲרוּפָה, וְצַפְרֵי מְצָרַע, וּפְטָר חֲמוֹר, וּבִשָּׁר בְּחֶלֶב, וְשַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח, וְשִׂמָּא תֵאֵמַר מַעֲשֵׂה תִהְיוּ הוּא? תִּלְמוּד לּוֹמֵר: אֲנִי הִי' (ויקרא יח, ז), אֲנִי חֻקֵּי תַיִם וְאִין לָךְ רְשׁוּת לְהַרְהֵר בָּהֶן.

ח אס כֶּסֶף תִּלְוָה אֶת עַמִּי (שמות כב, כד). זֶה שְׂאָמַר הַכְּתוּב: יֵשׁ רְעָה חוֹלָה רְאִיתִי תַחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׂר שְׂמוֹר לְבַעְלֵי לְרַעְתּוֹ, וְאֶבֶד הָעֹשֶׂר הַהוּא בְּעֵנָן רַע וְהוֹלִיד בּוֹ וְאִין בְּיָדוֹ מְאוּמָה (קהלת ה, יב-יג). הַכֹּל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְנַסָּה. אֵת הָעֹשִׂירִים, אִם יִדְיָהֶם פְּתוּחָה לְעֵנִיִּים אוֹכְלִין נְכֹסִיָּהֶם. וְצִדְקָה שְׁעוֹשִׂין, הַקְּרוֹן קִיָּמַת לָהֶם לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֵאָמַר: וְהִלֵּךְ לְפָנָיִךְ צִדְקָךְ, כְּבוֹד הִי' יִאֲסַפֶּךָ (ישעיה נח, ח). וְאֹמַר: אֲשֶׁרִי מִשְׁכִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רְעָה יִמְלִטְהוּ הִי' (תהלים מא, ב). וְהָעֵנִיִּים מְנַסָּה אוֹתָן, אִם אֵינָן מְבַעֲטִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, נוֹטְלִין שְׂכָרָן לְעֵתִיד לְבָא, שְׁנֵאָמַר: כִּי אֲתָה עִם עֵנִי תוֹשִׁיעַ (תהלים יח, כח). אִיּוֹב נִתְיַסַּר בְּעוֹלָם הַזֶּה וְשָׁלַם לוֹ כְּפָלֵי כְּפָלִים, שְׁנֵאָמַר: וַיִּסַּף הִי' אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לְמִשְׁנָה. (איוב מב, ט). וְעֹשִׂיר שֶׁעִינוֹ רְעָה, אֶבֶד הוּא וּמְמוֹנוֹ מִן הָעוֹלָם, שְׁנֵאָמַר: וְאֶבֶד הָעֹשֶׂר הַהוּא בְּעֵנָן רַע (קהלת ה, יג). לֹא כָּל מִי שֶׁהוּא עֹשִׂיר הַיּוֹם עֹשִׂיר לְמָחָר, וְלֹא כָּל מִי שֶׁהוּא עֹשִׂיר הַיּוֹם עֹשִׂיר לְמָחָר, וְלֹא כָּל מִי שֶׁהוּא עֹשִׂיר הַיּוֹם עֹשִׂיר לְמָחָר, שְׁנֵאָמַר: כִּי אֲלֵהִים שֹׁפֵט זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תהלים עה, ח). יֵשׁ עֹשֶׂר שְׂמוֹר לְבַעְלֵי לְטוֹבָתוֹ, וַיֵּשׁ עֹשֶׂר שְׂמוֹר לְבַעְלֵי לְרַעְתּוֹ. שְׂמוֹר לְבַעְלֵי לְרַעְתּוֹ, זֶה עֹשֶׂר שֶׁל קֶרֶחַ, שְׁנֵאָמַר: וַיִּרְדּוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׂאֵלָה (במדבר טז, לג). וְעֹשֶׂר שֶׁל הֶמֶן, שְׁנֵאָמַר: וַיִּסַּפֵּר לָהֶם הֶמֶן אֶת כְּבוֹד עֹשֶׂרוֹ (אסתר ה, יא), וּלְבִסּוּף וַיִּתְּלוּ אֶת הֶמֶן (אסתר ז, ט). שְׂמוֹר לְבַעְלֵי לְטוֹבָתוֹ, זֶה עֹשֶׂר שֶׁל הוֹשֵׁפֵט, שְׁנֵאָמַר: וַיְהִי לִיהוֹשֵׁפֵט עֹשֶׂר וְכָבוֹד לָרַב (דה"ב יח, א). וְמָה הָיָה לוֹ. וַיִּזְעַק יְהוֹשֵׁפֵט וְהִי עֲזָרוֹ (דה"ב יח, לב). יֵשׁ גְּבוּרָה נַעֲשִׂית טוֹבָה לְבַעְלֵיהָ, וְרַעָה לְבַעְלֵיהָ. טוֹבָה לְבַעְלֵיהָ זֶה גְּבוּרַת דָּוִד, שְׁנֵאָמַר: הִנֵּה רְאִיתִי בּוֹן לְיֹשֵׁי בֵּית הַלְחָמִי יִדַע נֶגַן וְגִבּוֹר חֵיל וְאִישׁ מְלַחְמָה (ש"א טז, יח). וְכִתִּיב בוֹ: הִכָּה שְׂאוֹל בְּאֶלְפֵינוֹ וְדוֹד בְּרַבְבְּתָנוֹ (ש"א יח, ז). וְכִתִּיב: וְכָל יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה אֲהַב אֶת דָּוִד (ש"א יח, טז). רַעָה לְבַעְלֵיהָ, זֶה גְּבוּרַת

גְּלִית שְׁחַרְף וְגִדְף וְאָמַר בְּרוּ לָכֶם אִישׁ (שׁ"א יז, ח). לְסוּף, וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים כִּי מֵת גְּבוּרָם וַיִּנְסוּ (שׁ"א יז, ט), שְׁמֵת בְּאֶבֶן הַקֶּלַע. יֵשׁ חֲכָמָה טוֹבָה לְבַעֲלֶיהָ וְרָעָה לְבַעֲלֶיהָ. טוֹבָה לְבַעֲלֶיהָ, זֶה יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, שְׁנֵאָמַר: וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מָלֵא רוּחַ חֲכָמָה (דְּבָרִים לד, ט). מָשַׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוּמָה? לְנִמְפִיּוֹן הַמִּשְׁקָה אֶת כָּל הַמְּדִינָה, וְהָיוּ הַכָּל מִשְׁבַּחִין אוֹתוֹ. אָמַר לָהֶן אַחַד: שְׁבַחוּ לְמַעַן שְׁמִסְפִּיק לוֹ. כִּי הָיוּ מִשְׁבַּחִין לַיהוֹשֻׁעַ, שְׁהָיָה מִשְׁקָה מִחֲכָמָתוֹ לְכָל יִשְׂרָאֵל. אָמַר לָהֶן: שְׁבַחוּ לַמֶּשֶׁה, שְׁנֵאָמַר: כִּי סָמַד מִשֶּׁה אֶת יָדָיו עָלָיו (דְּבָרִים לד, ט). חֲכָמָה רָעָה לְבַעֲלֶיהָ, זֶה בַּלְעָם, שְׁנֵאָמַר: נֹאֵם שְׁמַע אֲמָרִי אֶל וַיִּדַע דַּעַת עָלָיו (בַּמִּדְבָּר כד, טז). וַלְבַסּוּף, וְאֶת בַּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הֲרִגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (יהוֹשֻׁעַ יג, כב).

ט **אם** כֶּסֶף תִּלְוָה אֶת עַמִּי. זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: כֶּסֶף לֹא נָתַן בְּנִשְׁאָף. (תְּהִלִּים טו, ה).

בֹּא וּרְאֵה, כָּל מִי שֵׁיֵשׁ לוֹ עֶשֶׂר וְנוֹתַן צְדָקָה לְעַנְיִים וְאֵינוֹ מְלוּה בְּרַבִּית, מַעֲלִין עָלָיו כְּאֵלוֹ קַיִם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת, שְׁנֵאָמַר: עֲשֵׂה אֵלֶּה לֹא יִמוּט לְעוֹלָם (תְּהִלִּים טו, ה). וּמִי הִיָּה זֶה? זֶה עוֹבְדֵי הַשֶּׁהִי עֲשִׂיר אֶפְסָרוֹפּוֹס שֶׁל אַחְאָב, שְׁנֵאָמַר: וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל עֹבְדֵיהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְעֹבְדֵיהוּ הִיָּה גֵרָא אֶת ה' (מַלְכִים א יח, א). וְהִיָּה מִפְּרִנֵּס אֶת הַנְּבִיאִים מְנַכְסִיו כָּל אוֹתוֹ הֲרַעַב, וְלוֹה בְּרַבִּית מִיְהוֹרָם בֶּן אַחְאָב. עֹבְדֵיהוּ קַיִם, כֶּסֶף לֹא נָתַן בְּנִשְׁאָף. וַיְהוֹרָם שְׁנָתַן בְּרַבִּית, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עַד עַכְשָׁיו הוּא חַי, גְּבוּא יְהוּא וַיְהַרְגֵנוּ, שְׁנֵאָמַר: בְּנִשְׁאָף נָתַן וְתִרְבִּית לְקַח וְחַי לֹא יִחְיֶה (יְחֻזְקָאֵל יח, י). וְכַתִּיב: וַיְהוּא מָלֵא יָדוֹ בַּקֶּשֶׁת וַיִּדֹּב אֶת יְהוֹרָם בֶּין זְרַעֵיו וַיִּצָּא הַחֲצִי מִלְּבוֹ וַיִּכְרַע בְּרַכְבּוֹ (מַלְכִים ב ט, כד), עַל שֶׁהִקְשָׁה בּוֹ וּפְשֵׁט אֶת זְרַעֵיו לְטַל אֶת הַרְבִּית, לְקַיִם מַה שְׁאָמַר יְחֻזְקָאֵל, בְּנִשְׁאָף נָתַן וְתִרְבִּית לְקַח וְחַי לֹא יִחְיֶה. וְאַף בִּירוֹשָׁלַיִם הָיוּ בָּהּ אֲנָשִׁים מְלוִין בְּרַבִּית, שְׁנֵאָמַר: כֶּסֶף הִיָּה לְסִיגִים (יְשַׁעִיָּה א, כב). וּמַה נַּעֲשֶׂה לָהֶם? כֶּסֶף נִמְאָס קָרָאוּ לָהֶם כִּי מֵאֵס ה' בָּהֶם (יְרֵמִיָּה ו, ט), לְפִיכָף כֶּסֶף הִיָּה לְסִיגִים. וְכַתִּיב: כֶּסֶף וְזָהָב בַּחֻצוֹת יִשְׁלִיכוּ (יְחֻזְקָאֵל ז, יט). לָמָּה, עַל שֶׁעָבְרוּ עַל הַתּוֹרָה, שְׁנֵאָמַר: אֶת כֶּסֶף לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנִשְׁאָף. (וַיִּקְרָא כה, לז). כְּשֶׁבָנָה שְׁלֹמֹה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, עָמַד בַּתְּפִלָּה וְאָמַר: רַבּוֹן הָעוֹלָם, אִם יִתְפַּלֵּל אָדָם עַל הַמָּמוֹן בַּבַּיִת הַזֶּה, וְאַתָּה יוֹדֵעַ שְׁמִשְׁחִית בְּמָמוֹנוֹ, אֵל תִּתֵּן לוֹ. וְאִם תִּרְאֶה שֶׁהַעֲשֶׂר טוֹב לוֹ, תֵּן לוֹ, שְׁנֵאָמַר: וְנִתְּתָה לְאִישׁ כָּכָל דָּרְכָיו אֲשֶׁר תִּדַע אֶת לְבָבוֹ כִּי אֶתָּה לְבַדְּךָ יִדְעָתָּ אֶת לְבַב בְּנֵי הָאָדָם. (דְּהִיב ו, ט). לְפִי שֶׁבְּעוֹלָם הַזֶּה, הֲרִשְׁעִים עֲשִׂירִים וְהֵם נִתּוּנִים בְּשִׁלּוֹה, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשַׁלֵּם לָהֶם מְשַׁלֵּם לָהֶם מַעוֹט מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁבְּיָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה, שְׁנֵאָמַר: וּמְשַׁלֵּם לְשִׁנְאָיו אֵל פִּנּוֹ (דְּבָרִים ז, ט). וְכַתִּיב: בְּפִרְחֵי רְשָׁעִים כָּמוֹ עֶשֶׂב (תְּהִלִּים צב, ח). אֲבָל לְעֵתִיד לְבֹא, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פּוֹתֵחַ אוֹצְרוֹתָיו לְצַדִּיקִים עֹבְדָיו בְּגוֹן עֵדוֹ. וְהֲרִשְׁעִים שֶׁאֲכָלוּ אֶת הַרְבִּית, נוֹשְׁכִין בְּשִׁנְיָהֶם אֶת בְּשָׂרָם וְתוֹהִין, שְׁנֵאָמַר: הַכֶּסֶל חִבֵּק אֶת יָדָיו וְאֲכַל אֶת בְּשָׂרוֹ (סְהֵלֵת ד, ה). וְאוֹמֵר הַלּוֹאֵי הֵינּוּ

פועליו וטועניו על כתיבנו, שְׁנֵאָמֵר : טוב מְלֵא כֹף נַחַת מִמְּלֵא חֲפְנִים עֲמַל (קהלת ד.ו).
וְהֶעֱנִיִּים, עֲמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאָמֵר : כִּי נַחַס ה' עֲמוֹ וְעֲנִיּוֹ יִרְחַם (ישעיה
מט.ג). מִדַּת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא כְּמִדַּת בֶּשֶׁר וְדָם. מִדַּת בֶּשֶׁר וְדָם, עֲשִׂיר שָׁיֵשׁ לוֹ
עֲנִיִּים קְרוֹבִים, שׁוֹנְאָן וְאִינוּ מוֹדָה בָּהֶן, שְׁנֵאָמֵר : כָּל אַחֵי רֶשׁ שְׁנֵאָהוּ אֵף כִּי מֵרַעְהוּ
רַחֲקוּ מִמֶּנּוּ (משלי יט.ז). וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כָּל הָעֹשֶׂר וְהַכְּבוֹד שָׁלוֹ, מִחוּפָּף וּמִרְחַם
עַל הָעֲנִיִּים, שְׁנֵאָמֵר : כִּי ה' יֵסֵד צִיּוֹן וְיִבֶה יַחֲסוּ עֲנִיִּי עֲמוֹ (ישעיה יד. לב). תִּלְוָה אֶת עַמִּי,
אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹן הָעוֹלָם, יֵשֵׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹהִים (תהלים סא.
ח). תִּישָׁב עוֹלָמְךָ בְּשׂוּהָ, הָעֲשִׂירִים וְהָעֲנִיִּים. אָמַר לוֹ : אִם כֵּן, חֲסֵד וְאַמֶּת מִן יִנְצְרָהוּ
(תהלים סא. ח). אִם יִהְיֶה כָּלֵם עֲשִׂירִים אוֹ עֲנִיִּים, מִי יוּכַל לַעֲשׂוֹת חֲסֵד. לֹא תִהְיֶה לוֹ
כְּנֶשֶׁה. אִם הִשְׁאַלְתָּ אוֹתוֹ, לֹא תִדְחַקְנּוּ. לֹא תִרְאֶה לוֹ שְׂדֵה וְכָרֶם אוֹ בַּיִת וְתֹאמַר
לוֹ טַל מִמֶּנִּי עֲשֶׂרְתָּ רַבּוֹא וְתַעֲשֶׂה פְּרַקְמִטְיָא וְיִכְתֹּב לִי שְׂדֵד וְעַל פְּרַמְךָ וְעַל בַּיִתְךָ,
וּלְמַחֲרָה הוּא מִפְּסִיד וְתִטַּל אֶת כְּרֹמוֹ. מִכָּאֵן אֶת לְמִד, שְׁכַל מִי שְׁמַלּוֹה בְּרַבִּית, אִינוּ
יָרָא מִן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאָמֵר : אֵל תִּקַּח מֵאֲתוֹ נֶשֶׁד, (ויקרא כה. לו). לֹא תִשָּׂים
עָלָיו נֶשֶׁד. שְׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ : אֵלּוּ עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה, הַמְּלִוָה וְהַלְוָה וְהָעֶרֶב וְהָעֵדִים
וְהַסּוֹפֵר. לְפִיכָף כִּלְוֹ לֹקִין. וּמִנֵּין שְׁהַלּוֹה לֹקֵה. דְּכַתִּיב : לֹא תִשִּׂיף לְאַחִיךָ (דברים כג.
ט). לְמָה רַבִּית דּוֹמָה? לְמִי שֶׁנֶּשְׁכּוּ נַחֵשׁ, לֹא הִרְגִישׁ לוֹמַר מִי נֶשְׁכּוּ וְלֹא יָדַע עַד
שֶׁנִּתְבַּטְּבַט עָלָיו. כִּד הַרַבִּית, אִינוּ מֵרְגִישׁ עַד שֶׁהִיא מִתְבַּטְּבַט עָלָיו. אִם חָבַל
תִּחְבַּל (שמות כב. כו). אוֹמֵר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : אִם הוּא חָיֵב לְךָ, אֵף אַתָּה חָיֵב לִי,
שְׁנֵאָמֵר : כִּי יַחֲטְאוּ לְךָ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא יַחֲטָא (מלכים א ח. מו).

שְׁנֵי דְּבָרִים יֵשׁ כָּאֵן, חָבַל תִּחְבַּל. לְמִדָּה הַכְּתוּב, שְׁאִם נוֹטַל יִתַּד הַמַּחְרָשָׁה,
שֶׁכְּשֶׁהוּא מִשְׁפָּים הוּא מְשִׁיבוֹ. כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר : עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תִּשְׁיַבְנוּ לוֹ. (שמות
כב. כה). וְכַתוּב אַחַר אוֹמֵר : כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ (דברים כד. ג). אָמַר מַעֲתָה, שְׁאַתָּה צָרִיף
לְהַחֲזִיר לוֹ בְּמָה שִׁישׁוֹן, שְׁנֵאָמֵר : עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ. וּבִבְקָר אַתָּה צָרִיף לְהַחֲזִיר לוֹ יִתַּד
הַמַּחְרָשָׁה. וְכֵן בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ (דברים כד. טו). לְמָה? כִּי עֲנִי הוּא. וְאוֹמֵר : כִּי הִיא
כְּסוּתָה לְבַדָּה הִיא שְׁמַלְתוֹ לְעוֹרוֹ, בְּמָה יִשְׁכָּב, (דברים כד. כו). הָרִי צָנָה פּוֹגַעַת בּוֹ
בְּלִילָה. וְהִיא כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשִׁמְעֵתִי (דברים כד. כו). שְׁנֵי דְּבָרִים כָּאֵן דּוֹמִין זֶה לְזֶה.
בְּשִׁכִּיר כְּתִיב : בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ (דברים כד. טו). כְּגוֹן שֶׁהִיא מְהֻלָּף בְּדָרְךָ וְהַחֲמוֹר
אַחֲרָיו. מְכָרוּ לוֹ אֶלְמָה שֶׁל עֲמִיר נִתְנָה עַל כְּתֵפוֹ, וְהִיא הַחֲמוֹר בָּא בְּדָרְךָ אַחֲרָיו
מִקּוּהָ לְאַכֹּל אוֹתָהּ אֶלְמָה. מָה עָשָׂה לוֹ אֲדוֹנָיו? בָּא וְהֶעֱמִידוּ בְּבֵיתוֹ וְקָשַׁר אֶת
הָאֶלְמָה לְמַעַלָּה הֵימָנוּ. אָמְרוּ לוֹ : רָשָׁע, כָּל הַדָּרְךָ הוּא רָץ בְּשִׁבִילָה וְלֹא נִתְּתָה
לְפָנָיו. כִּד שְׁכִיר, עֲמַל וּמְצַטְעָר כָּל הַיּוֹם, מְקוּהָ לְשְׁכָרוֹ וּמוֹצִיאֵו רִיקָם, וְאֵלָיו הוּא
נִשָּׂא אֶת נַפְשׁוֹ. (דברים כד. כו). וְכָאֵן (שמות כב. כו) כְּתִיב : וְשִׁמְעֵתִי כִּי חֲנוּן אָנִי. מָה כְּתִיב
אַחֲרָיו : אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל. מָה עֲנִין זֶה לְזֶה. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִלָּךְ אֶצֶל הַדָּין עִם

חִבְרוּ. זָכְהוּ, יֵצֵא מִשִּׁבְחֵךְ אֶת הַדָּן. אָמַר: אִין חֲכָם בְּעוֹלָם כַּפְלוּנֵי הַדָּן וְהוּא מְלֵאָד. לְזָמַן חֲזַר אֶצְלוֹ לְדִין וְחִיבוֹ. הַתְּחִיל לְקַלְלוֹ וְאוֹמַר: אִין שׁוֹטָה בְּעוֹלָם כְּמוֹתוֹ. אָמְרוּ לוֹ: אֶתְמוֹל מְלֵאָד וְהִיּוֹם שׁוֹטָה. לְכָדָּ כְּתִיב: אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל. מִה כְּתִיב אַחֲרָיו: מְלֵאָדָּ וְדַמְעָד לֹא תֵאָחֵר. אִם קִלְלַת הַדָּן, תִּבּוֹאֲתָד אֶתָּה מְקַלֵּל. וְכֵן אֶתָּה מוֹצֵא, כָּל זָמַן שֶׁהַדָּן מְקַלֵּל, הַתִּבּוֹאָה מִתְמַעֵטֶת וְהָרַעַב בָּא, שְׁנֵאָמַר: וַיְהִי בִימֵי שֹׁפֵט הַשִּׁפְטִים (רַת א. א.), דוֹר שׁוֹפֵט אֶת שׁוֹפְטָיו. לְכָדָּ נֵאָמַר: אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל, וְסָמִיד לֵה, מְלֵאָדָּ וְדַמְעָד.

יא **אם** כֶּסֶף תִּלְוָה. אָמַר יִרְמְיָה הַנְּבִיא: כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ לָהֶם (יִרְמִיָה ג. ל). אֶתָּה

מוֹצֵא, כְּשֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל מִירוּשָׁלַיִם, הוֹצִיאוּ אוֹתָן בְּקוֹלְרִין. אָמְרוּ הָאֲמוֹת, כְּבָר מְאֹסוּ אֱלֹהֵיהֶם, שֶׁאָמַר לָהֶם כֶּסֶף נִמְאָס. מִה הַכֶּסֶף נֶצְרַף וְנִעְשָׂה כְּלִי וְשׁוֹב נֶצְרַף וְנִעְשָׂה כְּלִי וְכֵן פְּעָמִים הִרְבֵּה וּבְאֶחְרוֹנָה אָדָם פּוֹרְכוֹ (ס"א: פּוֹרְסוֹ, חֲרָסוֹ) וְשׁוֹב אֵינּוּ נִעְשָׂה לְמִלְאָכָה, כִּד יִשְׂרָאֵל אִין לָהֶם תִּקְוָמָה, שֶׁכְּבָר מְאֹסוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. כְּשֶׁשָּׁמַע יִרְמְיָה כִּד, אָמַר לְפָנָיו: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, הַמָּאָס מְאֹסֶת אֶת יְהוָה אִם בְּצִיּוֹן גַּעֲלָה נִפְשָׁד, מִדּוֹעַ הַכִּיּוֹתָנוּ וְאִין לָנוּ מִרְפָּא (יִרְמִיָה יד. ט). מִשָּׁל לְמֵלֶךְ שֶׁמִּכָּה אֶת אֲשֵׁיתוֹ. אָמַר לוֹ שׁוֹשְׁבֵינָה, אִם לְגִרְשָׁה אֶתָּה מִבְּקֶשׁ, הִכָּה אוֹתָה עַד שֶׁתָּמוּת. וְאִם יִדְעָתָד לְחַזֵּר עָלֶיָה, לָמָּה תִּדְקָדֵק בְּהַכְּפָאתָה. אָמַר לוֹ: אֶפְלוּ פְּלִטְרִין שְׁלִי חָרַב אֵינִי מְגִרְשָׁה. כִּד יִרְמְיָה אוֹמַר: אִם לְגִרְשָׁנוּ אֶתָּה רוּצָה, הִכָּה אוֹתָנוּ עַד שֶׁנָּמוּת, כִּי אִם מְאֹס מְאֹסֶתָנוּ קִצְפַת עָלֵינוּ עַד מָאֵד (אֵיכָה ת. כב). וְאִם לָאוּ, מִדּוֹעַ הַכִּיּוֹתָנוּ וְאִין לָנוּ מִרְפָּא. הִשִּׁיבוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אִם אָנִי מַחְרִיב אֶת עוֹלָמִי אֵינִי מְגִרֵשׁ יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאָמַר: כֹּה אָמַר ה' אִם יִמְדוּ שְׁמִים מִלְּמַעְלָה וַיִּחְקְרוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ לְמָטָה גַם אָנִי אֶמְאָס בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַל כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ נֶאֱמַר ה' (יִרְמִיָה לא. לו) אֶלָּא אֵף עַל כֵּן תִּנְאִי הַתְּנִיתִי עִמָּהֶם, שֶׁאִם יִחְטְאוּ, יֵהָא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִתְמַשְׁכֵּן עַל יְדֵיהֶם, שְׁנֵאָמַר: וְנִתְתִּי מִשְׁכְּנִי בְּתוֹכְכֶם (וַיִּקְרָא כו. יא), וְנִתְתִּי מִשְׁכְּנִי, וְכֵן בִּלְעָם אוֹמַר (בְּמִדְבָר כד. ה) מִה טָבוּ אֶהְלִיף יַעֲקֹב כְּשֶׁהוּן בְּנוֹיּוֹת. וּמִשְׁכְּנִיתִיךָ (בְּמִדְבָר כד. ה), כְּשֶׁהוּן חֲרִיבוֹת. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לֹא שְׁאֵנִי חִיב לְאֲמוֹת הָעוֹלָם אָנִי מִמְשַׁכֵּן לָהֶן מְקַדְּשֵׁי, אֶלָּא עֲוֹנוֹתֵיכֶם גָּרְמוּ לִי, שְׁנֵאָמַר: כֹּה אָמַר ה' אִי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אֲמַכֶּם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ אוֹ מִי מְנוּשֵׁי אֲשֶׁר מְכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בְּעֲוֹנוֹתֵיכֶם נִמְכַרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שְׁלַחְתִּי אֲמַכְכֶם (ישעיה ג. א). וְכֵן הַתְּנִיתִי עִם מִשָּׁה עָלֶיְהֶם, אִם כֶּסֶף תִּלְוָה אֶת עַמִּי, שֶׁאִם עָבְרוּ עַל הַמִּצְוֹת, אָנִי מִמְשַׁכֵּן שְׁתֵּי מִשְׁכּוֹנוֹת, שְׁנֵאָמַר: אִם חָבַל תִּחְבֵּל. אָמַר לוֹ מִשָּׁה רַבְּנוּ: עַד מָתַי? אָמַר לוֹ: עַד בֵּא הַשְּׁמֶשׁ, עַד שְׁיָבוֹא מְשִׁיחַ, שְׁנֵאָמַר: וְזָרְחָה לְכֶם יִרְאִי שְׁמִי שְׁמֵשׁ צְדָקָה (מִלְאֲכֵי ג. ב). אֶת הָעֲנִי עֲמָד. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבָרְכָה: כָּל הַיְסוּרִין לְצַד אֶחָד וְהָעֲנִיּוֹת לְצַד אֶחָד. בְּשַׁעָה שֶׁבָּא הַשֵּׁטֶן לְקַטְרֵג אֶת אִיּוֹב, כָּמָּה דַּאֲתָּ אָמַר: וַיַּעַן הַשֵּׁטֶן אֶת ה' וַיֹּאמֶר הַחֲנָם יִרְאֵ אִיּוֹב אֱלֹהִים (אִיּוֹב א. ט). אָמַר לוֹ

הקדוש ברוך הוא לא יוב: מה אתה רוצה עניות או יסורים? אמר לו: מקבל אני כל היסורים שבעולם ולא עניות. היאך אעמד על המקח בשוק ואין בידי פרוטה. מיד ויצא השטן את פני ה' ויך את איוב בשחין רע מִכַּף רגלו עד קִדְקָדוֹ (איוב ב, ז). התחיל צווח, מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תכונתו (איוב כג, ג), כנגד מדת הדין. אמר לו אליהו: מה אתה עומד ומונה, ולא אתה הוא שבתרת ביסורים יותר מן העניות, שנאמר: השמר אל תפן אל תפן און כי על זה בתרת מעני (איוב לו, כא).

יב אם כסף תלוה. זה שאמר הכתוב: טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו

במשפט, כי לעולם לא ימוט וגו' (תהלים קיב ה, ו) כל בריותיו של הקדוש ברוך הוא לזיון זה מזה. היום לזה מן הלילה ולילה לזה מן היום ואינו דנין זה עם זה כמו הבריות, שנאמר: יום ליום יביע אמר וגו', אין אמר ואין דברים בלי נשמע קולם (תהלים יט ג, ד). הלבנה לזה מן הכוכבים והכוכבים לזיון מן הלבנה. וכשהקדוש ברוך הוא רוצה, אינו מוציאן, שנאמר: האמר לתרס ולא יזרח ובעד כוכבים יחתם (איוב ט, ז). האור לזה מן השמש והשמש לזה מן האור, שנאמר: שמש גרם עמד זבלה (תבוק ג, יא). החכמה לזה מן הבינה והבינה לזה מן החכמה, שנאמר: אמר לחכמה אחתי את (משלי ז, ד). החסד לזה מן הצדקה והצדקה לזה מן החסד, שנאמר: רדף צדקה וחסד (משלי כא, כא). השמים לזיון מן הארץ והארץ לזה מן השמים, שנאמר: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים (דברים כח, יב). התורה לזה מן המצוות והמצוות לזיון מן התורה שנאמר (משלי ד, ד): שמור מצוותי וחייה, בריותיו לזיון זה מזה ומשלמים זה לזה, ובשר ודם לזה מחברו ומבקש לבלעו ברבית ובגזל. והנוטל רבית, אומר להקדוש ברוך הוא: אין אתה נוטל מעולמך שכר שהבריות בתוכו, שכר הארץ שאתה משקה, שכר צמחים שאתה מעלה, שכר מאורות שאתה מאיר, שכר נשמה שנפחת, שכר גוף שאתה שומר. אמר הקדוש ברוך הוא: ראו במה הלוייתי ואיני נוטל ברבית, ומה הלוייתה הארץ ואינה נוטלת רבית. אלא אני נוטל את הקרן שהלוייתי, והיא נוטלת את שלה, שנאמר: וישב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (קהלת יב, ז). ומי שהוא נוטל רבית מה כתיב בו? בנשף נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה (יחזקאל יח, ג). משל למלך שפתח אוצרו לאחד, התחיל מונה בו את העניים, הורג בו אלמנות, מבזה בו את האביונים, מפשיט בו ערמים, עושה בו חמס וגזל, ממלא אותו שקר ומפסיד אוצר המלך. כך הקדוש ברוך הוא פתח אוצרו לעשירים והכל שלו, שנאמר: לי הכסף ולי הזהב (חגי ב, ח). התחיל העשיר להלוות ברבית, מונה בו את האלמנות ודוחקן ברבית, מבזה בו את האביונים ומפשיט בו את הערמים המבקשין ממנו צדקה. והקדוש ברוך הוא צווח, לעג לרש חרף לשהו (משלי יז, ה). היה חיב לו חברו מנה, מכהו ומפשיטו ויושב ערם, עושה בו חמס וגזל, שפסרו

לו משכונות שלֵהן והוא בולֵעו. והקדוש ברוך הוא אומר לו: הוי שודד ואתה לא שדוד, ובוגד ולא בגדו בך, כהתמך שודד תושד, כנלתך לבגד יבגדו בך [\(ישעיה לג, א\)](#). נתן לו הקדוש ברוך הוא ממון מן אוצרו שהוא של אמת, והוא עושה ממנו אוצר של שקר, שנאמר: חרשתם רשע, עולתה קצרתם, אכלתם פרי כחש כי בטחת בדרךך [\(חושעני ג\)](#). לפיכך, כעבר סופה ואין רשע [\(משלי ג, כה\)](#). וכן שלמה צווח: אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער, כי ה' יריב ריבם [\(משלי כב, כב\)](#). אלהים לא תקלל. מה ראה להזהיר על הדגנים ועל הנשיא. אתה מוצא, שלא לקח קרח ועדתו אלא על שבזו משה ואהרן. ואף אנשי ירושלים לא לקו אלא על שבזו דברי הנביאים, שנאמר: ויהיו מלעבים במלאכי האלהים ובזים דבריו ומתעתעים בנבאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא [\(דה"ב לו, טז\)](#). ואומר: חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב [\(ירמיה ה, א\)](#). לכך הזהיר הקדוש ברוך הוא על פבזן של זקנים [\(ויקרא יט, לב\)](#), שהן מזהירין לישראל על עבודה זרה, שנאמר: ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו [\(שמות כג, יג\)](#). מה פתיב אחריו שלש רגלים תחג לי בשנה, קבע להן הקדוש ברוך הוא לישראל חג המצות, שבו עשה להן נסים במצרים. וחג הקציר, שבו נתן להם את התורה שאוכלין מפרותיה בעולם הזה והקרו קיימת להן לעולם הבא, שנאמר: טוב פריי מחרוץ ומפז ותבואתי מכסף נבחר [\(משלי ח, ט\)](#). וחג האסוף [\(שמות כג, טז\)](#), שהקדוש ברוך הוא ממלא בתיהם מן הברכה, שנאמר: כבוד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך, וימלאו אסמך שבע, ותירוש יקביך יפרצו [\(משלי ג, ו-ט\)](#). לכך נאמר: ראשית בכורי אדמתך.

יג אם כסף תלוה. זה שאמר הכותב: נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבאנו [\(משלי כח, כב\)](#). איש רע עין, זה קין, שהבהיל עצמו לטל את העולם. כיצד? כשהיו קין והבל בעולם, מה פתיב בהו? ויהי בהיותם בשדה [\(בראשית ד, ח\)](#). על עסקי שדה נהרג הבל. אמר לו קין להבל, נחלק העולם, טל את המטלטליו, ואני את השדות. והוא שחשב להוציא אותו מן העולם. חלקו ביניהם, נטל הבל המטלטליו וקין הקרקעות, והיה מהלך הבל בעולם וקין רודפו ואומר לו צא מתוך שלי. רץ להרים והוא אחריו ואומר זו שלי, עד שעמד עליו והרגו, שנאמר: ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו [\(בראשית ד, ח\)](#). ולא ידע כי חסר יבאנו. מה חסרו? נע ונד תהיה בארץ. [\(בראשית ד, יב\)](#). בכל מקום שהיה הולך, היה הקדוש ברוך הוא מביא רוח רעה לרגלו והיו מפין אותו ורודפין אחריו עד שמוציאין אותו מן העולם. ושלמה צווח: אם יוליד איש מאה ושנים רבות יחיה [\(קהלת ו, א\)](#), כך כל המלוה את חברו ברבית, סוף שנצרך לבריות, שנאמר: ולא ידע כי חסר יבאנו. מה פתיב למעלה מן הענין, אם ענה תענה, צעק צעק, שמע אשמע [\(שמות כב, כג\)](#).

כלו כפול, ללמדך, שאין הפרגוד ננעל בפניו. מה פתיב אחריו, וחרה אפי וחרגתי אתכם וגו'. אימתי? אם קסף תלוה.

יד אם קסף תלוה. זה שאמר הכתוב: מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו (משלי כח, ח). כיצד? היה ישראל צריך ללוות ובא גוי, ואמר מוטב שאלוה לגוי ואטל ממנו רבית מלהלוות את ישראל שלא ברבית, והלוה לו והעשיר, לפיכך שלמה צווח עליו, מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו, זה עשו. ועשו חונן דלים הוא, עושק דלים הוא. אלא שהמלכות שומעת שהוא נושך את הרבית, ומתגרה בו ונוטלת ממונו ובונה ממנו דמוסיות ומרחצאות ואסטונגיות שבמדינה וצרכי העוברים והשבים. הוי, לחונן דלים יקבצנו.

טו אם קסף תלוה. קף פתח רבי תנחומא, מלוה ה' חונן דל וגמלו ישלם לו (משלי יט, יז). מלוה ה' חונן דל, כביכול לה' הוא מלוה. וגמלו ישלם לו, אמר רבי פינחס הכהן בן חמא אמר רבי ראובן: מהו וגמלו ישלם לו. יכול נתן פרוטה לעני, הקדוש ברוך הוא משלם לו. אלא אמר הקדוש ברוך הוא: נפשו של עני היתה מפרקסת לצאת מן הרעב ונתת לו פרוטה והחייית אותו. חיד, שאני מחזיר לך נפש תחת נפש. למחר בנד או בתד באין לידי חלי ולידי מיתה, ואזכר אני להם את המצוה שעשית עם העני ומציל אני אותם מן המיתה. הוי, וגמלו ישלם לו, שאני משלם לך נפש תחת נפש. אמר הקדוש ברוך הוא: דיד שנקראת מלוה לי. אמר הקדוש ברוך הוא: אם קסף תלוה את עמי, אתה עמי, תזכה למחצתי. את מוצא, על כל עברה ועברה שאדם עושה, הקדוש ברוך הוא יושב עליו במשפט לומר היאך יוצא משפטו. למי שהוא גונב ולמי שהוא נואף ולמי שהוא עובר עברה, הקדוש ברוך הוא יושב עליו במשפט. וכן את מוצא בימי אחאב, שאמר מיכה: ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עמד עליו וגו' (מלכים א כב, יט). וכי יש שמאל למעלן? והא פתיב: ימינך ה' נאדרי בכל ימינך ה' וגו' (שמות טו, ו). וכן הוא אומר: ימי ה' רוממה ימין ה' עשה חיל (תהלים קיח, טז). ומה הוא מימינו ומשמאלו? אלא אלו שמלמדיו זכות נקראו מימינו, ואלו שמלמדיו חובה נקראו משמאלו. ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמת גלעד (מלכים א כב, ט). ללמדך, שהוא נושא ונותן עמהם בדיו. ויאמר זה בכה וזה אמר בכה, ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו (מלכים א כב, כא) אמר לו: יודע אתה אחריו עברה. אמר לו: הן. התחיל נושא ונותן בדיו, שנגמר: זה בכה וזה אמר בכה. אבל המלוה ברבית, אין הקדוש ברוך הוא נושא ונותן בדיו, שנגמר: בנשך נתן

ותרבות לקח וחי לא יחיה [\(יחזקאל יח, ג\)](#). פוסק את דינו מיד, מלאכי השרת אומרים: את כל התעבות האלה עשה מות יומת דמיו בו [\(יחזקאל יח, ג\)](#), לא יחיה. לךך אמר משה אם כסף תלוה. בא וראה מה בין מעשה בני אדם למעשה של הקדוש ברוך הוא. אדם שהוא חייב לחברו מאתים או רבוא או שלש מאות, והוא אומר לו תן לי את שלי, ואומר לו אין בידי כלים, מיד עושין מריבה ומבזין זה את זה. והקדוש ברוך הוא אינו כן. את מוצא בקיץ שהיום לזה מן הלילה מתקופת טבת עד תקופת תמוז, ומתקופת תמוז עד תקופת טבת הלילה לזה מן היום, אין אמר ואין דברים בלי נשמע קולם [\(תהלים ט, ד\)](#). לךך הזהיר הקדוש ברוך הוא למשה ואמר לישראל אם כסף תלוה את עמי, לא תנהג בו מנהג בזיון, שהוא עמי, את העני עמך, הוי מסתכל בעצמך כאלו אתה עני, עמך. את העני עמך, מכאן אמרו רבותינו זכרונם לברכה: ענייך ועניי עירך, ענייך קודמין. עניי עירך ועניי עיר אחרת, עניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת. אמר רב נחמן ברבי: ראה מה פתיב: נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל [\(דברים טו, ט\)](#). כי בעבור או למען או בשביל או תחת הדבר הזה לא נאמר, אלא בגלל. אני עשיתי אותך עשיר ואותו עני, אם אין אתה נותן לו, אני הופך את הגלגל ואעשה אותך עני ואותו עשיר. למה? כי אלהים שפט זה ישפיל וזה ירים [\(תהלים עה, ח\)](#). אמר רבי שילא: בא וראה מה פתיב: לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיד האביון [\(דברים טו, ט\)](#). מה הוא מאחיד, לא פתיב מעני אלא מאחיד, ששניכם שוים. ואל תגרם לעצמך שתעשה כמותו. מאחיד, לשון יונית הוא. לפיכך, את העני עמך. אמרו עליו על רבי תנחום בר חנילאי: כשהיה לוקח לביתו בשר או ירק או כל דבר, היה אומר לבני ביתו: הפרישו לעניים חלקם, שלא לקחתי לכם אלא לטרא אחת של בשר ולעניים חצי לטרא. שהיה מקים, ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה, גם את זה לעמת זה עשה האלהים על דברת וגו' [\(קהלת ז, יד\)](#). ביום טובה היה בטוב, בגמילות חסדים שתעשה עם העניים. וביום רעה ראה, לפי שאינך רחוק מן העניות, שאין לך רעה גדולה מן העניות. לךך נאמר את העני עמך.

טז אם חבל תחבל [\(שמות כב, כח\)](#) אמר הקדוש ברוך הוא: כמה את חייב לי, אתה חוטא לפני ואני ממתי לך, ונפשך עולה אצלי בכל יום ובכל אמש ואמש ונותנת דין וחשבון והיא מתחייבת, ואני מחזיר לך את נפשך שאתה חייב לי. אף אתה אף על פי שהוא חייב לך, אם חבל תחבל, עד בא השמש תשיבנו לו. כי הוא כסותה לבדה. אף אתה דבר אחד יש לי אצלך, אם אין אתה מחזיר משכוננו, איני מחזיר לך את נפשך. לפיכך, אם חבל תחבל. והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני. שהוא קורא תגר לפני ואומר: רבון העולם, אני אדם והוא אדם. הוא שוכב על מטתו, ואני במה אשכב. לפיכך, ושמעתי כי חנון אני. אמר הקדוש ברוך הוא:

בעולם הזה, הייתי שומע צעקת יחידים. ולעתיד, והיה טרם יקראו ואני אענה
[\(ישעיה סה, כד\)](#). והנביא אומר: כי עם בציון ישב וגוי [\(ישעיה ל, יט\)](#).

הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך. זה שאמר הכתוב: ואנכי אמרתי איך

אשיתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים ואמר אבי תקראי לי
ומאחרי לא תשובי [\(ירמיה ג, יט\)](#). איך אשיתך בבנים. אמר רבי אלעזר בן פדת: אין
לשון אשיתך אלא לשון הבדלה. אמר הקדוש ברוך הוא: אני ואתם עלה על דעתי
להיות בעולם, שאני אב ואתם בנים, היאך עשיתם להכניס ביני וביניכם אמות
אחרות. איך אשיתך בבנים, אין הלשון הזה אלא לשון בדילה, כמה דאת אמר:
וישת לו עדרים לבדו [\(בראשית ל, כ\)](#). רבי חמא בר חנינא אמר: איך אשיתך בבנים,
לשון שגאה הוא, כמה דאת אמר: ואיבה אשית בינך ובין האשה [\(בראשית ג, טו\)](#).
שאהבה גדולה היתה ביני וביניכם, שנגאמר: אהבתי אתכם [\(מלאכי א, ב\)](#). ואתם
גרמתם לעצמכם לשנא אתכם. ורבי יהושע בן לוי אמר: איך אשיתך בבנים, אני
הייתי מלמד סיגוריא עליהם, ואתם גרמתם לעצמכם לקטרג אתכם. ואין לשון
אשיתך אלא חיוב, כמה דאת אמר: אם כפר יושת עליו [\(שמות כא, ט\)](#). ורבי ברכיה
אמר: אין לשון אשיתך אלא הפקר, כמה דאת אמר: ואשיתהו בתה לא זמר
ולא יעדר ועלה שמיר ושת [\(ישעיה ה, ו\)](#). חביבים הייתם לפני, כאדם שיש לו פרום
יפה, מעדרו ומסקלו ומכנשו, ועשיתם לעצמכם הפקר, מדוע קוייתי לעשות ענבים
ויעש באשים [\(ישעיה ה, ד\)](#). ואתן לך ארץ חמדה [\(ירמיה ג, יט\)](#), ארץ שנתחמדו לה כל גדולי
עולם. אברהם אומר לבני חת: תנו לי אחזת קבר עמכם [\(בראשית כג, ד\)](#). ואף הקדוש
ברוך הוא מחבבה לפני יצחק, שנגאמר: גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך
[\(בראשית כו, ג\)](#). יעקב אמר: בקברי אשר פריתי לי בארץ כנען שמה תקברני [\(בראשית נ, יא\)](#).
[\(ה\)](#). הוי, ארץ חמדה נחלת צבי [\(ירמיה ג, יט\)](#). מה צבי זה שוחטין ומפשיטין אותו
מעורו ואחר כך מחזירין את הבשר לעור ואין העור מחזיקו, כך ארץ ישראל לא
היתה מחזקת את פרותיה. ראה מה כתיב: והאלפים והעגרים עבדי האדמה
בליל חמיץ יאכלו אשר זרה ברחת ובמזרה [\(ישעיה ל, כד\)](#). בראשונה היו זורין ברחת,
ואחר כך במזרה. למה? שהיה הדגן יותר מן התבן, ואף על פי כן היה בתוך התבן
פרות. מניין? שפך כתיב: בליל חמיץ יאכלו, בלולים היו מן הפרות. הוי, נחלת
צבי צבאות גוים [\(ירמיה ג, יט\)](#). ארץ שנתאוו לה מלכי העולם. כיצד? כתיב: מלך
יריחו אחד, מלך העי אשר מצד בית אל אחד [\(יהושע יב, ט\)](#). ואין בין יריחו לעי אלא
שלשה מילין, והוא אומר כן. אלא כל מלך שהיה מולך בחוצה לארץ, אם לא היה
קונה בארץ ישראל לא היה נקרא מלך. למה? שהיו מתאווים לארץ ישראל
ולפרותיה. הוי נחלת צבי צבאות גוים. אמר רבי פרנך בשם רבי יוחנן: ראה מה
כתיב: וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה [\(יהושע ז, כא\)](#), פורפרא בבליקון, שהיה

מִלֶּדֶת בְּבֵל לֹבֵשׁ וְשׂוֹלֵט בִּירִיחוֹ. הָיוּ אוֹמְרִים: נִחַלְתָּ צָבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם. וְאוֹמֵר: אָבִי תִקְרָאֵי לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא תִשׁוּבִי [\(ירמיה ג, יט\)](#). מָה הָאֵב זָקוּק לְתַפְנוּקִיָּה שֶׁל בְּתוֹ, כִּדְ הִיִּיתִי זָקוּק לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם [\(שמות טו, ז\)](#). וְאוֹמֵר: וְתַעַל שְׂכֵבֶת הַטֵּל וְגוֹ' [\(שמות טו, יד\)](#). וְאוֹמֵר: אָבִי תִקְרָאֵי לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא תִשׁוּבִי, אָכֵן בְּגִדְהָ אִשָּׁה מֵרַעָה כֵּן בְּגִדְתֶם בֵּי בֵּית יִשְׂרָאֵל [\(ירמיה ג, יט\)](#). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֵּי רַב שְׁלוֹם: וְלוֹאֵי כְּאִשָּׁה בּוֹגְדֵת מֵרַעָה. הָאִשָּׁה שֵׁישׁ לָהּ רַע, הוּא מֵאֲכִילָהּ וּמִשְׁקָהּ, אוֹהֶבֶת אוֹתוֹ. כִּיִּין שֶׁנִּתְמַעֵטָה יָדוֹ, מִנַּחֲת אוֹתוֹ וְהוֹלֶכֶת לָהּ, אָכֵן בְּגִדְהָ אִשָּׁה מֵרַעָה. אֲנִי לֹא עָשִׂיתִי כֵן, אֶלָּא הִמְן יוֹרֵד לָכֶם וְהִבְאֵר עוֹלָה. כָּלוּם חִסְרֵתִי אֶתְכֶם דָּבָר שֶׁבְּגִדְתֶם בֵּי. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֲמוֹת הָעוֹלָם בְּגָדוּ בֵּי וְנִתְתִּי לָהֶם שָׂרִים שֶׁיְהוּ מְשֻׁמְשִׁין אוֹתוֹ. אֵף אֲתֶם כֵּן, אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם מִלֶּאֱדָ שֶׁיְהֵא מְשֻׁמְר אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלַח מִלֶּאֱדָ לְפָנֶיךָ לְשִׁמְרָךְ [\(שמות כג, כ\)](#). כְּשֶׁזְכִּיתֶם וְקִבַּלְתֶּם אֶת הַתּוֹרָה וְהִיִּיתֶם עוֹשִׂים רְצוֹנִי, הִיִּיתִי מְהִלֶּךְ לְפָנֶיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִ' הִלֶּךְ לְפָנֶיךָ יוֹמָם [\(שמות יג, כא\)](#). וְעַכְשָׁיו שֶׁעָשִׂיתֶם עֲבוֹדָה זָרָה כְּאֲמוֹת הָעוֹלָם, אֲנִי מְשֹׁלַח לְפָנֶיכֶם אֶלָּא מִלֶּאֱדָ.

יח הנה אֲנֹכִי שֹׁלַח מִלֶּאֱדָ לְפָנֶיךָ [\(שמות לב, לד\)](#). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁחָה:

[\(שמות כג, כ\)](#): לְפָנֶיךָ אֲנִי מְשֹׁלַח וְלֹא לְפָנֶיךָ. אָמַר מִשְׁחָה: אִם לְפָנֶיךָ אֲתָה מְשֹׁלַח, אֲנִי מִבְּקֶשׁ, אֶלָּא וְעַתָּה יֵלֶךְ נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבָּנוֹ. [\(שמות לב, לד\)](#) רָאָה מָה בֵּין הָרֵאשׁוֹנִים לְאַחֲרוֹנִים, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר לְמִשְׁחָה, הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלַח מִלֶּאֱדָ. הִשִּׁיבוּ: אֲנִי חִפְץ אֶלָּא לָךְ. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן רָאָה אֶת הַמִּלֶּאֱדָ וְנִפְלַע עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פָּנָיו אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה [\(יהושע ה, יד\)](#). וְאוֹמֵר לוֹ: הִלְנֵנוּ אֲתָה אִם לְצָרֵינוּ [\(יהושע ה, יג\)](#). אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מָה עָשָׂה לוֹ הַמִּלֶּאֱדָ? כִּיִּין שֶׁשָּׁמַע הִלְנֵנוּ אֲתָה אִם לְצָרֵינוּ, הַתְּחִיל צוֹעֵק מִתַּחַת צַפְרָנִי רַגְלִיו, וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שָׂר צָבָא הִ' עַתָּה בָּאתִי [\(יהושע ה, יד\)](#), הָרִי שְׁתִּי פְעָמִים בָּאתִי לְהִנְחִיל אֶת יִשְׂרָאֵל, אֲנִי הוּא שֶׁבָּאתִי בִימֵי מִשְׁחָה רַבִּד וְדָחָה אוֹתִי וְלֹא רָצָה שְׂאֵלְךָ עִמּוֹ, וְעַתָּה בָּאתִי. מִיָּד וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פָּנָיו אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנָי מְדַבֵּר אֶל עַבְדּוֹ. [\(יהושע ה, יד\)](#), אָבֵל מִשְׁחָה דָּחָה אוֹתוֹ. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלַח מִלֶּאֱדָ לְפָנֶיךָ לְשִׁמְרָךְ וְלְכָל מִי שֶׁשָּׁמַר אֶת הַתּוֹרָה כִּיּוֹצֵא בָּךְ. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ: כְּתִיב: בְּאַבְרָתוֹ יִסֹּךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תִּחְסֶה [\(תהלים צא, ד\)](#). אָמַר לוֹ: צָנָה נַעֲשֶׂה לָךְ וְלְכָל מִי שֶׁשָּׁמַר אֶת הַתּוֹרָה. כִּיּוֹצֵא בָּךְ, צָנָה וְסַחֲרָה אֲמַתּוֹ [\(תהלים צא, ד\)](#). לְפִיכֵךְ לְשִׁמְרָךְ, בְּדִין הוּא שֶׁיִּשְׁמְרָךְ. לְשִׁמְרָךְ בְּדָרְךָ וְלִהְבִּיאָךְ אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנַתִּי, זֶה אֶחָד מִן הַמְּקָרָאוֹת הַמְּחֻוֹרוֹת שֶׁבֵּית הַמְּקָדָשׁ שֶׁלְמִטּוֹן מְכוּן כְּנָגֵד בֵּית הַמְּקָדָשׁ שֶׁלְמַעֲלָן. הַשָּׁמַר מִפָּנָיו וְשָׁמַע בְּקוֹלוֹ [\(שמות כג, כא\)](#). לָמָּה לֹא זְכִיתֶם לְשָׁמַע בְּקוֹלִי? שָׁמַעוּ בְּקוֹלוֹ שֶׁל מִלֶּאֱדָ, הוּא אֲנִינוּ יְכוּל לִשְׂא לְפִשְׁעֵכֶם. לָמָּה? שֶׁהוּא מִן הַפֶּת שְׂאִינָן חוֹטְאִין. לְכָךְ כְּתִיב: כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֵכֶם. דָּבָר אַחֵר, כִּי לֹא

ישא לפשעכם, למה? שהיא שליח. וכל מה שהשליח משתלח לעשות, הוא עושה. אבל אני נושא לכם פנים, שנאמר: ישא ה' פניו אליך (במדבר ו, כו). אמר דוד: רבונו של עולם, למלאך אתה מוסרנו שאינו נושא פנים, אם עונות תשמר זה אדני מי יעמד (תהלים קל, ג). אם תאמר אין הסליחה מסויר לך, כי עמך הסליחה למען תנרא (תהלים קל, ז). לא מסרת אותה למלאך שר הפנים, שנאמר: כי לא ישא לפשעכם (שמות כג, כא). למה? כי שמי בקרבך (שמות כג, כא). אמר רבי שמעון בן לקיש: שמו של הקדוש ברוך הוא משתף עם כל מלאך, שנאמר: כי שמי בקרבך (שמות כג, כא) אמר לו משה: אני מבקש שילך מלאך עמנו אלא אתה. ואם אין אתה הולך, אין אנו זזים ממקומנו, שנאמר: ובמה יודע אפוא, הלוא בלכתך עמנו (שמות לג, טו). אמר לו: חידך, ואף לא ילך מלאך, אלא ושלחתי את הצרעה לפניך. כיצד האמוריים מתים? אמר רבי לוי: שתי צרעות הנה הקדוש ברוך הוא מזוג לכל אחד ואחד מהן, וכל אחת ואחת הולכת ושופכת ארסה לתוך עינו והעין מתבקעת ונופל מלא קומתו ומת. רבי אחא בר רב אמר: החלחול הנה נכנס להם, והיו מתרפין לפני ישראל והורגין אותן. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה: היו נעשים פניהם כמסקות מכבשן האש, והיו מתרפין לפני ישראל והורגין אותן. רבי אבא בר כהנא אמר: הקדוש ברוך הוא הנה אוסרן לפני ישראל, והיו באין והורגין אותן, שנאמר: ויתן ה' אלהינו בידנו גם את עוג (דברים ג, ג), כאדם שאוסר שונאו של בנו ונותנו לפני בנו. ולא תאמר שקטנים היו האמוריים. ראה מה כתיב בהן: ואנכי השמדתני את האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת (עמוס ב, ט). ואשמיד פריו ממעל, זה שר שלהם. ושרשיו מתחת, אלו האמוריים. וכן הוא עושה לעתיד, נפרע מן השרים של אמות העולם תחלה, ואחר כך על מלכי האמות, שנאמר: והיה ביום ההוא יפקד ה' על צבא המרום ועל מלכי האדמה על האדמה (ישעיה כד, כא). אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בעולם הזה, מלאך הייתי משלח להברית מפניכם אמות העולם. אבל לעתיד, אני מנהיג אתכם ואליהו אני משלח לפניכם, שנאמר: הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא (מלאכי ג, כג).

טו הנה אנכי שלח מלאך. זה שאמר הכתוב: כי מלאכיו יצוה לך לשמרך

בכל דרךך (תהלים צא, יא). עשה אדם מצוה אחת, מוסרים לו מלאך אחד. עשה שתי מצוות, מוסרין לו שני מלאכים. עשה כל המצוות, מוסרין לו מלאכים הרבה, שנאמר: כי מלאכיו יצוה לך. ומי הן המלאכים? אלו שמשמרים אותו מן המזיקין, שנאמר: יפל מצדך אלה ורובה מימינך (תהלים צא, ז). ומה הוא יפל? שמשלימים לו. פענן שנאמר בדברי הימים: וממנשה נפלו על דויד (דה"א יב, כ). וכתוב: בלכתו אל ציקלג נפלו עליו ממנשה (דה"א יב, כא). ורובה מימינך. למה מן

השִׁמָּאל אֶלְף וּמִן הַיָּמִין רַבְּבָה? לְפִי שֶׁהַשִּׁמָּאל אֵינָה צְרִיכָה מְלֻאכִים הַרְבֵּה, שֶׁשָּׁמוּ
שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּתִיב בַּתְּפִלִּין, וְהַתְּפִלִּין נְתוּנִין עַל הַשִּׁמָּאל, שֶׁנֶּאֱמַר:
וּקְשַׁרְתֶּם לְאוֹת עַל יָדְךָ (דְּבָרִים ו, ח) אָמַר לוֹ רַבִּי חֲנִינָא: אֵין כְּתִיב כָּאן יְהִי מִצְדָּד
אֶלָּא יָפֵל. שִׁמָּאל שְׂאֵינָה פְּשׁוּטָה בַּמִּצְוֹת, אֵינָה מְפַלֵּת אֶלָּא אֶלְף מִזִּיקִין. וְיָמִין
שֶׁהִיא פְּשׁוּטָה בַּמִּצְוֹת, מְפַלֵּת רַבּוּא מִזִּיקִין. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מֵהוּ יָפֵל
מִצְדָּד אֶלְף? הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹסֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל רַבּוּא וְאֶלְף
מְלֻאכִים, שֶׁיְהִי מְשֻׁמְרִין אוֹתוֹ וְעוֹשִׂין לוֹ דְרָדָּד, וְאֶחָד מֵהֶן מְכַרִּין לְפָנָיו וְאוֹמֵר: תְּנוּ
כְּבוֹד לְצִלְמוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְפִי שֶׁכָּל הָעוֹלָם כְּלוּ מְלֵא רֹחוֹת וּמִזִּיקִים.
אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שְׁלוֹם בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי: אֵין לָךְ בֵּית רִבְע בְּחֻלְלוֹ שֶׁל עוֹלָם שְׂאֵין
בוֹ תִשְׁעָה קַבִּין מִזִּיקִין. וְהֵיאָדָּ עֲשׂוּיָו? אָמַר רַבִּי לֵוִי: פּוֹרְמָא בְּפִנְיָהֶם, כְּגוֹן
חֲמוּרִים שֶׁל טוֹחֲנִים. וּכְשֶׁהָעוֹנוֹת גּוֹרְמִין, הַפּוֹרְמָא נִגְלָה וְהָאָדָם נִשְׁתַּטָּה.
וּכְשֶׁהַמְּלֻאָדָּ כּוֹרֵז, הָאָדָם בְּשָׁלוֹם. שֶׁתֵּק, מִיָּד נִזְוֵק, וְהַמְּלֻאָדָּ אוֹמֵר נִשְׁלֵם פְּלוּנִי,
שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּקְרַב לְשַׁחַת נַפְשׁוֹ וַחֲתִיתוֹ לְמַמְתִּים (אִיּוֹב לג, כב). לְמַתִּים אֵינּוֹ אוֹמֵר כָּאן
אֶלָּא לְמַמְתִּים, לְאוֹתָן מְלֻאכִי חֲבָלָה שֶׁהוּא נִמְסֵר לָהֶם. וּמִנִּין שֶׁהַמְּלֻאָדָּ כּוֹרֵז
לְפָנָיו? שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יֵשׁ עָלָיו מְלֻאָדָּ מְלִיץ אֶחָד מִנִּי אֶלְף (אִיּוֹב לג, כג). אִם יְהִי מִן
אוֹתָן אֶלְף, כּוֹרֵז לְפָנָיו, לְהַגִּיד לְאָדָם יִשְׂרָאֵל (אִיּוֹב לג, כג). אוֹתָהּ שְׁעָה, וְיַחֲנִנּוּ וַיֹּאמְרוּ
פְּדֻעֵהוּ מִרְדַּת שַׁחַת מְצֹאֲתֵי כֶּפֶר (אִיּוֹב לג, כד). הֵוִי, אִם נִתְרַבֵּה בַּמִּצְוֹת, רַבּוּא וְאֶלְף
מְלֻאכִים מְשֻׁמְרִין אוֹתוֹ. וְאִם הוּא שָׁלֵם בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשֵׂים טוֹבִים, הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ
הוּא מְשֻׁמְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' שֶׁמֶרְךָ ה' צִלְךָ עַל יַד יְמִינְךָ (תְּהִלִּים קכא, ה). וְכֵן אֵתָה מוֹצֵא
בְּיַעֲקֹב שֶׁכְּתוּב בוֹ: אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֱהָלִים (בְּרֵאשִׁית כה, כז). אִישׁ תָּם בְּמַעֲשֵׂים טוֹבִים,
יֹשֵׁב אֱהָלִים עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְנִתְרַבֵּה בַּמִּצְוֹת, נִמְסְרוּ לוֹ מַחֲנוֹת מְלֻאכִים לְשֻׁמְרוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲקֹב הֲלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מְלֻאכִי אֱלֹהִים, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם
מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה, וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנֵים (תְּהִלִּים לב, ג, א). וְאוֹמֵר: וְהִנֵּה
מְלֻאכִי אֱלֹהִים עֲלִים וַיִּרְדִּים בוֹ, וְהִנֵּה ה' נָצַב עָלָיו וַיֹּאמֶר, וְהִנֵּה אֲנִכִי עִמָּךְ
וּשְׁמֵרְתִיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ (תְּהִלִּים כח, יב, טו). אָמַר רַבִּי הוֹשֻׁעַנָּא: אֲשֶׁרִי יְלוּד אֲשֶׁה
שְׂרָאָה מְלָדָּ מְלָכֵי הַמְּלָכִים וּפְמֻלָּא שְׁלוֹ מְשֻׁמְרִין אוֹתוֹ וּמְשַׁלַּח מְלֻאכִים
בְּשַׁלְיחוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מְלֻאכִים לְפָנָיו אֶל עֶשָׂו (תְּהִלִּים לב, ד). וְכֵן הוּא
אוֹמֵר: הַמְּלֻאָדָּ הַגָּאֵל אֶתִּי מִכָּל רָע (תְּהִלִּים מח, טז). אָמַר הַכְּתוּב: מִתְּהִלָּדָּ בְּתַמּוֹ צְדִיק
אֲשֶׁרִי בְּנִי אַחֲרָיו (מְשָׁלִי כ, ז).

פרשת תרומה

א ילמדנו רבנו, מותר תרומה מה היו עושין בה? כך שנו רבותינו: מותר תרומה רקועי זהב היו עושין מהן צפוי לבית קדש הקדשים (שופטים ד, ב). את מוצא שתי תרומות בחר הקדוש ברוך הוא, אחת למשכן ואחת לכהנים. תרומת כהנים, על מנת שיהיו בני תורה. אמר רבי ינאי: כל פהו שאינו בן תורה, מתר לאכל על קברו תרומה. אמר רבי יצחק בשם רבי יוחנן: ראה מה כתיב: כהניה חמסו תורתו ויחללו קדשי (יחזקאל כב, כו). למה? בין קדש לחל לא הבדילו ובין הטמא לטהור לא הודיעו (יחזקאל כב, כו). כיון שאין בן תורה, אינו יודע להבדיל בין קדש לחל ובין הטמא לטהור. ואומר: קדשי בזית ואת שבתתי חללת (יחזקאל כב, ח). למה מבזה את הקדשים? שאינו יודע לשמר שבת. ראה כמה חביבה תרומת כהנים שנתנה לכהנים בני תורה, אבל תרומת המשכן, קראה הקדוש ברוך הוא לשמו, שנאמר: ויקחו לי תרומה.

ב ויקחו לי תרומה. זה שאמר הכתוב כי לקח טוב נתתי לכם (משלי ד, ב). אמר רבי שמעון בן לקיש: שני פרקמטוטין עומדין זה עם זה, אחד בידו מטכסא ואחד בידו פלפליו. אמרו זה לזה: בא ונחליף ביני ובינך. נטל זה את הפלפליו, וזה המטכסא. מה שבד זה אין ביד זה, ומה שבד זה אין ביד זה. אבל התורה אינה כן, זה שונה סדר זרעים וזה שונה סדר מועד, השנו זה לזה, נמצא ביד זה שנים וביד זה שנים, יש פרקמטוטא יפה מזו. הוי: כי לקח טוב נתתי לכם. מעשה בחבר אחד שהיה בספינה עם פרקמטוטין הרבה, היו אומרים לאותו חבר היכן פרקמטוטא שלך? הנה אומר להם: פרקמטוטא שלי גדולה משלכם. בדקו בספינה לא מצאו לו כלום, התחילו שוחקים עליו. נפלו עליהם לסטים ביים, שללו ונטלו כל מה שנמצא בספינה. יצאו ליבשה ונכנסו למדינה, לא היה להם לא לחם לאכל ולא כסות ללבש. מה עשה אותו חבר? נכנס לבית המדרש יושב ודרש. עמדו בני המדינה כשראו שהוא בן תורה מרבה, נהגו בו כבוד גדול ועשו לו פסיקתו כהגון וכראוי בגדלה ובכבוד. התחילו גדולי הקהל לילך מימינו ומשמאלו וקלוות אותו. כשראו הפרקמטוטין כך, באו אצלו ופיסו ממנו ואמרו לו: בבקשה ממך, עשה עמנו טובה ולמד עלינו זכות לפני בני העיר, שאתה יודע מה היינו ומה אבדנו בספינה. בבקשה ממך עשה עמנו חסד, דבר להם אפלו על הפרוסה שינתנו לתוך

פינו ונחיה ולא נמות ברעב. אמר להם: הלא אמרתי אליכם, שפרקמטיא שלי גדולה משלכם, שלכם אבד ושלי קימת. הוי: כי לקח טוב נתתי לכם.

ג ויקחו לי תרומה, זה שאמר הכתוב: אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה

אהבתנו [\(מלאכי א, ב\)](#). וכתוב: ואת עשו שנאתי [\(מלאכי א, ג\)](#). מעשה בטורנוסרופוס ששאל את רבי עקיבא: אמר לו: למה הקדוש ברוך הוא שונא אותנו, שכתב ואת עשו שנאתי? אמר לו: למחר אני משיבך. למחר אמר לו: רבי עקיבא: מה חלמת? זה הלילה ומה ראית? אמר לו: בחלומי היה לי הלילה שני כלבים, אחד שמו רופוס ואחד שמו רופינא. מיד פגע, אמר לו: לא קראת שם כלביך אלא על שמיו ועל שם אשתי, נתחייבת הריגה למלכות. אמר לו רבי עקיבא: ומה בידך לביניהם. אתה אוכל ושונה והן אוכלין ושותין, אתה פרה ורבה והן פרין ורבין, אתה מת והן מתים. ועל שקראתי שמם כשמד, פגעתי. והקדוש ברוך הוא נוטה שמיו ויוסד ארץ, ממית ומחיה, אתה נוטל עץ וקורא אותו אלהים כשמו, לא כל שכן שיהא שונא לכם. הוי: ואת עשו שנאתי. כי לקח טוב נתתי לכם [\(משלי ד, ב\)](#) בנהג שבעולם, אדם שהוא לזה מן אחרים לוקח סחורה יוצא לדרך, פעמים שהוא מפסיד. אבל סחורה של תורה אינו כן. למד אדם מכאן פרק אחד ומכאן פרק אחר, מכאן מסכת אחת ומכאן מסכת אחרת, והוא משתפר בהם, הוי, כי לקח טוב נתתי לכם. דבר אחר, כי לקח טוב, למי שעושה פרקמטיא והוא משתפר, פעמים שעומד בידו פעמים אינו עומד, אבל התורה עומדת לו בעולם הזה ולעולם הבא, הוי לקח טוב נתתי לכם לקח. אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל, התורה שלי ונטלתם אותה, קחו אותי עמה, שנאמר: ויקחו לי תרומה. אמר רבי שמעון בן לקיש: כך שנו רבותינו, חמשה לא יתרמו. ואם תרמו, אין תרומתן תרומה. אלו הן, חרש, שוטה וקטן, והתורם את שאינו שלו. ונכרי שתורם את של ישראל אפלו ברשותו, אין תרומתו תרומה. אמר רבי שמעון בן לקיש, וכלן מן הפסוק הזה. חרש, דכתיב: דבר אל בני ישראל, יצא חרש שאינו שומע ולא מדבר. והשוטה, דכתיב: כל איש אשר ידבנו לבו, יצא שוטה שאין לבו נודב. והקטן, דכתיב: מאת כל איש יצא קטן שאינו איש, התורם את שאינו שלו דכתיב מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו, תקחו משלכם. ונכרי שתורם את של ישראל אפלו ברשותו, דכתיב: דבר אל בני ישראל, יצא נכרי שאינו ישראל. דבר אל בני ויקחו לי תרומה. כל דבר שאמר הקדוש ברוך הוא בתורה לי, ישנו בעולם הזה ולעולם הבא. כיצד, והארץ לא תמכר לצמתת כי לי הארץ [\(ויקרא כה, כג\)](#), לעולם הזה ולעולם הבא. כי לי כל בכור [\(במדבר ג, יג\)](#), בעולם הזה ולעולם הבא. והיו לי הלויים [\(במדבר ח, טז\)](#), לעולם הזה ולעולם הבא. ויקחו לי תרומה, בעולם הזה ולעולם הבא.

ד דִּבְר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה. כָּל דָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ לִי, יֵשׁ בָּהּ בְּרָכָה. וְהִתְרוּמָה יֵשׁ בָּהּ בְּרָכָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רְאֵה מָה כְּתִיב: וְהִם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נִדְבָה בְּבִקְרָב בְּבִקְרָב [\(במדבר לו, ג.\)](#). מֵהוּ בְּבִקְרָב בְּבִקְרָב. לְשֵׁנֵי בְּקָרִים הֵבִיאוּ אֶת כָּל נִדְבוֹת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁנִּשְׁתַּלַּחַה בְּרָכָה בְּנִדְבוֹתֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְחוּ לִי. וַיִּקְחוּ לִי. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לֹא בִשְׂבִיל שְׂאֲמַרְתִּי לָכֶם קָחוּ לִי תְרוּמָה תִּהְיוּ מְלַגְלְגִין בְּתְרוּמָה וְתֹאמְרוּ לֹא כִּהֵן הוּא שֶׁהוּא אוֹכְלָה, שְׂאֵם אֵינִי נוֹתֵן לוֹ אֶחָד מִמָּאָה, יֵהָא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינִי גּוֹזֵל אוֹתוֹ הַשֶּׁבֶט אֵלָּא לִי, שֶׁכֵּן כְּתִיב וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה, וְכִתִּיב תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמַתִּי. וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אֵינִי מְטָרִיחַ עַל הָאֲמוֹת, אֵלָּא עֲלֵיכֶם בְּלִבְד. רְאֵה מָה כְּתִיב: הִנֵּה עֹפְלָה לֹא יִשְׂרָה נִפְשׁוֹ בּוֹ [\(תנחומים ב, טז\)](#), זֶה נְבוֹכַדְנֶצַּר. כִּי־צַד, הַמְּלִיךְ אוֹתוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל כָּל הָעוֹלָם וְלֹא הָיָה שְׂמִיחַ בְּחֻלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִשְׂרָה נִפְשׁוֹ בּוֹ [\(תנחומים ב, טז\)](#). וְהָיָה מִבֵּיט בְּעַצְמוֹ וּמִתְבַּיֵּשׁ בְּפָנֵי הַבְּרִיּוֹת וְאוֹמֵר אֲנִי מְלִיךְ, וְלֹא יִשְׂרָה נִפְשׁוֹ בּוֹ. לָמָּה? שֶׁהָיָה קָטָן כְּבֵד, לְכָךְ נִקְרָא שְׂמוֹ נְבוֹכַדְנֶצַּר. וְצַדִּיק בְּאֲמוּנָתוֹ יִחְיֶה. לְעוֹלָם הֵבֵא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דָן אֶת בְּנֵי הָאָדָם כָּל אֶחָד וְאֶחָד עִם בְּנֵי אֲמוּנָתוֹ, וְצַדִּיק עִם אֲמוּנָתוֹ יִחְיֶה. אוֹמֵר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִכֶּם מִן אֲמוּנָיִם, וְאֲנִי גֹאֲלֵתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאֵין אֶתֶם מִפְּרִישֵׁין לִי תְרוּמָה. לְכָךְ כְּתִיב: וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה.

ה וְזֹאת הִתְרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֲתָם זֶה־ב. אָמַר לָהֶן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֵין אֲתָם מְבִיִּינִין מִשְׁלָכְכֶם, אֵלָּא מִבְּזוּת הַיָּם שֶׁנִּתְתִּי לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּנְפֵי יוֹנָה נִחְפָּה בְּכֶסֶף [\(תהלים סח, יז\)](#). וְתִכְלַת וְאַרְגָּמָן. תִּכְלַת, שֶׁצּוֹבְעִין אוֹתוֹ בָּדָם, זֶכֶר לְאוֹת שֶׁכָּבַר הַתְּקִינֵנוּ אֲבוֹת הָעוֹלָם. תּוֹלַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵל תִּירָאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב [\(ישעיה מא, יז\)](#). וְעֵרַת אֵילִם, בְּזִכּוֹת יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת עֵרַת גְּדֵיִי הֵעֵזִים [\(בראשית כו, טז\)](#). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: הַשָּׁמַיִם וְהַיָּם שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יִכְלְפוּ אוֹתִי, וְאִשְׁרָה שְׁכִינָתִי בְּתוֹךְ עֵרַת גְּדֵיִי עֵזִים. דָּבָר אַחֵר, וְתִכְלַת וְאַרְגָּמָן, וְעֵרַת אֵילִם, שְׁמֹן לְמָאֵר וְגוֹ'. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּר רַבִּי סִימּוֹן: אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: לֹא תִהְיוּ סְבוּרִים שְׂאֲתָם גּוֹמְלִים עָלַי. שְׁלֹשָׁה עֲשָׂר דְּבָרִים שֶׁהִפְרַשְׁתָּם לִי, כִּנְגַד שְׁלֹשָׁה עֲשָׂר דְּבָרִים שֶׁעֲשִׂיתִי לָכֶם בְּמִצְרַיִם. וְאֵלוֹ הֵן: וְאֵלֶּבֶשֶׁת רִקְמָה, וְאֵנְעֵלֶת תַּחַשׁ, וְאֵחֻבְשֵׁת בִּשְׂשׁ, וְאֵכֶסֶף מִשִּׁי, וְאֵעֵדֶת עֲדִי, וְאֵתְנָה צְמִידִים עַל יְדֵיךָ, וְרִבִּיד עַל גְּרוֹנְךָ, וְאֵתֵן נֶזֶם עַל אֶפְדֶּךָ, וְעֵגִילִים עַל אֲזְנוֹיךָ, וְעֵטְרֵת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשְׁךָ [\(יחזקאל טו, יב\)](#), וְלַחְמֵי אֲשֶׁר נִתְתִּי לָךְ סֵלֶת וְשֶׁמֶן וְדִבְשׁ הָאֵכֻלֵּתִיךָ [\(יחזקאל טו, טז\)](#). הֵנִי, כִּנְגַד שְׁלֹשָׁה עֲשָׂר דְּבָרִים שֶׁהִפְרַשְׁתָּם לִי, וְאֲנִי מַעֲלָה עֲלֵיכֶם שְׂאֲתָם גּוֹמְלִים עָלַי. אָמַר דָּוִד: אֲשִׁירָה לַה' כִּי גָמַל עָלַי [\(תהלים יג, ו\)](#). וְלְעוֹלָם הֵבֵא אֲנִי פּוֹרַע לָכֶם כִּנְגַד שְׁלֹשָׁה עֲשָׂר דְּבָרִים אֵלוֹ, וּבָרָא ה' עַל

כָּל מִכּוֹן הַר צִיּוֹן. וְעַל מִקְרָאָהּ עָנָן יוֹמָם וְעָשָׂן נֹגֵה אֵשׁ לְהִבָּה לְיָלֵה לְיָלֵה כִּי עַל כָּל כְּבוֹד חֲפָה, וְסִכָּה תִהְיֶה לְצֵל יוֹמָם מֵחֹרֵב וּלְמַחְסָה וּלְמִסְתָּוֶר מִזֶּרֶם וּמִמְּטָר [\(ישעיהו ד, ה-ו\)](#). אַתֶּם פּוֹרְעִים לִי, וְאֲנִי מַעֲלָה עֲלֵיכֶם כְּגוֹמְלִים עָלַי. וְכַתִּיב: בַּתְּרָה, אֲשִׁירָה נָא לִידִידֵי [\(ישעיהו ה, א\)](#). הֲוֵי, אֲשִׁירָה לְה' כִּי גָמַל עָלַי.

וְזאת הַתְּרוּמָה וְגו'. וְעַל אֵילִם מְאֻדָּמִים וְעַל תְּחָשִׁים. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמִיָּה. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: חֲמִיָּה טְהוֹרָה גְדוֹלָה הֵיטֵב בְּמִדְבָּר וְקָרָן אַחַת הֵיטֵב לָהּ בְּמִצְחָה, וּבְעוֹרָה שְׁשָׁה גִּנְיָם, וְנִטְלוּ אוֹתָהּ וְעָשׂוּ מִמֶּנָּה יְרִיעוֹת. וְרַבִּי נַחֲמִיָּה אָמַר: מַעֲשֵׂה נְסִים הֵיטֵב, וּלְשַׁעָה שְׁנַבְרָאֵת, בָּהּ בְּשָׁנָה נִגְנְזָה. וְעַל תְּחָשִׁים, לָמָּה? דְּכַתִּיב: אַרְךְ הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה. מִי מֵבִיא לָךְ יְרִיעָה שֶׁל שְׁלֹשִׁים אַמָּה. אֲלֵא מַעֲשֵׂה נֶס, לְשַׁעָה שְׁנַבְרָאֵת נִגְנְזָה.

וְזאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ וְגו'. זָהָב, כְּנָגֵד מַלְכוּת בָּבֶל, דְּכַתִּיב בָּהּ: אֲנִתָּה הוּא רֹאשֶׁה דִּי דְהֶבָא. [\(דניאל ב, לח\)](#). כֶּסֶף, כְּנָגֵד מַלְכוּת מִדִּי, דְּכַתִּיב: וְעִשְׂרֵת אֲלָפִים כֶּסֶף [\(אסתר ג, ט\)](#). נְחֹשֶׁת, כְּנָגֵד מַלְכוּת יוֹן, שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכָּלֶם. וְעַל אֵילִם מְאֻדָּמִים, כְּנָגֵד מַלְכוּת אֲדוּם, שְׁנַאֲמַר: וַיֵּצֵא הָרֹאשׁוֹן אֲדַמוּנִי [\(בראשית כה, כה\)](#). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֵף עַל פִּי שְׁאַתֶּם רֹאיוֹן אַרְבַּע מַלְכוּתוֹת מִתְּנַאֲוֹת וּבְאוֹת עֲלֵיכֶם, אֲנִי מַצְמִיחַ לָכֶם יְשׁוּעָה מִתּוֹךְ שְׁעָבוֹד. מִה כְּתִיב אַחֲרָיו, שְׁמֹן לַמָּאוֹר, זֶה מְלֶכֶךְ הַמְּשִׁיחַ, שְׁנַאֲמַר: שֶׁם אֲצַמִּיחַ קָרוֹן לְדוֹד עֲרַכְתִּי נֵר לְמְשִׁיחִי [\(תהלים קלב, יז\)](#). וְדַנִּיאל הֵיטֵב רֹאֵה אַרְבַּע מַלְכוּתוֹת אֵלוֹ וּמִתְּנַרָא, וְכַתִּיב: אֶתְכַרִּית רוּחִי אֲנִי דַנִּיאל בְּגוֹא נְדָנָה וְחֲזוֹי רֹאשֵׁי יְבַהֲלֵנִי [\(דניאל ז, טו\)](#). וּמִה דַנִּיאל רֹאֵה? כִּינֹן שְׁרָאָה נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת הַחֲלוּם, וּבָא דַנִּיאל וּפְתַר וְאָמַר לוֹ: הַצֵּלֶם שְׁרָאִיתָ, אֲנִתָּה הוּא רֹאשֶׁה דִּי דְהֶבָא [\(דניאל ב, לב\)](#), חֲדוּחֵי וּדְרַעוּחֵי דִּי כֶּסֶף [\(דניאל ב, לב\)](#), זֹו מַלְכוּת מִדִּי, וּבַתְרָךְ תִּקּוּם מַלְכוּ אַחֲרֵי אֲרַע מְנַךְ [\(דניאל ב, לט\)](#). וּמַעוּחֵי וְיִרְכַתֵּה דִּי נְחֹשֶׁת [\(דניאל ב, לב\)](#). זֹו מַלְכוּת יוֹן, וּמַלְכוּ תְּלִיתָאָה אַחֲרֵי דִּי נְחֹשֶׁת דִּי תִשְׁלַט בְּכָל אַרְעָא [\(דניאל ב, לט\)](#). שְׁקוּחֵי דִּי פְרִזָּל [\(דניאל ב, לו\)](#), זֹו מַלְכוּת רְבִיעִית הִיא מַלְכוּת אֲדוּם, וּמַלְכוּ רְבִיעִיאָה תִּהְיוּא תְּקִיפָה כְּפִרְזָל וְכַחֲרָס. יְהֵא מוּשָׁל בְּכָל הָאָרֶץ כְּפִרְזָל שֶׁהוּא מְהֵדֵק כְּלָה, וְלָמָּה מוּשָׁלָה כְּפִרְזָל וְכַחֲרָס. אָמַרוּ רַבּוּתֵינוּ זְכוּרָנָם לְבַרְכָה: הַמַּלְכוּת הַזֹּו עֲתִידָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמַטְבַּע שֶׁל חָרָס. דְּבַר אַחַר, לָמָּה נְמֻשָׁלָה כְּפִרְזָל וְכַחֲרָס. שֶׁהִיא עֲתִידָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכַרְזָל וּבְכַחֲרָס. מִה הַכְרָזָל קָשָׁה, כִּי הַמַּלְכוּת קָשָׁה. מִה הַחֲרָס נוֹחַ לְהִשְׁתַּבֵּר, כִּי הִיא מְשִׁתַּבֵּרַת בְּפִתְעָה, וּשְׁבָרָה כְּשֶׁבֶר נֶבֶל יוֹצְרִים כְּתוּת לֹא יַחְמַל וְלֹא יִמְצָא בְּמִכְתָּתוֹ חָרָשׁ לְחַתוֹת אֵשׁ מִיְקוּד וְלַחֲשׂוֹף מִיָּם מִגְבָּא [\(ישעיהו ל, יד\)](#). דְּבַר אַחַר, לָמָּה נְמֻשָׁלָה בְּכָל כַּחֲרָס?

שְׁהִיא עֲתִידָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי חָרָס. וְהוּא הִזָּה רוֹאֶה אֶת מְלֶכֶךְ הַמְּשִׁיחַ, שֶׁכֵּן דָּנִיָּאל אָמַר: חִזָּה הַיּוֹתָ עַד דֵּי הַתְּגַזְרַת אֲבוֹן דֵּי לֹא בִידִין וּמַחַת לְצַלְמָא בְּוֹן לְקִישׁ, זֶה מְלֶכֶךְ הַמְּשִׁיחַ. וּמַחַת לְצַלְמָא, לְכָל מַלְכוּת שֶׁהֵם עוֹבְדוֹת לְצִלְמוֹת. וּבְזִכּוֹת מָה הוּא מוֹשֵׁל מְלֶכֶךְ הַמְּשִׁיחַ בְּאֲבוֹן? בְּזִכּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל יִגְעִים בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: לַחַת אֲבוֹן כְּתָבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים (שְׁמוֹת לֹא, יח). דְּבַר אַחֵר, בְּזִכּוֹת יַעֲקֹב שֶׁכְּתוּב בּוֹ: מִשָּׁם רָעָה אֲבוֹן יִשְׂרָאֵל (בְּרֵאשִׁית מַט, כד). דְּבַר אַחֵר, לָמָּה בְּאֲבוֹן? לְשַׁבֵּר אֶת לֵב הָאֲבוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִסְרֹתִי אֶת לֵב הָאֲבוֹן מִבְּשָׂרְכֶם (יחזְקִאל לו, כו). וּמַחַת לְצַלְמָא, שֶׁהוּא מְכַלָּה אֶת כָּל הָאֲמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֶׁבֶט פִּיּוֹ וְגו' (יִשְׁעִיָּה יא, ד). וּבְאֹתָהּ שֶׁעָה יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים בְּהַשְׁקָט וּבְטַח בְּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשְׁבוּ עָלֶיהָ לְבִטָּח וּבָנוּ בְּתֵימִים וְנִטְעוּ כְרָמִים וַיֵּשְׁבוּ לְבִטָּח (יחזְקִאל כח, כו).

ח וְעָשׂוּ לִי מְקֻדָּשׁ וְשִׁכְנֹתַי בְּתוֹכָם (שְׁמוֹת כה, כח). אֵימַתִּי נֶאֱמָרָה לְמוֹשֶׁה הַפְּרָשָׁה הִזוּ שֶׁל מִשְׁכָּן, בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים עֲצֻמוֹ, אֵף עַל פִּי שֶׁפָּרַשְׁתָּ הַמִּשְׁכָּן קוֹדֶמֶת לְמַעֲשֵׂה הָעֶגְלָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי שְׁלוֹם: אֵין מְקֻדָּם וּמֵאַחֵר בְּתוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: נְעוּ מֵעֲגֻלְתֶּיהָ לֹא תִדְעוּ (מִשְׁלֵי ה, ה), מְטַלְטְלוֹת הֵן שְׁבִילֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה וּפְרָשִׁיּוֹתֶיהָ. הַיּוֹם, בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים נֶאֱמַר לְמוֹשֶׁה וְעָשׂוּ לִי מְקֻדָּשׁ. מִנֵּינִי? שֶׁכֵּן עָלָה מֹשֶׁה בְּשִׁשָּׁה בְּסִיּוּן, וְעָשָׂה אֲרַבְּעִים יוֹם וְאֲרַבְּעִים לַיְלָה, וְעוֹד עָשָׂה אֲרַבְּעִים, וְעוֹד עָשָׂה אֲרַבְּעִים, הָרִי מֵאָה וְעֶשְׂרִים. וְאַתָּה מוֹצֵא, שֶׁבְּיוֹם הַכַּפּוּרִים נִתְכַּפֵּר לָהֶם, וּבּוֹ בְּיוֹם אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְעָשׂוּ לִי מְקֻדָּשׁ וְשִׁכְנֹתַי בְּתוֹכָם, כְּדִי שֶׁיִּדְעוּ כָּל הָאֲמוֹת שֶׁנִּתְכַּפֵּר לָהֶם עַל מַעֲשֵׂה הָעֶגְלָה. וְלִכְךָ נִקְרָא מִשְׁכָּן הַעֲדוּת (שְׁמוֹת לח, כט), שֶׁהוּא יְעוּדוֹת לְכָל בְּאֵי הָעוֹלָם, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹכֵן בְּמְקֻדָּשְׁכֶם. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: יְבֹא זָהָב שֶׁבְּמִשְׁכָּן וַיִּכְפֹּר עַל זָהָב שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ אֶת הָעֶגְלָה, שֶׁכְּתוּב בּוֹ: וַיִּתְּפָרְקוּ כָּל הָעַם אֶת נְזָמֵי הַזָּהָב וְגו' (שְׁמוֹת לב, א). וְלִכְךָ מִתְכַּפְּרִין בְּזָהָב, וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵתֶם זָהָב. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: כִּי אֶעֱלֶה אֶרְכָּה לָךְ וּמִמְכּוֹתֶיךָ אֲרַפְּאֶךָ (יִרְמִיָּה ל, יז).

ט וְעָשִׂיתָ יְרִיעֶת עֲזִים. וְזֶה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב: אֶהְבְּתִי אֶתְכֶם אָמַר ה' וְאֶמְרֹתֶם בְּמָה אֶהְבְּתֵנוּ (מְלַאכֵי א, ב). הַפְּסוּק הִזָּה אָמְרוּ מְלַאכֵי בְּשַׁעָה שֶׁהִיָּה מוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל. אָמַר לָהֶם: הִיִּקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קִבְּעִים אֹתִי (מְלַאכֵי ג, ח). וְהֵם מְשִׁיבִים וְאוֹמְרִים לוֹ: בְּמָה קִבְּעוֹנֶךָ (מְלַאכֵי ג, ח). אָמְרוּ זְכָרוֹנָם לְבִרְכָּה: דוֹדוֹ שֶׁל מְלַאכֵי הִיָּה מוֹכִיחוֹ, וְהוּן מְשִׁיבִין אוֹתוֹ, מֵהוּ קִבְּעוֹנֶךָ. אָמַר רַבִּי לׁוֹי: לְשׁוֹן עֲרַבִי הוּא. עֲרַבִי כְּשֶׁהוּא מְשִׁיחַ עִם חֲבֵרוֹ וְאוֹמֵר לוֹ מָה אַתָּה גּוֹזְלִנִי, אוֹמֵר לוֹ מָה אַתָּה קוֹבְעֵנִי. הַיּוֹם, בְּמָה קִבְּעוֹנֶךָ. אָמַר לָהֶם: הַמַּעֲשֵׂר וְהַתּוֹרָה, שֶׁאֵין אַתֶּם מוֹצִיאִין

מעשרותיכם ותרומותיכם כראוי. חזר ואמר להם: אהבתי אתכם. אמרו לו: במה אהבתנו. אמר להם: הלוא אִח עָשׂוּ לְיַעֲקֹב וְאָהַב אֶת יַעֲקֹב. בְּנֵהג שְׁבַע עוֹלָם, אָדָם שֵׁישׁ לוֹ שְׁנֵי בָּנִים, אֶחָד בְּכוֹר וְאֶחָד פְּשוּט, מִי נוֹטֵל שְׁנֵי חֲלָקִים, הַבְּכוֹר. וְעָשׂוּ יֵצֵא תַחֲלָה, שְׁנַאֲמַר: וַיֵּצֵא הָרֵאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי [\(בראשית כה, כה\)](#). הוּא הָיָה רֵאשׁוֹן לְטַל שְׁנֵי חֲלָקִים, וְלֹא עָשִׂיתִי כֹו, אֶלָּא יַעֲקֹב נָטַל שְׁנֵי חֲלָקִים וְעָשׂוּ חֶלֶק אֶחָד, שְׁנַיִם עוֹלָם בְּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחַל לְעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן עָשׂוּ אֲמַר לְיַעֲקֹב: נִסְעָה וְנִלְכָה וְאֵלֶכָה לְנִגְדָךְ [\(בראשית לג, יב\)](#). אֲמַר לוֹ עָשׂוּ: נִהְיֶה שְׁנֵינוּ בְּיַחַד. אֲמַר לוֹ יַעֲקֹב: טַל עוֹלָמְךָ וְעַבְרָה, שְׁנַאֲמַר: יַעֲבֹר נָא אֲדָנִי לְפָנַי עַבְדּוֹ, עַד אֲשֶׁר אָבֵא אֶל אֲדָנִי שְׁעִירָה [\(בראשית לג, יד\)](#). אֲמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר רַבִּי: חֲזַרְתִּי עַל כָּל הַמִּקְרָא וְלֹא מָצָאתִי שְׁהֵלֶךְ יַעֲקֹב לְשַׁעִיר. וְאֵימְתִי הוּא הוֹלֵךְ. לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנַאֲמַר: וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן וְגוֹ' [\(עובדיה א, כא\)](#). לְפִיכָךְ וְאָהַב אֶת יַעֲקֹב, שֶׁהוּא שֶׁתָּף עִם עָשׂוּ וְאוֹכֵל בְּעוֹלָם הַזֶּה. אֲבָל לְעוֹלָם הַבָּא, יִשְׁאַהוּ עַל אֲבֵרָתוֹ, ה' בְּדָד יִנְחֵנוּ וְגוֹ' [\(דברים לב, יא-יב\)](#). וְכֵן אֲמַר שְׁלֹמֹה: יִהְיוּ לָךְ לְבַדָּךְ וְאִין לְזָרִים אֲתָךְ [\(משלי ה, יז\)](#). אֲהַבְתִּי אֶתְכֶם. אֲמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רֵאוּ כַּמָּה חַבְּבִיתִי אֶתְכֶם. מִן הָאֶרֶץ עַד לְרַקִּיעַ מִהֵלֶךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וּמִן הָרַקִּיעַ הָרֵאשׁוֹן לְשְׁנֵי מִהֵלֶךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְעַבְדּוֹ שֶׁל כָּל רַקִּיעַ וְרַקִּיעַ מִהֵלֶךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. נִמְצְאוּ כֻלָּם מִהֵלֶךְ שְׁבַע עָלְפִים שָׁנָה. וְטַלְפֵי הַחַיּוֹת מִהֵלֶךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה. אִין צָרִיךְ לְשַׁעֵר לְמַעַלָּה מִטַּלְפֵי הַחַיּוֹת. וְהַכֶּסֶף לְמַעַלָּה מִכֶּלֶם. וְרֵאוּ כַּמָּה חַבְּבִיתִי אֶתְכֶם שֶׁהִנַּחְתִּי אֶת הַכֹּל וְאֲמַרְתִּי לְכֶם, וְעָשִׂיתָ יְרִיעַת עֲזִים, עָשֵׂה לִי יְרִיעוֹת עֲזִים וְאָבֵא לְשִׁכְּן אֶצְלָכֶם. לֹאֵהֵל, אֲנִי עָשִׂיתִי לְכֶם עֲנָנִים שֶׁיְהוּ מְגַנְּיִם עֲלֵיכֶם כְּאֵהֵל, דְּכַתִּיב: פָּרַשׁ עֲנָן לְמִסְךָ [\(תהלים קח, לט\)](#), וְאִף אִם עָשׂוּ מִסְךָ לְפִתַח הָאֵהֵל. אֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵלוּ הָיוּ הָאֲמוֹת יוֹדְעִים מַה הָיָה הַמִּשְׁכָּן וְהַמִּקְדָּשׁ יָפִים לָהֶם, בְּאֵהֵלוֹת וְקִסְטָרִיוֹת הָיוּ מְקִיפִין אוֹתוֹן לְשִׁמְרוֹן. לָמָּה? שְׁעַד שֶׁלֹּא הוּקָם הַמִּשְׁכָּן, הָיָה הַדְּבֹר יוֹצֵא וְנִכְנָס לְתוֹךְ בְּתִיָּהֶם שֶׁל אֲמוֹת הָעוֹלָם וְהוּ נִתְרָזוּ. מִנֵּיין? שְׁכָךְ כְּתִיב: כִּי מִי כָל בֶּשֶׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כְּמִנּוּ וַיְחִי [\(דברים ה, כג\)](#). אַתָּה הָיִיתָ שׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ וְחִיִּיתָ, אֲבָל הָאֲמוֹת שׁוֹמְעִים וְנִתְרָזִים בְּתוֹךְ אֱהֵלֵיהֶם וּמִתִּים. וְלֹא תֵאמַר בְּמִשְׁכָּן, אֶלָּא בְּבֵית הַזֶּה יָפָה לָהֶם. מִנֵּיין? שְׁכֹן שְׁלֹמֹה הָיָה סוֹדֵר בְּתַפְלָתוֹ וְאוֹמַר [\(מלכים א, ח, מא\)](#): וְגַם אֶל הַנְּכָרִי אֲשֶׁר לֹא מִעַמְךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֹךְ, כִּי יִשְׁמַעוּן אֶת שְׁמֹךְ הַגָּדוֹל וְאֶת יְדָךְ הַחֲזָקָה וְזָרְעָךְ הַנְּטוּיָה וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל הַבַּיִת הַזֶּה, אַתָּה תִשְׁמַע הַשְּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבִתָּךְ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנְּכָרִי, לְמַעַן יִדְעוּן כָּל עַמֵּי הָאֶרֶץ אֶת שְׁמֹךְ לְיִרְאָה אֶתְךָ כְּעַמְךָ יִשְׂרָאֵל וְלִדְעַת כִּי שְׁמֹךְ נִקְרָא עַל הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בְּנִיתִי. [\(מלכים א, ח, מא-מג\)](#). אֲבָל יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ בְּבֵית הַזֶּה, וְנִתְּתָ לָאִישׁ כְּכֹל דְרָכָיו אֲשֶׁר תִּדְעַת אֶת לְבָבוֹ כִּי אַתָּה יִדְעָתָ לְבַדָּךְ אֶת לְבַב כָּל בְּנֵי הָאָדָם [\(מלכים א, ח, לוט\)](#). אִם הוּא תוֹבֵעַ בָּנִים, וְאַתָּה יוֹדַע שֶׁיְהִיוּ מְכַעֲסִין לְפָנֶיךָ, אֵל תִּתֵּן לוֹ. וְכֵן אִם תִּבְעַ נְכָסִים וְאַתָּה יוֹדַע שֶׁעֲתִיד לְבַעֵט בָּהֶן, אֵל תִּתֵּן לוֹ. אֲבָל נְכָרִי, וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנְּכָרִי, לְמַעַן יִדְעוּ וְגוֹ'. אֲבָל יִשְׂרָאֵל מְפִירִין שְׁמֹךְ וְכְבוֹדְךָ, וְאַתָּה צוֹפֵה

מראש מה יהיה בסוף, כי אתה ה' כְּאֲשֶׁר חִפְצָתָ עֲשִׂיתָ [\(יונה א. יד\)](#). ולא תאמר בית המקדש היה יפה להם, אלא אפלו ישראל שאפולי הם, לא היה מטר יורד לעולם ולא השמש זורחת, שבזכותו הקדוש ברוך הוא מזריח בעולם הזה. ולעתיד לבא אמות העולם רואים היאך הקדוש ברוך הוא מתדבק עם ישראל, והם באים להדבק בהם, שְׁנֵאָמַר: גִּלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם [\(זכריה ח. כט\)](#). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן: עַד שֶׁלֹּא נִבְנְהָ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל תְּרוּנוֹס שֶׁל שְׁתֵּי רַגְלִים. מִשְׁנִבְנָהּ, נִתְבַּסַּס הָעוֹלָם וְעָמַד בְּיָשׁוּבוֹ. מִנֵּינִי? שֶׁכֵּן הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְגַד הַנְּבִיא שִׁיאֵמַר לְדוֹד: לָךְ וְאִמְרָתְךָ אֶל עַבְדִּי אֶל דָּוִד כֹּה אָמַר ה', הַאֲתָה תִבְנֶה לִּי בֵּית לְשִׁבְתִּי [\(ש"ב ז. ה\)](#). וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: לֹא אֲתָה תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם בְּךָ הֵיכָל מִחֻלְצִיךָ הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לְשָׁמַי [\(מלכים א. ח. יט\)](#). וְאֵלּוּ אֲתָה בּוֹנֶה, שְׁנֵאָמַר: וְשִׁמְתִּי מְקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וְנִטְעַתִּיו וְשָׁכַן תִּחְתָּיו [\(ש"ב ז. ט\)](#). וְנִטְעַתִּים אִין כְּתִיב כָּאֵן אֵלּא וְנִטְעַתִּיו לְעוֹלָם, שֶׁהָעוֹלָם יִהְיֶה מִתְבַּסַּס. עַד שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל תְּרוּנוֹס שֶׁל שְׁתֵּי רַגְלִים, מִשְׁנִבְנָהּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִתְבַּסַּס הָעוֹלָם. וְלֹא תֵאֵמַר שֶׁבְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ נִתְבַּסַּס הָעוֹלָם, אֵלּא אִף הַמְּשָׁכָן הָיָה יָפָה לְאֲמוֹת הָעוֹלָם. לָמָּה? שֶׁעַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמְּשָׁכָן, הָיוּ אֲמוֹת הָעוֹלָם שׁוֹמְעִין קוֹל הַדְּבִיר וְנִתְרָזִין לְתוֹךְ אֹהֲלֵיהֶם. לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה: עֲשׂוּ לִי מְשָׁכָן שֶׁאֶהְיֶה מְדַבֵּר עִמָּךְ בְּתוֹכוֹ, וְלֹא עוֹד אֵלּא שֶׁאֲנִי מִתְאַוֶּה לְשָׁכַן אִצְלָךְ בְּנִי. כֵּינּוּן שֶׁשָׁמְעוּ מִלְּאֲכֵי הַשָּׁרֵת כֶּךָ, הִתְחִילוּ אוֹמְרִים: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, לָמָּה אֲתָה מְנִיחַ לְעֲלוּיָנִים וְיורֵד לְתַחְתּוֹנִים, ה' אֲדִינֵנוּ מֶה אֲדִיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּבְנֶה הוֹדָד עַל הַשָּׁמַיִם [\(תהלים ח. ב\)](#), כֶּךָ הוּא שֶׁבָחְךָ שִׁתְהֵא בַשָּׁמַיִם. אָמַר לָהֶן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: חֵיכֶם, שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְתֶּם לִּי. אָמַר חֲבִיקוּק: אֵלּוּךְ מִתִּימָן יָבֹא וְקָדוּשׁ מֵהַר פֶּאֶרֹן סָלָה, כֶּסֶה שָׁמַיִם הוֹדוּ וַתְּהַלְתּוּ מְלֶאכֶה הָאָרֶץ [\(חבקוק ג. א\)](#). בְּתַחֲלָה כֶּסֶה שָׁמַיִם הוֹדוּ, וְאַחֵר כֶּךָ וַתְּהַלְתּוּ מְלֶאכֶה הָאָרֶץ. אָמַר לָהֶם דָּוִד: שׁוֹחֵק הוּא עֲלִיכֶם, הוֹדוּ נוֹתֵן עַל הָאָרֶץ, שְׁנֵאָמַר: יִהְלְלוּ אֶת שֵׁם ה', כִּי נִשְׁגָּב שָׁמוֹ לְבַדּוֹ, הוֹדוּ עַל אָרֶץ [\(תהלים קמח. ג\)](#), וְאַחֵר כֶּךָ עַל שָׁמַיִם. אָמַר לָהֶם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: וּמָה אַתֶּם תִּימְהִים עַל זֶה, רְאוּ מֶה אֲנִי מַחְבֵּב אֶת הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁאֲנִי יוֹרֵד וְשׁוֹכֵן בְּתוֹךְ יְרִיעוֹת עֲזִים, שְׁנֵאָמַר: וְעֲשִׂיתָ יְרִיעַת עֲזִים. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמָיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲזִיהַ טְהוֹרָה גְדוֹלָה הִיְתָה בַּמִּדְבָּר וּמִמֶּנָּה עָשׂוּ יְרִיעוֹת. וְרַבִּי נַחֲמָיָה אָמַר: מַעֲשֶׂה נְסִים הִיְתָה וּלְשַׁעָה נִבְרָאת וְנִגְנְנָה. תִּדַּע לָךְ, שֶׁכְּתוּב וְעֲשִׂיתָ יְרִיעַת עֲזִים אֶרֶץ הַיְרִיעָה הָאֲחֵת שְׁלֹשִׁים, מֵהֵיכָן אֲתָה מְבִיא יְרִיעוֹת שֶׁל שְׁלֹשִׁים אֲמָה. מִכָּאֵן אֲתָה לְמַד כְּדָבָרֵי רַבִּי נַחֲמָיָה. וְלֹא תֵאֵמַר בְּיְרִיעָה, אֵלּא אֲפֵלּוּ בְּקַרְשֵׁים הָיָה מַעֲשֶׂה נְסִים. וּמֵהֵיכָן הָיוּ הַקַּרְשִׁים? יַעֲקֹב אָבִינוּ נָטַע אוֹתָם בְּשַׁעָה שֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם. אָמַר לְבָנָיו: בְּנֵי, עֲתִידִים אַתֶּם לְהִגָּאֵל. מִכָּאֵן, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲתִיד לוֹמַר לְכֶם מִשְׁאַתֶּם נִגָּאֲלִין, שֶׁתַּעֲשׂוּ לוֹ אֶת הַמְּשָׁכָן, אֵלּא עָמְדוּ וְנָטְעוּ אֶרְזִים מַעֲכָשׁוּ, שֶׁבְּשַׁעָה שִׁיאֵמַר לְכֶם לַעֲשׂוֹת לוֹ אֶת הַמְּשָׁכָן, יִהְיוּ הָאֶרְזִים מְתַקְנִים לְכֶם. מִיָּד עָמְדוּ וְנָטְעוּ וְעָשׂוּ כֵּן. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבָרְכָה: וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכּוֹן בְּתוֹךְ הַקַּרְשִׁים, יָרַד בְּיַד יַעֲקֹב

אבינו למצרים, שהיה קשה שישמש מן הקצה אל הקצה. ולא עוד אלא שאותן הארזים היו אומרים שירה לפני הקדוש ברוך הוא. היאך שירה אומרים? שנאמר: אז ירננו עצי היער מלפני ה'. ואין אז אלא שירה, שנאמר: אז ישיר משה [\(שמות טו, א\)](#). ואימתו? כשנעשה מהן המשכן. כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה על המשכן, אמר לו: ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים למדים [\(שמות כו, טו\)](#). ועשית קרשים לא נאמר, אלא ועשית את הקרשים, אותו שהתקין להן יעקב אביהם. למדים, אותו שהעמדו קדם לכן. אמר רבי שמואל בר נחמן: עשרים וארבעה מיני ארזים היו, ומכלם לא נבחר אלא שבעה, שנאמר: אותו במדבר ארז שטה והדס ועץ שמו, אשים בערבה ברוש תדקה ותאשור יחדו [\(ישעיה מא, יט\)](#). ברוש, אלטין. תדקה, איספו נרמוז. תאשור, פקסינון. ונקרא תאשור, שהוא מאשר מכל מיני ארזים. ומכלם לא נבחר אלא השטה בלבד, שנאמר: עצי שטים. למה קורא אותם עצי שטים? כדי לרפאת מה שעתידין לעשות בשטים, שנאמר: וישב ישראל בשטים [\(במדבר כה, א\)](#). ולא תאמר בארון שעשה משה, אלא אפלו כל ארון שישאל עושו, צריכין לתן ארז של שטה בו. דבר אחר, חטאו בשטים, ולקו בשטים, ומתרפאין בשטים. חטאו בשטים, שנאמר: וישב ישראל בשטים. לקו בשטים, שנאמר: ויהיו המתים במגפה [\(במדבר כה, ט\)](#). ומתרפאין בשטים, שנאמר: עצי שטים. אתה מוצא שלא זזו משם עד שעמד פינחס והשיב את החמה, שנאמר: פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגו' [\(במדבר כה, א\)](#). אמר הקדוש ברוך הוא: לעולם הבא אני מרפא את השטים, שנאמר: והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב וכל אפיקי יהודה ילכו מים ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים [\(יואל ד, יח\)](#).

ועשית את המזבח עצי שטים. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: אמר להם

שיעשו מזבח העולה, שיהא מכפר על עונותיהם של בני, שכף התניתי עם אברהם אביהם, שאם יחטאו בניו, על ידי קרבנות אני מכפר להם, שנאמר: ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת [\(בראשית טו, ט\)](#). מהו מזבח? מי מחילה, ז' זכות, ב' ברכה, ח' חיים. העולה, בזכותה אתם מתעלן. וכן שלמה אומר: מי זאת עלה מן המדבר [\(שה"ש ג, ו\)](#). עצי שטים, בזכות אברהם שנאמר [\(בראשית יח, ח\)](#): והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו. שטים, הם עשו שטות והכעיסוני בעגל, ובואו עצי שטים ויכפרו על שטותן. דבר אחר, שטים, שי שלום, ט' טובה, י' ישועה, מי מחילה. חמש אמות ארכו וחמש אמות רחבו. הם קבלו את הלוחות שכתוב בהן עשרת דברות, חמשה על הלוח הזה וחמשה על הלוח הזה. ושלש אמות קמתו, כנגד שלשה גואליו, שנאמר: ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים [\(מכה ו, ד\)](#). ויעש קרנתיו על ארבע פנתיו [\(שמות לח, ב\)](#). לכפר על אמה שרוממתיה בארבע קרנות

בסיני. קָרוּ שְׁלָהוּ, שֶׁנֶאֱמַר: וַיָּרֶם קָרוּ לְעַמּוֹ (תהלים קמח, יד). קָרוּ תוֹרָה, קָרְנִים מִיָּדוֹ לֹו וְשֵׁם חֲבִיּוֹן עֵזוֹ (חבקוק ג, ד). וְקָרוּ כְּהֵנָה, שֶׁנֶאֱמַר: וַתָּרֶם כְּרָאִים קָרְנֵי (תהלים צב, יא). וְקָרוּ מַלְכוּת, שֶׁנֶאֱמַר: וּמִשָּׁה לֹא יָדַע כִּי קָרוּ עוֹר פָּנָיו (שמות לד, כט). וּכְתִיב: וַיְהִי בִישְׂרוֹן מֶלֶךְ וְגו' (דברים לג, ד).

יא וְצִפִּית אֲתוֹ נְחֻשֶׁת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שְׁלוֹם, אָמַר מֹשֶׁה לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, אֲמַרְתָּ לִּי לַעֲשֶׂת מִזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים וּלְצִפּוֹתוֹ נְחֻשֶׁת, וְאֲמַרְתָּ לִּי אֵשׁ תִּמִּיד תִּוְקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא ו, ט), אֵין הָאֵשׁ מַעֲבֵרַת אוֹתוֹ צְפוּי וְשׁוֹרְפַת אֶת הָעֵץ. אָמַר לֹו הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה: מִשָּׁה, הַמְדוּת הָאֵלוֹ הֵן אֲצִלְכֶם, שָׁמָא אֲצִלִּי. הַסְתַּפַּל בַּמְלָאכִים שֶׁהֵן אֵשׁ לוֹהֵט, וְכַמָּה אוֹצְרוֹת שֶׁלֶג וּבָרַד יֵשׁ לִי, שֶׁנֶאֱמַר: הַבָּאת אֶל אֲצְרוֹת שֶׁלֶג וְאוֹצְרוֹת בָּרַד תִּרְאֶה (איוב לח, כב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הַמְקַרָּה בַּמִּים עֲלִיּוֹתָיו (תהלים קד, ט). וְאֵין הַמִּים מְכַבִּים אֶת הָאֵשׁ, וְלֹא הָאֵשׁ שׁוֹרְפַת הַמִּים. וְכֵן הַחַיּוֹת שֶׁל אֵשׁ וְהַרְקִיעַ שֶׁעַל רֹאשׁוֹ מִן הַמִּים, שֶׁנֶאֱמַר: וַדְּמוּת הַחַיּוֹת מִרְאִיָּהֶם כְּגַחְלֵי אֵשׁ בְּעֵרוֹת כְּמִרְאֶה הַלַּפְדִּים הִיא מִתְהַלְכֶת בֵּין הַחַיּוֹת (יחזקאל א, יט). וּכְתִיב: וַדְּמוּת עַל רֹאשֵׁי הַחַיָּה רְקִיעַ כְּעֵין הַקָּרַח הַנוֹרָא נְטוּי עַל רֹאשֵׁיהֶם מְלֻמְעָלָה (יחזקאל א, כב). וְהֵן עוֹמְדוֹת טְעוּנוֹת כָּל אוֹתוֹ אוֹנְקוֹס שֶׁל מִים, שֶׁעֲבִיו שֶׁל רְקִיעַ מִהַלְדָּ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְאַף הֵן אוֹנְקוֹס גְּדוֹל שֶׁל אֵשׁ וְהֵן עוֹמְדוֹת מִן רְקִיעַ לְרְקִיעַ, וּבֵין רְקִיעַ לְרְקִיעַ מִהַלְדָּ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֲלָבוֹ בְּשֵׁם רַבִּי אֲבָא: אֵף טַלְפֵי הַחַיּוֹת מִהַלְדָּ אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וְכֻלָּם טְעוּנוֹת אֵשׁ בְּרְקִיעַ שֶׁכֻּלוּ מִים, וְאֵין הָאֵשׁ שׁוֹרְפַת הַמִּים, וְאֵין הַמִּים מְכַבִּין אֶת הָאֵשׁ. לָמָּה? עוֹשָׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. וּמִפְּנֵי שֶׁאֲמַרְתִּי לָךְ אֵשׁ תִּמִּיד תִּוְקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא ו, ט), אֲתָה מִתִּירָא שְׁלֵא יִשְׂרְפוּ הָעֵצִים. מִתִּים נִכְנָסִים לְפָנָי וְיוֹצְאִים חַיִּים, זֶה מִטָּה אֲהֲרֹן, שֶׁנֶאֱמַר: וַיְהִי מִמִּחְרַת וַיָּבֵא מִשָּׁה אֶל אֶהֱל הָעֵדוּת וְהִנֵּה פָּרַח מִטָּה אֲהֲרֹן לְבֵית לְוִי וַיֵּצֵא פָּרַח וַיֵּצֵץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׁקָדִים (במדבר יז, כג). אֲרָזִים שֶׁשָּׁלַח חִירָם מֶלֶךְ צוּר לְשַׁלְמָה לְמַלְאכָת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִרְיָחוּ בְחִיּוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהִרְטִיבוּ. אָמַר רַבִּי לְוִי: כְּשֶׁהֲכַנִּיס שְׁלֹמֹה אֶת הָאֲרוֹן לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, הִרְטִיבוּ כָּל הָעֵצִים וְהָאֲרָזִים שֶׁהָיוּ שָׁם וְעָשׂוּ פְרוֹת, שֶׁנֶאֱמַר: שְׁתוּלִים בְּבֵית ה' בְּחִצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יִפְרִיחוּ (תהלים צב, יד). וְהָיוּ הוֹלְכִין וְעוֹשִׂין פְרוֹת, וּמֵהֶם הִיְתָה פְרֻנְסָה גְדוֹלָה לְפָרְחֵי כְּהֵנָה, עַד שֶׁעֲמַד מִנְשָׂה וְהַכְּנִיס אֶת הַצֶּלֶם בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, וְנִסְתַּלְקָה הַשְּׂכִינָה, וַיָּבִשׁוּ הַפְרוֹת, שֶׁנֶאֱמַר: וּפְרַח לְבַנּוֹן אֲמַלְל (נחום א, ד) וְכֵאן הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְמִשָּׁה: בְּדִים שֶׁעָשִׂיתָ לְאֲרוֹן, עֲתִידִין לְהָאֲרִיף אַחַר שְׁמוֹנִים וָאַרְבַּע שָׁנָה, שֶׁנֶאֱמַר: וַיֵּאָרְכוּ הַבְּדִים וַיִּרְאוּ רֹאשֵׁי הַבְּדִים מִן הַקָּדָשׁ (מלכים א, ח). מִתִּים נִכְנָסִין לְפָנָי יוֹצְאִין חַיִּים, וְאֵת מִתִּירָא שְׁלֵא יִשְׂרְפוּ הָעֵצִים שֶׁבַּמִּזְבֵּחַ הֵן עֲשׂוּיִין לְכַבוּדִי. מִי צָוָה הָאֵשׁ לְשָׂרְף? לְמַד מִמֶּךָ, כְּשֶׁהִייתָ נִכְנָס לְתוֹךְ מַחְצוֹת שֶׁל אֵשׁ וּמִהַלְדָּ בֵּין הַגְּדוּדִים, הִנֵּה לָךְ

לשרף. ועוד, שהיית בא אצלי, שנאמר: ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים (שמות כ, יח). ואני אש אוכלת, שנאמר: כי ה' אלהיך אש אכלה (דברים ד, כד), ראוי שתהא נכונה. ולמה כן? שהיית עולה לכבודי. ואף מזבח העולה אף על פי שכתוב בו אש תמיד תוקד על המזבח (ויקרא ו, ו), לא הנחשת עתיד לבער ולא העצים נשרפין. ואם תאמר, שהיה צפוי הנחשת עבה. אומר רבי נחמיה: עבי דינר היה מצפה. אומר רבי פינחס בן חמא: את סבור שמא האש יורדת מלמעלן לשעה שהיתה לפיך לא היה נזוק. אש המזבח יתרה שלא היתה זזה הימנו לא ביום ולא בלילה, שנאמר: אש תמיד תוקד על המזבח (ויקרא ו, ו). ולמה היה צפוי נחשת? לכפר על מצח הנחשת, שנאמר: וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה (ישעיה מח, ד). את מוצא מזבח שעשה משה, היה חביב לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממזבח העולה, שעשה שלמה. תדע לך, שבשעה שבנה שלמה בית המקדש, בנה מזבח העולה, שנאמר: ואז יעלה שלמה, אסף עלות יעלה שלמה על המזבח ההוא (מלכים א ג, ד). ולפי שהיה יודע שמזבח הנחשת שעשה משה היה חביב לפני הקדוש ברוך הוא, הוציא שם המזבח שבנה מזבח הנחשת, שנאמר: ויעש את מזבח הנחשת עשירים אמה (דה"ב ד, א). ראה מה חביב היה מזבח הנחשת שעשה משה. אומר הקדוש ברוך הוא: בזכות המזבח שהאש בוערת בו ביום ובלילה, אני נפרע מן מלכות אדום באש ויתהא נשרפת ביום ובלילה, שנאמר: לילה ויוםם לא תכבה, לעולם יעלה עשנה, מדור לדור תחרב, לנצח נצחים אין עבר בה (ישעיה לד, י).

פרשת תצוה

א ילמדנו רבנו, קטן לכמה נמול? כך שנו רבותינו: קטן נמול לשמונה. מה טעם? כשם שנמול יצחק אבינו. אומר רבי שמעון בר יוחאי: בא וראה, שאין חביב לפני האדם יותר מבנו, והוא מל אותו. וכל כך למה? אומר רב נחמן בר שמואל: כדי לעשות רצון בוראו. והוא רואה בנו שופך דם ממילתו, ומקבל עליו בשמחה. אומר רבי חנינא: ולא עוד אלא שהוא מוציא הוצאות ועושה אותו היום של שמחה, מה שלא נצטווה. הוא שהכתוב אומר: ואני תמיד איחל והוספתי על כל

תהלתך [\(תהלים עא, יד\)](#). ולא עוד אלא אדם הולך וְלוֹה וּמְשַׁכֵּן עֲצָמוֹ וּמְשַׁמַּח אוֹתוֹ הַיּוֹם. אָמַר רַבִּי יוֹדֵן: אֵימְתִי הֵבֵן חָבִיב עַל אָבִיו? כְּשֶׁמִּתְחִיל לְהִשְׁיחַ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הֵבֵן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם אִם יָלַד שְׁעָשׂוּעִים [\(ירמיה לא, ט\)](#). מֵהוּ יָלַד שְׁעָשׂוּעִים? כָּבוֹ שְׁלֹשׁ כָּבוֹן אַרְבַּע שֶׁהוּא מִתְחִיל לְהִשְׁיחַ וּמְשַׁתְּעֵשֶׁע לְאָבִיו. וְאָמַר רַבִּי בִּיסְנָה, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בְּנִי, עָשׂוּ לִי כְּשֵׁם שְׁעָשִׂיתִי לָכֶם. הֵאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר, אִף אַתֶּם הָיִו מִקְרִיבֵינוּ לְפָנַי, אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֶּקֶר וְגו' [\(במדבר כח, ד\)](#). וְאַרְחֻצְךָ בַּמַּיִם [\(יחזקאל טז, ט\)](#), וְאִף אַתֶּם עָשׂוּ לִי כִּיֹּר [\(יחזקאל לא, יח\)](#). וְאַסְכֹּךְ בְּשֶׁמֶן [\(יחזקאל לא, יח\)](#), וְכַנְגְּדוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה [\(יחזקאל ל, ג\)](#). וְאַלְבִּשְׁךָ רִקְמָה [\(יחזקאל ל, ט\)](#), וְכַנְגְּדוֹ מַעֲשֶׂה רוֹקֵם [\(יחזקאל כו, לו\)](#). וְאַנְעִלְךָ תַּחֲשׁ [\(יחזקאל כו, לו\)](#), וְכַנְגְּדוֹ עוֹרוֹת תַּחֲשִׂים. וְאַחֲבִשְׁךָ בְּשֵׁשׁ [\(יחזקאל כו, לו\)](#), וְכַנְגְּדוֹ שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר [\(יחזקאל כו, א\)](#). וְאַכְסֹף מְשִׁי [\(יחזקאל כו, א\)](#), אֵלוֹ עֲנִי הַכְּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָמִישׁ עַמּוּד הָעָנָן [\(שמות יג, כב\)](#), וְכַנְגְּדוֹ יְרִיעוֹת עֲזִים. וְאַעֲדֶךָ עָדִי [\(יחזקאל טז, יא\)](#), זֹו פּוֹרְפִינָה, וְכַנְגְּדוֹ אֲרוֹן וְזָרוֹ [\(יחזקאל כה, יא\)](#) וְאַתָּן נָנִים [\(יחזקאל כה, יב\)](#), וְכַנְגְּדוֹ חַח וְנָנִים. [\(יחזקאל לה, כב\)](#). וְעֵטְרַת תַּפְאֶרֶת בְּרֵאשִׁיךָ [\(יחזקאל לה, כב\)](#), וְכַנְגְּדוֹ כַּפְּרֵת [\(יחזקאל כה, יז\)](#). עַל הָאֲרוֹן וְזָר זָהָב [\(יחזקאל כה, יט\)](#). הַנְּנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם [\(שמות טז, ד\)](#), וְכַנְגְּדוֹ לֶחֶם הַפְּנִים [\(שמות כב, ט\)](#). וְהִ' הִלֵּךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם וְגו' [\(שמות יג, כא\)](#), וְכַנְגְּדוֹ צוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַעֲלֹת גֵּר תַּמִּיד.

ב וְאַתָּה תִּצְוֶה. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: תִּקְרָא וְאֲנֹכִי אֶעֱנֶךָ לְמַעֲשֶׂה יְדִידֶךָ תִּכְסֹּף [\(איוב](#)

[יד, ט\)](#). אָמַרְהָ כְּנִסְתָּ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, תִּקְרָא וְאֲנֹכִי אֶעֱנֶה. כָּל מֵה שֶׁאַתָּה גּוֹזֵר, אֲנִי מְקַיְמָה, אֲלֵא לְמַעֲשֶׂה יְדִידֶךָ תִּכְסֹּף. יֵשׁ אָדָם מִתְאַוֶּה לְמַעֲשֶׂה יְדִיו. וְאִין תִּכְסֹּף אֲלֵא לְשׁוֹן תַּאֲוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה הִלֵּךְ הִלַּכְתָּ כִּי נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה וְגו' [\(בראשית לא, ט\)](#). הָיִי, לְמַעֲשֶׂה יְדִידֶךָ תִּכְסֹּף. שֶׁאַתָּה מִתְאַוֶּה לְמַעֲשֶׂה יְדִידֶךָ. אַתָּה סוֹבֵל אֶת כָּל הָעוֹלָם, דְּכַתִּיב: אֲנִי עָשִׂיתִי וְאֲנִי אֶשָּׂא וְאֲנִי אֶסְבֵּל [\(ישעיהו מו, ד\)](#). וְאַתָּה מְצַוֶּה אֶת בְּנֵי קֹהֵל לְהִיּוֹת נוֹשְׂאֵין כְּבוֹדֶךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי קֹהֵל לֹא נָתַן כִּי עֲבַדְתָּ הַקְּדוֹשׁ עֲלֵיהֶם [\(במדבר ז, ט\)](#). הָיִי, לְמַעֲשֶׂה יְדִידֶךָ תִּכְסֹּף. אַתָּה זֵן אֶת כָּל הָעוֹלָם, וְאַתָּה מְצַוֶּה אוֹתוֹן לְהַקְרִיב אֶת קֶרְבְּנֵי לַחֲמִי [\(במדבר כח, ב\)](#). אַתָּה מֵאִיר לְכָל הָעוֹלָם, וְאַתָּה מְצַוֶּה לְהַעֲלֹת גֵּר תַּמִּיד, אָנוּ בְּאוֹרֶךְ נְרָאָה אֹר, וְאַתָּה אוֹמֵר לְהַדְלִיק גֵּרוֹת. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: חָבִיב עָלֵי גֵרוֹת שֶׁאַהֲרֹן מְדַלֵּק, מִן הַמְּאוֹרוֹת שֶׁקִּבְעַתִּי בְּשָׂמִים. לְמָה? שֶׁבְשָׂעָה שֶׁהַקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא הַקְרִיב שְׁבֵט לֹוי, הָיָה אַהֲרֹן נִפְשׁוֹ עֲגוּמָה, אָמַר: כָּל הַנְּשִׂאִים הַקְרִיבוּ בְּחֻנְפַת הַמִּזְבֵּחַ, וְאֲנִי לֹא הָיָה לִי חֶלֶק בְּקֶרְבָּנוֹת. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: חֲנִיף, כָּל הַשְּׁבָטִים הַקְרִיבוּ חֲנֻכָּה אַחַת, וְאַתָּה לְעֲצָמְךָ תַּעֲשֶׂה חֲנֻכָּה, מֵחוּץ לְפִרְכַּת הָעֵדוּת בְּאֶהֱל מוֹעֵד יַעֲרֶךְ אֶתוֹ אַהֲרֹן וּבְנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: תִּצְוֶה עֲנׁוּיִם שֶׁמֵּעֲתָה ה' [\(תהלים ג, יז\)](#). לְכֹךְ אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה: וְאַתָּה תִּצְוֶה, וְכַתִּיב יַעֲרֶךְ אֶתוֹ

אהרו וּבְנֵיו, אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמוֹשֶׁה: צוֹ אֶת בְּנֵי שְׂיָהוּ מִבְּיַאֵין שְׁמוֹן זֵית, כַּדִּי שְׂיָהָא אַהְרוֹן מִדְּלִיק לְפָנָיו.

ג וְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. מֵה מְנוּחָה שְׂאִינָה לְאַכִּילָה, טְעוּנָה שְׁמוֹן זֵית זָךְ. מְנַחוֹת שְׁהוֹן לְאַכִּילָה, אֵינוֹ דִּין שְׂיָהִיו טְעוּנָיו שְׁמוֹן זֵית זָךְ. תִּלְמוּד לומר: זָךְ כְּתִית לְמֵאוֹר, וְלֹא זָךְ כְּתִית לְמְנַחוֹת. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא סָגֵן הַכְּהֻנִּים: אֲנִי הָיִיתִי מְשַׁמֵּשׁ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּמַעֲשֵׂה נְסִים הָיָה בְּמְנוּחָה. מִשְׁהִיו מִדְּלִיקוֹן אוֹתָהּ מֵרֵאשׁ הַשָּׁנָה, לֹא הָיְתָה מִתְּכַבָּה עַד שָׁנָה אַחֲרָת. וּפְעַם אַחַת לֹא עָשׂוּ הַזֵּיתִים שְׁמוֹן, הִתְחִילוּ הַכְּהֻנִּים לְכַבּוֹת. וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא סָגֵן הַכְּהֻנִּים: אֲנִי הָיִיתִי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וּמַצָּאתִי מְנוּחָה דְּלִקָּה יוֹתֵר מִמָּה שְׁהִיְתָה דְּלִקָּה כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. רָאָה מַעֲשֵׂה נְסִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: כְּתִית לְמֵאוֹר וְלֹא לְמְנַחוֹת. וְלָמָּה כֵּן? אֵלֶּא כִּךָ אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: פְּעַם אַחַת בְּשָׁנָה יְהִיו מִדְּלִיקוֹן אֶת הַמְנוּחָה, לְפִיכָךְ יְהִיו מִדְּלִיקוֹן שְׁמוֹן זֵית זָךְ כְּתִית. אֲבָל לְמְנַחוֹת שְׁהִיו מְקַרְבִּין בְּכָל יוֹם, לֹא. לְכָךְ נֶאֱמַר בָּהּ שְׁמוֹן זֵית זָךְ כְּתִית. אָמְרוּ זְכוּרֹנִם לְבִרְכָּה: פִּינּוֹן שְׁהִיו מִדְּלִיקוֹן הַמְנוּחָה, כָּל חֶצֶר שְׁהִיְתָה בִירוּשָׁלַיִם, הָיְתָה מְשַׁתְּמֶשֶׁת לְאוּרָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיִּקְחוּ אֶלֶיךָ שְׁמוֹן זֵית זָךְ כְּתִית.

ד וְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֶלֶיךָ. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, בְּאוּרְךָ נִרְאָה אוֹר [\(תהלים ל, ט\)](#), וְאַתָּה מְצִוֶּה שְׁנַדְּלִיק לְפָנֶיךָ גְרוֹת. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: לְבֵית מֶלֶא פְּנִסָּא, אָמַר בַּעַל הַבַּיִת לְעַבְדּוֹ, הַדְּלִק לָנוּ בְּתוֹךְ הַחֶצֶר גְרוֹת. אָמַר לוֹ: כָּל הַבַּיִת מֶלֶא אוּרָה וְאַתָּה אוֹמֵר שְׁאַדְּלִיק בּוֹ גְרוֹת. אָמַר לוֹ: הַדְּלִק בְּשִׁבִיל הַעֲבָדִים, שְׂיָהוּ מְאִירִין לָהֶם. וְכִךָ הוּא אוֹמֵר: אֵל מוֹל פְּנֵי הַמְנוּחָה יֵאִירוּ שְׁבַעַת הַגְרוֹת [\(במדבר ת, ב\)](#). אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לֹא שְׂאֲנִי צְרִיךְ לְאוֹר בְּשֶׁר וְנִדְם הַזְהָרְתִּי אֶתְכֶם עַל הַגְרוֹת, אֵלֶּא שְׁתִּדְעוּ מֵה חֲבַתְכֶם לְפָנָיו. תִּדְעוּ, שְׁהִרִי כְּתִיב: וְלֹא יָכַל מוֹשֶׁה לְבוֹא אֶל אֱהֹל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֲנַן וַיִּכְבֹּד ה' מֶלֶא אֶת הַמִּשְׁכָּן [\(שמות מ, לה\)](#), וְהוּא אוֹמֵר שְׂיִדְלִיקוּ לְפָנָיו גְרוֹת. אֵלֶּא בְּשִׁבִיל חֲבַתְכֶם אֲמַרְתִּי לָכֶם. וַיִּקְחוּ אֶלֶיךָ, אָמַר לָהּ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמוֹשֶׁה: לֹא שְׂאֲנִי צְרִיךְ לְגַר אֵלֶּא וַיִּקְחוּ אֶלֶיךָ בְּשִׁבִילְךָ, שְׂאֲתָה רוּאָה לְהִיכּוֹן אֶתָּה נִכְנָס וַיּוֹצֵא. מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבַר דּוֹמָה? לְפַקֵּחַ וְסוּמָא שְׁהִיו מְהַלְכִין בְּדַרְךָ, הָיָה הַפְּקֵחַ סוּמָא אֶת הַסוּמָא. לְעַרְבֵי אָמַר הַפְּקֵחַ לְסוּמָא: צֵא וְהַדְּלִק לָנוּ הַנֵּר. אָמַר לוֹ: עַד עַכְשָׁיו אֶתָּה מְנַהֲיָנִי בְּאֶפֶל, וְאַפְלוּ עֲצָמֵי אֵינִי רוּאָה, וְאַתָּה אוֹמֵר לִי הַדְּלִק לִי הַנֵּר. הַפְּקֵחַ זֶה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁכַתּוֹב בּוֹ: עֵינֵי ה' הִמָּה מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ [\(זכריה ד, ט\)](#). וְהַסוּמָא, אֵלוּ יִשְׂרָאֵל שְׁכַתּוֹב בָּהֶם: נִגְשָׁשָׁה כְּעוֹרִים קִיר וְכֵאֵין עֵינִים נִגְשָׁשָׁה, כְּשִׁלְנוּ בְּצַהֲרִים כְּנִשְׁף בְּאֲשֻׁמָּנִים כְּמִתִּים [\(ישעיה](#)

[נט. ט.](#) וְהִיאָהּ הוּא צָרִיךְ לָנוּ. אָמַר דָּוִד: ה' אֹרֵי וַיִּשְׁעֵי מִמֵּי אֵירָא וְגו' [\(תהלים כז, א\)](#). אֵימָתִי אָמַר דָּוִד פָּסוּק זֶה? בְּגִדוּד עֲמֶלֶק. לְפִי שְׁעֵשָׂה עִמָּם מִלְחָמָה בַּלְיָלָה וְהִרְגָם, שְׁנֵאמַר: וַיִּכֶם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב לְמַחְרָתָם [\(שׁוּ"א ל, יז\)](#). וַיְמִי הָיָה מְאִיר לָהֶם? זָקִים וּבָרְקִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן פְּדָת אֹמֵר: מְדַבֵּר בְּמִלְחָמוֹת הַמְצָרִים כְּשֶׁרָצוּ אַחַר יִשְׂרָאֵל. רָאָה מָה כְּתִיב שָׁם: וַיְהִי הָעֵנָן וְהַחֲשָׁךְ וַיִּצָּר אֶת הַלְיָלָה [\(שְׁמוֹת יד, כ\)](#). אָמַר רַבִּי אוֹשְׁעִיָּה: כְּשֶׁרָאוּ יִשְׂרָאֵל כָּךְ, אָמְרוּ: ה' אֹרֵי וַיִּשְׁעֵי מִמֵּי אֵירָא. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אִם תִּדְּלִיקוּ לִפְנֵי גֵרוֹת, אֲנִי מְאִיר לָכֶם מִן הַמְּאֹר הַגָּדוֹל לְעֵתִיד לְבָא, שְׁנֵאמַר: וְהָיָה לָךְ ה' לְאֹר עוֹלָם וְאֵלֶיךָ לְתַפְאֲרָתְךָ [\(ישעיה ס, ט\)](#).

ה וְאֵתָהּ תִּצְוָהּ. זֶה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: הֲנֵךְ יָפָה רַעֲיָתִי הֲנֵךְ יָפָה [\(שׁוּ"א א, טו, ד, א\)](#),

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: לֹא הָיָה כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ פְּדָאֵי כְּיוֹם שְׁנַתָּן בּוֹ שִׁיר הַשִּׁירִים לְיִשְׂרָאֵל, שְׁכָל הַכְּתוּבִים קִדְשׁ וְשִׁיר הַשִּׁירִים קִדְשׁ קִדְשִׁים. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה: מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוּמָה? לְמַלְךְ שֶׁנִּטַּל סָאָה שֶׁל חֲטִים וּנְתַנָּה לְנַחְתוֹם וְאָמַר לוֹ: הוֹצֵא מִמֶּנּוּ כָּךְ וְכָךְ סִלַּת, כָּךְ וְכָךְ סַבִּין, כָּךְ וְכָךְ מֶרְסוֹ, וְסִלִּית לִי מִתּוֹכָהּ גְּלַסְקָה אַחַת יָפָה מְנַפָּה וּמַעֲלָה. כָּךְ כָּל הַכְּתוּבִים קִדְשׁ וְשִׁיר הַשִּׁירִים קִדְשׁ קִדְשִׁים. רָאָה מָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַלֵּס לְיִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ. הֲנֵךְ יָפָה רַעֲיָתִי, הֲנֵךְ יָפָה. הֲנֵךְ יָפָה בְּמַעֲשֵׂיךָ, הֲנֵךְ יָפָה בְּאֲבוֹתֶיךָ. הֲנֵךְ יָפָה בְּבֵיתֶךָ, הֲנֵךְ יָפָה בְּשָׂדֶה, בְּבֵיתֶךָ, בְּמִזְבְּחֶךָ, וּכְתַבְתָּם עַל מִזְבְּחוֹת בֵּיתֶךָ [\(דְּבָרִים ה, ט\)](#). בְּשָׂדֶה, בְּתֵרוֹמוֹת וּבְמַעֲשָׂרוֹת בְּלֶקֶט בְּשִׂכְחָה וּפְאָה. הֲנֵךְ יָפָה בְּבֵיתֶךָ, הֲנֵךְ יָפָה בְּגַג, שְׁנֵאמַר: כִּי תִבְנֶה בַּיִת חֲדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקָה לְגַגְךָ [\(דְּבָרִים כב, ח\)](#). הֲנֵךְ יָפָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, הֲנֵךְ יָפָה בְּעוֹלָם הַבָּא. הֲנֵךְ יָפָה רַעֲיָתִי, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן פִּזִּי: הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַלְסָה בְּלִשׁוֹן כְּפוֹל, וְהִיא מְקַלְסָתוֹ בְּלִשׁוֹן פְּשוּט. לָמָּה מְקַלְסָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּלִשׁוֹן כְּפוֹל? שְׂאֵם אֵינָה עוֹשָׂה רְצוֹנוֹ, יָכוֹל הוּא לְהַמִּירָהּ בְּאַחֲרָתָהּ. וְהִיא מְקַלְסָתוֹ בְּלִשׁוֹן פְּשוּט, לְפִי שְׂאֵינָה יְכוֹלָה לְהַמִּירוֹ בְּאַחַר. הֲוִי, הֲנֵךְ יָפָה דוֹדֵי אֵף גַּעִים [\(שׁוּ"א א, טז\)](#). לְפִיכָךְ, הֲנֵךְ יָפָה רַעֲיָתִי, הֲנֵךְ יָפָה בְּמָה בְּעֵינֶיךָ יוֹנִים אֵלּוּ סִנְהֶדְרִין שְׁנַמְשָׁלוּ כִּיּוֹנָה. עֵינֶיךָ יוֹנִים. מָה הָעֵינִים הִלְלוּ כָּל הַגּוֹף מֵהַלֵּךְ אַחַר הָעֵינִים, אֵף יִשְׂרָאֵל כָּלָם מֵהַלְכִין אַחַר סִנְהֶדְרִין עַל כָּל מָה שְׂאוֹמְרִין לָהֶם, עַל הַטְּמֵא טְמֵא וְעַל הַטְּהוֹר טְהוֹר. הֲוִי, עֵינֶיךָ יוֹנִים. דְּבָר אַחַר, מָה הַיּוֹנָה הִזּוּ כָּל אַחַת וְאַחַת מִכָּרְת חִלּוּנָה וְשׁוּבָכָה, כָּךְ יִשְׂרָאֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַתְּלִמִּידִים מְכִיר אֶת מְקוֹמוֹ. דְּבָר אַחַר, עֵינֶיךָ יוֹנִים, מָה הַיּוֹנָה הִזּוּ מִשְׁהִיא מִכָּרְת אֶת בֶּן זִוְגָה אֵינָה זְזָה מִמֶּנּוּ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל, מִשְׁהִפִּירוֹ לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹב אֵינָם זְזִים מִמֶּנּוּ וְאֵינָן מְנִיחִין אוֹתוֹ. דְּבָר אַחַר, מָה יוֹנָה זוֹ כָּל הָעוֹפוֹת כְּשֶׁהֵן נִשְׁחָטִין הֵן מִפְּרָכְסִין, אֲבָל הַיּוֹנָה הִזּוּ פּוֹשְׁטָת צוֹאֲרָה, כָּךְ אֵין אִמָּה בְּעוֹלָם נִהְרָגָת עַל קִדְשָׁת שְׁמוֹ וּמוֹסְרָת עֲצָמָה לְהַרְיָגָה אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר: כִּי עָלֶיךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם וְגו' [\(תהלים מד, כג\)](#). עֵינֶיךָ יוֹנִים. אָמַר רַבִּי יְצַחֲקִי: אָמַר לָהֶם

הקדוש ברוך הוא: דגמא שלך דומה ליונה, מי שמבקש לקח חטים מחברו, הוא אומר לו הראני דגמתו, אף אתה דגמא שלך דומה ליונה. כיצד? כשהיה נח בתבה, מה פתיב שם? וישלח את הערב ויצא ויצא (בראשית ת, ו), ואחר כך שלח את היונה, ותבא אליו היונה וגו' (בראשית ת, יא). אומר הקדוש ברוך הוא: מה היונה הביאה אוֹרָה לעולם, אף אתם שנמשלתם כיונה, הביאו שָׁמֶן זית והדליקו לפני את הַנֵּר, שְׁנֵאמֶר: ואתה תצנה ויקחו אליך שָׁמֶן.

וְאַתָּה תִּצְנֶנּוּ וְגוֹי. זה שאמר הכתוב: ראשך עליך כפרמל (שה"ש ו, ו). הרש

שבישראל שקול כאלהו, שְׁנֵאמֶר: ואלהו עָלָה אֶל ראש הפרמל (מלכים א ית, מב). ודלת ראשך כארגמן (שה"ש ו, ו), הדל שבישראל שקול כדניאל, דכתיב בה: והלבשו לדניאל ארגוןא וגו' (דניאל ה, כא). מִלֶּךְ אָסוּר בְּרִהָטִים (שה"ש ו, ו). אִמֵּר לָהֶן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: כְּבִיכּוֹל אֲנִי אָסוּר בְּשִׁבּוּעָה עִמָּכֶם. בְּזָכוֹת מָה? בְּזָכוֹת שְׁתִּי רִיצוֹת שָׂרַץ אֲבָרְהָם לִפְנֵי, שְׁנֵאמֶר: וְאֵל הַבָּקָר רָץ אֲבָרְהָם (בראשית יח, ז), וַיֵּרָא וַיִּרְץ לְקִרְאֲתֶם מִפְּתַח וְגוֹי' (בראשית יח, ב), הוּי, מִלֶּךְ אָסוּר בְּרִהָטִים. כְּדָרַשׁ רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא, מִלֶּךְ אָסוּר בְּרִהָטִים, זֶה יַעֲקֹב, שְׁכַתוֹב בּוֹ: בְּרִהָטִים בְּשִׁקְתוֹת הַמַּיִם (בראשית ג, לח). מִלֶּךְ אָסוּר בְּרִהָטִים. אִמֵּר לּוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁחָה: מִלֶּךְ עֲשֵׂתִיד. מַה מִּלֶּךְ עֲמוֹ עוֹשִׁין גְּזֵרְתוֹ, אִף אֲתָה גּוֹזֵר עֲלֵיהֶן וְהֵם עוֹשִׂים. שָׁמֶן זֵית זֶה פְּתִית לְמָאוֹר. לָמָּה לֹא שָׁמֶן אֲגוּזִים וְלֹא שָׁמֶן צְנוּנוֹת וְלֹא שָׁמֶן דָּגִים אוֹ שָׁאֵר שְׁמָנִים אֲלֵא שָׁמֶן שֶׁל זֵית? לָפִי שֶׁהַזֵּית סִימָן אוֹרָה לְעוֹלָם. וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ, אֲתָה הוּי נַעֲשֵׂה גִזְבָּר עַל הַדָּבָר. שָׁנָה רַבּוֹתֵינוּ שֶׁלְשָׁה זֵיתִים וּבָהֶן שֶׁלְשָׁה שְׁמָנִים. הַזֵּית הָרִאשׁוֹן מְגִרְגְרוֹ בְּרִאשׁ הַזֵּית, כּוֹנֵסוֹ לְבֵית הַבַּד, טוֹחֵנוּ בְּרַחֲמִים וְנוֹתְנוּ בְּכַלִּים, טוֹעֵנוּ בְּקוֹרָה וַיּוֹצֵא מִהֶן רִאשׁוֹן. פּוֹרְקוֹ וְטוֹעֵנוּ שְׁנֵי וַיּוֹצֵא מִהֶן שְׁנִי. חֲזַר טַחֵן וְטַעַן, יוֹצֵא מִהֶן שְׁלִישִׁי. רִאשׁוֹן לְמִנּוּרָה, וְשְׁנִי לְמִנְחוֹת. הַזֵּית הַשְּׁנִי מְגִרְגְרוֹ בְּרִאשׁ הַגַּג וְכוֹנֵסוֹ לְתוֹךְ בֵּית הַבַּד, טוֹחֵנוּ בְּרַחֲמִים וְנוֹתְנוּ בְּסִלְיוֹן, טוֹעֵנוּ בְּקוֹרָה, הַיּוֹצֵא מִהֶן רִאשׁוֹן. פּוֹרְקוֹ וְטוֹעֵנוּ שְׁנֵי, הַיּוֹצֵא מִהֶן שְׁלִישִׁי. הַרִאשׁוֹן לְמִנּוּרָה וְהַשְּׁנִי לְמִנְחוֹת. הַזֵּית הַשְּׁלִישִׁי, טוֹעֵנוּ לְתוֹךְ הַבַּיִת עַד שְׁיִלְקָה וּמַעֲלָהּ וּמִנְגְּבוּ בְּרִאשׁ הַגַּג וְכוֹתֵשׁ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַסֵּל. זֶה רִאשׁוֹן. טַעַן בְּקוֹרָה, זֶה שְׁנִי. חֲזַר וְטַעַן, זֶה שְׁלִישִׁי. הַרִאשׁוֹן לְמִנּוּרָה, וְהַשְּׁאָר לְמִנְחוֹת. הַרִאשׁוֹן שְׁבָרִאשׁוֹן, אֵין לְמַעֲלָה מִמֶּנּוּ. הַשְּׁנִי שְׁבָרִאשׁוֹן וְהַרִאשׁוֹן שְׁבִשְׁנִי, שְׁוִין. הַשְּׁלִישִׁי שְׁבִשְׁנִי וְהַשְּׁנִי שְׁבִשְׁלִישִׁי, שְׁוִין. הַשְּׁלִישִׁי שְׁבִשְׁלִישִׁי, אֵין לְמִטָּה הִימְנוּ. שָׁמֶן זֵית זֶה פְּתִית לְמָאוֹר. בְּנֵהג שְׁבַעֲוֹלָם, אָדָם אִם יְהִי לּוֹ שָׁמֶן רַע, הוּא מְדַלִּיקוֹ בְּנֵר, וְהִיפָה נוֹתֵן בְּתַבְשִׁיל. וּבִאֵהֶל מוֹעֵד וּבִמְקַדָּשׁ לֹא הָיוּ עוֹשִׂין כּוֹן, אֲלֵא זֶה פְּתִית לְמָאוֹר, וְהַשְּׁנִי לְמִנְחוֹת. אִמֵּר דָּוִד: כִּי אֲתָה תִּאִיר נְרִי (תהלים יח, כט). אִמֵּר רַבִּי בְּרַכְיָה בְּרַבִּי: תוֹלְדֵת הָאֵשׁ מְלַמְעֵלָן אֵין כַּח

בעין לראותו, שְׁנֵאָמַר: וְנִגַּה לְאֵשׁ וּמִן הָאֵשׁ יוֹצֵא בָרֶק [\(יחזקאל א. ג.\)](#), וּבָרֶק אֵין כַּח
בעין לראותו, וְהוּא צָרִיךְ לְאוֹרָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַה שְּׂיֵשׁ בְּתוֹךְ עֵינַיִךְ, אֵין אַתָּה
יכול לראות. הָעֵין הִזוּ לְבִנְיָה וְהַשְּׁחֹר בְּאֲמָצֵעַ, מֵהֵיכָן צָרִיךְ לְרֵאוֹת? לֹא מֵתוֹךְ
הַלְבָן. וְאֵינוּ רוֹאֶה אֶלָּא מֵתוֹךְ הַשְּׁחֹר. וְעַל אוֹר עֵינַיִךְ אֵין אַתָּה יְכוֹל לְעַמֵּד, וְאַתָּה
מִבְקָשׁ לְעַמֵּד עַל דְּרָכּוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. כָּל כֶּךָ לָמָּה? שְׂלֵא יִטְעֵךְ יִצְרָךְ לוֹמַר,
שֶׁהוּא צָרִיךְ לְאוֹרָךְ. אָמַר רַבִּי אֲבִיו הֲלוֹי בְּרַבִּי: אֶת מוֹצֵא כָּל מִי שֶׁמִּבְקָשׁ לְעֵשׂוֹת
לוֹ חֲלוֹנוֹת, עוֹשֶׂה אוֹתָן רְחִיבוֹת מִבְּפָנַיִם וְצָרוֹת מִבְּחוּץ, לָמָּה? שְׂיֵהוּ שׁוֹאֲבוֹת הָאוֹר.
אָבֵל חֲלוֹנוֹת שֶׁבִּמְקַדָּשׁ לֹא הָיוּ כֶּךָ, אֶלָּא רְחִיבוֹת מִבְּחוּץ וְצָרוֹת מִבְּפָנַיִם. לָמָּה?
שְׂיֵהָא הָאוֹר יוֹצֵא מִן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמֵאֵיר לְעוֹלָם. וְהָאוֹר יוֹצֵא מֵתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמֵאֵיר
לְעוֹלָם, וְהוּא צָרִיךְ לְגֵרוֹת. אֶלָּא לְזִכְרוֹתֵינוּ בְּגֵרוֹת. אָמַר דָּוִד: אוֹר זָרַע לְצַדִּיק
וּלְיִשְׂרָאֵל לֵב שִׂמְחָה [\(תהלים צז, יא\)](#).

באהל מוֹעֵד מַחוּץ לְפָרְכַת. שְׂלֵא יִטְעֵה אוֹתָךְ יִצְרָךְ לוֹמַר, שֶׁהוּא צָרִיךְ
לְאוֹרָה. לֹא הִיָּתָה הַמְּנוּרָה צָרִיכָה אֶלָּא לְהַנְתֵּן לְפָנַיִם מִן הַפָּרְכַת אֲצֵל הָאוֹר, וְהִיא
נְתוּנָה מִבְּחוּץ מִן הַפָּרְכַת, לְהוֹדִיעַךְ שְׂאֵינוּ צָרִיךְ לְאוֹרָה שֶׁל בֶּשֶׁר וְדָם. בְּנִהַג
שֶׁבְעוֹלָם, מְלַךְ בֶּשֶׁר וְדָם עוֹשֶׂה לוֹ מִטָּה וְשִׁלְחוֹ, נוֹתֵן אֶת הַמְּנוּרָה מִשְׂמָאלוֹ. אָבֵל
בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, הַמְּנוּרָה נְתוּנָה מִימֵינוּ שֶׁל שִׁלְחוֹ, שְׁנֵאָמַר: וְשִׂמְתָּ אֶת הַשִּׁלְחוֹן מַחוּץ
לְפָרְכַת, וְאֶת הַמְּנוּרָה נִכַח הַשִּׁלְחוֹן [\(שמות כו, לה\)](#), לְהוֹדִיעַךְ שְׂאֵינוּ צָרִיךְ לְאוֹרָה שְׂלָךְ,
אֶלָּא לְזִכְרוֹתָךְ לְהָאֵיר לָךְ לְעוֹלָם הַבָּא כְּשִׁיבּוֹא חֲשֵׁכָה לְאֲמוֹת הָעוֹלָם, שְׁנֵאָמַר: כִּי
הִנֵּה חֹשֶׁךְ יִכְסֶה אֶרֶץ וְעָרְפֶל לְאֲמִים וְעַלְיָךְ יִזְרַח ה' וּכְבוֹדוֹ עָלֶיךָ יֵרָאֶה [\(ישעיה ס, ב\)](#).

שמן זֵית זָךְ כְּתִית לְמָאוֹר. אֶת מוֹצֵא מִי שֶׁנִּתּוֹן בַּחֲשֵׁךְ, רוֹאֶה מַה שֶׁבָּאוֹר,
וּמִי שֶׁהוּא נְתוּן בָּאוֹר אֵינוּ רוֹאֶה מַה שֶׁבַּחֲשֵׁךְ. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רוֹאֶה מַה
שֶׁבַּחֲשֵׁךְ וּמַה שֶׁבָּאוֹר, שְׁנֵאָמַר: יָדַע מָה בַּחֲשׂוֹכָא וְגו' [\(דניאל ב, כב\)](#). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה
בְּרַבִּי אֶלְעָזָר: הַיּוֹם הַזֶּה נִתּוּן בְּתוֹךְ תִּיקוֹ. וּמִנֵּינוּ? שְׂכָן כְּתִיב: לְשִׁמְשׁ שֵׁם אֶהֱל בְּהֵם
[\(תהלים יט, ה\)](#). וּבְתַקוּפַת תַּמּוּז יוֹצֵא מֵתוֹךְ תִּיקוֹ בְּשִׁבִיל לְבַשֵּׁל אֶת הַפְּרוֹת, וְאֵין
הָעוֹלָם יְכוֹל לְעַמֵּד בּוֹ. לָמָּה? שְׂאוֹרוֹ קָשָׁה. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: וּבָאוֹר בְּרִיּוּתִי
אֵין אַתָּה יְכוֹל לְעַמֵּד, וְאֲנִי צָרִיךְ לָנֶר. כִּיצַד הָיוּ עוֹשִׂין אֶת הַשֶּׁמֶן? זֵיתִים הָיוּ נִפְרִין
לָהֶם שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין פְּרוֹת יָפִים, וְהָיוּ נוֹטְלִין אוֹתוֹ וְכוֹתְשִׁין אוֹתוֹ. הַשֶּׁמֶן הָרֵאשׁוֹן
שֶׁהָיָה יוֹצֵא, הָיוּ מִפְּרִישֵׁין לְמְנוּרָה, וְהַשְּׂנִי לְמְנוּחוֹת. לָמָּה? לְקַיֵּם, שֶׁמֶן זֵית זָךְ
כְּתִית לְמָאוֹר. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁה: אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל: בְּנִי, בְּעוֹלָם
הַזֶּה הֵייתָם זְקוּקִים לְאוֹר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמִדְּלִיקִים גֵּרוֹת בְּתוֹכוֹ. אָבֵל לְעוֹלָם הַבָּא

בזכות אותו הַנֶּר אֲנִי מְבִיא לָכֶם מִלֶּךְ הַמְּשִׁיחַ, שֶׁהוּא מְשׁוּל בְּנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: שֵׁם אֲצַמִּיחַ קֶרֶן לְדוֹד עֶרְכָתִי גֵר לַמְּשִׁיחִי (תהלים קלב, יז). זֶבַח תוֹדָה יִכְבְּדֵנִי וְשֵׁם דָּרְךָ אֲרַאנוּ בְּיַשַׁע אֱלֹהִים (תהלים ג, כג), רַבִּי מְנַחֵם בֵּר יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵלּוּ שְׁמֵי דְלִיקִים גְּרוֹת לְרַבִּים בְּמִבּוֹאוֹת הָאֶפְלִין. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ: מִפְּנֵי מָה זָכָה שְׂאוּל לְמַלְכוּת? מִפְּנֵי שֶׁהָיָה זָקֵן מְדַלֵּק גְּרוֹת לְרַבִּים בְּמִבּוֹאוֹת הָאֶפְלִין. כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: וְגַר הוֹלִיד אֶת קִישׁ (דה"א ח, לג). וְכְתוּב אֶחָד אוֹמֵר: וְקִישׁ אָבִי שְׂאוּל וְגַר אָבִי אֲבִנָּה בֶן אָבִיאֵל (ש"א יד, נא). הֲאֵל פִּיצַד? אָבִיאֵל שְׁמוֹ. וְעַל שֶׁהִדְלִיק גְּרוֹת לְרַבִּים בְּמִבּוֹאוֹת הָאֶפְלִים, נִקְרָא שְׁמוֹ גֵר. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: בְּעוֹלָם הִזָּה אֲתֵם צָרִיכִין לְגֵר. אֲבָל לְעֵתִיד, וְהִלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ וּמַלְכִים לְנֶגְהָ זָרְחָךָ (ישעיה ס, ג).

ט וְזָה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ (משלי ג,

לח). נֶאֱמַר הַכְּבוֹד לְחֲכָמִים הִיגָעִין בְּתוֹרָה. אָמְרָה תוֹרָה: עֲשֵׂר וְכָבוֹד אֲתִי הוּן עֲתִק וְצִדְקָה (משלי ח, יח). אֵת מוֹצֵא שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד יַעֲבֹץ, וְלֹא כְּתִיב בְּאֶחָד מֵהוּן כְּבוֹד אֶלָּא בְּיַעֲבֹץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי יַעֲבֹץ נִכְבָּד מֵאֲחִיו (דה"א ד, ט). וְלָמָּה כְּתִיב בּוֹ כְּבוֹד? שֶׁהָיָה תַלְמִיד חָכֵם מִקְהִיל קַהְלוֹת וְדוֹרֵשׁ טַעְמֵי תוֹרָה בְּרַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִשְׁפַּחוֹת סוֹפְרִים יִשְׁבִּי יַעֲבֹץ תִּרְעַעְתִּים שְׁמַעְתִּים שׁוֹכְתִים הֵמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מִחַמַּת אָבִי בֵּית רַכָּב (דה"א ב, נה). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֵּר שְׁלוֹם בְּשֵׁם רַבִּי אִיבּוֹ: שְׂנֵי בְּנֵי אָדָם רְאוּ כְבוֹד כּוֹי. דָּבָר אַחֵר: כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁיָּרַשׁ כְּבוֹד מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁאָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּאֲשֶׁר הִיִּיתִי עִם מֹשֶׁה אֲהִיָּה עִמָּךְ (יהושע א, ה). לְמֹשֶׁה אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: שֵׁל נַעֲלִיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ (שמות ג, ה). וְלִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר שֵׁר צָבָא ה' אֵל יְהוֹשֻׁעַ שֵׁל נַעֲלִיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ (יהושע ה, טו). מֹשֶׁה כְּתוּב בּוֹ: אֲזַיִר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות טו, א). וַיְהוֹשֻׁעַ, אֲזַיִר יְהוֹשֻׁעַ לְה' בְּיוֹם תַּת ה' (יהושע ג, יב). מֹשֶׁה הוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם, וַיְהוֹשֻׁעַ הַכְּנִיסָם לְאֶרֶץ. מֹשֶׁה הָרַג לְסִיחוּן וְעוֹג, וַיְהוֹשֻׁעַ שְׁלֹשִׁים וְאַחַד מַלְכִים. מֹשֶׁה הֶעֱמִיד גִּלְגַּל חַמָּה בְּמַלְחַמַת עַמְלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה (שמות יז, יא). וְאִין יָרִים אֶלָּא לְשׁוֹן שֶׁהֶעֱמִיד גִּלְגַּל חַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ רוּם יְדִיהוּ נִשְׂאָ (חבקוק ג, ז). וַיְהוֹשֻׁעַ כּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁמֵשׁ בְּגִבְעוֹן דָּוִם וְיָרַח בְּעַמְקֵי אֵילוֹן (יהושע י, יב). מֹשֶׁה בָּנָה מִזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ (שמות יז, טו). וַיְהוֹשֻׁעַ כּוֹן: שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ח, ל) אֲזַיִר יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ, מֹשֶׁה כְּתִב אֵת הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְכַתֵּב מֹשֶׁה אֵת הַתּוֹרָה הַזֹּאת (דברים לא, ט). וַיְהוֹשֻׁעַ כּוֹן וַיְכַתֵּב יְהוֹשֻׁעַ אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֹפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים (יהושע כד, כו). הָרִי בְּכַל. אֲבָל אִין אָנוּ מוֹצֵאִין שֶׁהָיוּ שְׁנוֹתָיו כְּשֵׁנוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. שֶׁמֹּשֶׁה כְּתוּב בּוֹ: וּמֹשֶׁה כּוֹן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמָתוֹ (דברים לד, ז), וַיְהוֹשֻׁעַ נִגְזַר כּוֹן מֵאָה וְעֶשְׂרִים. וְלָמָּה פָּחַתוּ לוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים? בְּשִׁבִיל שֶׁאָמַר לְפָנָי מֹשֶׁה רַבּוֹ עֲשֶׂרָה דְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מִשְׁרַת מֹשֶׁה מִבְּחָרְיוֹ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֹשֶׁה כְּלָאֵם (במדבר יא, כח). לְפִיכָךְ פָּחַתוּ לוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים.

מכאן את למד, שאין תלמיד רשאי לומר דבר לפני רבו. שכל המורה דבר לפני רבו, או אפלו אינו מורה אלא אומר לאחרים הלכה במקום שרבו מצוי, שנותיו מתקצרות (אחרי מות ו). דבר אחר, כבוד חכמים ינחלו, זה אהרן ובניו, שנתבררה הכהנה מידם.

וזה הדבר אשר תעשה להם. זה שאמר הכתוב: ואתה מרום לעלם ה' (תהלים

צב. ט). מה כתיב למעלה מן הפסוק: בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי עד (תהלים צב. ח). מה כתיב אחריו: ואתה מרום לעלם ה'. שכל זמן שהקדוש ברוך הוא נפרע מן הרשעים, שמו מתגדל בעולם, שנאמר: ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים (שמות יב. יב). אותה שעה, אני ה' (שמות יב. יב). וכן רחב אומרת: כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים וגו', ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (יהושע ב. יא). וכן כתיב: והאלילים כליל יחלף (ישעיה ב. יח). אותה שעה, ונשגב ה' לבדו ביום ההוא (ישעיה ב. יז). וכן: ועלו מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו (עובדיה א. כא). ובאותה שעה: והיתה לה' המלוכה (עובדיה א. כא). וכתיב: והיה ה' למלך וגו' (זכריה יד. ט). וכן: כדנה תאמריו להום, אלהיא די שמיא וארקא לא עבדו, יאבדו מארעא ומן תחות שמיא אלה, עשה ארץ בכחו מכין תבל בחכמתו (ירמיה י. יא-יב). וכן: יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם (תהלים קד. לה). אותה שעה, ברכי נפשי את ה' הללויה (תהלים קד. לה). ואתה פותר את כלן כדעת הזה תלי תלים של פסוקים. ויהי בשלם סכו וגו', שמה שבר רשפי קשת מגו וחרב ומלחמה סלה (תהלים עג. ד), נודע ביהודה אלהים (תהלים עו. ב). הוי: כל זמן שנופרע מן הרשעים, שמו מתגדל בעולם. ואתה מרום לעלם ה' (תהלים צב. ט). מלך בשׂר ודם כשהוא דן ומזכה, מקלסין אותו. וכשהוא מתיב, אין מקלסין אותו. אבל הקדוש ברוך הוא, בטובה, קלוסו עולה ברוך הטוב והמטיב. וברעה, קלוסו עולה ברוך דין האמת (גמרא ברכות. נד). הוי ואתה מרום. וכן דוד אומר: כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא (תהלים קטו. יג). צרה ויגון אמצא, ובשם ה' אקרא (תהלים קטו. ג. ד). וכן: באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר (תהלים נו. יא). וכן איוב אומר: ה' נתן וה' לקח? ה' שם ה' מברך (איוב א. כא). דבר אחר, ואתה מרום לעלם ה'. אומר דוד: רבון העולם, משאתה נותן רוממות לאדם, אינה זזה הימנו לעולם. נתת לבית דוד את המלכות, אינה זזה ממנו לעולם, שנאמר: ודוד עבדי נשיא להם לעולם (יחזקאל לו. כה). נתת לאהרן את הכהנה, אינה זזה ממנו לעולם, שנאמר: והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם (במדבר כה. יג). לפיכך הקדוש ברוך הוא מצוה לתן לאהרן רוממות בכהנה גדולה. הוי, ואתה מרום לעלם ה'. ומה ראה שיגדל לאהרן ובניו לקדש אותם? אמר רבי מני דשאב ורבי יהושע דסכנין בשם

רבי לוי : בשעה שבקשו ישראל לעשות אותו מעשה, אמרו לאהרן, קום עשה לנו אלהים (שמות לב, א). עמד חור בן כלב וגער בהן, מיד עמדו עליו והרגוהו. ראה אהרן ונתירא מעצמו, שנאמר : וירא אהרן ויבן מזבח לפניו (שמות לב, ה). הוי קורא בו, וירא אהרן ויבן מזבח לפניו. תדע לך שהרגו לחור, שבשעה שעלה משה להר מה אמר להם : הנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם (שמות כד, יד). כשירד, אין אתה מוצא שהזכיר לחור לא בחיים ולא במות. ומהו אומר : ויאמר משה אל אהרן מה עשה לך העם הזה כי הבאת וגו' (שמות לב, כא) הוי, שהרגו לחור. וירא אהרן ויבן מזבח (שמות לב, ה). מיד נטל שם טס נזם של זהב והשליכו לאור, שנאמר : ואשליכהו באש ויצא העגל הזה (שמות לב, כד). והיה אהרן מתירא שמא יש בלבו של הקדוש ברוך הוא עליו כלום. לפיכך אמר הקדוש ברוך הוא למשה : וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי, לרומם ולגדל לאהרן ולבניו בכהנה גדולה, לפי שגלוי וידוע לפניו שלא עשה אהרן אלא מיראה, ולפיכך הודיעם שאין בלבו של הקדוש ברוך הוא עליו כלום. לקח פר אחד. פר, לכפר על העגל, שהוא פר. אילים שנים, כנגד שני בניו שעתידין למות. שכל בניו ראויין למות, שנאמר : ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו (דברים ט, ט). אין להשמידו אלא לשון כלוי בנים, שנאמר : ואשמיד פרו ממעל ושרשו מתחת (עמוס ב, ט). כיון שנתפלל משה עליו, דכתיב ואתפלל גם בעד אהרן (דברים ט, ט), מתו שנים ונשתירו שנים.

יא **וזה** הדבר אשר תעשה. זה שאמר הכתוב : כבוד חכמים ינחלו (משלי ג, לה),

אלו ישראל. וכסילים מרים קלון (משלי ג, לה), אלו עובדי עבודה זרה. ואימתי נחלו ישראל כבוד? בשעה שקבלו את התורה. אמר רבי יוחנן : ששים רבוא של מלאכי השרת ירדו עם הקדוש ברוך הוא לסיני, שנאמר : רכב אלהים רבתים שנאן (תהלים סח, יח), והיו נותנין עטרות בראש כל אחד ואחד מישראל. אמר רבי אבא בר כהנא : כשעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד, י), מיד חבבו הקדוש ברוך הוא ושלח לכל אחד ואחד מהן שני מלאכים, והיה אחד חוגר לו זינו, ואחד נותן לו עטרה בראשו. אמר רבי סימון : פורפראות הלבישון, שנאמר : ואלבשך רקמה (יחזקאל טו, ט). רבי הונא דצפורין אמר : זונאיות חגר להם, שנאמר : ואחבשך בשש (יחזקאל טו, ט). רבי שמעון בן יוחאי אומר : כלי זין חגר להם ושם המפרש חקוק עליו. לפיכך, כבוד חכמים ינחלו, אלו ישראל שנתלו כל השבח הזה מסיני. וכסילים מרים קלון, אלו אמות העולם שנטלו אפופסיס שלהן מסיני. מנין? אמר רבי יוחנן : שנאמר : והגוים חרב יחרבו (ישעיה ס, יב). הוי קורא בו : חורב יחרבו, מחורב נחרבו. הוי וכסילים מרים קלון. דבר אחר, כבוד חכמים ינחלו, זה דוד ושלמה בנו שבנו בית המקדש ונטלו כבוד. וכסילים מרים קלון, אלו האמות שהחריבוהו, הקדוש ברוך הוא עושה להן קלון. ראה מה

כתיב: אֲדַנִּי בְּעִיר צִלְמִם תִּבְזֶה (תהלים עג, ב). וְלָמָּה בְּעִיר? הַמְשָׁל אוֹמֵר: מְקוֹם שֶׁהִלְסָטִים מְקַפְּחִים, שֶׁסָּם הוּא נִתְּלָה. לְפִיכָּךְ, אֲדַנִּי בְּעִיר צִלְמִם תִּבְזֶה. הַיּוֹי וְכִסְיֵלִים מְרִים קְלוֹן. כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה מִשָּׁה וְאַהֲרֹן. וְכִסְיֵלִים מְרִים קְלוֹן, אֵלּוּ דָתָן וְאַבְיָרִים. לָמָּה? בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד לָהֶם הַמֶּן לְיִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶם מִשָּׁה: אִישׁ אֵל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד בִּקְרָה. וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מִשָּׁה וַיּוֹתֵרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ (שמות טז, ט). וַיְמִי הָיוּ אֵלּוּ? דָּתָן וְאַבְיָרִים. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לִוִּי: מַהוּ וַיָּרָם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ (שמות טז, יט). הִיָּתָה קְלָאֲנִין שֶׁל תּוֹלְעִים יוֹצְאִין מִתּוֹךְ אֶהְלִיָּהֶם שֶׁל דָּתָן וְאַבְיָרִים וְנִכְנָסִין לְתוֹךְ אֶהְלִיָּהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. הַיּוֹי וְכִסְיֵלִים מְרִים קְלוֹן. דָּבָר אַחֵר, כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה שֶׁבֵּט הַלְוִי, וְכִסְיֵלִים מְרִים קְלוֹן, זֶה קִרְחָ וְעֵדְתוֹ. דָּבָר אַחֵר, כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, זֶה אַהֲרֹן וּבְנָיו, שֶׁנִּתְבַּסְּסָה כְּהֵנָּה גְדוֹלָה בְּיָדָם עַל פִּי הַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם.

יב וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: לְעוֹלָם הִ' דְּבַרְךָ נֶצֶב

בְּשָׁמַיִם (תהלים קיט, פט). אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה הַכְּהֵן בְּרַבִּי: לְעוֹלָם הִ' תִּהְיֶה נוֹהֵג עִמָּנוּ בְּמִדַּת רַחֲמִים. אֵימָתִי? בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד אַבְרָהָם לְתוֹךְ כְּבָשׂוֹן הָאֵשׁ, מִלְּאֲכֵי הַשָּׂרֵת מְרִיבִין זֶה עִם זֶה, זֶה אוֹמֵר אֲנִי יוֹרֵד וּמְצִילוֹ, וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי יוֹרֵד וּמְצִילוֹ. מִיכָאֵל אוֹמֵר אֲנִי יוֹרֵד, וְגַבְרִיאֵל אוֹמֵר אֲנִי יוֹרֵד, אָמַר לָהֶן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִלְּאֲכֵי: אִין זוּ שְׁלַכְסָם, אֶלָּא אֲנִי יוֹרֵד בְּכַבּוּדִי וּמְצִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי הִ' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים (בראשית טו, יז). אָמַר לָהֶן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִלְּאֲכֵי: לְבָנֵי בְנָיו אֲתָם יוֹרְדִים וּמְצִילִים. כְּשֶׁיָּרְדוּ חֲנַנְיָא מִיִּשְׂרָאֵל וְעֲזָרְיָה לְתוֹךְ הַכְּבָשׂוֹן, יָרַד הַמִּלְּאָךְ וְהִצִּיל, שֶׁנֶּאֱמַר: עָנָה נְבוֹכַדְנֶצַּר וְאָמַר בְּרִיךְ אֱלֹהֵינוּ דִּי שְׁדַרְךָ מִיִּשְׂרָאֵל וְעַבְדְּךָ נְגוּ דִּי שְׁלַח מִלְּאֲכָה וְשִׁיב לְעַבְדְּךָ דִּי הִתְרַחֲצוּ עֲלוּהִי (דניאל ג, כח). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ מִלְּאֲכֵי הַשָּׂרֵת: לְעוֹלָם הִ' דְּבַרְךָ נֶצֶב בְּשָׁמַיִם, לְדֹר וָדֹר אֲמוֹנְתְךָ (תהלים קיט, פט, צ). לְדוֹרֵי דְזוֹרוֹת קִימַתְךָ אֲמוֹנְתְךָ שֶׁאֲמַרְתְּ לָנוּ שֶׁאֲנוּ יוֹרְדִין וּמְצִילִין לְבָנֵי בְנָיו שֶׁל אַבְרָהָם. כּוֹנֵנַת אֶרֶץ וְתַעֲמֹד, לְמִשְׁפָּטִיךָ עֲמָדוֹ הַיּוֹם (תהלים קיט, צ, צא), בְּמִשְׁפָּט בְּרִאֲתָתְךָ אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּרִאֲשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים (בראשית א, א). דָּבָר אַחֵר, לְמִשְׁפָּטִיךָ עֲמָדוֹ הַיּוֹם, אֶפְלוֹ הַיּוֹם בְּמִשְׁפָּט הוּא יוֹצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּבִקְרָה בְּבִקְרָה מִשְׁפָּטוֹ יִתֵּן לְאוֹר (צפניה ג, ה). לְמִשְׁפָּטִיךָ עֲמָדוֹ הַיּוֹם (תהלים קיט, צא). הִמָּה יֹאבְדוּ וְאַתָּה תַעֲמֹד (תהלים קב, כז), אֲתָה הוּא קִיּוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם. דָּבָר אַחֵר, וְאַתָּה תַעֲמֹד, אֲתָה תַעֲמִיד אַחֲרַיִם. דָּבָר אַחֵר, וְאַתָּה תַעֲמֹד, בְּדָבָרְךָ. בְּאִיזָה דָבָר? דָּבָר שֶׁדְּבַרְתָּ לְאַהֲרֹן שֶׁתִּהְיֶה הַכְּהֵנָּה מִתְבַּסְּסָת בְּיָדוֹ.

וַיִּזְהַר הַדְּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָּהֶם. לָהֶם אֶת עוֹשֶׂה, וְאִין אֶת עוֹשֶׂה לְאַחֲרֵים. לְשֹׁבֵט הַזֶּה אֶת עוֹשֶׂה, וְלֹא לְאַחֵר. לְכַהֵן לִי, הַתְּחִיל מִלְּמַדּוֹ הַיָּאֵד יְהוּ מִטְּהָרִין וְאוֹכְלִין בְּקִדְשִׁים, הַיָּאֵד יְהוּ טוֹבְלִין וְאוֹכְלִין בְּתַרומוֹת, הַיָּאֵד יְהוּ מִתְּקַדְשִׁין וְאוֹכְלִין בְּטְהָרוֹת, סֵדֶר לוֹ קִדְשׁוֹת טְהָרוֹת. לְקַדֵּשׁ אֶתְּם לְכַהֵן לִי. אָמַר רַבִּי מֵנָא בְּרַבִּי בְּשֵׁם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לִי, לְעוֹלָמִי עוֹלָמִים. לְקַח פֶּר (שְׁמוֹת כֵּט, טו), וְלֹא מִן הַגִּזְלִים. וְאֵילִם שְׁנַיִם, אֵיל מִכֶּן וְאֵיל מִכֶּן וּפֶר בְּאֶמְצַע, הֶעֱמִידִם כְּגַבְעָה. לָמָּה שְׁלֹשָׁה? כְּנִגְדֵי שְׁלֹשָׁה הַרְרֵי עוֹלָם, אַבְרָהָם וַיִּצְחָק וַיַּעֲקֹב, פֶּר, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵל הַבְּקָר רָץ אַבְרָהָם. וְאֵילִם שְׁנַיִם, יִצְחָק וַיַּעֲקֹב (שְׁמוֹת כֵּט, ב). וְלָחֶם מִצוֹת (שְׁמוֹת כֵּט, ב), בְּזָכוֹת לָחֶם מִצוֹת אֲנִי מִבְּרָךְ אֶת הַלָּחֶם. אָמַר רַב הוֹנָא בְּרַ אֲבָא: בְּשַׁעֲה שְׁהִיוּ הַקְּרִבָּנוֹת קִרְבִּין, הִיָּתָה סָאָה אַרְבַּלִּית עוֹשֶׂה סָאָה סִלְתָּ, סָאָה קִמְחָ, סָאָה מֶרְסוֹ, סָאָה סַבִּין, סָאָה קִבֵּר, סָאָה גִּנְיָנִים. אָבֵל עֲכָשִׁיו, אָדָם מוֹלִיךְ סָאָה שֶׁל חֲטִים לְטָחוֹן, וְאִינוּ מֵבִיא אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁהִלְךְ וַיִּתֵּר מְעֵט. לָמָּה? שֶׁבִטֵּל לָחֶם הַפְּנִים. וְלָחֶם מִצוֹת וְחִלְתָּ מִצוֹת. לָחֶם מִצוֹת, בְּזָכוֹת שְׁרָה, לוֹשִׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת (שְׁמוֹת כֵּט, ו). לָחֶם מִצוֹת. רָאָה מָה הָיוּ הַקְּרִבָּנוֹת בְּשַׁעֲה שְׁהִיוּ קִרְבִּין, כָּל מָה שְׁהִיָּה מִתְּקַרֵּב מִן מִינוֹ, הִיָּה מִבְּרָךְ אֶת מִינוֹ. אָמַר רַבִּי חִיָּא בְּרַ אֲבָא, אֶפְלוּ עֲקָרוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, לְשׁוּם כְּפָרְתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה. מִזְבֵּחַ, מִי מְחִילֵת עֲוֹנוֹתֵיהֶם, זִי זְכָרוֹן טוֹב לְיִשְׂרָאֵל, בִּי בְּרָכָה שֶׁמִּבְּרַכְתָּ אֶת כָּל הַמִּיָּנִין, חִי חַיִּים שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים. לָחֶם מִצוֹת וְלָחֶם הַפְּנִים שְׁהִיוּ מִקְרִיבִין, הָיוּ מִבְּרָכִין אֶת הַלָּחֶם. וּבְכּוֹרִים שְׁהִיוּ מִקְרִיבִין, הָיוּ מִבְּרָכִין אֶת פְּרוֹת הָאָרֶץ. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹנָתָן בֶּן אֱלִיעֶזֶר שְׁהִיָּה יוֹשֵׁב תַּחַת תְּנַאֲנָה אַחַת בֵּימֹת הַקַּיִץ, וְהִיָּתָה תְּנַאֲנָה מִלֵּאָה תְּנַאֲנִים יְפוֹת. יָצָא הֵטֵל וְהָיוּ אוֹתָם הַתְּנַאֲנִים שׁוֹאֲבוֹת דְּבִשׁ וּמֹרִידִין, וְהִיָּה הָרוּחַ מְגַבְּלוֹ בְּעַפְרָא, וּבָאָה עֵז אַחַת וְהִיָּתָה מְנַטְפֶּת חֶלֶב לְתוֹךְ הַדְּבִשׁ וְנִתְעַרֵּב הַחֶלֶב בְּדְבִשׁ. קָרָא לְתַלְמִידָיו אָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ רְאוּ מַעֲוִין דְּגָמָא שֶׁל עוֹלָם הַבָּא. וְכָל כֶּף לָמָּה? שְׁהִיוּ הַקְּרִבָּנוֹת קִרְבִּין. מַעֲשֶׂה בְּסוֹפֵר אֶחָד שְׁהִיָּה עוֹלָה לִירוּשָׁלַיִם בְּכָל שָׁנָה, הַכִּירוּהוּ בְּנֵי יְרוּשָׁלַיִם שְׁהִיָּה אָדָם גְּדוֹל בְּתוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ: טַל מִמֶּנּוּ חֲמָשִׁים זְהוּבִים וְשֵׁב לָךְ אֶצְלָנוּ. אָמַר לָהֶם: יֵשׁ לִי גֶפֶן אַחַת וְהִיא חֲבִיבָה עָלַי מְכַל מָה שֶׁאַתֶּם נוֹתְנִים, שְׁהִיא עוֹשֶׂה לִי שְׁלֹשׁ רְפוּאוֹת בְּכָל שָׁנָה, וְשֵׁשׁ מֵאוֹת חֲבִיּוֹת עוֹשֶׂה לִי בְּכָל שָׁנָה. הָרֵאשׁוֹנָה הִיא עוֹשֶׂה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְהַשְּׁנִיָּה עוֹשֶׂה מֵאוֹתִים, וְהַשְּׁלִישִׁית הִיא עוֹשֶׂה מֵאָה, וְאֲנִי מוֹכְרָם בְּדָמִים הַרְבֵּה. מָה עָשָׂה? הִנִּיחָם וַיֵּרֵד לוֹ. וְכָל הַשְּׁבִיחַ הַזֶּה בְּזָכוֹת נְסוּף הֵינִן שְׁהִיָּה קָרֵב עַל גְּבִי מִזְבֵּחַ. בְּטַל נְסוּף הֵינִן, וְנִמְנָעוּ כָּל טוֹבוֹת שֶׁבְּעוֹלָם. אֶת מוֹצֵא כְּשֶׁגָלוּ לְבָבֶל, מָה עָזְרָא אוֹמַר לָהֶם: עָלוּ לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיוּ מִבְּקָשִׁים, אָמַר לָהֶם עָזְרָא: זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהִבֵּא מְעֵט. אֲכוּל וְאִין לְשַׁבְּעָה, שְׁתוּ וְאִין לְשַׁכְּרָה, לְבוֹשׁ וְאִין לָחֶם לוֹ, וְהַמְשַׁתְּפֵר מְשַׁתְּפֵר אֶל צְרוּר נְקוּב (חֲגִי א. ו). זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהִבֵּא מְעֵט, מְשַׁבְּטֵל לָחֶם הַפְּנִים. אֲכוּל וְאִין לְשַׁבְּעָה, מְשַׁבְּטֵל נְסוּף הַמִּים. שְׁתוּ וְאִין לְשַׁכְּרָה, מְשַׁבְּטֵל נְסוּף הֵינִן.

לבוש ואין לחם לו, משבטלו בגדי כהנה. והמשתכר אל צרור נקוב, משבטלו תמידים של צבור. כל כך למה? שבטלו הקרבנות. אמר הנביא: כי תאנה לא תפרח [\(חבקוק ג, יז\)](#). משבטלו הבפורים. ואין יבול בגפנים [\(חבקוק ג, יז\)](#). משבטלו הנסכים, כחש מעשה זית משבטל שמן המאור, ושדמות לא עשה אכל ושדי בהמות לא עשה אכל משבטלו הבכורות. גזר ממכלה צאן משבטלו התמידים, ואין בקר ברפתים משבטלו הפרים שהיו קרביו. אמר רבי שמעון בן גמליאל משום רבי יהושע: משחרב בית המקדש, אין לך יום שאין בו קלה, שנאמר: ואל זעם בכל יום [\(תהלים ז, יב\)](#). אמר רבי זעירא: הראשון קים. אמר רבי יהודה בר אלעאי: חצופה היא ארץ ישראל שהיא עושה פרות. בעולם הזה עשה שבע שנים שדופה על ידי עונות, שנאמר: והגביר ברית לרבים שבוע אחד וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה ועל כנף שקוצים משמים ועד כלה ונחרצה תתן על שומם [\(דניאל ט, כז\)](#). אבל לעולם הבא, הקדוש ברוך הוא מחזיר לה הברכות שהיתה עושה, שנאמר: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא [\(יחזקאל לו, ח\)](#).

יד ועשית מזבח מקטר קטרת. מהו קטרת? ק' קדשה, ט' טהרה, ר' רחמים, ת' תקנה. אמה ארכו ואמה רחבו וגו' ואמתים קמתו. מה עסקו של מזבח הקטרת? פיון שעשו אותו מעשה, בקש הקדוש ברוך הוא לכלותו, עמד משה בקש עליהם רחמים, כמה שנאמר: ויחל משה את פני ה' [\(שמות לב, יא\)](#). ונחבט בקרקע עד שנתרצה לו הקדוש ברוך הוא, שנאמר: וינחם ה' על הרעה [\(שמות לב, יד\)](#). אמר משה: רבוננו של עולם, הרי כבר נתרצית. מי מודיע לבאי עולם שאתה נתרצית לישראל. אמר לו: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ויהיו מקריבין לי קרבנות בתוכו, ואני אקבל מהם. את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים [\(במדבר כח, ד\)](#), שני תמידים אלו בכל יום. ואם תאמר, יש לפני אכילה ושתיה, האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה [\(תהלים נ, ג\)](#), אם ארעב לא אמר לך כי לי תבל ומלאה [\(תהלים נ, יב\)](#), כי לי כל חיתו יער [\(תהלים נ, ט\)](#). אלא מכיל קרבנותיהם איני רוצה אלא הריח וכאלו אכלתי ושתיתי, שנאמר: את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו [\(במדבר כח, ב\)](#). תדע לך, שמזבח העולה שהיה לקרבנות, היה נתון בחוץ. ומזבח הקטרת שהיה לריח, נתון בפנים. לפיכך נאמר למשה: ועשית מזבח מקטר קטרת.

טו ועשית מזבח מקטר קטרת. זה שאמר הכתוב: שמן וקטרת ישמח לב

(משלי כז, ט). הכתוב הזה מדבר בהקדוש ברוך הוא ובישראל. כיצד? בשעה שהיה כהן גדול נוטל את הקטרת באותה מחתה ביום הכפורים ונכנס לפני ולפנים בבית קדש הקדשים, שכן כתיב: ולקח מלא המחתה גחלי אש (ויקרא טו, יב). מה כתיב שם? ונתן את הקטרת על האש לפני ה' וכסה ענו הקטרת (ויקרא טו, יג). מהו וכסה? לשון מחילה הוא, כענין שנאמר: כסית כל חטאתם זלה (תהלים פה, ג). וכשהיה ענו הקטרת מתמר ועולה ופונה למעלה ונעשה כאשכול, היה יודע שנתכפרו עונות ישראל, שנאמר: אשכל הכפר דודי לי (שה"ש פה, ג). אם נעשה כאשכול, ענו הקטרת והיה מתמר ועולה, היה יודע שנתכפר לישראל ושותקבלו מעשיו. ואם לא כסה ענו הקטרת, היה יודע שהוא מת, שנאמר: וכסה ענו הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות (ויקרא טו, יג). נמצאת אומר, שכהן גדול וכל ישראל מרתיתים בשעה שכהן גדול נכנס לפני ולפנים, עד שהיה יוצא משם בשלום. כיון שהיה יוצא, היתה שמחה גדולה בישראל שנתקבל ברצון, שנאמר: שמן וקטרת ישמח לב (משלי כז, ט). שמו, זה כהן גדול שנמשח בשמן המשחה. וקטרת אלו ישראל, שהיו רואין ענו הקטרת שהיה מתמר ועולה והיו שמחים. הוי, שמו וקטרת ישמח לב. ומדבר בהקדוש ברוך הוא, שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: מפלכם אין לי אלא כהן גדול שנמשח בשמן המשחה, שנאמר: ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים (דח"א כג, יג). ואני שמח בו. וקטרת, אלו ישראל אמר הקדוש ברוך הוא: מכל הקרבנות שאתם מקריבין, אין חביב עלי בקטרת. תדע, שכל הקרבנות כלן לצרכיהם של ישראל. כיצד? החטאת היתה באה על החטא, והאשם כן. העולה באה על הרהור הלב. השלמים אינן באין אלא לכפרה, שהן באין על מצות עשה. אבל הקטרת, אינה באה לא על החטא ולא על העון ולא על האשם, אלא על השמחה, הוי, שמו וקטרת ישמח לב. חביבה הקטרת לפני הקדוש ברוך הוא, תדע לך, שהרי דוד נתאנה להקטיר קטרת, שנאמר: עלות מחים אעלה לך עם קטרת אילים אעשה בקר וגו' (תהלים סו, טו). וכן את מוצא, שלא נשתבחו קרבנות בעולם בקרבנות הנשיאים. ולמה? שהיו מקריבין קטרת תחלה בקרבנותיהם. שכן הוא אומר על כל אחד ואחד בקרבנו, כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת (במדבר ז, יד), ואחר כך פר אחד (במדבר ז, טו). ולפיכך הקדוש ברוך הוא משבח קרבן של כל אחד ואחד מהן זה קרבן פלוני, זה קרבן פלוני, לומר שערב לפניו והוא משבחן. וכן את מוצא באחז, שבטל את התורה וחתם בתי הספרים, שנאמר: צור תעודה חתום תורה בלמדי (ישעיה ח, טז). ועבד עבודה זרה והרבה להכעיס. וכשמנה הקדוש ברוך הוא את כל מעשיו, אמר: אותר לכל אלו, שנאמר: גם סגרו דלתות האולם וכבדו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועלה לא העלו בקדש לאלהי ישראל, ויהי קצף ה' על יהודה וירושלים ויתנם לזענה ולשמה ולשרקה כאשר אתם ראים בעיניכם, והנה נפלו אבותינו בקרב ובנינו ובנותינו ונשינו בשבי על זאת (דח"ב כט, ז, ט). מהו על זאת? על הקטרת. ראה כמה חביב הקטרת, שעל ידי הקטרת נעצרה המגפה. בשעה שאמר משה

לְאַהֲרוֹן, קַח אֶת הַמַּחֲתָה וְתֵן עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׁים קִטְרֹת, וַיִּקַּח אֶהָרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיֵּרָץ אֶל תֹּדֶף הַקֹּהֵל וְהִנֵּה הַחֹל הַנֶּגֶף בָּעָם (במדבר יז, יא, יב). מהו החל? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן, הָיָה הַמִּלֻּאָּה נֹטֵל עַל סֵדֶר מְרַקְחוֹת, וְלֹא הָיָה מְנִיחַ לֹא מֵת בֵּין הַחַיִּים וְלֹא חַי בֵּין הַמֵּתִים, אֲלֵא עַל סֵדֶר, כְּעֵנֶן שֶׁנֶּאֱמַר: הַחֹל הַנֶּגֶף בָּעָם. וְכַמָּה דָּאֵת אָמַר: מִהַחֹל חֲרָמֵשׁ בְּקָמָה (דברים טו, ט), כְּשֵׁם שֶׁהַקּוֹצֵר קוֹצֵר עַל הַסֵּדֶר. מִיָּד וַיִּקַּח אֶהָרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וְגוֹ'. מִצָּא לַמִּלֻּאָּה עוֹמֵד וּמַחֲבֵל, עֹמֵד אֶהָרוֹן כְּנִגְדּוֹ וְלֹא הָיָה מְנִיחוֹ לְחַבֵּל, אֲלֵא וַיַּעֲמֵד בֵּין הַמֵּתִים (במדבר יז, יג). אָמַר לוֹ לְאַהֲרוֹן: הַנִּיחֵנִי וְאַעֲשֵׂה שְׁלִיחוּתִי. אָמַר לוֹ אֶהָרוֹן: מֹשֶׁה שְׁלַחֲנִי, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלַחֲךָ, וְהָרִי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וּמֹשֶׁה בְּאֵהָל מוֹעֵד גִּלְדָּה אֲצִלְּךָ. לֹא הִשְׁגִּיחַ הַמִּלֻּאָּה, עַד שֶׁעָצְרוּ אֶהָרוֹן בְּמִתְנָיו וְהוֹלִיכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּשָׁב אֶהָרוֹן אֶל מֹשֶׁה אֵל פֶּתַח אֶהָל מוֹעֵד וְהַמַּגִּפָּה נִעְצְרָה (במדבר יז, טו). מהו והמגפה נעצרה? אָמַר רַבִּי יְצַחְקָה, שֶׁנִּטַּל לַמִּלֻּאָּה וְעָצְרוֹ. לְכִיכָּד כְּשֶׁבֵּא מֹשֶׁה לַפֶּטֶר מִן הָעוֹלָם, אָמַר: בְּרַךְ ה' חִילוֹ וּפְעַל יָדָיו תִּרְצָה מִחַץ מְתַנְּגִים (דברים לג, יא). בְּרַךְ ה' חִילוֹ, יְהִי בְרִיךְ יְתֵה חִילָא. וּפְעַל יָדָיו תִּרְצָה, בְּקִטְרֹת שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ שֶׁכִּפֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אֶת הַקִּטְרֹת וַיִּכְפֹּר (במדבר יז, יב). מִחַץ מְתַנְּגִים קָמְיוֹ, שֶׁגִּפֵּף אֶת הַמִּלֻּאָּה וְעָצְרוֹ. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ, כְּשֶׁרָאָה אֶהָרוֹן לַמִּלֻּאָּה מִתְרִיס כְּנִגְדּוֹ, נָתַן מַחֲתָה עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׂיֵמוּ קִטּוֹרָה בְּאַפָּה וְכִלִּיל עַל מִזְבֵּחַ (דברים לג, ט). לְהוֹדִיעָךְ כִּמָּה קִטְרֹת חֲבִיבָה. אָמַר רַבִּי יְצַחְקָה בֶּן אֶלְעָזָר: תִּדַע לָךְ, שֶׁנֶּעֱשֶׂה הַמִּשְׁכָּן וְכָל כְּלָיו וְשִׁחַט אֶת הַקְרָבָנוֹת וְהַקְרִיב וְעָרַף עַל הַמִּזְבֵּחַ וְסִדֵּר אֶת הַשְּׁלַחֲוֹן וְאֶת הַמִּנְוָרָה וְאֶת הַכֹּל, וְלֹא יָרַדָה שְׁכִינָה עַד שֶׁהַקְרִיבוּ אֶת הַקִּטְרֹת. מִנֵּינִי? דְּכַתִּיב: עוֹרֵי צַפּוֹן וּבּוֹאֵי תִימָן הִפְיַחֵי גְנִי יִזְלוּ בְּשִׁמְיוֹ (שה"ש ד, טו). אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: בְּעוֹלָם הָיָה עַל יְדֵי קִטְרֹת הַיִּיתָם מִתְכַּפְּרִים. וְאַף לְעֵתִיד לְבֹא כּוֹן, עֲלוֹת מַחִים אֲעֲלֶה לָךְ עִם קִטְרֹת אֵילִים אֲעֲשֵׂה בְּקָר עִם עֲתוּדִים סָלָה (תהלים סו, טו).

פרשת כי תשא

 יְלִמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, כִּמָּה תְרוּמוֹת הָיוּ תּוֹרְמִין יִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁנָה. כִּף שְׁנֵי רַבּוֹתֵינוּ:

שֶׁלשׁ תְּרוּמוֹת תּוֹרְמִין, בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֶדְר וּבְנִיטוֹן וּבְאֵלִיל. בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֶדְר וּבְנִיטוֹן, הִיְתָה תְּרוּמַת הַלְשָׁכָה נִגְבִּית, וְהָיוּ בָּאִין הַכֹּהֲנִים וּמְכַפְּרִין עַל עֲוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל מִן הַשְּׁקָלִים שֶׁהָיוּ שׁוֹקְלִין. לָמָּה? כִּדִּי שִׁיְהִיו כָּל יִשְׂרָאֵל עֲסוּקִים בְּמִתְנוּתֵיהֶן. וְהָיוּ מִתְחִילִין לְגַבּוֹת מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֶדְר וְתוֹרְמִין בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיטוֹן. וְלָמָּה מִתְחִילִין בְּאֶדְר וְתוֹרְמִין בְּנִיטוֹן? שֶׁלֹּא לְדַחֵק עַל יִשְׂרָאֵל. וְהָיוּ מִזְהִירִין אֶת יִשְׂרָאֵל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ. אָמַר שְׁלֵמָה: דָּרָךְ עֲצַל כְּמִשְׁכַּת חֶדֶק וְאַרְח יִשְׂרָיִם סִלְלָה [\(משלי טו, יט\)](#). בְּעֵשׂוּ הַרְשָׁע הַפְּתוּב מִדְּבַר, כְּשֵׁם שֶׁמְשׁוּכָה שֶׁל קוֹצִים מִתְחַדְּקַת בְּבִגְדָיו שֶׁל אָדָם, אֶת מִפְּשֵׁר אוֹתָהּ מִכָּאן וּמִתְחַדְּקַת מִמְּקוֹם אַחֵר, כִּדִּי מְלָכוֹת עֲשׂוּ גוֹבָה אֶת הָאֲרָנוֹן מִיִּשְׂרָאֵל. עַד שֶׁלֹּא תִגְבָּה, הָרִי הַגְּלִגְלַת בָּאָה. וְעַד שֶׁהִיא נִגְבִּית, בָּאִין לְעֶסֶק טְרוּפִין. אֲבָל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, אֵלֶּא וְאַרְח יִשְׂרָיִם סִלְלָה [\(משלי טו, יט\)](#). כְּבוֹשָׁה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל. מִשְׁמִיעִין בְּאֶחָד בְּאֶדְר, וְנִגְבִּית בְּרֹאשׁוֹן שֶׁל נִיטוֹן. וְכַמָּה הָיוּ גוֹבִין? מִחֲצִית הַשְּׁקָל. וְכַמָּה הוּא? חֲצִי הַסֵּלַע. וְלֹא הִיְתָה נִגְבִּית אֵלֶּא לְכַפֵּרַת יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ לוֹקְחִין מֵהוּן תְּמִידִין, לְפִי שֶׁצָּפָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁכָּל מִנְיָן שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְמָנוֹת שִׁיְהִי בָּהוּן חֲסָרוֹן, וְהִתְקִין לָהֶם אֶת הַשְּׁקָלִים רְפוּאָה, כִּדִּי שִׁיְהִי לָהוּן כְּפָרָה, וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם נֶגֶף בְּכַד אֲתֵם.

ב כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ. זֶה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב: שְׁרָרְךָ אֲנִי הַסֵּהֵר אֵל יַחֲסֵר הַמְּזֹג [\(שה"ש\)](#)

[א.ו.ט](#). שְׁרָרְךָ, זֶה סִנְהֶדְרִין. וְלָמָּה נִקְרָאוּ שְׁרָר. מָה הַשְּׁרָר הִזָּה נָתוּן בְּאִמְצָעֵיתוֹ שֶׁל אָדָם, כִּדִּי סִנְהֶדְרִין יוֹשְׁבֵין בְּלִשְׁכַּת הַגְּזִית שֶׁהִיא בְּאִמְצָע בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. מָה הַשְּׁרָר הִזָּה כָּל זְמַן שֶׁהִתִּינּוֹק נָתוּן בְּמַעֵי אִמּוֹ, פִּיּו סְתוּם וּמִן הַשְּׁרָר הוּא אוֹכֵל, כִּדִּי יִשְׂרָאֵל אִין אוֹכְלִין אֵלֶּא מִסִּנְהֶדְרִין, לְפִיכָךְ נִמְשְׁלוּ כְּשֶׁרָר. אֲנִי. מָה אֲנִי עֵלֵל, אִף כִּדִּי סִנְהֶדְרִין הִיְתָה כְּחֲצִי גֵרִין עֵלְלָה. הַסֵּהֵר, שְׁדוּמָה לְסוֹחֵר, מָה הַסוֹחֵר כָּל דְּבַר שֶׁאֲתָה צְרִיךְ אֲתָה מוֹצֵא בוֹ, כִּדִּי סִנְהֶדְרִין מְטַהֲרִין וּמְטַמְּאִין, פּוֹסְלִין וּמְכַשְׁרִין, מִתִּירִים וְאוֹסְרִים. אֵל יַחֲסֵר הַמְּזֹג. שֶׁאִם הִצְרָךְ אֶחָד מֵהוּן לְצִאת לְצָרְפוֹ, רוֹאִין אִם יֵשׁ שָׁם עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, יוֹצֵא. וְאִם לֹא, אֵינוֹ יוֹצֵא. בְּטַנְדָּ עֲרַמַת חֲטָיִם [\(שה"ש\)](#)

[א.ו.ט](#). מָה עֲרַמָּה זֶה יֵשׁ בָּהּ מַחֲזִיחַ לְעוֹלָם, אִף סִנְהֶדְרִין בְּזָכוּתוֹ הִיְתָה הָעוֹלָם עוֹמֵד. דְּבַר אַחֵר, רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: בְּטַנְדָּ עֲרַמַת חֲטָיִם, זֶה תוֹרַת כְּהֲנִים, שֶׁכָּלָה כְּפָרַת חֲטָאוֹת וְאֲשָׁמוֹת, חֲטָאת הִיא, אֲשֶׁם הוּא, וְהוּא נָתוּן בְּאִמְצָעָה שֶׁל תּוֹרָה, וְכָלֵן חֲטָאוֹת, כְּמוֹ בְּטַנְדָּ עֲרַמַת חֲטָיִם. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיֵשׁ אוֹמֵר: לָמָּה נִמְשְׁלָה בְּחֲטָיִם? מָה חֲטָיִם אֵלוֹ עוֹלוֹת בְּמִדָּה, כִּדִּי הָיוּ עוֹלִין בְּמִנְיָן הַזְּקֵנִים וְהִתְלַמְּדִים וְחִכְמַיִם וְהַחֲסִידִים. מִנְיָן? בְּטַנְדָּ עֲרַמַת חֲטָיִם. אָמַר רַב אִידִי: וְהִלֵּא עֲרַמַת שֶׁל אֲסִטְרוּבָלִין יָפָה מִשָּׁל חֲטָיִם, וְכָאן הוּא אוֹמֵר עֲרַמַת חֲטָיִם, אָמַר לוֹ: אִין הָעוֹלָם יְכוֹל לְעַמֵּד עַל אֲסִטְרוּבָלִין בְּלֹא חֲטָיִם, לְכִדִּי נֶאֱמַר: עֲרַמַת חֲטָיִם. סוּגָה בְּשׁוֹשְׁנִים [\(שה"ש א.ו.ט\)](#). וְכִי יֵשׁ אָדָם סָג שְׁדָהוּ בְּשׁוֹשְׁנִים. דָּרָךְ הָעוֹלָם גּוֹדְרִים שְׁדוּתֵיהֶם בְּקוֹצִים

ובדרדרים בשיחין ובסגין. ומה הוא סוגה בשושנים? אלו מצות הרכות בשושנים. כיצד? היה מתאוה לראות עצמו בתוך חפתו, לפי שאין לו יום בעולם חביב ממנו, שהוא שמח עם אשתו. מה עשה? הוציא הוצאות הרבה, הציע חפתו, בא להזקק עמה. אמרה לו: כשושנה אדמה ראיתי, פרש הימנה. זה הופך פניו לכאן, וזו הופכת פניה לכאן. מי הפרישו ממנה? אי זה נחש עקצו, אי זה עקרב הזיקו, אי זה נחש עקצו, אי זה עקרב הזיקו, אי זה גדר ביניהם, אלא דברי תורה, שאמרה ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב (ויקרא יח, יט). לך כתיב סוגה בשושנים. זה יתנו. בא וראה חבתן של ישראל שעברותיהן מביאין לידי מעלות גדולות. ואם עברותיהן כד, זכיותיהן על אחת כמה וכמה. את מוצא פשעל יעקב את יוסף אצל אחיו, כיון שראו אותו, ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא, ועתה לכו ונהרגהו (בראשית לו, ט, ב). השליכוהו לבור. אמרו נאכל ונשתה, ואחר כך נעלהו ונהרגהו. אכלו ושתו, באו לברך. אמר להם יהודה: אנו מבקשין להרג נפש ונברך לאלהינו, אין אנו מברכין אלא מנאצין. על זה נאמר: ובצע ברך, נאץ ה' (תהלים י, ג). לכו ונמכרנו לישמעאלים ונדנו אל תהי בו (בראשית לו, כז). וישבו לאכל לחם (בראשית לו, כח). אמר רבי יהודה בר שלום: ישיבה אחת שישבו השבטים בעצה אחת למכר את יוסף, כלכלה את העולם שבע שנים בשני רעבון. אם עברותיהן כלכלה והעמיד את העולם, זכיותיהן על אחת כמה וכמה. ואף כאן, מי גרם לשבטים בפרשת שקלים שיתנו כפר נפשותיהן, מעשה העגל. ואם חטאה גדולה שעשו, גרמה למצוה ולזכות. מצות שהן עושין, על אחת כמה וכמה.

כ תשא את ראש בני ישראל. כך פתח רבי תנחומא בר אבא: מתוקה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל, והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון (קהלת ה, יא). אמרו לו לשלמה: אלו אחר אמר הפסוק הזה, היינו שוחקין עליו. אתה שכתוב בד ויחכם מכל האדם (מלכים א ה, יא), תאמר, מתוקה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל. אין הדבר כך. שכל מי שהוא רעב, אכל קמעה, שנתו מתנדדת ממנו. אכל הרבה, שנתו מתוקה. אמר להם: איני מדבר אלא בצדיקים ובעמלי תורה. כיצד? אדם שכל שנותיו שלשים שנה, ומעשר שנים ואילך הוא עמל בתורה ובמצות, ומת לשלשים שנה. ואדם אחר חיה שמונים שנה, ומעשר שנים ואילך עמל בתורה ובמצות עד שמת. את אומר, הואיל ולא נגע הראשון אלא עשרים שנה בתורה, וזה שנגע שבעים שנה, שהקדוש ברוך הוא מרבה לזה שכר יותר ממי שעסק בתורה עשרים שנה. לפיכך אני אומר אם מעט ואם הרבה יאכל, שיכול בן עשרים שנה לומר לפני הקדוש ברוך הוא, אלולי שסלקתני מן העולם בחצי ימי, הייתי מאריך שנים ומרבה בתורה ובמצות. לפיכך אני אומר אם מעט ואם הרבה יאכל. שמתן שכרו של זה כמתן שכרו של זה. תדע, אמר רבי חנינא,

שְׁהָרֵי מֹשֶׁה שָׁמַשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְחָיָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה. וְשִׁמוּאֵל כָּל יְמֵי חַיָּו שְׁתַּיִם וְחֲמִשִּׁים, וְסָבַל מִשָּׂאֵן וְטָרְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְשָׁקֵלן הַכְּתוּב כְּאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכַהֲנֵי וְשִׁמוּאֵל בְּקִרְאֵי שְׁמוֹ (תהלים צט, ו). הָיָה, מִתּוֹקָה שְׁנַת הָעֶבֶד אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֹאכֵל וְגו'. אָמַר רַבִּי לִוִי: מִשָּׁל לָמָּה הִדְבָּר דּוֹמָה? לְמַלְךְ שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֲלִים לְמַלְאכְתּוֹ. עִם שֶׁהוּ עוֹשִׂין, נִטֵּל הַמֶּלֶךְ אֶחָד מֵהֶן וְטִיֵּל עִמּוֹ. לְעָרֵב בָּאוּ הַפּוֹעֲלִין לְטַל שְׂכָרָן. בָּא אוֹתוֹ פּוֹעֵל שֶׁטִּיֵּל עִם הַמֶּלֶךְ לְטַל עִמָּהוּן שְׂכָרוֹ. שָׁמָּה יָכוֹל הַמֶּלֶךְ לֹאמַר לוֹ אֲתָה לֹא עָשִׂיתָ עִמָּהֶם אֶלָּא שְׁתֵּי שְׁעוֹת, טַל כְּפִי מָה שֶׁעָשִׂיתָ. אָף הוּא יָכֹל לֹאמַר לְמַלְךְ, אֵלּוּלִי אֲתָה שֶׁבִטְלַתְנִי וְטִיֵּלְתָנִי עִמָּךְ הֲיָה שְׂכָרִי מְרֻבָּה. וְכֹךְ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. הַמֶּלֶךְ, זֶה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְהַפּוֹעֲלִין, אֵלּוּ עִמְלֵי הַתּוֹרָה. מִי שֶׁיִּגְעַע בַּתּוֹרָה חֲמִשִּׁים שָׁנָה, וּמִי שֶׁיִּגְעַע בַּתּוֹרָה עֶשְׂרִים אוֹ שְׁלֹשִׁים, יָכוֹל לֹאמַר: אֵלּוּלִי שֶׁסִּלְקַתְנִי, הֵייתִי עוֹסֵק בַּתּוֹרָה. לְפִיכֹךְ אָמַר שְׁלֹמֹה: אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֹאכֵל, שְׁמַתָּן שְׂכָרָן שְׁוָה. אָמְרוּ לוֹ: וְהָרִי אֲמַרְתָּ וְהַשָּׁבַע לְעֶשִׂיר אֵינָנוּ מְנִיחַ לוֹ לִישׁוֹן, מָה הוּא, וְדַאי מְנִיחַ לוֹ לִישׁוֹן. שְׂכָל מִי שֶׁהוּא שָׁבַע, הַמְּאָכֵל מְבִיאָהוּ לִידֵי שָׁנָה. אָמַר לָהֶם: בְּעֶשְׂרֵי תוֹרָה אֲנִי מְדַבֵּר וְלֹא בְּעֶשְׂרֵי מָמוֹן. כִּיצַד? הֲיָה אָדָם גָּדוֹל וְעֶשִׂיר בַּתּוֹרָה לְמַד תַּלְמִידִים הַרְבֵּה וְרַבֵּץ תּוֹרָה בְּרַבִּים וְשָׁבַע מִן הַתּוֹרָה, אָף עַל פִּי שֶׁהוּא מֵת, אֵין הַתַּלְמִידִים שֶׁהֶעֱמִיד מְנִיחִין לוֹ לִישׁוֹן, אֶלָּא יוֹשְׁבֵין וְעוֹסְקִין תַּלְמִידָיו בַּתּוֹרָה וּבַתְּלִמוּד וּבַהֲלָכוֹת וְאֲגָדוֹת, וְאוֹמְרִים תַּלְמִידָיו הֲלָכוֹת וְשִׁמוּעוֹת מִשְׁמוֹ וּמִזְכִּירִין שְׁמוֹ בְּכָל שְׁעָה, וְאֵין מְנִיחִין אוֹתוֹ לִישׁוֹן בְּקָבֶר. וְכֹן אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיֵשׁ אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, וְכֹן אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּר יוֹחָאִי: אֵין תַּלְמִידָיו מְנִיחִין אוֹתוֹ לִישׁוֹן בְּקָבֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: דּוֹבֵב שְׁפָתַי יִשְׁנִים (שה"ש ז, ט). הָיָה וְהַשָּׁבַע לְעֶשִׂיר אֵינָנוּ מְנִיחַ לוֹ לִישׁוֹן. וְכֹן מֹשֶׁה לְמַד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל וְהִדְרִיכֵן לְמִצּוֹת, וְנָתַן לָהֶם סִדְרֵי תּוֹרָה וּפְרָשִׁיּוֹת שְׁקוֹרְאִים בָּהֶן בְּכָל שַׁבָּת וּבְכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ וּבְכָל מוֹעֵד, וְהֵם מְזַכְרִים אוֹתוֹ בְּכָל פְּרָשָׁה וּפְרָשָׁה. וּבְפְרָשַׁת שְׁקָלִים. אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, מִשְׁאַנִּי מֵת אֵין אֲנִי נֹזֵר. אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: חֲתִידָךְ, כָּשֶׁם שֶׁאַתָּה עוֹמֵד עַכְשָׁו וְנוֹתֵן לָהֶם פְּרָשַׁת שְׁקָלִים וְאַתָּה זוֹקֵף אֶת רֵאשׁוֹן, כֹּךְ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה שְׁקוֹרְאִין אוֹתָהּ לְפָנָי, כְּאֵלּוּ אַתָּ עוֹמֵד שָׁם בְּאוֹתָהּ שְׁעָה וְזוֹקֵף אֶת רֵאשׁוֹן. מִנֵּינִי? מִמָּה שְׁקָרְאוּ בְּעֵינָן וַיִּדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, כִּי תִשָּׂא אֶת רֵאשׁוֹ. שָׂא אֶת רֵאשׁוֹ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא כִּי תִשָּׂא.

כ **ד** תִּשָּׂא אֶת רֵאשׁוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: רַבִּים אֲמָרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לוֹ בְּאֱלֹהִים סָלַח (תהלים ג, ו). רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר אָמִי וְרַבְּנָן. רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר אָמִי פָתַר קְרָא בְּדוֹאֵג וְאַחִיתַּפֵּל. רַבִּים, אֵלּוּ דוֹאֵג וְאַחִיתַּפֵּל שֶׁהָיוּ רַבִּים בַּתּוֹרָה. אֲמָרִים לְנַפְשִׁי, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לְדוֹד: אָדָם שֶׁשָּׁבַח אֶת הַכְּבֹּשָׁה וְהָרַג אֶת הַרוּעָה

והפיל את ישראל בחרב, יש לו תשובה, שנאמר: אין ישועתה לו באלהים סלה. ואתה ה' (תהלים ג, ד). אמר דוד: ואתה רבון העולם הסכמת בתורתך עמם ואמרת, מות יומת הנאף והנאפת (ויקרא כ, ט), מגן בעדי (תהלים ג, ד), בזכות אבותי. כבודי (תהלים ג, ד), שהחזרתני למכותי, ומרים ראשי (תהלים ג, ד), שהייתי חיב הרמת ראש, ונתת לי תלוי ראש על ידי נתן הנביא, שאמר גם ה' העביר חטאתך לא תמות (ש"ב יב, ג). ורבנו פתרון קרא באמות העולם. רבים, אלו אמות העולם, שכתוב בהן: הוי המון עמים רבים (ישעיה יז, יב), שאומרון לישראל: אמה ששמעה בסיני אנכי ה' אלהיך, לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ, ב-ג), ולסוף ארבעים יום אמרו לעגל אלה אלהיך ישראל (שמות לב, ד), יש להם תשובה. אין ישועתה לו באלהים סלה. ואתה ה' מגן בעדי. אמרו ישראל: רבון העולם, ואתה הסכמת עמם ואמרת, זובח לאלהים יחרם (שמות כב, ט), מגן בעדי, בזכות אבות. כבודי, שהשרית שכינתך בתוכנו ואמרת, ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה, ח). ומרים ראשי, תחת שהיינו חיבין לך הרמת ראש, נתת לנו תלוי ראש על ידי משה, שנאמר: כי תשא את ראש. רבי יעקב בר יוחאי בשם רבי יונתן פתח: וישח אדם וישפיל איש (ישעיה ג, ט). וישח אדם, אלו ישראל, שנאמר: ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל לד, לא). וישפיל איש, זה משה, שנאמר: והאיש משה (במדבר יב, א). אמר משה: רבון העולם, יודע אני ששחו ישראל לעגל והשפלתני אותי, ואל תשא להם (ישעיה ב, ט). ואמר לו תשא להם. אמר לו: כי תשא את ראש בני ישראל.

ה **כ** **י** תשא. רבי יונה פתח: כי אלהים שפט זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה, ח). מטרונה אחת שאלה את רבי יוסי בר הלפתא: לכמה ימים ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו. אמר לה: לששה ימים, שנאמר: כי ששת ימים עשה ה' (שמות ב, א). אמרה לו: ומן אותה שעה מה עושה בכל יום. אמר לה: מזוג זוגים ומעשיר לזה ומוריש לזה. אמרה לו: ואף אני יכולה לעשות כן. כמה עבדים ושפחות יש לי, אני מזוגן בלילה זו. מה שהוא עושה מן אותה שעה עד היום, אני אעשה בשעה קלה. אמר לה: אם קלה בעיניך, קשה היא לפניו כקריעת ים סוף, דכתוב: אלהים מושיב יחידים ביתה וגו' (תהלים סח, ז). הניחה רבי יוסי והלך לו. הלכה לה: מה עשתה? נטלה אלה עבדים ואלף שפחות והעמידתן שורות שורות, ואמרה: ישא פלוני לפלונית, ופלונית תשא פלוני. זינה אותן בלילה אחת. בצפרא אתון לגבה, דין עינה שמיט, דין רישה פציע, דין רגלה תבירא. דין אמר: לית אנא בעי להדא. והדא אמרה: לית אנא בעיא לדין. שלחה והביאה את רבי יוסי: אמרה לה: מעידה אני שאליהם אמת ותורתו אמת, שכל מה שאמרת יפה אמרת. אמר לה: הקדוש ברוך הוא יושב ומזוגן בעל פרחן וקושר קולר בצואר זה ומביאו מסוף העולם ומזוג לזו בסוף העולם, שנאמר: אלהים מושיב יחידים ביתה

מוציא אַסירים בַּכּוֹשֵׁרוֹת (תהלים סח, ז). מה הוא בַּכּוֹשֵׁרוֹת? דָּלָא בְּעֵי, בְּכֵי, וּדְבָעֵי, אָמַר שִׁירָה. הָוֵי, בַּכּוֹשֵׁרוֹת. וּמַעֲלָה לָזֶה, וּמוֹרִיד לָזֶה בְּסַלְמוֹת, לְכַד נֶאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תהלים עה, ח). רַבִּי יוֹנָה בּוֹצְרֵי וּרְבָנּוּ פִּתְרִין קָרָא בְּאַהֲרֹן בְּלִשׁוֹן זֶה הַשֹּׁפֵל וּבְלִשׁוֹן זֶה הַגִּבֹּה. בְּלִשׁוֹן זֶה הַשֹּׁפֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַשְׁלִיכֵהוּ בְּאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֶגְלָה הַזֹּאת (שמות לב, כד). וּבְלִשׁוֹן זֶה הַגִּבֹּה, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבְנָיו (ויקרא ג, יג). רַבִּי יוֹנָה פִּתְרַת קָרָא בְּלִשׁוֹן זֶה הַגִּבֹּהוּ, וּבְלִשׁוֹן זֶה הַשֹּׁפֵלוֹ. בְּלִשׁוֹן זֶה הַשֹּׁפֵל, כִּי זֶה מִשְׁחָה הָאִישׁ (שמות לב, א). וּבְלִשׁוֹן זֶה הַגִּבֹּהוּ, זֶה יִתְנּוּ (שמות ל, יג). זֶה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב: צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי (משלי יד, לד). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר: צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי וְחֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאת (משלי יד, לד). הַנְּיָה לְאֲמוֹת הָעוֹלָם בְּשַׁעַת שִׁישְׁרָאֵל חוֹטְאִים, שֶׁהֵן חוֹזְרִין וּמְשַׁעֲבָדִים בָּהֶם. רַבִּי נְחוֹנְיָה בֶּן הַקָּנָה אָמַר: צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי, אֱלוֹי יִשְׂרָאֵל. וְחֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאת, חֶסֶד שֶׁאֲמוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין, חֲטָאת הוּא לְיִשְׂרָאֵל. מִמֵּי אֵת לָמַד? מִן מִישַׁע מְלָךְ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִישַׁע מְלָךְ מוֹאָב הִזָּה נִקְדַּ (מלכים ב ג, ט). מַהוּ נִקְדַּ? רוּעָה. וְהַשִּׁיב לְמְלָךְ יִשְׂרָאֵל מֵאָה אֶלְף כָּרִים וּמֵאָה אֶלְף אֵילִים צָמַר (מלכים ב ג, ד). מַהוּ אֵילִים צָמַר? רַבִּי אָבָא בַר כְּהֵנָא אָמַר פְּרוּבִטְיָא. מָה עָשָׂה? כִּנְס כָּל אֶסְטְרוֹלוֹגִין שָׁלוּ, אָמַר לוֹ: לִית אַתּוֹן אֶמְרִין לִי מַה דִּין. אָנָּה עֲבַד קָרְבָּא עִם כָּל אֲמָה וְגָלָה לְהוֹן. וְכַד אָנָּה עֲבַד קָרְבָּא עִם יְהוּדָאִי, נִצְחִין לִי. אָמְרוּ לָהּ: חַד סָב הָהּ לְהוֹן וְשָׁמָּה אֲבָרְהֶם, וְאַתְיָהִיב לָהּ לְמֵאָה שְׁנֵין בַּר יְחִידָאִי וְקָרְבָּה. אָמַר לְהוֹן: וְקָרְבָּה לְגַמְרָה. אָמְרוּ לָהּ: לָא. אָמַר לְהוֹן: וְהָא קָרְבָּה וְלָא גַמְרָה וּמִתְעַבַד לְהוֹן נְסִין. אֱלוֹי קָרְבָּה וְגַמְרָה, עַל אַחַת כְּפָה וְכַמָּה. וְכַדוֹן בְּרָא בּוֹכְרָא אֵית לִי דְעַתִּיד לְמַמְלִיךְ תַּחֲוִיתִי, אֵלָא אָנָּה מְקָרִיב לָהּ, דְלִמָּא מִתְעַבַד לָן נְסִין. הַדָּא הוּא דְכַתִּיב: וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחֲתָיו וַיַּעֲלֵהוּ עִלָּה עַל הַחֲמָה וַיְהִי קֶצֶף גְּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל (מלכים ב ג, כז). חֲמָה כְּתִיב, מִשְׁתַּחֲוִה לַחֲמָה. מִיָּד וַיְהִי קֶצֶף גְּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל (מלכים ב ג, כז). אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה אֵין מְפִירִין כְּבוֹדֵי, לְפִיכֹד הֵם מוֹרְדִין בֵּי. וְאַתֶּם מְפִירִין כְּבוֹדֵי וּמוֹרְדִין אַתֶּם בֵּי. אָמַר רַבִּי מְנִי: אֱלוֹלֵי זְכוֹת אֲשֶׁתּוֹ שֶׁל עוֹבְדֵיהוּ, כְּבָר כָּלוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, וְאַשָּׁה אַחַת מְנִשֵּׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים צָעָקָה אֶל אֱלִישָׁע לֵאמֹר (מלכים ב ד, א). רַב הוֹנָא אָמַר: צְדָקָה וְחֶסֶד שֶׁאֲמוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין, מְסַכְּן הוּא לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל כְּאַרְסָה שֶׁל נַחֲשׁ. מִמֵּי אֵת לָמַד, מְבַרְאֵדָּ בְּלֵאָדוֹן, שֶׁהָיָה לְמוֹד בְּכָל יוֹם לְאֶחָל בְּשִׁלְשׁ שְׁעוֹת וַיִּשּׁוּן עַד תְּשַׁע. כִּיּוֹן שֶׁחֲזַר גְּלַגַּל חֲמָה בִּימֵי חֲזַקְיָה, יָשׁוּן לוֹ. וְעַמְד וּמְצָא שֶׁהוּא שְׁחֵרִית. בְּקֶשׁ לְהַרְג אֶת כָּל עֲבָדָיו. אָמַר לָהֶם: הַנְּחַתֶּם אוֹתִי לִישׁוֹן כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה. אָמְרוּ לָהּ: יוֹמָא הוּא דְהַדְר. אָמַר לָהּ: וְאֵי זֶה אֱלוֹהֵי הַחֲזִירוֹ. אָמְרוּ לוֹ: אֱלֹהֵינוּ שֶׁל חֲזַקְיָהוּ. אָמַר לָהֶם: וְכִי יֵשׁ אֱלוֹהֵי גְדוֹל מְאֹלְהֵי. אָמְרוּ לוֹ: אֱלֹהֵינוּ שֶׁל חֲזַקְיָהוּ גְדוֹל מִכָּל אֱלֹהוֹת שְׁבַעֲוֹלָם. מִיָּד, בַּעַת הַהִיא שֶׁלַח בְּרֵאדָּ בְּלֵאָדוֹן בּוֹ בְּלֵאָדוֹן מְלָךְ בְּבַל סְפָרִים וּמְנַחָה אֶל חֲזַקְיָהוּ וְגוֹ' (מלכים ב כ, יב). וְכַתֵּב: שְׁלוֹם לְחֲזַקְיָהוּ הַמְּלָךְ, וְשְׁלוֹם לִירוּשָׁלַיִם, וְשְׁלוֹם לְאֱלוֹהֵי הַגְּדוֹל. לְאַחַר שִׁינְצָאוּ הַסְּפָרִים לֹא נִתְיָשַׁב עַל דְּעַתּוֹ, אָמַר: לֹא עֲשִׂיתִי כִּהְגֹן, שֶׁהַקְּדָמְתִי שְׁלוֹם חֲזַקְיָהוּ וְעִירוֹ לְשְׁלוֹם אֱלוֹהֵי הַגְּדוֹל. עַמְד

מכסאו ופסע שלש פסיעות והחזיר את הספרים וכתב אחרים תחתייהם, וכתב תחלה שלום לאלוה הגדול, ושלום לירושלים, ושלום לחזקיהו. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה עמדת מכסאך ופסעת שלש פסיעות לכבודי, אני מעמיד מפניך שלשה מלכים שליטין מסוף העולם ועד סופו, ואלו הן: נבוכדנצר ואויל מרודך ובלשאצר. כיון שעמדו וחרפו, קצקע הקדוש ברוך הוא את ביצתו והעמיד אחרים תחתייהם. ורבו אמריו: צדקה תרומם גוי, בנדבה שהביאו ישראל לנדבת המשפן, לפיכך נתן להם תלוי ראש על ידי משה, ואמר לו: כי תשא את ראש.

ו רבי יודן פתח: כסף נבחר לשון צדיק לב רשעים כמעט (משלי י, כ). כסף נבחר לשון צדיק, זה עדו הנביא. לב רשעים כמעט, זה ירבעם. הדין הוא דכתיב: והנה איש אלהים בא מיהודה בדבר ה' אל בית אל וירבעם עמד על המזבח להקטיר, ויקרא על המזבח בדבר ה' ויאמר מזבח מזבח שבבית אל ומזבח שבודן. מה אמר? הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו (מלכים ב כג, כ). וזבח עליך את פהני הפמות המקטרים עליך ועצמות אדם ישרפו עליך (מלכים א יג, ב). ועצמות ירבעם לא אמר אלא ועצמות אדם, מכאן שחלק כבוד למלכות. ויהי כשמע המלך את דבר איש האלהים אשר קרא על המזבח בבית אל, וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשטהו, ותיבש ידו אשר שלח עליו ולא יכל להשיבה אליו (מלכים א יג, ד). רב הונא אמר: יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא, מה סובל מבריותיו, וכמה חס על כבודו של צדיק. עומד ומקריב לעבודה זרה, ולא יבשה ידו. וכיון שפשט ידו אצל אותו צדיק, מיד יבשה ידו. ויען המלך ויאמר אל איש האלהים חל נא את פני ה' אלהיך והתפלל בעדי (מלכים א יג, ו). תרין אמורין, חד אמר, אלהיך ולא אלהי. וחד אמר: באיזה פנים קורא אותו אלהי, עומד ומקריב לעבודה זרה וקורא אותו אלהי. אף על פי כן, ויחל איש האלהים את פני ה' ותשב יד המלך אליו ותהי כבראשונה (מלכים א יג, ו). מה הוא כבראשונה? רבי יהודה בר סימון בשם רבי יהושע בן לוי פתח: אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו (משלי כז, כב). אין את מועיל, מה בראשונה עומד ומקריב לעבודה זרה, אף בשניה כן. דבר אחר, כסף נבחר לשון צדיק, זה הקדוש ברוך הוא שהכתיר לשונו למשה, ואמר לו כי תשא. מה כתיב למעלה מן הענין, וכפר אהרן על קרנתיו וגו' (שמות ל, ט). כיון שחטאו אמר הקדוש ברוך הוא למשה: לך פפר עליהם. אמר לו: רבונו של עולם, לא כף אמרת לי אחת בשנה. אמר הקדוש ברוך הוא: לך זקוף ראשן עכשו. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, בשעה שיש להם זכות, הנח להם. ובשעה שאין להם זכות, כביכול תשא להם פעם אחת בשנה,

כְּדִי שְׂיָבוֹא יוֹם הַכַּפוּרִים וַיִּכַּפֵּר עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם [\(ויקרא טז, ט\)](#).

ז **כִּי** תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ. אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא: רָמְזוּ שֶׁהוּא עֲתִיד לְקָרֵב רֵאשׁוֹן שֶׁל שְׁבֻטִים לְשִׁכְנָה. וְאֵי זֶהוּ? זֶה רְאוּבוּן, שֶׁנֶּאֱמַר: יַחֲי רְאוּבוּן וְאֵל יָמַת [\(דברים לג, ו\)](#). וְזֶהוּ כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רֵאשׁוֹן שֶׁל שְׁבֻטִים.

ח **כִּי** תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רַבִּי יְהוּדָה בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן אָמַר: מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פּוֹרְפָרִין הַרְבֵּה, וְהָיָה מְצוּה לְאַחַד וְאוֹמֵר לוֹ: פּוֹרְפִירָא זֶה שֶׁהָיָה חֲבִיבָה עָלַי מִכָּל פּוֹרְפָרִין שֶׁבְּעוֹלָם, תֵּן דְּעִתָּךְ עָלַי, שֶׁאוֹתָהּ לִבִּשְׁתִּי בַיּוֹם שֶׁנִּכְנַסְתִּי בַּמַּלְכוּת, וְהָיָה דְּבִקָּה בְּמִתְנִי וְאֲנִי מִתְנַגֵּה בָּהּ. אִף כָּאֵן אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמוֹשֶׁה: מֹשֶׁה, תֵּן דְּעִתָּךְ עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם דְּבִקִּים לִי בְּמִתְנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כְּאֲשֶׁר יִדְבַק הָאָזוּר אֶל מִתְנֵי אִישׁ כֵּן הִדְבַקְתִּי אֵלַי אֶת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל [\(ירמיה יג, יא\)](#). וְהֵם הִמְלִיכוּנִי בְּעוֹלָם וְאָמְרוּ הִ' יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד [\(שמות טו, יח\)](#) וּמֵרַב חֲבַתְּם יִרְדְּתִי מִן הָעֲלִיּוֹנִים לְתַחְתּוֹנִים וְשִׁכְנַתִּי בְּתוֹךְ יְרִיעוֹת עֲזִים. אָמַר מֹשֶׁה: רַבּוּנִי, מִשְׁבְּעִים אַמּוֹת אֵין אֶת מְצוּנִי עַל אַחַת מֵהֶם אֶלָּא עַל יִשְׂרָאֵל, כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. [\(שמות ל, יב\)](#). וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמֵר [\(שמות ל, לא\)](#), וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבַּר [\(שמות ל, לא\)](#), צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, דִּבַּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [\(ויקרא כ, ב\)](#), וְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [\(ויקרא כז, ט\)](#). כָּל מֵה שֶׁאַתָּה מְצוּנִי, עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ: לְפִי שֶׁהֵם חֲבִיבִין עָלַי מִכָּל הָאֻמּוֹת, וְהֵם סִגְלַתִּי וּבְהֵם חֲשַׁקְתִּי וּבְהֵם בְּחַרְתִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָדָּ בָחַר הִ' אֱלֹהֶיךָ לְהָיוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה [\(דברים יד, ב\)](#). בֵּא וּרְאֵה כִּמְהָ חֲבָבוֹ, שֶׁקָּרָא חֲמִשָּׁה פְּעָמִים בַּפְּסוּק אֶחָד, וְאַתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם נִתְּנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וְגו' [\(במדבר ח, ט\)](#). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בַּר יוֹחָאִי: מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שֶׁמָּסַר בְּנוֹ לְפַדְגוֹגוֹ, וְהָיָה מְבַקְשׁוֹ אֶצְלוֹ בְּכָל שָׁעָה וְאוֹמֵר לוֹ: אֲכַל בְּרִי, אֲזַל בְּרִי לְבֵי סַפְרָא, הִדַּר בְּרִי מִבֵּי סַפְרָא. כִּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לְהִזְכִּיר אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁעָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן: מִשָּׁל לְאַחַד שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה עֲטָרָה, עֵבֶר אֶחָד רָאָה אוֹתָהּ. אָמַר לוֹ: כָּל מֵה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְקַשֵּׁט בָּהּ אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת, קִשֵּׁט וְתִקֵּן בָּהּ, שֶׁהָיָה עֲתִידָה לְהִנָּתֵן בְּרֵאשׁוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. כִּן אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמוֹשֶׁה: כָּל מֵה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְשַׁבַּח אֶת יִשְׂרָאֵל לְפָנָי וּלְפָאֲרוֹ, עֲשֵׂה, שֶׁבְּהֵם אֲנִי מִתְפָּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אֶתָּה, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּדָּ אֶתְפָּאֵר [\(ישעיה מט, ג\)](#).

ט לפקדיהם

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, מנה את ישראל. אמר לפנני, רבוני, כתיב: והיה זרעך כעפר הארץ (בראשית כח, יד), וכתוב: ושמתי את זרעך כחול היס (בראשית לב, יב), ועכשו את אומר בן. אמר לו: אם בקשת לעמד על מנינם, טל ראשי אותיות של שבטים ותעמד על מנינם: ר' דראובן מאתים אלה, ש' דשמעון שלש מאות אלה, י' דיהודה, י' דיששכר, י' דיוסף שלשים אלה, נ' דנפתלי חמשים אלה, ז' דזבולון שבעת אלפים, ד' דדן ארבעת אלפים, ג' דגדג שלשת אלפים, ב' דבנמין אלפים, א' דאשר אלה, הרי חמש מאות תשעים ושבעה אלה. אותן שלשת אלפים שנשתירו, הן הן שנהרגו על העגל, שנאמר: ויעשו בני לוי כדבר משה ויפל מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש (שמות לב, כח). לךך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: מנה אותם כמה חסרו. רבי מנחם בשם רבי ביבי אמר: משל למלך שהיה לו צאן הרבה, ונכנסו לתוך זאבים ויבקעו. אמר המלך לרועה: מנה את הצאן כמה חסרו, כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לךך מנה את ישראל כמה חסרו. בעשרה מקומות נמנו ישראל, אחד בירידתן למצרים, שנאמר: בשבעים נפש ירדו אבותי וגו' (דברים י, כב). ואחד בעלייתן, שנאמר: ויסעו בני ישראל מרעמסס וגו' (שמות יב, לו). ואחד בחמש הפקודים, אחד במרגלים, ואחד בימי יהושע בחלוק הארץ, ושנים בימי שאול, שנאמר: ויפקדם בטלאים (ש"א טו, ד), ויפקדם בבזק (ש"א יא, ח). ולמה בטלאים? כד אנון עתיריו זכנו, באמרא. כד אנון מספני מעובדיהו, בבזק. ומהו בזק? אבן נטל מן כל אחד ואחד מהם ויבאבניו מנאו. ואחד בימי דוד, שנאמר: ויתן יואב את מספר מפקד העם אל המלך (ש"ב כד, ט). ואחד בימי עזרא, כל הקהל כאחד ארבע רבוא (עזרא ב, סד). ואחד לעתיד לבא, שנאמר: עד תעברנה הצאן על ידי מונה (ירמיה לג, ג). והדיון, כי תשא את ראש רבי מנחמה בשם רבי ביבי בשם רבי חיא בר אבא בשם רבי אלעזר בן יעקב, כתיב: והיה מספר בני ישראל כחול היס (הושע ב, א). למה נמשלו כחול? לומר לך, מה החול אתה עושה בו גמא בערב ובשחרית את מוצא אותו שכבר נתמלאת. כך כל אלפים שחסרו בימי דוד, נתמלאו בימי שלמה בנו, שנאמר: יהודה וישראל רבים כחול אשר על היס לרב (מלכים א ד, ט). רבי אליעזר בשם רבי יוסי בן זמרא אמר: כל זמן שנמנו ישראל לצרף, לא חסרו. ושלל לצרף, חסרו. ואימתי נמצו לצרף? בימי משה. ושלל לצרף, בימי דוד. ונתנו איש כפר נפשו לה' בימי משה, ולא יהיה בהם נגף בימי דוד. זה יתנו. אמר רבי מאיר: כמין מטבע של אש הוציא הקדוש ברוך הוא מתחת כסא הכבוד והראהו למשה ואמר לו: זה יתנו, כזה יתנו. כל העבר על הפקדים, כל העובר על סכומיא.

מחצית השקל. על שחטאו בשש שעות בחצי היום, יתנו מחצית השקל

שהוא ששה גרמיסין. רבי יוחנן אמר: על שעברו על עשרת הדברות, לפיכך יתן כל אחד ואחד עשרה גרה שהוא מחצית השקל. רבי שמעון בן לקיש אמר: לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונטל כל אחד ואחד מטבע, לפיכך יתן כל אחד ואחד מטבע. רבי יהודה בר סימון אמר: שלשה דברים שמע משה מפי הגבורה ונבהל ונרתע לאחוריו. בשעה שאמר לו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, אמר: רבונו של עולם, הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מלכים א ת, כז). אמר לו משה: לא כשם שאתה סבור, אלא עשרים קרש בצפון, ועשרים בדרום, ושמונה במערב, ושמונה במזרח, ואצמצם שכניה שלי ואשכן ביניהם, וכתוב: ונועדתי לך שם ודברתי (שמות כה, כב). וכשאמר צו את בני ישראל את קרבני לחמי (במדבר כח, ב), אמר משה: רבונו של עולם, אם מכניס אני כל החיות שבעולם וכל הבהמות אין בהם העלאה אחת, ובכל העצים שבעולם אין בהם הבערה אחת, שנגאמר: ולבנון אין די בער וחייתו אין די עולה (ישעיה מ, טו) אמר לו: משה, לא כמו שאת סבור, אלא את הכבש אחד תעשה בבקר (במדבר כח, ד), ולא שנים בבת אחת, לפי שאין לפני אכילה ושתיה. למה? אלמלי הנה לפני אכילה ושתיה, כשהיית אצלי ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכלת. ואם הנה לפני אכילה, היית אוכל, אלא ריח ניחחי (במדבר כח, ב), הריח תשמרו להקריב (במדבר כח, ב). וכשאמר ונתנו איש כפר נפשו, תמה ואמר: מי יוכל לתת פדיון נפשו, שנגאמר: ויקר פדיון נפשו וחדל לעולם (תהלים מט, ט), אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו (תהלים מט, ח). אמר לו: לא כמו שאת סבור, אלא זה יתנו, כזה יתנו. רב הונא בשם רב אמר: שדי לא מצאנהו שגיא כח (איוב לו, כג). אין הקדוש ברוך הוא בא בטרחות עם ישראל. כששמע משה כד, אמר: אשרי העם שככה לו (תהלים קמד, טו), אשרי שאל יעקב בעזרו (תהלים קמו, ה).

כ תשא את ראש, ונתנו איש כפר נפשו. כיון ששמע משה, אמר עוד בעד

עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו (איוב ב, ד). אמר רבי יהודה בר אלעאי: כששמע משה, גרד להורות ואמר בלבו: מצאנו שפדיון נפש אדם כפר כסף, שנגאמר: והיה נפשך תחת נפשו או כפר כסף תשקול (מלכים א ב, לט), כל אחד ואחד מישראל יהא נותן כפר כסף. אמר רבי יוחנן: ממי למד? ממוציא שם רע. אמר הכתוב: וענשו אתו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה (דברים כב, יט). ואנו הוצאנו שם רע ואמרנו לעגל, אלה אלהיך, יהיה נותן כל אחד ואחד מאה כסף. רבי שמעון בן לקיש אמר: מן האונס למד משה, שנגאמר: ונתן האיש השכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף

[\(דברים כב, כט\)](#). וְאֶנְחֵנוּ אֲנִסְנוּ הַדָּבָר, שְׁאָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים [\(שמות כ, ג\)](#). וְעָשִׂינוּ אֶת הָעֵגֶל, לְפִיכָךְ? הֲאֵל נֹתֵן כָּל אֶחָד וְאֶחָד חֲמִשִּׁים כֶּסֶף. וַיֵּשׂ אֲזַמְרִים: מִן הַמִּפְתָּה לָמַד, שְׁנֵאָמַר: כִּי יִפְתָּה אִישׁ בְּתוֹלָה, כֶּסֶף יִשְׁקַל כְּמֵהָר הַבְּתוּלֹת [\(שמות כב טו, טז\)](#), אֲף הוּא בְּחֲמִשִּׁים כֶּסֶף. וְאָנוּ, וַיִּפְתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבְלִשׁוֹנָם יִכְזְבוּ לוֹ, וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עֲמוּ וְלֹא נֶאֱמָנוּ בְּבִרְיָתוֹ [\(תהילים עח לו, לא\)](#). לְפִיכָךְ יִתֵּן כָּל אֶחָד וְאֶחָד חֲמִשִּׁים כֶּסֶף. רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימֹן אָמַר: מִשׁוֹר נִגַּח לָמַד, שְׁנֵאָמַר: אִם עָבַד נִגַּח הַשׁוֹר אוֹ אִמָּה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים וְגוֹ' [\(שמות כא, לב\)](#). וְאָנוּ הַמְרַנְּוִהוּ בְּשׁוֹר, שְׁנֵאָמַר: וַיִּמְרִיּוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר וְגוֹ' [\(תהילים קנ, כ\)](#), כָּל אֶחָד וְאֶחָד יִתֵּן כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים. יוֹדֵעַ הָיָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵה בָּלְבוּ שֶׁל מֹשֶׁה, וְהִרְאָהוּ בְּאַצְבָּעוֹ וְאָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, זֶה יִתְּנוּ, כְּזֶה יִתְּנוּ.

יב וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, רֵאֵה קִרְאֲתִי בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל [\(שמות לא, ב\)](#). אָמַר

שְׁלֹמֹה: מֵה שֶׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ וְנוֹדַע אֲשֶׁר הוּא אָדָם [\(קהלת ו, ט\)](#). זֶה שְׁאָמַר הַפְּתוּב: מִי פָעַל וְעָשָׂה קִרְא הַדְּרוֹת מִרֹאשׁ [\(ישעיה מא, ד\)](#). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: מִשֶּׁהִתְקַנְתִּי מִרֹאשׁ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּשְׁכָּן, כְּבָר קִרְאֲתִי לוֹ שֵׁם וְנוֹדַע אֲשֶׁר הוּא אָדָם. שְׁאָדָם הָרֵאשׁוֹן מְטַל גֶּלֶם, הִרְאָה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כָּל צְדִיק וְצְדִיק שֶׁעוֹמֵד מִזְרָעוֹ, יֵשׁ שְׁתְּלוֹי בְּרֵאשׁוֹ, וַיֵּשׁ תְּלוֹי בְּשַׁעֲרוֹ, וַיֵּשׁ בְּצִנְאוֹ, וַיֵּשׁ בְּשִׁתֵּי עֵינָיו, וַיֵּשׁ בְּחֻטְמוֹ, וַיֵּשׁ בְּפִיו, וַיֵּשׁ בְּאַזְנוֹ, וַיֵּשׁ בְּזֵרוֹ. תִּדַע לְךָ, שֶׁבְּשַׁעֲרָה שֶׁבִקֶּשׁ אִיּוֹב לְהִתְנַחֵם עִם בּוֹרְאוֹ וְאָמַר מִי יִתֵּן יַדְעֲתִי וְאֶמְצָאֵהוּ אֲבוֹא עַד תִּכּוֹנְתוּ, אֶעֱרַכָּה לְפָנָיו מִשְׁפָּט וּפִי אֲמַלֵּא תוֹכְחוֹת, אֲדַעָה מַלְּיָם יַעֲנֵנִי וְאֲבִינָה מֵה יֹאמַר לִי [\(איוב כג, ג-ה\)](#), הִשְׁבִּיבוּ: אִיפֹה הָיִיתָ בְּיַסְדֵי אֶרֶץ [\(איוב לח, ד\)](#). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ: אִיפֹה כְּתִיב. אָמַר לוֹ: הֵיכָן הָיִיתָ אִיפֹה שְׁלָךְ בְּאָדָם הָרֵאשׁוֹן תְּלוּיָה, בְּרֵאשׁוֹ, בְּשַׁעֲרוֹ, בְּצִנְאוֹ, בְּעֵינָיו, בְּאִי זֶה אֲבָר. וְאֲף הִרְאָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאָדָם, שֶׁאֲבָרְהֶם מְעַמִּיד מִמְּנוֹ, וּבְנֵיו יוֹרְדִין לְמִצְרַיִם וּמִשְׁתַּעֲבָדִים שָׁם. וְהִרְאָהוּ לְמֹשֶׁה עוֹמֵד וְגוֹאֲלָן, וְלִיֹּסֵף זֶן אֶת הַשְּׁבָטִים, וְלְמֹשֶׁה מוֹשֵׁחַ כְּהֵנִים וּנְבִיאִים, וְלְשִׁמּוֹאֵל מוֹשֵׁחַ מְלָכִים, וְלִיהוֹשֻׁעַ מְכַנְיָסוֹן לְאֶרֶץ, וְלְדָוִד מִיַּסֵּד אֶת הַבַּיִת, וְלְשְׁלֹמֹה בְּנוֹ בּוֹנֵהוּ, וְלַעֲתָלְיָה אִם אַחֲזִיָּה [\(מלכים ב כב\)](#) בְּנִיָּה מְנַתְקִין מִסְמְרוֹת בַּיִת הַמְּקֻדָּשׁ, יְהוֹדַע [\(מלכים ב ח, כו, טו, טו-טז\)](#) מִתְקַן. אָמוֹן [\(מלכים ב טו, כד\)](#) [\(דה"ב כב, יא\)](#) עוֹשֶׂה צְלָמִים, יֹאשִׁיָּה [\(מלכים ב כב\)](#) מְבַעֵר, נְבוּכַדְנֶצַּר מַחְרִיב, דְּרִיגֵשׁ [\(דה"ב כב, ו, כג, א\)](#) בּוֹנֵה, בְּצִלְאֵל עוֹשֶׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן. רֵאֵה קִרְאֲתִי בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל, כְּבָר נִזְכָּר שְׁמוֹ וְנִקְרָא מִיְמוֹת אָדָם. הָיִי: מִי פָעַל וְעָשָׂה קִרְא הַדְּרוֹת מִרֹאשׁ.

בצלאל

זה אחד משבעה בני אדם שנקרא להם שמות. ישי נקרא לו ארבעה, בצלאל ששה, יהושע שמונה, אליהו ארבעה, משה שבעה, מרדכי שמונה, דניאל חנניה מישאל ועזריה ארבעה. אליהו ארבעה. אמר רבי אלעזר בן פדת: איש ירושלמי היה, ומשבט בנימין היה, ומיושבי לשפת הגזית היה, ומכרף של יהודה היה, ובשני שבטים היה חלקו. חמשה בבנימין, דכתיב: ויצלע האלף והיבוסים היא ירושלים גבעת קרית [\(יהושע יח, כח\)](#). ושלישית ביהודה, צנו וחדשה ומגדל גד [\(יהושע טו, לו\)](#). צנו, שהיא צנה. חדשה, שהקדוש ברוך הוא מחדשה לעתיד לבוא. מגדל גד, שממש הקדוש ברוך הוא יוציא ומגדד משכנותיהן ומשתיתיהן של אמות העולם. ונקרא לו ארבעה שמות [\(בדברי הימים\)](#), שנקמר: ויערשנה ואליה וזכרי בני ירחם [\(דה"א ח, כז\)](#). יערשנה, שבשעה שהקדוש ברוך הוא פועס ומרעיש עולמו, עומד אליה ומזכיר אבות העולם לפני הקדוש ברוך הוא ומרחם. לפיכך כתיב: ויערשנה ואליה וזכרי בני ירחם, הרי ארבעה שמות. בצלאל נקרא לו ששה, ואתה מיחס ובא משבטו של יהודה בדברי הימים, שנקמר: ובני יהודה פרץ חצרון וכרמי וחור ושובל [\(דה"א ד, א\)](#). והרי אין חצרון אלא בן בנו של יהודה היה, דכתיב: ויהיו בני פרץ חצרון וחמוול [\(בראשית מו, יב\)](#). וכתוב אחד אומר: ואחר מות חצרון בכלב אפרתה ואשת חצרון אביה ותלד לו את אשחור אבי תקוע [\(דה"א ב, כד\)](#). וכי יש אדם מת באדם שהוא אומר ואחר מות חצרון בכלב? אלא מה הוא? משמת חצרון, בא כלב אל אפרת, זו מרים, שפרו ורבו ישראל על ידיה. וכתוב: ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור, וחור הוליד את אורי, ואורי הוליד את בצלאל [\(דה"א ב, יט, כ\)](#). וראיה בן שובל הליד את יחת, ויחת הליד את אחומי ואת להד, אלה משפחות הצרעתי [\(דה"א ד, ב\)](#). בצלאל, שם שקראה לו אמו אמתו. והקדוש ברוך הוא קרא לו חמשה, על שמו של משכן של אהבה. ראיה, שהראה הקדוש ברוך הוא לכל ישראל שהוא מתקן מבראשית לעשות את המשכן. בן שובל, שהוא בא להעמידו. יחת, שנתן חתיתו של הקדוש ברוך הוא על ישראל. אחומי, שאחה את ישראל להקדוש ברוך הוא. להד, שהעמיד הוד והדר במשכן שהיה הדרן של ישראל. ורבי אדא בר חינא אמר: להד, שהדל שבשבטים מדבק לו במשכן. ואיזה? ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן [\(שמות לח, כג\)](#). אמר רבי חנינא בן פזי: אין לה גדול מכל השבטים משבט יהודה. ואין לה יריד מן שבט דן, שהיה מן השפחות, מה כתיב בו: ובני דן חשים [\(בראשית מו, כג\)](#). אמר הקדוש ברוך הוא: יבוא ויזדוג לו, שלא תהא רוחו גסה, שגדול וקטן שוין לפני הקדוש ברוך הוא. אמר רבי חנינא: לעולם גגיס אדם בכבודו, המשכן נעשה בשני שבטים אלו. ואף בית המקדש כן עשוהו, שלמה מיהודה וחרים מדן, שנקמר: בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי [\(מלכים א ז, ג\)](#). ובדברי הימים כתיב: בן אשה מן בנות דן [\(דה"ב ב, ג\)](#), שהיה אביו מנפתלי ואמו מדן. אמר הקדוש ברוך

הוא : בעולם הזה עשיתם משכן ומקדש שהיו פחומה. ולעתיד אני אבנה את בית המקדש ותהיה מקפת בחומת אש, שנאמר : ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש (זכריה ב, ט).

יד ויתן אל משה ככלתו. כך פתח רבי תנחומא בר אבא, לך אדני הצדקה ולנו בשות הפנים (דניאל ט, ז). אמר רבי נחמיה : אפלו בשעה שאנו עושין צדקה לפניך, מביטין אנו במעשינו ואנו מתבישין. אין לנו שעה שאנו באים בזרוע אלא בשעת בעור מעשרותינו מן הבית, שנאמר : כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך (דברים כו, יב), כל ענין אותו פרשה. השקיפה ממעון קדשך מן השמים (דברים כו, טו). אמר רבי אלכסנדר : גדול כחן של בעלי מעשרות, שהופכין את הקללה לברכה. שבכל מקום שנאמר בו השקפה, לשון צער הוא, שנאמר : וישקף על פני סדם (בראשית יט, כח) וישקף ה' אל מחנה מצרים (שמות יד, כד). בעד החלון נשקפה ותניב (שופטים ה, כח), וישקיפו אליו שנים שלשה סריסים (מלכים ב, ט, לב), כי בחלון בייתי בעד אשנבי נשקפתי וארא בפתאים (משלי ז, ו-ז). והשאר כלם פתונים לשון צער, חוץ מזו, השקיפה ממעון קדשך וברך (דברים כו, טו). ולא עוד, אלא שהופכין קללה לברכה. אמר רבי נחמיה : אפלו בשעה שאנו מביטין במעשינו, יש לנו בשות פנים. בנהג שבועלם, אדם נותן שדהו לאריסות, נותן הזרע והפעלה וחולק עמו בשוה. והקדוש ברוך הוא לה' הארץ ומלואה (תהלים כד, א), והוא מוריד הטל והמטר, והוא משמר הכל, ואינו מבקש אלא אחד מעשרה מעשר, ותרומה אחד מחמשים, הוי, לך אדני הצדקה ולנו בשות הפנים. רבי יוסי אומר : יש בושה גדולה מזו, ישראל עוברין בים סוף ופסל מיכה עובר עמהם, שנאמר : ועבר בים צרה (זכריה י, א), והים נקרע לפניהם. הוי, לך אדני הצדקה ולנו בשות הפנים. אמר רבי יודן : כתיב : ויעלו בית יוסף גם הם בית אל וה' עמם (שופטים א, כב). הולכין לעבד עבודה זרה, ואת אומר וה' עמם. וכי יש צדקה גדולה מזו. הוי, לך אדני הצדקה ולנו בשות הפנים. פיוצא בו : והמה לקחו את אשר עשה מיכה ואת הכהן אשר הנה לו ויבאו על ליש על עם שקט ובטח (שופטים יח, כז). והמה לקחו את אשר עשה מיכה, צלמא. ואת הכהן, כמרא. ויבואו על ליש, זו פמיאס. על עם שקט ובטח, עובדין עבודה זרה והיא מצלחא בידיהון, ואת אמר על עם שקט ובטח. יש צדקה גדולה מזו. הוי לך אדני הצדקה ולנו בשות הפנים. את מוצא, שפיוס שעשו ישראל את העגל, בו פיוס ירד להם את המן ונטלו ממנו והקריבו ממנו לפני העגל, שנאמר : ולחמי אשר נתתי לך סלת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם לריח ניחח ויהי וגו' (יחזקאל טז, יט). מהו ויהי? וירד למחר, כמה דאת אמר : והיה כזה יום מחר (ישעיה נב, יב). ולא פסק המן, הוי, לך אדני הצדקה ולנו בשות הפנים. ואף על פי כן ומנד לא מנעת מפיהם (נחמיה ט, כ). אמר רבי אלעזר : מי אמר הפסוק הזה? חנניה מישאל

וְעִזְרִיהָ אָמְרוּהוּ. בְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ מִן הַכַּבָּשׁוֹ, נִתְכַנְסוּ כָּל אַמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִתְכַנְשִׁין אַחֲשַׁדְרֶפְנֵיָא סַגְנֵיָא וּפְחוּתָא וְהַדְבָּרִי מִלְכָּא [\(דניאל ג, כז\)](#), וְעַמְדוֹ וְרַקְקוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּפְנֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: אַתֶּם יִדְעֶתֶם שְׂאֵלְהִיכֶם עוֹשֶׂה נְסִים וְנִפְלְאוֹת כְּאֵלוֹ, וְיִגְרַמְתֶּם לְעַצְמְכֶם לְהַחְרִיב אֶת בֵּיתוֹ. וְרַקְקוֹ בְּפְנֵיהֶם עַד שֶׁעָשׂוּ כָּל גּוֹפֶם רַק. וְהָיוּ חֲנֻנִיָּה וְחִבְרִיו מִגְבִּיּהִים פְּנִיָּהֶם לְמַעַלָּה וְצָדְקוֹ אֶת הַדִּין, וְאָמְרוּ: לָךְ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בִּשְׁתֵּי הַפְּנִים. דָּבָר אַחֵר, לָךְ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחְמָן, נֶאֱמַר לְאַבּוֹתֵינוּ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה וְלוֹמַר כָּל אֲשֶׁר דָּבָר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, שְׂמָא נֶאֱמַר לָהֶם לּוֹמַר אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל. אֶת מוֹצֵא כְּשֶׁיִּרְדַּ מִשָּׁה מִן הָהָר מַה כְּתִיב שָׁם? וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרַעַה [\(שמות לב, יז\)](#). וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בְּמַחְנֶה. הֲשִׁיבּוּ: אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חִלּוּשָׁה קוֹל עֲנוֹת אֲנָכִי שְׂמַע. מַהוּ קוֹל עֲנוֹת? קוֹל חֲרוּפִין וְגִדּוּפִין. וְכֵן כְּתִיב: וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרַעַה. וּבָאוּ אֲנָשִׁי כְּנֻסַת הַגְּדוּלָּה וּפְרִשׁוּהָ: אַף כִּי עָשׂוּ לָהֶם פֶּסֶל וּמִסְכָּה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֹף מֵאֲרָץ מִצְרַיִם, וַיַּעֲשׂוּ נֶאֱצוֹת גְּדֻלוֹת [\(נחמיה ט, יח\)](#). וְכִי חִסַּר הַמִּקְרָא כְּלוּם? וְלָמָּה הוֹסִיף הַמִּקְרָא וַיַּעֲשׂוּ נֶאֱצוֹת גְּדֻלוֹת? שֶׁהָיוּ מְחַרְפִּין וּמְגַדְּפִין כְּלָפִי עֲצָמוֹ, שֶׁבַעִים מִן הַמֶּן וּמִקְרִיבִין מִמֶּנּוּ לְעַגְל, מְחַרְפִּין בְּכָל כַּחַן בְּשִׁחוּק, וְאַחֵר כָּל זֹאת, וּמִנְּךָ לֹא מִנְּעֶתֶת מִפִּיָּהֶם. הָיוּ לָךְ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה. אָמַר רַבִּי לִוִּי: יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵין לְמִטּוֹן וְחוֹרְטִין אֶת הָעַגְל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיִּצַּר אוֹתוֹ בַּחֶרֶט. וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַעַלָּה חוֹקֵק לוחות לתן לָהֶם דְּבָרוֹת חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכֹלְתוֹ.

טו וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכֹלְתוֹ [\(שמות לא, יח\)](#). זֶה שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: מִתֵּן אָדָם יִרְחִיב לוֹ וְלִפְנֵי גְדֻלִים יִנְחֶנּוּ [\(משלי יח, יט\)](#), מִתְּנָה שֶׁאָדָם נוֹתֵן מִשְׁלוֹ, יִרְחִיב לוֹ, כְּמַעֲשֵׂה בְּאֵבוֹן רַמְיָה שֶׁהִיָּה בְּבִצְרָה, וְהִלְכוּ רַבּוֹתֵינוּ לְשֵׁם לְבַקֵּשׁ פְּרִנְסָה, וְלֹא בְקֵשׁ לְפִסֵּק עַד שֶׁפִּסְקוּ כָּל בְּנֵי בֵּית הַכְּנֻסַת, וּפִסֵּק הוּא כְּנֻגַד כְּלָן, לְפִיכָף קוֹרִין אוֹתוֹ אֵבוֹן רַמְיָה. מַה עָשׂוּ רַבּוֹתֵינוּ? הוֹשִׁיבוּהוּ אֶצְלוֹ, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר: מִתֵּן אָדָם יִרְחִיב לוֹ וְגוֹ'. דָּבָר אַחֵר, וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה, זֶה שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: וַתִּתֵּן לוֹ מִגֹּן יִשְׁעָךְ [\(תהלים יח, לו\)](#), אֵלּוֹ יִשְׂרָאֵל הַבוֹטְחִין בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. וַיִּמְיֶנֶךָ תִּסְעַדְנִי [\(תהלים יח, לו\)](#), מִיִּמְנוֹ אֵשׁ דַּת לְמוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [\(דברים לג, ב\)](#). וְעַנְתָּךְ תִּרְבְּנִי [\(תהלים יח, לו\)](#), יֵשׁ עָנּוּ מִן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא? אָמַר רַבִּי אֲבָא בֶר אֲחָא: בְּנֵהג שֶׁבְּעוֹלָם, תִּלְמִיד יוֹשֵׁב לְפָנֵי רַבּוֹ, מִמִּתֵּין לְרַבּוֹ. וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר לִיחֻזְקָאֵל: קוּם צֵא אֶל הַבְּקָעָה וְשֵׁם אֲדָבָר אוֹתָךְ, וְאֶקוּם וְאֶצֵּא אֶל הַבְּקָעָה וְהִנֵּה שָׁם כְּבוֹד ה' עֹמֵד כְּכָבוֹד אֲשֶׁר רָאִיתִי עַל נֶהַר כְּבָר וְאֶפֶל עַל פְּנֵי [\(יחזקאל ג, כב-כג\)](#). לְלַמְּדֶךָ, שֶׁקִּדְמוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. יֵשׁ עָנּוּ גְדוֹל מְזָה? כִּיּוֹצֵא בּוֹ, מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהֶאֱלֵהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל [\(שמות יט, יט\)](#). הִיָּה צְרִיף לּוֹמַר, הֶאֱלֵהִים יְדַבֵּר וּמֹשֶׁה יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל. כִּיּוֹצֵא בּוֹ, וַיֹּאמֶר אֵלֵי ה', הֲשַׁעַר הַזֶּה סָגוּר יְהִיָּה לֹא יִפְתַּח וְאִישׁ

לא יבא בו, כי ה' אלהי ישראל בא בו והוא סגור (יחזקאל מד, ב). וביום השבת יפתח
וביום החדש יפתח (יחזקאל מו, א). מלך בשׁר ודם כבודו לפניך בשׁער הגדול, שׁמא
בשׁער הקטן. והקדוש ברוך הוא בשׁער הקטן. פיוצא בו: וירא אליו ה' באלני
ממרא והוא ישב פתח האהל פחם היום (בראשית יח, א). בנהג שׁבעולם, כשתלמיד
חולה והרב הולך לבקרו, התלמידים מהלכין תחלה ואחר כך הרב. והקדוש ברוך
הוא כשׁמל לאברהם, היה מצטער מן המילה, אמר למלאכים לילך לבקרו. עם
שהמלאכים מהלכין, קדמו הקדוש ברוך הוא, שׁנאמר: וירא אליו ואחר כך וישא
עיניו וירא והנה שלשה אנשים. בן עזאי אומר בא וראה ענותנותו של הקדוש
ברוך הוא, מלך בשׁר ודם, שגר פרוזדגמאות במדינה ואומר: פלוני קומוס, פלוני
אפרכוס, פלוני הגמון, משמזכיר שמו, מזכיר שבחו. והקדוש ברוך הוא
משמזכיר שבחו, אחר כך מזכיר שמו, בראשית ברא אלהים. יש ענו גדול מזה?
בנהג שׁבעולם, מלך בשׁר ודם כל זמן שלגיונותיו משלמין לו, פוסק להם מזונות
ומתנות טובות, מחלק להם אוניויות. כפרו בו, אין זקוק להם. והקדוש ברוך
הוא, ישראל עושין להם את העגל מלמטה, והקדוש ברוך הוא עסוק לתן להם
חיים, שׁנאמר: כי הוא חייך וארץ ימך (דברים ל, ב).

טז ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו (שמות לא, יח). אמר רבי שמעון בן לקיש:

אדם שלמדו רבו את התורה, עד שלא למדו, היה הרב לומד ותלמידו עונה
אחריו. משלמדו, אומר לו רבו: נאמר אני ואתה. כך כשלמד משה את התורה
אמר לו הקדוש ברוך הוא: בא ונאמרה אני ואתה, שׁנאמר: ככלתו לדבר אתו.
דבר אחר, ככלתו, ככלתו כתיב. אמר רבי שמעון בן לקיש: אסור לתלמיד חכם
להורות הלכה בצבור, עד שיהו דברי תורה ערבין על שומעיהם, כפלה הזו שהיא
ערבה על בעלה ומתאנה להיות שומע את דבריה. אמר רבי לוי, אמר רבי שמעון
בן לקיש: מה הפלה הזו מקשטת בעשרים וארבעה מיני תכשיטין, כך תלמיד
חכם צריך להיות פקח וזריז בעשרים וארבעה ספרים. דבר אחר, ככלתו, מה
פלה הזו צנועה בבית אביה ואינה מפרסמת עצמה עד שתכנס לחפה, לומר כל מי
שיודע בי כלום יבוא ויעיד, כך תלמיד חכם צריך להיות צנוע ומפרסם במעשים
טובים. ויתן אל משה ככלתו. אמר רבי אבהו: כל ארבעים יום שעשה משה
מלמעלה, היה לומד תורה ושוכח. לסוף, אמר לו: רבונו של עולם, הרי באו
ארבעים יום ואיני יודע דבר. מה עשה הקדוש ברוך הוא? משה שלם ארבעים
יום נתן לו את התורה במתנה, שׁנאמר: ויתן אל משה ככלתו. וכי כל התורה למד
משה, והלא כתיב ארפה מארץ מדה (איוב יא, ט). אלא כללים כללים למדה הקדוש
ברוך הוא למשה, שׁנאמר: ככלתו. שני לחת. כנגד שמים וארץ, וכנגד חתן וכלה,
וכנגד שני שושבינים, וכנגד שני עולמים. אמר רבי חנניה: לחת כתיב, לא זה גדול

מזה. לחת אָבּוֹ. לָמָּה מִן הָאָבּוֹ? שָׂרְבֵן שֶׁל עֲנָשׁוֹן הַפְּתוּבִים בָּהּ בִּסְקִילָה. וְהִלְחַת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים [\(שמות לב, טז\)](#). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי: בְּכָל יוֹם בֵּת קוֹל יוֹצֵאת מִהַר חוֹרֵב וְאוֹמֶרֶת: וַיִּלְכֶם הַבְּרִיּוֹת מֵעֲלֻבוֹנָה שֶׁל תּוֹרָה. שְׁכַל מִי שְׂאִינוֹ תִדְוֵר לַתּוֹרָה, נִזְוֵף הוּא לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִלְחוֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים. כָּאֵדָם שְׂאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, מֵה מְלֹאכְתּוֹ שֶׁל זֶה? כָּסֶף נִבְחַר. כָּד מְלֹאכְתּוֹ שֶׁל מְלָךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים עוֹסֵק בַּתּוֹרָה. חֲרוֹת [\(שמות לב, טז\)](#) מֵהוּ חֲרוֹת? רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֻמִּיָּה וְרַבִּי. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: חֲרוֹת מִן הַמְּלָכִיּוֹת. וְרַבִּי נְחֻמִּיָּה אָמַר: חֲרוֹת מִן מְלֹאךְ הַמְּוֹת. וְרַבִּי אֲמַרִי: חֲרוֹת מִן הַיְסוּרִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: אִם יָבֹא מְלֹאךְ הַמְּוֹת וַיֹּאמֶר לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לְחַנֵּם בְּרֵאתֵנִי בְּעוֹלָם הַזֶּה, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ: עַל כָּל הַגּוֹיִם הַשְּׁלֹטְתִיךָ, חוּץ מִן אֵמָּה זֶה שֶׁנִּתְתִּי לָהּ חֲרוֹת עַל הַלְּיוּחוֹת. וּמִנֵּן שֶׁהוּא כָּד: דְּכָתִיב: אֲנִי אֲמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבִנֵּי עֲלִיוֹן כְּלַכֶּם [\(תהלים פב, ו\)](#). חִבְּלֹתֶם מַעֲשֵׂיכֶם, אָכֹן כָּאֵדָם תְּמוֹתוֹן [\(תהלים פב, ז\)](#).

וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכֹלְתּוֹ [\(תהלים פב, ז\)](#). זֶה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב: עֲלִיתָ לְמִרוֹם שְׁבִית שְׁבִי [\(תהלים סח, יט\)](#). בְּנִהַג שְׁבַעֲוֹלָם, אָדָם שׁוֹבָה מִחֲבֵרוֹ כָּסֶף וְזָהָב וּבִגְדִים. שְׂמָא יָכוֹל לְשַׁבּוֹת מֵה שְׁבַלְבוֹ. וְאַתָּה שְׁבִית אֶת הַתּוֹרָה שְׁבִיתוֹךְ לְבִי. הֲוֵי שְׁבִית שְׁבִי. לְקַחְתָּ מִתְּנוֹת בְּאֵדָם [\(תהלים סח, יט\)](#). אָמַר רַבִּי זְעִירָא: הַלְּכוֹת נָדָה, שֶׁהֵם נוֹהֲגִים בְּבִנֵי אָדָם, אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב [\(ויקרא טו, ב\)](#), וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה זָבָה [\(ויקרא טו, יט\)](#), זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת [\(במדבר יט, יד\)](#). יִפְּיֵיתָ מִבְּנֵי אָדָם [\(תהלים מה, ג\)](#), מְכַנֶּה מֹשֶׁה לְאָדָם. כִּי־צַד? הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְמִית וּמַחִיָּה מוֹרִיד שְׂאוֹל וַיַּעַל. מֹשֶׁה הוֹרִיד לְקַרְח וַעֲדָתוֹ כְּשֶׁהֵם חַיִּים לְשְׂאוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְדּוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׂאֵלָה [\(במדבר טז, ג\)](#). וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר גּוֹזֵר וְהוּא מְבַטְּלָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִיד לְוָלֵי מֹשֶׁה [\(תהלים סו, כג\)](#). הוֹצֵק חֵן בְּשִׁפְתוֹתֶיךָ [\(תהלים מה, ג\)](#). שְׁלֵמֵד סִנְגוֹרִיָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחַל מֹשֶׁה וְגוֹ', לֹא יִזְעַד וַיִּנְחַם ה'. דְּבַר אַחַר יִפְּיֵיתָ מִבְּנֵי אָדָם, זֶה אֲבָרְהָם שֶׁמְכַל הַדּוֹרוֹת שְׁהִיוּ לִפְנֵיו, לֹא דְבַר עַמְהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֲבָרָם [\(בראשית יב, א\)](#). הוֹצֵק חֵן בְּשִׁפְתוֹתֶיךָ, שְׁלֵמֵד סִנְגוֹרִיָּא עַל הַסְּדוֹמִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: חָלְלָה לָךְ [\(בראשית יח, כה\)](#). חָלְלָה לָךְ [\(בראשית יח, כה\)](#). חַל הוּא לָךְ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: נִכְרִיָּה הוּא לָךְ, כְּעִנְיָן אִשָּׁה זָנָה וְחָלְלָה [\(ויקרא כא, ז\)](#). רַב הוֹנָא אָמַר: חֲלוּל הַשֵּׁם יֵשׁ בְּדָבָר זֶה לְהַמִּית צַדִּיק עִם רָשָׁע, שְׂאוֹמְרֵי הַבְּרִיּוֹת, כִּן עֲשֵׂה לְדוֹר אֲנוֹשׁ, לְדוֹר הַמְּבוּל, לְדוֹר הַפְּלָגָה, וְנִמְנָעִין בְּנֵי אָדָם מַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. הוֹצֵק חֵן בְּשִׁפְתוֹתֶיךָ. חִיָּךְ שְׁמִזְרָעָךְ יוֹצֵא שְׂאֵנִי נוֹתֵן לוֹ אֶת הַתּוֹרָה וַיִּלְמַד אוֹתָהּ לְבָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה.

יח ויתן אל משה (ויקרא כא, ז). זה שאמר הכתוב: נפת תטפנה שפתותיך בלה (שה"ש ד, יא). אמר רבי אבא בן יהודה: בנסת ישראל מקלסת להקדוש ברוך הוא מלמעלן ולמטן. והקדוש ברוך הוא מקלסן מלמטן למעלן. היא מקלסתו מלמעלן למטן, שהורידה אותו מן העליונים לתחתונים, שנאמר: ועשו לי מקדש (שמות כה, ט). והוא מקלסן מלמטן למעלן, שהעלה אותו, שנאמר: ונתנה ה' אלהיך עליון (דברים כח, א). מי זאת עלה מן המדבר (שה"ש ת, ה). היא מקלסתו מלמעלן למטן, מתחלת מן הראש עד הרגל, ראשו פתם פז, קנצותיו, עיניו, לחיו, שפתותיו, וידיו, מעיו, שוקיו, חכו ממתקים וגו'. זה דודי (שה"ש ה, יא-טז). והוא מקלסה מלמטן למעלן, מה יפו פעמיך בנעלים, חמוקי ירכיך, שררך אגן, בטנד ערמת, שני שדיך, צנאריך כמגדל, עיניך, אפך, ראשך עליך (שה"ש ז, ב-ו). נפת תטפנה (שה"ש ד, יא). מהו נפת? אמר רבי יוחנן: לשון יוני היא, בלה נופי. כשם שהדבש מעלה, כך את מעלה מכל האמות. דבש וחלב תחת לשונך (שה"ש ד, יא), כשאת עסוקה בתורה שהיא דבש וחלב, כשאמרת בסיני נעשה ונשמע. הוי, נפת תטפנה שפתותיך. וכשם שקראתי אתכם בלה, אף התורה קשטתיה ותקנתיה כבלה, היא וכל כלי ארגליא שלה, מקרא, משנה, תלמוד, הלכות, אגדות, ונתתיה למשה כבלה, שנאמר: ויתן אל משה ככלתו. למה לחת? שיגיעתו בלחי. כתובים באצבע אלהים. שאלו הגיעו לישראל לוחות הראשונים, אין כל בריה יכולה לשלט בהם.

יט וירא העם כי בשש משה (שמות לב, א). בא שש שעות. נתכנסו ארבעים אלה שפעלו עם ישראל ושני חרטמי מצרים עמהם, ושמותם ינוס ויומברוס, שהיו עושין לפני פרעה כל אותם כשפים, כמו שכתוב: ויעשו גם הם חרטמי מצרים בלהטיהם (שמות ז, יא). ונקהלו כלם על אהרן, שנאמר: ויקהל העם על אהרן ויאמרו וגו', שמשה שוב אינו יורד כבר. ואותו היום יום ארבעים היה בשש שעות ביום. אמרו להם אהרן וחור: עכשו יורד מן ההר, לא השגיחו. ויש אומרים: שעמד שטן והראה להם דמות מטותו מן ההר, ממה שאמרו: כי זה משה האיש. מיד עמד חור וגער בהם. עמדו עליו והרגוהו. כשראה אהרן כך, נתגרא והתחיל מעסיקן בדברים, והם אומרים לו: קום עשה לנו אלהים. והכל גלוי לפני מי שאמר והיה העולם מה הם מבקשים. אמר להם אהרן: פרקו נזמי הזָהב אשר באזני נשיכם. אמר אהרן להם דבר קשה, שהנשים מתעבבות בו, שהם ראו כל הנסים והגבורות שעשה הקדוש ברוך הוא במצרים וביים ובסיני. הלכו אצל הנשים. עמדו עליהם ואמרו: חס ושלום שנכפר בהקדוש ברוך הוא שעשה לנו כל הנסים וגבורות האלו ונעשה עבודה זרה. כיון שלא שמעו להם, מה כתיב שם:

ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב. אשר באזני נשיהם לא נאמר, אלא אשר באזניהם. אמר רבי ירמיה: כשהביאו הנזמים, תלה אהרן עיניו לשמים ואמר: אליך נשאתי את עיני הישבי בשמים (תהלים קכג, א), אתה יודע את כל המחשבות, שבעל פרחי אני עושה. השליך לאש ובאו החרטמים ועשו בחרטמיהם. ויש אומרים: שמייכה הנה שנתמכמד בבגנו, מה שהציל משה מן הלבנים. נטל הלוח שכתב עליו משה, עלה שור, כשהעלה ארונו של יוסף. השליכו לתוך הכור בין הנזמים, ויצא העגל גועה כשהוא מקרטע. התחילו אומרים: אלה אלהיך ישראל. פתחו מלאכי השרת ואמרו: שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים (תהלים קו, כא). מה עשה אהרן? אמר ידחה הדבר עד למחר, שנאמר: ויקרא אהרן ויאמר חג לה' מחר. ויום הקדש צונחת, מהרו שכחו מעשיו (תהלים קו, יב). אמר הקדוש ברוך הוא: בעולם הזה, על ידי יצר הרע חטאתם. לעתיד, אני עוקרו מכס, שנאמר: והסרתי את לב האבן מבשרכם (יחזקאל לו, כו).

כ וידבר ה' אל משה לך רד (שמות לב, ז). ויאמר ה' אל משה ראיני את העם הזה והנה עם וגוי. כך פתח רבי תנחומא ברבי אבא, נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר (משלי כה, יד). ואומר: בארץ אפים יפתה קצין (משלי כה, טו). מי שאמר לתן מתנה לחברו ואינו נותנה, דומה לנשיאים ורוח וגשם אין. אלו דור המדבר, שנאמר: ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד, ז), ועברו על הכל ועשו את העגל. כיון שראה הקדוש ברוך הוא כך, אמר למשה: לך רד. כי שחת. אין שחת אלא קלקול מעשים, שנאמר: שחת לו לא בניו מוקם (דברים לב, ה). ולא עגל בלבד עשו, אלא גלוי עריות ושפיכות דמים, שנאמר: וישב העם לאכל ושתו ויקמו לצחק. ואין צחוק אלא גלוי עריות, שנאמר: בא אלי העבד העברי וגוי (בראשית לט, יז). שפיכות דמים, דכתיב: יקומו נא הנערים וישחקו (ש"ב, כד), ואין לך גדול מן חור שנהרג. באותה שעה, נזעף משה על שדבר הקדוש ברוך הוא קשות כנגדו. ואין וידבר האמור כאן אלא קשות, שנאמר: דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות. (בראשית מב, ט). באותה שעה, יצאו חמשה מלאכי חבלה כנגדו, קצף, אף, וחמה, משחית, והשמיד. עמד משה מתחבט למעלה, ולא הניח זוית שם שלא נתחבט עליה. כיון שהזכיר זכות אבות ואמר זכר לאברהם ליצחק ולישׂראל, מיד נגרעו ממנו שלשה, נשׂארו אף וחמה. הנה משה מתחבט ומתנפל, כמו שנאמר: ואתנפל לפני ה' (דברים ט, יח). אמר משה: רבונו של עולם, כי גרתי מפני האף והחמה (דברים ט, יט). אמר לו הקדוש ברוך הוא: אפטר שיתצא ריקן, עמד אתה באחד ואני באחד. אמר משה: רבוני, קומה ה' באפך (תהלים ז, ז). ואני עומד בחמה, שנאמר: לולי משה בחירו עמד וגוי.

כא לך רד (שמות לב, ז). אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: אני כבר גרמו לי

הבריות לירד מכאן ולראות בקלקולו, שנאמר: וירד ה' לראות את העיר וגו', הבה נרדה (בראשית יא, ה-ז), ארדה נא ואראה (שמות יח, כא). ואף אתה לך רד, דיו לעבד להיות כרבו. כששמע משה כך, אמר: שוב אין להם סליחה. ידע הקדוש ברוך הוא מה בלבו של משה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: לא כבר אמרתי לך בסנה, ראה ראיתי בני ישראל (שמות ג, ז). אתה רואה ראה אחת, ואני רואה שתי ראיות. שאני רואה שבאים לסיני ומקבלים תורת, ואני יורד בסיני בטטראמילין שלי, שהם מתכוננים בו ושומטין אחד מהם ומכעיסין אותי בו, שנאמר: ופני שור מהשמאל וגו' (יחזקאל א, ט). וכתיב: וימירו את כבודם בתבנית שור (תהלים קו, ט). לך רד כי שחת עמך. העם לא נאמר אלא עמך. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: עמך עשו את העגל. שאני אמרתי לך, והוצאתי את צבאתי את עמי בני ישראל (שמות ז, ד). ואתה היית גורם וקבלת הערב רב ואמרת מוטב לקבל את השבים. ואני הייתי רואה מה הם עתידים לעשות, והם שעשו את העגל, שהיו עובדי עבודה זרה וגרמו לעמי לחטא עמם. ראה מה כתיב: ויחח מידם ויצר אתו בחרט, ויאמרו אלה אלהיך (שמות לב, ד). אלהינו אין כתיב, אלא אלה אלהיך ישראל, שהגרים שבאו עמם ממצרים הם עשו אותו. וכמה זהב היה באותו העגל. רבי תנחום בר חנילאי אמר: מאה ועשרים וחמשה קנטרי זהב היה בו, שכן מסכ"ה בגימטריא. רבי אסי אמר: מסכה רעה היתה לדורות.

כב לך רד (שמות לב, ז). רבנו אמרי, באותה שעה נתנדה משה מפי בית דין של

מעלה. נאמר כאן, לך רד, בגזיפה, כי שחת. ונאמר להלן, וירד יהודה מאת אחיו (בראשית לח, א). מה כתיב למעלה: ויקמו כל בניו וכל בנותיו לנחמו. (בראשית לו, לה). כיון שלא קבל תנחומין, עמדו ונדוהו. אמרו: כיון שאמרת לנו לכו ונמכרנו, שמענו לך. אלמלי אמרת לנו לכו ונחזירנו, היינו שומעין לך. ואתה גרמת לאביו כל הצער הזה. עמדו ונדוהו. ואין לך רד אלא נדוי. מיד עמד משה לפני הקדוש ברוך הוא ואמר: רבוני, מה סרחני. אמר לו: שחת עמך. אמר לו משה: וכי עמי הם?! והם עמך ונחלתך אשר פדית בכחך! אמר לו: מה חטאוי? אמר לו: וימירו את כבודם בתבנית שור (תהלים קו, ט). אמר לפניו: רבוננו של עולם, ובמה אתה מקנא, בשור. וכי הוא מסייעך. אתה משיב רוחות והוא מוריד גשמים. אתה מזריח חמה והוא לבנה. אתה מעלה אילנות והוא מצמיח צמחים. אין בו ממש, הוא אוכל עשב, עומד לשחט. למה ה' יחרה אפך בעמך. אמר לו משה: וכך נאה, וישתחוו לו ויזבחו לו. אמר לו: ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף, ועתה הנני יחיה לי

ויחר וגו'. מכאן את למד, שפתח לו הקדוש ברוך הוא למשה פתח לבקש עליהם רחמים, שנאמר: ואעשה אותך וגו'. ואעשה אותך לגוי גדול ועצום. אמר לו: זכות אברהם יצחק ויעקב אינו עומד בכעסך, זכותי היאך יעמד. זכר לאברהם ליצחק ולישראל, והנח את שלי. למה יאמרו מצרים וגו' שוב מחרון אפך. והשטן היה מקטרג למעלה, מה עשה משה? סתם את את הפרץ שהיה השטן נכנס בו לקטרג על ישראל, שנאמר: לולי משה בחירו עמד בפרץ. מיד וינחם ה'. והנביא צוח, מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע (מיכה ז, יח).

כג זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך (שמות לב, יג). ?למדנו רבנו, עד היכן

שעור לתפלה. כך שנו רבותינו, תפלת השחר עד חצות. רבי יהודה אומר: עד ארבע שעות. מאי טעמא דרבי יהודה. אמר רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי: לא התקינו התפלות אלא כנגד הקרבנות. ותנינן על התמיד של שחר, שקרב והולך עד ארבע שעות. ואין לך יפה מן התפלה, שהרי שלשה אבות תקנו שלש תפלות. בא דניאל וקבעו ביום, שנאמר: וזמניו תלתה ביומא הוא ברוך על ברכוהי (דניאל ו, יא). לא פרש באיזה שעה. בא דוד ופרשו, ערב ובקר וצהריים אשיחה וקהל. (תהלים נה, יח). לפיכך עמד משה ומבקש רחמים. והקדוש ברוך הוא אומר לו: ועתה הניחה לי. כיון שראה שמדת הדין מתקשה כנגדו לכלות את ישראל, אמר: זכר לאברהם ליצחק ולישראל שהתקינו שלש תפלות.

כד זכר לאברהם ליצחק ולישראל. זה שאמר הכתוב: וכי יאמרו אליכם

דרשו אל האבות ואל הידוענים המצפצפים והמהגים הלוא עם אל אלהיו ידרש בעד החיים אל המתים (ישעיה ח, יט). מי מתנבא להם הפסוק הזה. ישעיה בן אמוץ אמר להם לישראל, אם יאמרו לכם האמות עשו לכם עבודה זרה ודרשו אל האובות ואל הידוענים כמוותנו, אמרו להם, שאלו אתם באלהיכם ואנו באלהינו, הלוא עם אל אלהיו ידרש. מהו בעד החיים אל המתים. נניח לחייו של עולם ונשאל במתים אל המתים? דבר אחר, בעד החיים אל המתים. אמרו להם: בנהג שבעולם נשאלין צרכי המתים בחיים. שפא נשאלין צרכי החיים במתים. דבר אחר, אמרו להם: המתים שכלנו אינם מתים, שנאמר: יעלזו חסידים בכבוד, ורננו על משקבותם (תהלים קמט, ה). את מוצא כשעשו אותו מעשה, עמד משה בתפלה והזכיר את המתים, שנאמר: זכר לאברהם ליצחק וגו'. וכמה צדיקים היו בחיים עמו במחנה ישראל ולא הזכיר אלא למתים. אלולי כך, היו אובדיו. לכך אמר שלמה: ושבח אני את המתים (קהלת ד, ב). ומה ראה להזכיר לאברהם? אלא כשעשו

אותו מעשה וביקש משה עליהם רחמים, אמר לו הקדוש ברוך הוא: היאך אני יכול לקבלן בתשובה. אתמול נתתי להם עשרת הדברות, הרי בטלו אותם. אמר רבי שמלאי: משל למה הדבר דומה. למלך שהיה לו אוהב והפקיד אצל המלך עשר מרגליות ומת. לגימם עמד המלך וקדש את בתו של אוהבו בעשר מרגליות, ואבדה אותם. התחיל המלך פועס עליה ואומר: אני הורגה. שמע שושבינה, אמר לו אדוני המלך: אם אבדה לך עשר מרגליות, הזכר שיש לאביה פקדון אצלך עשר מרגליות ויצאו עשר בעשר. אף כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: אם בטלו עשרת הדברות, זכר לאברהם אביהם שנסיתו בעשרה נסיונות ויצאו עשר בעשר, לכך הזכיר לאברהם. ומה ראה להזכיר שלשה אבות. אמר משה: רבונו של עולם, אם שרפה הם חיבים, זכר לאברהם שנתן נפשו להשרף על קדשת שמך באור כשדים. אם שחיטה הן חיבים, זכר ליצחק אביהם שפשט צוארו להשחט על קדשת שמך. אם גלות הם חיבים זכר ליעקב אביהם שגלה לחרו. לכך הזכיר שלשה אבות. אשר נשבעת להם בך [\(שמות לב, יג\)](#). לא נשבעת להם לא בהרים, לא בגבעות, לפי שהם כלים, אלא בך. ותדבר אליהם ארבה את זרעכם. מה את כופר בשבועה. הם בטלו ראש הדבור לא יהיה לך, את מבקש לבטל סופו ועשה חסד לאלפים, ועד כאן אין לאברהם אלא שבעה דורות. אברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה. היכן הוא ועשה חסד לאלפים. מיד וינחם ה'.

כה וידבר ה' וגו'. זה שאמר הכתוב: כי אעלה ארכה לך וגו' [\(ירמיה ל, יז\)](#).

ילמדנו רבנו, השולח ערובו ביד חרש שוטה וקטן, מה הוא שיהא ערובו ערוב. כך שנו רבותינו, השולח ערובו ביד חרש שוטה וקטן, אין ערובו ערוב. בושה לאדם שהוא משלח שוטה בשליחותו אצל המלך, עליו נאמר: מקצה רגלים חמס שתה, שלח דברים ביד כסיל [\(משלי כו, ו\)](#).

כו וידבר ה' אל משה לך וגו'. זה שאמר הכתוב: כי אעלה ארכה לך וגו' [\(ירמיה](#)

[ל, יז\)](#). מהו ממכותיך ארפאך [\(ירמיה ל, יז\)](#). אמר רבי יהושע בן לוי: כשחטאו בעגל, חטאו על ידי אהרן, שאמר להם למי זהב. וכשנתרצה הקדוש ברוך הוא וביקש להודיען שאין בלבם כלום בעגל נתרצה על ידי אהרן, שנאמר: ויאמר אל אהרן קח וגו' [\(ויקרא ט, ב\)](#). ואף במשה בלך רד כעס עליו, ובלך עלה נתרצה. אמר הקדוש ברוך הוא: בלשון שהשפילתי אותך, בו בלשון אני מעלה אותך, שנאמר: לך עלה מזה [\(שמות לג, א\)](#). דבר אחר, לך עלה מזה. מה כתיב למעלה מן הענין, ויפו וירד משה, כשעשו אותו מעשה וירד משה מן הקר וקרבו אל המחנה וראה את העגל

שָׁעָשׂוּ, בְּשָׁעָה שֶׁנָּתַן לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַלּוּחֹת, הָיוּ סוֹבְלִין אֶת עֲצָמוֹן. כִּינּוֹן שִׁירָד וְקָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה וְרָאָה אֶת הָעֵגֶל, פָּרַח אוֹת הַכֶּתֶב מֵעֲלֵיהֶם וְנִמְצְאוּ כְּבָדִים עַל יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה. מִיָּד וַיַּחַר אֵף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ [\(שְׁמוֹת ל"ב, ט\)](#). בֹּא וְרָאָה כַּמָּה גְדוֹל כָּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה: הַלּוּחֹת מְשַׁקֵּל אַרְבָּעִים סָאָה הָיוּ וְשֶׁל סַמְפִּירִינוֹן הָיוּ וְהָיוּ נִתּוּנִים עַל יָדָיו כְּדָבָר קָל. כִּינּוֹן שֶׁפָּרַח הַכֶּתֶב, שֶׁבָּרַן. מָה עָשָׂה? וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בְּאֵשׁ וְגו'ו'. מִיָּד דָּן אֶת הַסְּרוּחִין, וְהוֹשִׁיב סִנְהֶדְרָאוֹת מִבְּנֵי לוֹי, שֶׁלֹּא נִשְׁתַּתְּפוּ בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. כָּל מִי שֶׁהָיָה לוֹ הַתְּרָאָה וְאִין לוֹ עֲדִים, הָיָה בּוֹדֵקוֹן בְּמִים פְּסוּטָה וְהוֹרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְרַע עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשְׁק. וְכָל מִי שֶׁיָּשׁ לוֹ עֲדִים וְהַתְּרָאָה, הָיָה נֶהְרַג מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲרָגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו. וּמִי שֶׁאִין עָלָיו לֹא עֲדִים וְלֹא הַתְּרָאָה, נִגְף, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגַּף ה' אֶת הָעָם וְגו'ו', עַד שֶׁנֶּהְרָגוּ כְּשֶׁלֶּשֶׁת אֲלָפֵי אִישׁ. לְאַחַר שֶׁבִעַר אֶת הָעֵגֶל וְאֶת עוֹבְדָיו, בֹּא לוֹ אֲצֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּתַחֲנוּנִים וּבְבִקְשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי חָטָא וְגו'ו', וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא וְגו'ו', וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר וְגו'ו', וְעַתָּה לָךְ נְחָה וְגו'ו' וּבִיּוֹם פְּקָדֵי וּפְקָדֵי [\(שְׁמוֹת ל"ב, טז\)](#). הֲרִינִי יוֹשֵׁב עֲלֵיהֶם בְּדִין בִּיּוֹם הַכַּפּוּרִים וּמִזֶּכֶה אֶת הַזֹּכָאִי וּמְחַיֵּב אֶת הַחַיִּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִיּוֹם פְּקָדֵי. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל מִי שֶׁאֹמֵר רַחֲמֵנָא וְתַרְוּ, יִתְּנֶתְרוּן בְּנֵי מַעֲיוֹ, אֲלֵא מֵאֲרִיךְ אַפּוֹ וְגוֹבָה. הָיוּ וּבִיּוֹם פְּקָדֵי וּפְקָדֵי. כִּינּוֹן שֶׁדָּן וְגַמַר אֶת הַדִּין, אָמַר: רַבּוֹן הָעוֹלָם, הָרִי הָעֵגֶל וְהָרִי עוֹבְדָיו כְּבָר בְּעֵרְתִים, שֶׁמָּא בְּלַבָּד עַל עַמּוּד כְּלוּם. אָמַר לוֹ: לָךְ עָלָה מְזָה. אָמַר שְׁלֵמָה: הֲגוּ סִיגִים מִכֶּסֶף וְגו'ו' [\(מְשָׁלִי כ"ה, ד\)](#). וְשֶׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מִלֵּאדָּה וְגו'ו', אֶל אֲרָץ זָבַת חֶלֶב וְגו'ו'. וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדְּבָר הָרַע וְגו'ו'. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עִם קִשָּׁה עֲרָף רַגַע אֶחָד וְגו'ו'. וְכַמָּה רַגַע. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אַבְבָּא אָמַר: אֶחָד מִחֲמִשֶּׁת רַבּוֹא וּשְׁמוֹנֶת אֲלָפִים וּשְׁשׁ מֵאוֹת וּחֲמִשִּׁים לִשְׁעָה. וְאֲדַעָה מָה אֶעֱשֶׂה לָךְ. אֲנִי יְהִי לְכוֹן יוֹמָא דְכַפּוּרָא וַיִּכְפַּר עֲלֵיכוֹן. וַיִּתְּנָצְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֲדִים, אוֹתוֹן הַכֶּתֶרִים שֶׁהָיוּ לָהֶם מֵהַר חָרֵב. וַיִּתְּנָצְלוּ, בְּעַל כָּרְחוֹ.

כז **וּמֹשֶׁה** יִקַּח אֶת הָאֱהָל [\(שְׁמוֹת ל"ג, ז\)](#). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ: מֹשֶׁה דָּרַשׁ קָל וְחֹמֶר. אָמַר, הַמְּנַדָּה לָרַב, מְנַדָּה לְתַלְמִיד. אָמַר: כִּינּוֹן שֶׁבְּלַבּוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם, אֵף אֲנִי פּוֹרֵשׁ מֵהֶם. וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֱהָל וְגו'ו' הֲרַחֵק. רַבִּי יֶצְחָק אָמַר: מִיֵּל כְּעֵנָן שֶׁנֶּאֱמַר: אֵד רַחוּק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינֵנוּ כְּאֲלָפִים אַמָּה [\(יְהוֹשֻׁעַ ג, ד\)](#). וְהָיָה כָּל מִבְּקֵשׁ ה' יֵצֵא. מִכָּאן שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לְטַלְטֵל עֲצָמוֹ לִילָךְ לְלַמֵּד. וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה הָאֱהָלָה יְקוּמוּ, מִכָּאן שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לְעַמֵּד לְפָנֵי הַזָּקֵן וּמִלְּפָנֵי חֲכָם וְאֵב בֵּית דִּין וּמְלָךְ, וְיֵהָא עוֹמֵד עַד שֶׁיִּכְסּוּ מְמוֹנוֹ. וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה. רַבִּי אָמִי דָּרַשׁ לְשַׁבַּח, טוֹבָא לִינוּקָא דְהָא כְּדִין יִנְקִין. רַבִּי יֶצְחָק דָּרַשׁ לְגַנְאִי: הָיוּ מְסַתְּפִלִין מֵאַחֲוָרֵי וְאִמְרִין, חֲמִי צִנְאָרָה, חֲמִי שְׁקָה, אֲכִיל מְדִידוֹן, שְׁתֵּי מְדִידוֹן. וְהָיָה כָּל מִבְּקֵשׁ ה'

יֵצֵא (שמות לג, ז). כָּל מִבְקֵשׁ מֹשֶׁה אֵין כְּתִיב כָּאן, אֲלָא כָּל מִבְקֵשׁ ה'י. מִכָּאן אָמְרוּ:
כָּל הַמְקַבֵּל פָּנֵי זָקֵן כָּאֵלוּ מְקַבֵּל פָּנֵי שְׂכִינָה, שְׁנַאֲמַר: וְהָיָה כָּל מִבְקֵשׁ ה'י. אֲפֹלוּ
הַמְלַאֲכִים וְהַשְּׂרָפִים וְהַגְּדוּדִים הָיוּ מִבְקֵשִׁים אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים אֵלוּ לָאֵלוּ, הָרִי הוּא
בְּמִשְׁכְּנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. וְהָיָה כָּבֵא מֹשֶׁה הָאֱהָלָה יֵרֵד עִמּוֹד הָעֲנַן וְעִמְדַּת פֶּתַח הָאֱהָלָה, וְהָיָה
רוֹאֵין שְׁהַשְּׂכִינָה נִגְלִית עַל מֹשֶׁה, וְקָם עִמּוֹד הָעֲנַן וְעִמְדַּת פֶּתַח הָאֱהָלָה, וְהָיָה רוֹאֵין
שְׁהַשְּׂכִינָה נִגְלִית עַל מֹשֶׁה, וְקָם כָּל הָעָם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ. וְדַבֵּר ה'י אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל
פָּנִים (שמות לג, ט). אֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם הַשֶּׁפֶל הַגְּבִיָּה עֲצָמוּ, אִם הַגְּבוּהָ הַשֶּׁפִּיל. אָמַר
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי כְּבִיכּוֹל גְּבַהּוֹתוֹ שֶׁל עוֹלָם הִרְכִּין עֲצָמוּ, שְׁנַאֲמַר: וַיֵּרֵד ה'י בְּאֱהָלָה.
וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה. אָמַר לוֹ: לֹא אֶמְרָתִי לָךְ פֶּשְׁעֵיךָ אֲנִי בְּכַעַס עָלֶיךָ, וְאַתָּה הָיָה
בְּרָצוֹן. וַיִּכְשַׁף אֶתְּךָ בְּכַעַס, אֲנִי בְּרָצוֹן. וְעַכְשָׁו אֲנִי וְאַתָּה עָלֶיךָ בְּכַעַס, לֹא יְהוּ שְׁנֵי
פָּנִים עָלֶיךָ בְּכַעַס. לָכֵן נֶאֱמַר: וְדַבֵּר ה'י אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים. חִזַּר אֲצִלָּן. וְשָׁב
אֶל הַמַּחֲנֶה (שמות לג, טו). אֵל תְּהִי קוֹרָא וְשָׁב, אֲלָא וְשׁוּב אֶל הַמַּחֲנֶה. וְאִם לֹא,
וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוֹן. הָרִי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוֹן מִשְׁרָת תַּחֲתִיד. אָמַר לְפָנָיו, רַבּוֹנוֹ שֶׁל
עוֹלָם, רָאָה שְׁאַפְלוּ בְּכַעַסְךָ אֶתְּךָ מִפִּי־סָנִי עָלֶיךָ, שְׁנַאֲמַר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֵל ה'י רָאָה
אֶתְּךָ אוֹמֵר אֵלֵי הָעַל אֶת הָעָם הַזֶּה. רָאָה שְׁאֵין אֶתְּךָ יָכוֹל לְהַזִּיז אֶתְּךָ מִמָּהֵם.
וְעַתָּה אִם נָא מִצְּאֵתִי חוֹ בְּעֵינֶיךָ. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: דְּבָרִים גְּדוֹלִים
גָּזַרְתָּ, וְעַשְׂתִּי גִזְרָתְךָ לְמַחֵל עַל מַעֲשֵׂה הָעַגְל וְסַלְחָתִי כַּדְּבָרְךָ. וְאַף עַכְשָׁו אֲנִי עוֹשֶׂה
רָצוֹנְךָ, פָּנֵי יִלְכוּ. וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם אֵין פָּנֶיךָ הַלְכִים וְגוֹ', וּבְמָה יִנְדַע אִפּוֹא וְגוֹ' אָמַר
לוֹ: אַמּוֹת הָעוֹלָם מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּשָׂרִים, וְאָנוּ כָּךְ. וּמָה הַפֶּרֶשׁ בֵּינֵינוּ לְבֵינֵם? אָמַר
לוֹ: חֲיִיד, אֲנִי עוֹשֶׂה רָצוֹנְךָ, פָּנֵי יִלְכוּ. וְעַתָּה אִם נָא מִצְּאֵתִי חוֹ בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעְנִי נָא.
וַיֹּאמֶר ה'י הִנֵּה מְקוֹם אֶתִּי (שמות לג, כא). אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חַלְפָּתָא: הִנֵּה אֲנִי בְּמִקּוֹם
הַזֶּה אֵינּוּ אוֹמֵר, אֲלָא הִנֵּה מְקוֹם אֶתִּי, מְקוֹמִי טַפְלָה לִי וְאֵין אֲנִי טַפֵּל לְמִקּוֹמִי.
וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי, טוֹבִי וְכָל טוֹבִי, מִדַּת הַטוֹב וּמִדַּת פְּרַעְנוּת. וְחִלַּתִּי אֶת
אֲשֶׁר אַחַן (שמות לג, יט) וְגוֹ'. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, הִרְאָה לוֹ כָּל אוֹצְרוֹת שֶׁל מִתְּן שְׁכָרָן שֶׁל
צְדִיקִים, שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי מַעֲשָׂיו. וְהוּא שׁוֹאֵל הָאוֹצֵר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא. וְהוּא
אוֹמֵר: שֶׁל עוֹשֶׂה צְדָקוֹת. וְהָאוֹצֵר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, וְהוּא אוֹמֵר שֶׁל בְּעָלֵי תוֹרָה.
וְהָאוֹצֵר הַזֶּה שֶׁל מִי הוּא, שֶׁל מְכַבְּדֵיהֶם. וְהוּא מְרָאָה לוֹ אוֹצֵר גְּדוֹל מְכֻלָּם. הוּא
אוֹמֵר: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הָאוֹצֵר הַגְּדוֹל הַזֶּה שֶׁל מִי. אוֹמֵר לוֹ: מִי שֵׁישׁ לוֹ מַעֲשִׂים
טוֹבִים, אֲנִי נוֹתֵן לוֹ מִשְׁכָּרוֹ. וּמִי שְׁאֵין לוֹ, חֲנָם אֲנִי עוֹשֶׂה וְנוֹתֵן לוֹ מְזָה, שְׁנַאֲמַר:
וְחִלַּתִּי אֶת אֲשֶׁר אַחַן וְרַחֲמֵתִי אֶת אֲשֶׁר אַרְחָם. דְּבַר אַחַר, וְחִלַּתִּי אֶת אֲשֶׁר אַחַן.
אֲשֶׁר נַחוּן אֵין כְּתִיב אֲלָא אֶת אֲשֶׁר אַחַן, לְמִי שְׁמַתְבְּקֵשׁ לוֹ, וְחִלַּתִּי אֶת אֲשֶׁר אַחַן
(שמות לג, כ). לְמִי שְׁאֵנִי מִבְקֵשׁ לַחוֹ. וְרַחֲמֵתִי אֶת אֲשֶׁר אַרְחָם. וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לְרָאֵת.
בְּקֵשׁ מֹשֶׁה לְעַמֵּד עַל מִתְּן שְׁכָרָן שֶׁל צְדִיקִים וְעַל שְׁלוֹתָן שֶׁל רְשָׁעִים. אָמַר לוֹ
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לֹא תוּכַל לְרָאֵת אֶת פָּנָי. וְאֵין פָּנֵי הָאֱמוּרָא כָּאן אֲלָא לְשׁוֹן שְׁלוֹתָן
שֶׁל רְשָׁעִים, שְׁנַאֲמַר: וּמִשְׁלָם לְשִׁנְאָיו אֶל פָּנָיו וְגוֹ' (דברים ג, ט). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא: וְהִסְרָתִי אֶת כְּפִי, בְּעוֹלָם הַזֶּה אֵינִי מְרָאָה לָךְ מִתְּן שְׁכָרָן שֶׁל יְרָאֵי שְׁמִי. אֲבָל

לעולם הבא, ומעולם לא שמעו לא האזינו עין לא ראתה אלהים זולת יעשה למחכה לו [\(ישעיה סד, ג\)](#).

כח ויאמר ה' אל משה פסל לך. ילמדנו רבנו, הקורא בתורה עד כמה חייב לקרות. כך שנו רבותינו: הקורא בתורה, לא יפחת משלשה פסוקים, כנגד שלשה אבות, שבזכותן נתנה תורה לישראל, שנאמר: ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר [\(שמות יט, ג\)](#). ומנין שנקראו אבות הרים? שנאמר: שמעו הרים את ריב ה' והאתגנים [\(מיכה ו, ב\)](#) לפיכך צריך אדם לשמר את התורה, שנפשו היא משמר. אמר רבי תנחום בר חנילאי: אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: בתי בידך ובתך בידך. בתי בידך, זו התורה. ובתך בידך, זו הנפש. וכתוב: אשר בידו נפש כל חי [\(איוב יב, ט\)](#). אם אתה משמר את שלי, אני משמר את שלך. וכן הוא אומר: רק השמר לך ושמר נפשך [\(דברים ד, ט\)](#). וכל העוסק בתורה נעשה ראש ומלך, שנאמר: בי מלכים ומלכו, בי שרים ושרו [\(משלי ח, טו-טז\)](#). וכן במשה לפי שעסק בתורה נעשה ראש ומלך, שנאמר: ויהי בישרון מלך [\(דברים לג, ה\)](#). ומנין שיגע הרבה בתורה? שנאמר: ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה [\(שמות לד, כח\)](#). ביום הזה הקדוש ברוך הוא מלמדו תורה שבכתב, ובלילה הזה מלמדו המשנה על פה. לסוף, כיון שנתן לו את הלוחות, ירד ומצא שעשו את העגל. מיד שבר את הלוחות ורדה את הסרוחין ובקש עליהם רחמים, ולא הניח משה זות למעלה שלא נתחבט עליה, עד שנתרצה לו הקדוש ברוך הוא. ואמר משה: רבנו של עולם, תן להם לוחות שניות. אמר לו: הראשונים היו מעשה ידי ואתה שברת אותם, ועכשו אתה עשה אחרים תחתיהם, שנאמר: פסל לך שני לוחות וגו'.

כט פסל לך. זה שאמר הכתוב: ברפת ה' היא תעשיר [\(משלי י, כב\)](#). זו ברפת אלישע במים, שאמר: פה אמר ה' לא תראו רוח ולא תראו גשם והנחל ההוא ימלא מים [\(מלכים ב, ג, יז\)](#). מה כתיב שם, ויהי בבקר פעלות המנחה [\(מלכים ב, ג, ט\)](#). מי שהוא אומר בבקר, אומר פעלות המנחה. אמר רבי תנחומא: שטף של גשמים ירד בדרום בבקר, ובאו להם המים פעלות המנחה. הוי ברפת ה' היא תעשיר. ולא יוסף עציב עמה [\(משלי י, כב\)](#), שלא ראו לא רוח ולא גשם ונתמלא הנחל מים. דבר אחר, ברפת ה' היא תעשיר, זו ברפת אליהו בבית הצרפית, שנאמר: כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר [\(מלכים א, יז, טז\)](#). כמה כדיו היו שם מספיקין. וכמה טחונין קמח היו, וכד הקמח לא כלתה. הוי, ברפת ה' היא תעשיר, ולא יוסף עציב

עמה. שמתוך ביתה הייתה ברכתה. דבר אחר, ברכת ה' היא תעשיר, זו ברכת משה, שאמר לו הקדוש ברוך הוא פסל לך שני לוחות, והראה לו הקדוש ברוך הוא מחצב של סנפירינן ברוך אהלו ופסל ממנו, ואמר פסל לך, הפסלת שלך, ומשם נעשה מלך. מכאן את למד, שכל העוסק בתורה, פרנסתו מן התורה ומתעשר ומצליח. שכן אמר ליהושע: כי אז תצליח את דרךך (יהושע א. ח). ולא יוסף עצב עמה, שלא נצטער לילך למקום אחר, אלא מתוך אהלו זמן לו הקדוש ברוך הוא.

ל פסל לך. זה שאמר הכתוב: חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה (משלי

טז, יז). חמת מלך מלאכי מות, זה הקדוש ברוך הוא. שבשעה שעשו את העגל, נזדווגו למשה חמשה מלאכי חבלה. כיון שבקש רחמים והזכיר זכות אבות, נסתלקו ממנו. כיון ששבר את הלוחות, נתקרה דעתו של משה. ומה ראה משה לשבר את הלוחות? משל למלך שהלך למדינת הים, והניח אשתו עם השפחות. ומתוך שהיתה עמהם, יצא עליה שם רע. שמע המלך ובקש להרגה. שמע שושבינה, עמד וקרע כתבתה, אמר: אם יאמר המלך כן וכך עשתה אשתי, נאמר לו: עדן אינה אשתך. בדק המלך אחריה ולא מצא בה ערות דבר אלא השפחות הם היו שקלקלו. מיד נתרצה לה. אמר לו שושבינה, מרי, עשה לה כתבה אחרת שנתקרעה הראשונה. אמר לו: אתה קרעת אותה, לך והבא את הניר משלך ואני כותב כתב ידי. אף כן, כיון שעשו ישראל את העגל, היה בלבם של הקדוש ברוך הוא ואמר למשה, לך רד כי שחת עמך. אמר לו: הם עמד ונחלתך. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: המעשה יוכיח, ידע שור קנהו (ישעיה א. ג). אמר לו הקדוש ברוך הוא לאותו העגל: מי עשה אותך. אמר לו: חמור, הערב רב שיצאו עם ישראל ממצרים, שכתוב בהם: אשר בשר חמורים בשרם (יחזקאל כג. כ). אמר לו הקדוש ברוך הוא: לא אמרתי לך, לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים, שהו עשו את העגל. אבל עמי לא עשו, שנאמר: ישראל לא ידע, עמי לא התבונן (ישעיה א. ג). מיד קפץ משה ולמד עליהם סגוריא, אדני אלקים אל תשחת עמך ונחלתך אשר פדית בגדלך (דברים ט, כו). עמד ושבר את הלוחות. כיון שנתרצה לו הקדוש ברוך הוא, אמר לו: פסל לך שני לוחות. ולמה שברו? אמר רבי ישמעאל: דרש משה קל וחמר, אמר: ומה פסח שהיא מצוה אחת, לא נתנה לעובדי עבודה זרה, שכן כתיב: כל בן נכר לא יאכל בו (שמות יב, מט). כל התורה כלה על אחת כמה וכמה, אינו דין שלא תנתן לעובדי עבודה זרה? לך שברו. רבי עקיבא אומר: הקדוש ברוך הוא אמר לו לשברו. אמרו רבותינו זכרונם לברכה: כל ימים שהיה הכתב על הלוחות, לא היה משה מרגיש בהם. כיון שפרח הכתב, נמצאו כבדים על ידו והשליכם ונשתברו. דבר אחר: למה שברו? כיון שראה משה שנתחייבו כלה, בקש עלילה להצילו. אמר: כתיב בלוחות, זובח לאלהים יחרם (שמות כב, יט). אמר:

הריני משברן ואמר לפני הקדוש ברוך הוא, עד עכשו לא היו יודעין ענש עבודה זרה, שאולי כן לא היו עושין.

לא פסל לך. אימתי ירד משה מן ההר? אמר רבי יהודה בר שלום, מאה

ועשרים יום עשה משה אצל הקדוש ברוך הוא. כיצד? בחדש השלישי לצאת בני ישראל וגו' (שמות ט, א). בששה בחדש נתן להם עשרת הדברות, וכתוב בו: ומשה עלה אל האלהים (שמות ט, ב). ועשה שם ארבעים יום, עשרים וארבעה מסיון וששה עשר מתמוז, הרי ארבעים יום. ירד בשבעה עשר בתמוז, ראה את העגל ושב את הלוחות, ורדה את הסרוחין שמונה עשר ותשעה עשר. וחזר ועלה בעשרים, שנאמר: ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדלה ועתה אעלה אל ה' וגו'. וכתוב: וישב משה אל ה' ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדלה וגו', עשה שם עשרה מן תמוז וכל חדש אב, הרי ארבעים יום. עלה בראש חדר אלו כשאמר לו פסל לך והיה נכון לבקר וגו', ויפסל וישכם משה בבקר ויעל. עשה שם אלו כלו ועשרה מתשרי וירד בעשור. והיו ישראל שרויים בתפלה ותענית, ובו ביום נאמר לו למשה: סלחתי כדברך (במדבר יד, כ). וקבעו הקדוש ברוך הוא סליחה ומחילה לדורות, שנאמר: כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר (ויקרא טו, ט). ומיד צוה לו למשה, ועשו לי מקדש. פסל לך והיה נכון לבקר. כך בראשונה, ויהי ביום השלישי בהלית הבקר וגו' (שמות כה, ח). וכאן: וגם איש אל ירא. הלוחות ראשונות על שנתנו בפמבי, לפיכך שלטה בהם עין הרע ונשתברו. וכאן אמר לו הקדוש ברוך הוא: אין לך יפה מן הצניעות, שנאמר: ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת (מיכה ו, ח).

לב וירד ה' בענו ויתיצב. אשרי משה שנכנס למקום שאין מלאך ושרף יכול

לכנס. תרין אמוראין, חד אמר: משה נגש אל הערפל, היה משה מהלך ברקיע פקולאס הזה, עד שעלה אצל הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ויתיצב עמו שם. ויעבר ה' על פניו ויקרא (שמות לד, ו). למד משה היאך ילמד סגוריא על ישראל. אמר לו: אמרת לי זכות אבות, זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדי. ואלו לא היה להם זכות היתתי מאבדן? אלא מפאן ולהבא הוי אומר, ה' ה' אל רחום וחנון וגו'. אמר הקדוש ברוך הוא: בעולם הזה למדתני למשה סגוריא. ולעתיד אני מדבר בצדקה וגו'. (ישעיה סג, א).

לג ויאמר

ה' אל משה כתב לך. ילמדנו רבנו, הכותב שתי אותיות בהעלם אחד בשבת, מהו שיהא חיב. כך שנו רבותינו, הכותב שתי אותיות בהעלם חיב, שהוא רושם, ומחלל את השבת. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישׂראל: הוו זהירין בכבוד שבת, שבו נחתי ממלאכת העולם, שנאמר: כי בו שבת [\(בראשית ב. ג.\)](#). מעשה בטורניסרופוס הרשע שפגע ברבי עקיבא, אמר לו: מה יום מיומים. אמר לו: ומה גבר מגברין. אמר לו: מה אמרת לי, ומה אמרת לי. אמר לו רבי עקיבא: אמרת לי, מאי שנא יום שבת משאר ימים. ואמרת לי, מאי שנא טורניסרופוס מן שאר גברין. אמר לו: אני, מלך מלכים רצה לכבדני. אמר לו רבי עקיבא: ומלך המלכים רצה שיכבדו ישראל את השבת. אמר לו: ואם כן למה הוא עושה בו מלאכה. אמר לו: ואיזו מלאכה עושה בו. אמר לו: כדרך שהוא עושה בחל עושה בשבת, משיב רוחות, מעלה עננים, מוריד גשמים, מזריח חמה ולבנה, מדשן פרות, עונה חיות כימות החל. אמר לו: יודע אני שאתה בקי בתורתן של עברים. שנים הדרין בחצר אחד, אם אין זה נותן ערוב וזה נותן ערוב, שמא מתרין הם לטלטל בשבת. אבל אם דר אדם אחד בחצר אחד גדול, אפלו כאנטוכיא, הוא מטלטל בחצרו. לפי שאין לאחר רשות עמו. והקדוש ברוך הוא יתברך שמו ויתברך זכרו, השמים כסאו והארץ הדום רגליו, מלא כל הארץ כבודו, ואין לאחר רשות עמו, לפיכך מטלטל בעולמו. ולא עוד, אלא אוכלי המן מעידין, שבכל ימות השבת היה יורד ובשבת לא היה יורד, שנאמר: ויאמר משה אכלהו היום כי שבת וגו' [\(שמות ט. כה.\)](#) ולא עוד, אלא שהרי מעלי המת בזכורו מעידין עליו, שבכל ימות השבת עולה, ובשבת אינו עולה. ואם אין אתה מאמין, צא ובדק באביד, שחיק טמא. אזל בחד בשבא אקימה, בתרין אקימה, בתלתא אקימה, בארבעה בחמשה ובמעלי שבתא אקימה, בשבתא לא קם, בחד בשבתא אקימה. אמר לה. מן דמיתת אתעבידת יהודאי דאת נטר שבתא. אמר לו: בני, כל מי שאינו משמר את השבת אצלכם כתקנה, בא לכאן ומשמרה בעל כרחו. אמר לו: ומה מלאכה יש אצלכם בימות החל. אמר לו: כל ימות השבת אנו נדונין, ובשבת אנו נוחין, ובמוצאי שבת עד שהסדרים נשלמים. וכשהסדרים נשלמים, מלאך שמו דומה שהוא ממנה על הנשמות, בא ונוטל נשמתן של אותם אנשים ומקלען לארץ, הדא הוא דכתיב: ארץ עפתי כמו אפל צלמות ולא סדרים [\(איוב ג. כב.\)](#). מהו צלמות? צאו למות, שכבר שלמו הסדרים. אמר לו: אם כן למה הקדוש ברוך הוא עושה בו מלאכה. אמר לו: כזה שהוא מטלטל בחצרו של ארבע אמות, ולא עוד אלא נהר סמבטיון מעיד שבכל ימים הוא מושך אבנים וחול ובשבת ננח. אמר לו: אם אתה מבעי לה לדוחקא. אמר לו: והא כתיב: כי בו שבת מפל מלאכתו [\(בראשית ב. ג.\)](#). רבי פינחס בשם רבי יהושע אמר: אף על פי שכתוב בו כי בו שבת מפל מלאכתו, הוי אומר: ממלאכת עולמו שבת, אבל לא שבת לא

ממעשיהם של צדיקים ולא ממעשיהם של רשעים, אלא פועל עם אלו ומראה לאלו מעין דגמא שלהם, ולא לו מעין דגמא שלהם. ומנין שפרענות רשעים קרוי מלאכה, שנאמר: פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו כי מלאכה היא [\(ירמיה נ. כה\)](#). ומנין שפעלתו של צדיקים קרויה מלאכה. שנאמר: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך [\(תהלים לא, ט\)](#). הא למדת, שהמתים יודעין את יום השבת. אמר רבי יהושע בר נחמיה: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, שמרו את השבת שהיא שקולה כנגד כל התורה. כתיב בשבת: שמור את יום השבת רבוננו של עולם, [\(דברים ה, יב\)](#). ובתורה, כי אם שמר ותשמרון [\(דברים יא, כב\)](#). השבת נתנה על ידי משה, ראו כי ה' נתן לכם השבת [\(שמות טו, כט\)](#). והתורה על ידי משה.

לד **ויאמר** ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה. זה שאמר הכתוב: אכתב לו רבי תורתי כמו זר נחשבו [\(הושע ח, יב\)](#). אמר רבי יהודה בר שלום: כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה כתב לך, בקש משה שתהא המשנה בכתב. ולפי שצפה הקדוש ברוך הוא שאמות העולם עתידין לתרגם את התורה ולהיות קוראין בה ונית, והם אומרים אנו ישראל, ועד עכשו המאזנים מעין. אמר להם הקדוש ברוך הוא לאמות: אתם אומרים שאתם בני, איני יודע, אלא מי שמסטורין שלי אצלו, הם בני. ואיזו היא? זו המשנה שנתנה על פה, והכל ממך לדרש. אמר רבי יהודה בר שלום: אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: מה את מבקש שתהא המשנה בכתב. ומה בין ישראל לאמות, שנאמר: אכתב לו רבי תורת. ואם כן, כמו זר נחשבו. אלא תן להם מקרא בכתב, ומשנה על פה. כתב לך את הדברים, הרי מקרא. כי על פי הדברים האלה, הרי משנה על פה. דבר אחר, כתב לך. מכאן אמרו: המתרגם לקורא בתורה, אסור לו להסתכל בתורה ולתרגם. והקורא בתורה, אסור לו לתן עיניו חוץ מן התורה, שלא נתנה התורה אלא בכתב, שנאמר: וכתבתי על הלוחות את הדברים אסור למתרגם לעין בתורה ולתרגם שנאמר: כתב לך את הדברים, הרי המקרא. כי על פי הדברים, תרגום שנתן על פה. אמר רבי רבי יהודה בר שלום, כתב לך וגו'. כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. על ידי מה אני כורת עמך ברית. על ידי כתב לך, ועל ידי על פי. אם קימת שבכתב בכתב ואת שבעל פה על פה, כאלו עמך כרתי ברית. ואם שנית, לא כרתי עמך ברית.

לה **דבר** אחר, כתב לך. זה שאמר הכתוב. יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך [\(משלי ה, יז\)](#). מהו? כשעשו אותו מעשה, נתפלל משה עד שנתרצה להם הקדוש ברוך

הוא. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: רְבוּנִי, הַחֲזֵר לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה. אָמַר דָּוִד: הַשִּׁיבָה לִי שְׁשׂוֹן יִשְׁעֶךָ (תהלים נא, יד). אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: הֵיאָךְ אֲנִי מַחֲזִירָה לָהֶם. אֶתְמוּל אָמְרוּ בְּסִינֵי כָל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה (שמות כד, ז), וּבְמִקּוֹם שֶׁתִּקְנוּ בּוֹ קִלְקֵלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעֲשׂוּ עִגְלָה בְּחָרֵב (תהלים קו, יט). אַחֲרַי כָּל הַנְּסִיִּים וְנִפְלְאוֹת שֶׁעָשִׂיתִי לָהֶם בְּמִצְרַיִם וְעַל הַיָּם וְרָאוּ כְבוֹדִי בְּסִינֵי שֶׁיָּרְדוּ כַּמָּה רַבּוֹת מִלְּאֲכִים וְקִשְׁרוּ לָהֶם עֲטוּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֲטוּת תִּפְאָרֶת בְּרֵאשִׁיךָ (יחזקאל טז, יב), וְאַחֲרַי כֶּף עָשׂוּ עִגְלָה בְּחָוֶרֶב, לְשַׁעֲהָ קִלְהָ שְׁכַחוּנִי, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא בְּמִדְבַּר אֲנִי הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם מִיִּטְטוֹר, וְהִ' הִלְךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם (שמות יג, כא), מִשְׁפִּיל לָהֶם אֶת הַגְּבַהִים, וּמְגַבִּיהָ אֶת הָעֲמֻקִּים, וְהִמְטִירֵנִי לָהֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, וְהַיָּם מַעֲלָה לָהֶם שְׁלֹוִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְזַר שְׁלֹוִים מִן הַיָּם (במדבר יא, לא), לֹא חָסְרוּ דְבָר, וְאַחֲרַי כָּל זֹאת עָשׂוּ עִגְלָה, אֲנִי מַחֲזִיר אֶת הַלּוּחוֹת לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. כִּיִּן שֶׁהִטְרִיחַ הַרְבֵּה. אָמַר לוֹ: כְּתָב לָךְ, (שמות לד, כז) לָךְ אֲנִי נוֹתֵנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יְהִי לָךְ לְבַדָּךְ וְאִין לְזָרִים וְלְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה אֶתְּךָ (משלי ה, יז). וּמִתּוֹךְ עֵין טוֹבָה שֶׁהָיָה בּוֹ בְּמֹשֶׁה, נִתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל. וְלִפְיֶכָךְ נִכְתְּבָה עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: זָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדִי (מלאכי ג, כב). זֶה אֶחָד מִשְׁלֵשָׁה דְבָרִים שֶׁנֶּתַן מֹשֶׁה אֶת עֲצָמוֹ עֲלֵיהֶן, הַתּוֹרָה וְהַדִּינִים וְיִשְׂרָאֵל. רַבִּי חֵיָא בְּרַי יוֹסִי אָמַר, אַף הַמְּשֻׁכָּן נִתַּן מֹשֶׁה נֶפְשׁוֹ עָלָיו וְנִקְרָא עַל שְׁמוֹ. דָּאֲמַר רַבִּי חֵיָא בְּרַי יוֹסִי, כָּל שֶׁבַעֲת יָמֵי הַמְּלוּאִים הָיָה מֹשֶׁה מִפְּרָקוֹ שְׁתֵּי פַעַמִּים בְּכָל יוֹם וְקוֹבְעוֹ. רַבִּי חֵיָא הַגְּדוֹל אָמַר, שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּקְוִים (שמות מ, ב), הוֹקֵם (שמות מ, יז), וַיִּקֶּם (שמות מ, יח). רָאָה כַּמָּה הָיָה יָגַע בּוֹ. וְאִם תֹּאמְרוּ, שֶׁשֶׁבִטּוֹ שֶׁל לֵוִי הָיוּ מְסִיעִים אוֹתוֹ, לֹא. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם לְבַרְכָּה: מֹשֶׁה בַּעֲצָמוֹ הָיָה מִפְּרָקוֹ וְקוֹבְעוֹ, וְלֹא סִיעוּ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַּיּוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמְּשֻׁכָּן (במדבר ז, א), בַּיּוֹם כַּלּוֹת יִשְׂרָאֵל אִין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא בַּיּוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. וְלִפִּי שֶׁיָּגַע בּוֹ, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ. וְאַף הַתּוֹרָה לִפִּי שֶׁיָּגַע בָּהּ, נִקְרָאת עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּתָב לָךְ.

לו וַיְהִי שֶׁם עַם ה' אֲרַבְעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה. מִנִּין הָיָה יוֹדַע מֹשֶׁה אֵימָתֵי יוֹם. אֶלָּא כְּשֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הָיָה מְלַמְּדוֹ תּוֹרָה בְּכְתָב, הָיָה יוֹדַע שֶׁהוּא יוֹם. וְכִשְׁהָיָה מְלַמְּדוֹ עַל פֶּה מְשֻׁנָּה וְתִלְמוּד, הָיָה יוֹדַע שֶׁהוּא לַיְלָה. לִפִּי שֶׁהַיּוֹם וְלַיְלָה שׁוֹיִן לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִהוּרָא עָמָה שְׂרָא (דניאל ב, כב). וְכְתִיב: גַּם חֲשֵׁךְ לֹא יִחְשִׁיךְ מִמֶּךָ וְלַיְלָה כִּיִּם יֵאִיר כְּחִשְׁיָךְ כְּאוֹרָה (תהלים קלט, יב). וְעוֹד מִנִּין הָיָה יוֹדַע בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה. כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה הַמַּזְלוֹת כּוֹרְעִין וּמְשַׁתְּחוּיִן, הָיָה יוֹדַע שֶׁהוּא יוֹם. וְכִשְׁהָיָה רוֹאֶה הַחֲמָה מְשַׁתְּחוּהָ, הָיָה יוֹדַע שֶׁהוּא לַיְלָה. דְּכְתִיב: וַיִּצְבֵּא הַשָּׁמַיִם לָךְ מְשַׁתְּחוּיִם (נחמיה ט, ו).

לז ויהי בְּרִדַת מֹשֶׁה מֵהָרַם סִינַי, וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרוּ. מִנִּין זָכָה מֹשֶׁה לְקָרְנִי הַהוּד. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֵנוּם לְבָרְכָה: מִן הַמַּעֲרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בְּעֵבֶר כְּבִדִּי וְשִׁמְתִיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר (שְׁמוֹת ל"ג, כ"ב). נִתֵּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כֹּף יָדוֹ עָלָיו, וּמִשָּׁם זָכָה לְקָרְנִי הַהוּד. וְכֵן הוּא אֹמֵר, קָרְנִים מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם חֲבִיּוֹן עֲזָו (חֲבִיּוֹן ג' ד'). וַיֵּשׂ אֹמְרִים: שֶׁבְּשַׁעָה שֶׁהָיָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְלַמְּדוֹ תוֹרָה, מְנִיצוֹצוֹת שֶׁיֵּצְאוּ מִפִּי הַשְּׂכִינָה נֹטֵל קָרְנֵי הַהוּד. וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחְמָן אָמַר, הַלּוּחוֹת אֲרָכָן שֶׁשָּׂה טַפְחִים, וְרַחְבּוֹן שֶׁלְּשָׂה טַפְחִים, וְהָיָה מֹשֶׁה מִחֲזִיק בְּשֵׁנֵי טַפְחִים, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשֵׁנֵי טַפְחִים, וְטַפְחִים רֹחַ בְּאֶמְצַע, מִשָּׁם נֹטֵל מֹשֶׁה קָרְנֵי הַהוּד. רַב שְׁמוּאֵל אָמַר, עַד שֶׁמֹּשֶׁה כּוֹתֵב אֶת הַתּוֹרָה, נִשְׁתַּיֵּר בְּקִלְמוֹס קִמְעָא וְהֶעֱבִירוּ עַל רֹאשׁוֹ, וּמִמֶּנּוּ נִעְשׂוּ לוֹ קָרְנֵי הַהוּד, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרוּ. כָּל הוּד שֶׁנֹּטֵל, מִמֵּתָן שְׂכָר אֲבָל הַקָּרוּ, קִיָּמַת, שֶׁנֶּאֱמַר: קָרְנִים מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם חֲבִיּוֹן עֲזָו. וְכִשְׁיִטְלוּ הַצַּדִּיקִים מִתֵּן שְׂכָרוֹ לְעוֹלָם הַבָּא, אוֹתָהּ שַׁעָה הוּא נוֹטֵל שְׂכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אֲדֹנָי אֱלֹקִים בְּחֹזֶק יָבוֹא וְזָרְעוּ מִשְׁלָה לוֹ, הִנֵּה שְׂכָרוֹ אֲתוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו (יִשְׁעִיָה מ' ז').

פרשת ויקהל

א ויאמר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל. וְלִמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, עַד כַּמָּה חֵיב אָדָם הַמְטַפֵּל בְּכִלְאִים. כִּי תִגִּי רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּר יוֹחָאִי, וּבְגֵד כִּלְאִים שֶׁעֲטָנוּ לֹא יַעֲלֶה עֲלֶיךָ (וִיקְרָא י"ט, י"ט), אֲפֹלוּ עַל גְּבֵי מֵאָה כִּלִּים אֲסוּר לוֹ לְלַבּוֹשׁ. אֲבָל אִם פָּרַשׁ אוֹתוֹ תַּחֲתָיו בְּלֶבֶד שֶׁלֹּא יְהֵא נוֹגַע בְּשָׂרוֹ בְּכִלְאִים, מִתֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְגֵד כִּלְאִים שֶׁעֲטָנוּ לֹא יַעֲלֶה עֲלֶיךָ. עֲלֶיךָ לֹא יַעֲלֶה, אֲבָל אֲתָה מְצִיעֵן תַּחֲתֶיךָ. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁמְרוּ מְצוֹתַי וְחֻקוֹתַי. לָמָּה, שֶׁשָּׂכַר מְצוּהַ מְצוּהַ, וּשְׂכָר עֲבָרָה עֲבָרָה. בֵּן עֲזָאִי אֹמֵר, מְצוּהַ גּוֹרְרַת מְצוּהַ, וְעֲבָרָה גּוֹרְרַת עֲבָרָה. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, עַל כָּל מְצוּהַ שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה, מוֹסְרִין לוֹ מִלְּאָף לְשִׁמְרוֹ. עֲשֵׂה מְצוּהַ אַחַת, מוֹסְרִין לוֹ

מְלַאֲדָּ אֶחָד. עֲשֵׂה מִצְוֹת הַרְבֵּה, מוֹסְרִין לוֹ מְלַאֲכִים הַרְבֵּה לְשִׁמְרוֹ, כִּי מְלַאֲכִיו יִצְוֶה לָדָּ וְגו' (תהלים צא, א). כָּל זָמַן שֶׁאָדָם מְרַבֵּה בַּמִּצְוֹת, הוּא קִנְהָ שֵׁם טוֹב לְעַצְמוֹ. אֶת מוֹצֵא שְׁלֵשָׁה שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ לְאָדָם, אֶחָד מֵה שִׁקְוֹרָאִים לוֹ אָבִיו וְאָמוֹ, וְאֶחָד מֵה שִׁקְוֹרָאִין לוֹ בְּנֵי אָדָם, וְאֶחָד מֵה שִׁקְוֹנָה הוּא לְעַצְמוֹ. טוֹב מִכָּל מֵה שִׁקְוֹנָה הוּא לְעַצְמוֹ. תִּדְעַ לָדָּ, שֶׁהָרִי בְּצִלְאֵל עַל יְדֵי שִׁקְנָה שֵׁם טוֹב, זָכָה שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלַאֲכֵת הַמִּשְׁכָּן. וּכְתִיב: נִבְחַר שֵׁם מַעֲשֶׂה רַב, מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן טוֹב (משלי כב, א). מִנִּין, מִמָּה שִׁקְרָאוּ בְּעִנְיָן רָאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: טוֹב שֵׁם מִשְׁמֵן טוֹב וַיּוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הַוָּלְדוֹ (קהלת ז, א). אָמְרוּ לְשִׁלְמָה, מֵהוּ טוֹב שֵׁם מִשְׁמֵן טוֹב. אָמַר לָהֶם: בְּשִׁעָה שֶׁאָדָם נוֹלָד, אֵין הַכֹּל יוֹדְעִין מִי הוּא. נִפְטַר בְּשֵׁם טוֹב, מִשְׁפִּיעַ מַעֲשִׂים טוֹבִים, בָּאֵין יִשְׂרָאֵל מִטְפְּלִין עֲמוֹ, עוֹשִׂין עֲמוֹ גְּמִילוֹת חֶסֶד. מִכְרִיזִין שְׁבַחֲם וְאוֹמְרִים: פְּלוֹנֵי זֶה כְּמָה צְדָקוֹת כְּמָה תוֹרָה כְּמָה מִצְוֹת עֲשֵׂה, מִשְׁכָּבוֹ תִּהְיֶה עִם הַצְּדִיקִים. וְלָמָּה לֹא אָמַר, טוֹב שֵׁם מִיֵּין הַטוֹב וּמִדְּבַשׁ הַטוֹב, וְהֵנִיחַ כָּל הַמִּשְׁקִין וְאָמַר מִשְׁמֵן טוֹב. אֵלָּא מֵה הַשְּׁמֵן אֶתְּהָ נוֹתֵן לְתוֹכֹ מִים שֶׁהוּא עוֹלָה וְצָף לְמַעְלָה אֲבָל שָׁאֵר מִשְׁקִין אֶתְּהָ נוֹתֵן לְתוֹכֹן מִים וְהוּ בּוֹלְעִין, כִּדָּ בַעַל שֵׁם טוֹב. דְּבַר אַחֵר, טוֹב שֵׁם מִשְׁמֵן טוֹב. שֵׁם טוֹב עוֹלָה, וְשְׁמֵן טוֹב יוֹרֵד. שֵׁם טוֹב עוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גְדוֹל, וְאֶגְדֹּלָה שְׁמִדָּ (בראשית יב, ב). וְשְׁמֵן טוֹב יוֹרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּשְׁמֵן הַטוֹב עַל הָרֹאשׁ יֵרֵד (תהלים קלג, ב). שְׁמֵן טוֹב, לְפִי שֶׁעָה. וְשֵׁם טוֹב, לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לְפָנֵי שְׁמֵשׁ יְנוּן שְׁמוֹ (תהלים עב, יז). וְכֵן אֶתְּהָ אוֹמַר בְּנִבְיָאִים וְחַכְמִים. שְׁמֵן טוֹב כְּלָה, וְשֵׁם טוֹב אֵינוֹ כְּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שֵׁם עוֹלָם אֶתְּהָ לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת (ישעיה נב, ג). שְׁמֵן טוֹב, בְּעֲשִׂירִים. וְשֵׁם טוֹב, בְּעֲנִיִּים וּבְעֲשִׂירִים. שֵׁם טוֹב, בְּחַיִּים וּבְמֵתִים. וְשְׁמֵן טוֹב, בְּחַיִּים. שְׁמֵן טוֹב, כְּמָה הוֹלֵד, מִקִּיטוֹן לְטָרְקֵלִין. וְשֵׁם טוֹב, מִסוּף הָעוֹלָם עַד סוּפוֹ. שְׁמֵן טוֹב נוֹפֵל עַל הַמֵּת וְהוּא מִבְּאִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: זְבוּבֵי מוֹת יִבְאִישׁ יִבְיַע שְׁמֵן רוּחַח (קהלת י, א). וְשֵׁם טוֹב, נוֹפֵל עַל הַמֵּת וְאֵינוֹ מִבְּאִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל הַיָּלֵד וַיִּשֶׂם פִּיו עַל פִּיו וַעֲיָנָיו עַל עֵינָיו וְכַפָּיו עַל כַּפָּיו וַיִּגְהַר עָלָיו וַיִּחַם בְּשֶׁר הַיָּלֵד (מלכים ב ד, לד). דְּבַר אַחֵר, שְׁמֵן טוֹב נוֹפֵל עַל הַמֵּים וְהוּא נִדְחַ, שֵׁם אֵינוֹ נִדְחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' לְדָג וַיִּקָּא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבֵּשָׁה (יונה ב, א). דְּבַר אַחֵר, שְׁמֵן טוֹב נוֹפֵל עַל הָאוֹר וְהוּא נִשְׂרָף, וְשֵׁם טוֹב נוֹפֵל עַל הָאוֹר וְאֵינוֹ נִשְׂרָף, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאֲדִין נִפְקִין שְׂדֵרָה מִיִּשְׂדָּה וְעַבְדָּ נָגוּ (דניאל ג, כו). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימּוֹן, מְצִינוּ שְׁבַעֲלֵי שְׁמֵן טוֹב נִכְנָסוּ לְמִקּוֹם הַחַיִּים וְנִצְאוּ מֵתִים. וּבְעֲלֵי שֵׁם טוֹב נִכְנָסוּ לְמִקּוֹם הַמֵּתִים וְנִצְאוּ חַיִּים. נִדְּב וְאֶבִּיהוּא נִכְנָסוּ לְהַקְרִיב וְנִצְאוּ שְׂרוּפִים, וְהֵם מִשׁוּחִים בְּשְׁמֵן הַמִּשְׁחָה. וּכְתִיב: וַתִּצָּא אֵשׁ מִלְּפָנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם (ויקרא י, ב). חֲנֻנְיָה מִיִּשְׂרָאֵל וְעֲזַרְיָה עָלוּ לְאֶתְרוֹן נוֹרָא וְנִצְאוּ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאֲדִין נִפְקִין שְׂדֵרָה מִיִּשְׂדָּה וְעַבְדָּ נָגוּ מִן גּוֹא נוֹרָא (דניאל ג, כו). וַיּוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הַוָּלְדוֹ (קהלת ז, א). נוֹלָדָה מְרִים, אֵין הַכֹּל יוֹדְעִין. מֵתָה, נִסְתַּלַּק הַבָּאֵר. נוֹלָד אֶהְרוֹן, אֵין הַכֹּל יוֹדְעִין. מֵת, נִסְתַּלַּק עֲמוּד הָעֵנָן. נוֹלָד בְּצִלְאֵל, אֵין הַכֹּל יוֹדְעִין. נִתְּמַנָּה לְמַלְאֲכֵת הַמִּשְׁכָּן, יָדְעוּ אוֹתוֹ הַכֹּל. טוֹב שֵׁם

משָׁמוֹ טוֹב, טוֹב שְׁמוֹ שֶׁל בְּצַלְאֵל מִבְּנֵי אֶהֱרֹן שֶׁנִּמְשָׁחוּ בְּשֶׁמוֹ הַמִּשְׁחָה. שְׁבַצְלָאֵל, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מַעֲיֵד עָלָיו, רְאוּ קְרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל.

ב וְאִמְלֵא אֶתֹו רֹיחַ אֱלֹהִים בְּחֻכְמָה, שְׁכַבֵּר הִיְתָה בּוֹ חֻכְמָה. לְלַמֶּדְךָ, שְׂאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִמְלֵא חֻכְמָה אֶלְא לְמִי שְׂיֵשׁ בּוֹ כָּבֵר. מִטְרוּנָה אַחַת שְׂאֵלָה אֶת רַבִּי יוֹסִי בֵּר חֲלֻפְתָּא, מָהוּ שְׁכַתְבַּי יְהִיב חֻכְמָתָא לְחַכְיָמִין [\(דניאל ב, כא\)](#). לְטַפְּשִׁים הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר. אָמַר לָהּ: בְּתִי, אִם יָבוֹאוּ אֶצְלֶךָ שְׁנַיִם, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עֲשִׂיר, וְהוּן צָרִיכִין לְלוֹוֹת מִמֶּךָ מָמוֹן, לְאִי זֶה מִהֶם אֲנִתְּ מַלְוָה. אָמְרָה לוֹ: לְעֲשִׂיר. אָמַר לָהּ: וְלָמָּה. אָמְרָה לוֹ: שְׂאִם יַחְסַר, יִהְיֶה לוֹ מָמוֹן שְׂיַפְרַע. אָבֵל עָנִי, אִם יֶאֱבֵד מְעוֹתֵי, מִהִיכֹן יַפְרַע. אָמַר לָהּ: יִשְׁמְעוּ אֲזַנֶּיךָ מָה שְׂפִידְךָ מְדַבֵּר. כֶּךָ, אִם הָיָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן חֻכְמָה לְטַפְּשִׁין, הָיִו יוֹשְׁבֵין בְּבִתֵּי כִסָּאוֹת וּבְמִבּוֹאוֹת מְטַנְפוֹת וּבְבִתֵּי מְרַחְצוֹת, וְאִין מִתְעַסְקִין בָּהּ. אֶלְא נִתְנָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְחַכְמִים, שְׂיִהוּ יוֹשְׁבֵין בִּישִׁיבַת זְקֵנִים בְּבִתֵּי כְּנִסְיוֹת וּבְבִתֵּי מְדַרְשׁוֹת וְעוֹסְקִין בָּהּ. לְכָךְ כְּתִיב: וְאִמְלֵא, מִלֵּא מִי שֶׁהָיָה בּוֹ כָּבֵר חֻכְמָה, בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה. וְכֹן אֶת מוֹצֵא בִיהוֹשֻׁעַ, וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מִלֵּא רֹיחַ חֻכְמָה [\(דברים לד, ט\)](#), שְׁכַבֵּר הָיָה בּוֹ. הַחֲנֻנִי הַזֶּה אָדָם הוֹלֵךְ לְקַח מִמֶּנּוּ יֵין אוֹ דְבֵשׁ אוֹ שְׁמֹן וּמְרִיס, כְּשֶׁהַחֲנֻנִי פִקַּח, מְרִיחַ בְּכָלִי. אִם הָיָה שֶׁל יֵין, נוֹתֵן לְתוֹכוֹ יֵין. וְכֹן כָּלִי שֶׁל שְׁמֹן וְשֶׁל דְבֵשׁ וְשֶׁל מְרִיס. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּשֶׁרוֹאֶה בְּאָדָם שְׂיֵשׁ בּוֹ רֹיחַ חֻכְמָה מִמְלָאוֹ. הֵינִי, וְאִמְלֵא אֶתֹו רֹיחַ, שְׁכַבֵּר הָיָה בּוֹ.

ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קְרָא ה' בְּשֵׁם. זֶה שְׂאֵמַר הַכְּתוּב: וּמָצָא חֵן וְשָׁכַל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם [\(משלי ג, ד\)](#). מָהוּ חֵן. בְּשַׁעָה שְׂאֵמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמוֹשֶׁה בְּהָר עַל מְלָאכַת הַמִּשְׁכָּן, הִרְאָהוּ כָּל כָּלִי וְכָלִי הִיאָדָה לַעֲשׂוֹת, שְׂנֶאֱמַר: וַרְאָה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר אֶתָּה מְרָאָה [\(שמות כה, מ\)](#). וְהָיָה מֹשֶׁה סָבוּר שֶׁהוּא יַעֲשֵׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן, שְׂאֵמַר לוֹ: וַעֲשִׂיתְךָ אֶת הַקְּרָשִׁים, וַעֲשִׂיתְךָ שֶׁלְחָן, וַעֲשִׂיתְךָ מִזְבֵּחַ, וַעֲשִׂיתְךָ פְּרָכֶת, וַעֲשִׂיתְךָ כִּיּוֹר, כֶּךָ כָּל מְלָאכַת הַמִּשְׁכָּן. כִּיֵּן שְׂסַדְרָ לּוֹ כָּל דָּבָר וְדָבָר, אָמַר מֹשֶׁה, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי יַעֲשֵׂה כָּל זֹאת. אָמַר לוֹ: רְאֵה קְרָאתִי בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל. כְּשֶׁיִּרְדַּ מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, כֶּךָ אָמַר לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לַעֲשׂוֹת לוֹ מִשְׁכָּן קְרָשִׁים וּמִזְבֵּחַ וְשֶׁלְחָן. אָמְרוּ לוֹ: וּמִי יַעֲשֵׂה כָּל זֹאת. אָמַר לָהֶם: בְּצַלְאֵל. הַתְּחִילוּ יִשְׂרָאֵל מְרַנְּנִים עַל מֹשֶׁה וְאָמְרוּ, לֹא אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמוֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּשְׁכָּן עַל יְדֵי בְּצַלְאֵל, אֶלְא מֹשֶׁה מַעֲצָמוֹ מִמֶּנָּה אוֹתוֹ, עַל שֶׁהוּא קְרוֹבוֹ, מֹשֶׁה מְלָךְ, וְאֶהֱרֹן אַחִיו כְּהֵן גְּדוֹל, בְּנֵיו סִגְנֵי כְּהֵנָה, אֶלְעָזָר נְשִׂיא הַלְוִי, בְּנֵי קֹהֵת נוֹשְׂאֵי

המשפון, וזה שליט על מלאכת המשפון, כל הגדלה היו מבקש משה לכון. אמר להם משה, אני לא עשיתי כלום מדעתי, אלא הקדוש ברוך הוא אמר. והוא מראה להם, ראו קרא ה' בשם בצלאל, לקים מה שנאמר: ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם (משלי ג, ד). הוי, ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים, זה בצלאל, שאמר הקדוש ברוך הוא ראו קרא ה' בשם. ואדם, אלו ישראל, שנאמר: ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל לד, לא). ולמה נקרא שמו בצלאל. שעשה צל לאל, שנאמר: ישב בסתר עליון, בצל שדי ותלונן (תהלים צא, א).

ד ראו קרא ה' בשם בצלאל. זה שאמר הכתוב: ואל מי תדמיוני ואשוח (ישעיה

מ, כו). אמר הקדוש ברוך הוא, אל מי תדמיוני. בשר ודם, אם יהיה מהלך בחשכה ובא אדם ומאיר לו, אינו צריך להחזיק לו טובה? ואתם ישנים בלילה ואני מעלה לכם את האורה, אין אתם צריכים להחזיק לי טובה, ואל מי תדמיוני ואשוח. שאו מרום עיניכם וראו (ישעיה מ, כו), בזכות מה עומדין אלה תולדות השמים, בזכות ואלה שמות. בזכות מה כל אלה עומדין, בזכות אלה העדות והחקים והמשפטים. מי ברא, אלה. המוציא במספר צבאם (ישעיה מ, כו). כתוב אחד אומר, לכלם שמות יקרא (תהלים קמו, ד). וכתוב אחד אומר, לכלם בשם יקרא (ישעיה מ, כו). אם שמות למה בשם, ואם בשם למה שמות. אלא פשהקדוש ברוך הוא רוצה, יקרא לכלם בשם אחד והם עומדים לפניו כאחד. וכשהוא רוצה, קורא לכל אחד בשמו, גבריאל, מיכאל, רפאל. הוי, לכלם שמות יקרא. דבר אחר, לכלם שמות יקרא, הרי מלמעלן. מנין מלמטון, ראו קרא ה' בשם בצלאל. מזכירין ומשבחים, מזכירין ומשבחים. שבת לאמו, שבת למשפחתו, שבת למטה דן שפך יצא ממנו. (שמות לח, כב), שבת לו, שבת לאמו, שבת למשפחתו, שבת למטה דן שפך יצא ממנו. מזכירין ומשבחים, ושם אמו שלמית בת דברי למטה דן (ויקרא כד, יא), גנאי לו, גנאי לאמו, גנאי למשפחתו, גנאי למטה שפך יצא ממנו. מזכירין ומשבחים, עכו בן פרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה (יהושע ז, יח), גנאי לו, גנאי לאמו, גנאי למשפחתו, גנאי למטה שפך יצא ממנו. ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור. מה צריך לחזר להזכיר חור פאן, אלא שנתן נפשו להקדוש ברוך הוא. בשעה שבקשו לעשות את העגל, עמד כנגדם וגער בהם, ועמדו עליו והרגוהו. אמר לו הקדוש ברוך הוא, חיד, אני פורע לך. משל למה הדבר דומה. למלך שפחדו עליו לגיונותיו עמד שר צבאו ונלחם עמהם אמר להם במלך אתם מורדין עמדי עליו והרגוהו. בא המלך אמר להם: היכן שר צבא שלי. אמרו לו: הרגו אותו הלגיונות. אמר לו המלך, חיד וחי, אלו ממון נתת עלי, הייתי פורע לך. עכשו כשנתת נפשך עלי, כל בנים שיצאו ממך, אני עושה אותן דכסין ואפרכין. כך חור נתן להקדוש ברוך הוא נפשו במעשה העגל. אמר לו הקדוש ברוך הוא, וכך עשית. חיד, כל בנים שיצאו

ממך, אני מגדלן בעולם, שנאמר: ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור, וימלא אתו רוח אלהים. ולא תאמר בצלאל בלבד, אלא כל מי שעסק במלאכת המשכן, נתן בהם הקדוש ברוך הוא חכמה ודעת ובינה, שנאמר: ויעשו כל חכם לב בעשי המלאכה. ולא תאמר בבני אדם, אלא אפלו בחיה ובבהמה נתן בהם הקדוש ברוך הוא חכמה, שנאמר: אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה, (שמות לו, א) שנתן הקדוש ברוך הוא חכמים בבני אדם ובבהמה. ומכלם לא נתפרסם אלא בצלאל, ראו קרא ה' בשם. כל השבח הזה מהיכן בא, משבט יהודה. ומהיכן זכה לכל דעת ובינה הזו, בזכותה של אמו. זהו שאמר הכתוב, אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה, ויאמר לאדם (איוב כז, כח). רבי אחא ורבותינו. רבותינו אומרים: שני פעמים אומר את הדבר בינו לבין עצמו ואחר כך אומר לישראל, שנאמר: אז ראה ויספרה, הרי אחד. הכינה וגם חקרה, הרי שנים. ואחר כך, ויאמר לאדם. ורבי אחא אומר, ארבעה פעמים היה אומר כל דבור ודבור, ואחר כך אומר לישראל, שנאמר: אז ראה ויספרה וגו', ואחר כך ויאמר לאדם. ממי את למד, מיוכבד וממרים. מה פתיב בהם, ויקרא מלך מצרים למילדת ויאמר להן וגו' (שמות א, יח), וראיתן על האבנים (שמות א, טז), במקום שהולד נבנה, אם בן הוא וגו' (שמות א, טז). ולמה היו עושין כן. אלא שאמרו לו אסטרוולוגין שלו, ביום הזה גואל ישראל נולד, ואין אנו יודעים אם מצרי הוא אם ישראל. באותה שעה כנס את כל המצריים, אמר להם: השאילו לי בניכם יום אחד, שנאמר: כל הבן הילוד (שמות א, כב). מישראל אין פתיב כאן, אלא כל הבן הילוד, בין מצרי בין ישראל, היארה תשליכהו (שמות א, כב). ותיראן המילדת את האלהים וגו' (שמות א, יז). מה פרע להם הקדוש ברוך הוא, עשה להם בתים. ומה בתים עשה להם, בית כהנה ובית מלכות. יוכבד נטלה כהנה ומלכות, אהרן כהן גדול ומשה מלך, ויהי בישרון מלך (דברים לג, ה). ומה שזכר נטלה מרים חכמה, שנאמר: וראת אדני היא חכמה (איוב כח, כח). שיצא ממנה בצלאל, שכתוב בו, ואמלא אתו רוח אלהים.

ה ראו קרא ה' בשם. ראו מה עשה בצלאל, שנתן הקדוש ברוך הוא בלבד חכמה, שנאמר: ואמלא אתו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת. (שמות לא, ג). בשלשה דברים אלו ברא הקדוש ברוך הוא עולמו, שנאמר: ה' בחכמה יסד ארץ, כונו שמים בתבונה, בדעתו תהומות נבקעו (משלי ג, יט-כ). ובשלשתן עשה בצלאל את המשכן. וכן בית המקדש בשלשתן נבנה, שנאמר: בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צרי חרש נחשת וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת (מלכים א, ז, יד). וכן לעתיד יבנה בית המקדש בשלשתן, שנאמר: בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן, ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים (משלי כד, ד). הוי, ואמלא אתו רוח אלהים. ואמלא אתו רוח אלהים. כל החכמה הזאת מנין, מרוח אלהים.

וְאִמְלֵא אֶת־רוּחַ אֱלֹהִים, זֶה יְהוֹשֵׁעַ שֶׁבֵּא מִשְׁבֵּט אֶפְרַיִם שֶׁכָּתוּב בּוֹ וַיְהוֹשֵׁעַ בֶּן־נוּן מִלֵּא רוּחַ חֲכָמָה (דְּבָרִים ל"ד, ט), וְאִף עֲתַנִּיאל בֶּן־קִנְזִי שֶׁבֵּא מִשְׁבֵּט יְהוּדָה, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ ה', וַיִּשְׁפֹּט אֶת יִשְׂרָאֵל (שׁוֹפְטִים ג', ז). וְכָל הַנְּסִים הָאֵלֶּה, בְּזָכוֹת שֶׁבָרַךְ מֹשֶׁה אֶת הַשְּׁבֵט, וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמֶר שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה, וְעֲזֹר מִצְרָיו תִּהְיֶה (דְּבָרִים ל"ג, ז), כְּשִׁיחִיו נִכְנָסִין לְצָרָה תִּהְיֶה מְסוּר לָהֶם. דָּבָר אַחֵר, שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה, שֶׁתִּהְיֶה נוֹתֵן בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לְגִדְלָה וְהוּן מִתְגַּבְּרִין. לְפִיכֵן כָּל הַשְּׁבִיחַ הַזֶּה שֶׁל בְּצַלְאֵל מִשְׁלַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמָר: וְאִמְלֵא אֶת־רוּחַ אֱלֹהִים. אָמַר אֱלֹהִים, אָמַרְתִּי יָמִים יִדְבְּרוּ וְגו', אָכֵן רוּחַ הַיָּדוֹשׁ וְנִשְׁמַת שְׂדֵי תְּבִינִים (אִיּוֹב ל"ב, ג, ח), וְכָל הַבִּינָה שֶׁבְּצַלְאֵל, מִנְשֵׁמַת שְׂדֵי שְׁנָתָן בּוֹ. וְאִמְלֵא אֶת־רוּחַ אֱלֹהִים בְּחֲכָמָה, שֶׁהִיא חֲכָמָה בְּתוֹרָה. בְּתוֹבָנָה, שֶׁהִיא מְבִינָה בְּהַלְכָה. וּבִדְעֵת, שֶׁהִיא דְּעֵתוֹ מְלָאָה בְּתַלְמוּד. וּבְכָל מְלָאָכָה, כְּמִשְׁמַעוֹ. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הִזָּה הִיְתָה רוּחִי נוֹתֵנָת בְּכֶם חֲכָמָה. וְלַעֲתִיד אֲנִי נוֹתֵן בְּכֶם חֲכָמָה וּמְחִיָּה אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמָר: וְנָתַתִּי רוּחִי בְּכֶם וְחִייתֶם (יִחְזַקְאֵל ל"ו, יד).

ויעש בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: פֶּתַח דְּבָרֶיךָ יֵאִיר מִבֵּין פְּתִיִּים (תְּהִלִּים קי"ט, קל). כְּשֶׁבָרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּחַ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, הָיָה הָעוֹלָם כְּלוֹ מִים בְּמִים, שֶׁנֶּאֱמָר: וַחֲשָׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְגו' (בְּרֵאשִׁית א, ב). רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֻמִּיָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַחֲשָׁךְ בָּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא תְּחִלָּה, וְאַחֵר כֵּן בָּרָא אֶת הָעוֹלָם. וְרַבִּי נְחֻמִּיָּה אוֹמֵר, הָעוֹלָם בָּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא תְּחִלָּה, וְאַחֵר כֵּן בָּרָא אֶת הַחֲשָׁךְ. שָׂאֵל רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוֹצְדֵק אֶת רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נְחֻמִּי. אָמַר לוֹ: אֵתָּה בַּעַל הַגְּדָה, אָמַר לִי הֵיאֵךְ בָּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם (מִשְׁבָּרָא עוֹלָמוֹ בָּרָא אֶת הָאוֹר). אָמַר לוֹ רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נְחֻמִּי, כְּשֶׁבָקֵשׁ לְבָרָא אֶת הָעוֹלָם, נִתְעַטֵּף בְּאוֹרָה וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמָר: עֹטָה אֹר כְּשֶׁלְמָה (תְּהִלִּים קד"ב, א), וְאַחֵר כֵּן נוֹטָה שְׁמִים כְּפִרְיעָה (תְּהִלִּים קד"ב, ג). לְפִיכֵן, פֶּתַח דְּבָרֶיךָ יֵאִיר מִבֵּין פְּתִיִּים. רַבִּי יְהוּדָה בֶּר אֶלְעָאִי אוֹמֵר, מִשְׁלַח לְמִלְחָה שֶׁבָקֵשׁ לְבָנוֹת פְּלִטְרִין, וְהָיָה אוֹתוֹ מְקוֹם שֶׁל חֲשָׁךְ, וְהַדְּלִיק בּוֹ אֶת הַנֵּרוֹת, וְאַחֵר כֵּן בָּנָה. כֵּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הָיָה הָעוֹלָם חֲשָׁךְ, שֶׁנֶּאֱמָר: וַחֲשָׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בְּרֵאשִׁית א, ב), וְנִתְעַטֵּף בְּאוֹר וְאַחֵר כֵּן בָּרָא אֶת הָעוֹלָם. הַיְי, פֶּתַח דְּבָרֶיךָ יֵאִיר מִבֵּין פְּתִיִּים. וּמִהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַדּוֹ הַצְּדִיקִים שִׁיחִיו מִתְחִילִין תְּחִלָּה בְּאוֹרָה. כִּיצַד, בְּשַׁעָה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לְבְצַלְאֵל מִאֲמָרוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁאָמַר וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, לֵךְ וְעָשֵׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן. בְּמָה פֶּתַח תְּחִלָּה, וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרוֹן. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: תֵּן לְחֶכֶם וְיַחֲכֶם עוֹד, הוֹדַע לְצַדִּיק וַיּוֹסֶף לָקַח (מִשְׁלֵי ט). מֹשֶׁה אָמַר לוֹ לְהִתְחִיל בְּמִשְׁכָּן, וְהוּא הִתְחִיל בְּאָרוֹן. לָמָּה, בְּשִׁבִיל שֶׁהָאָרוֹן מְקוֹם הַתּוֹרָה שֶׁהִיא אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָמִים, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. הוֹדַע לְצַדִּיק וַיּוֹסֶף לָקַח, מִדְּבַר בְּנֵחַ. כִּיצַד, כְּשֶׁעָשָׂה נֹחַ הַתִּבְיָה, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מִכָּל

הבהמה הטְהוֹרָה תִּקַּח לָךְ וְגו' (בראשית ז, ב). וכשִׁיִּצֵּא מִן הַתְּבָה מֵה כְּתִיב בּו, וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עִלְת בַּמִּזְבֵּחַ (בראשית ח, כ), מֵה שֶׁלֹּא נִצְטָוָה. אָמַר נָח, לֹא צָוָה לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּחַ הוּא לְהַרְבּוֹת מִן הַטְּהוֹרוֹת אֲלֵא כְּדֵי לְהַקְרִיב מֵהֶם עוֹלוֹת וְקִרְבָּנוֹת. לְפִיכֵן וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף וְגו'. הֵי, הוֹדַע לְצַדִּיק וַיּוֹסֶף לָקַח. תָּן לְחֶכֶם וַיִּחַפְּסוּ עוֹד, זֶה בְּצִלְאֵל. בְּשַׁעֲה שֶׁאָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁה לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן, אָמַר לוֹ בְּצִלְאֵל, מֵה מִבְּקֵשׁ מִן הַמִּשְׁכָּן הַזֶּה. אָמַר לוֹ: לְשִׁכְּן בּו וּלְלַמֵּד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ בְּצִלְאֵל, וְהִיכֵן תִּהְיֶה הַתּוֹרָה נְתוּנָה. אָמַר לוֹ מִשְׁה, מִשְׁאֲנוּ עוֹשִׂין אֶת הַמִּשְׁכָּן נַעֲשֶׂה אֶת הָאָרוֹן. אָמַר לוֹ: לֹא כֵן, נַעֲשֶׂה אֶת הָאָרוֹן תַּחֲלָה וְאַחַר כֵּן נַעֲשֶׂה מִשְׁכָּן.

ויעש בְּצִלְאֵל אֶת הָאָרוֹן. אֵין אֵתָה מוֹצֵא בְּאֶחָד מִכָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן שֶׁעָשָׂה שָׁם בְּצִלְאֵל כְּלוּם אֲלֵא בְּאָרוֹן. וְכָל הַמְּלָאכוֹת הָאֲחֵרוֹת, כָּל הַכְּלִים הָאֲחֵרוֹת, בְּאֵמִירָתוֹ וּבַעֲצָתוֹ. וְלָמָּה פָּרַשׁ בְּאָרוֹן מְלָאכְתּוֹ לְבַד וַעֲשָׂאוּ בְּיָדוֹ, בְּשִׁבִיל שֶׁשָׁם צִלוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא מְצַמֵּם שָׁם שְׂכִינָתוֹ. וּלְפִיכֵן קָרָאוּ בְּצִלְאֵל, שֶׁעָשָׂה צִלוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שָׁם וְדַבַּרְתִּי אֵתְךָ וְגו' (משלי כה, כב). וְהֵלֵא כָּבֵד נֶאֱמַר, הֵלֵא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מְלֵא (ירמיה כג, כד). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לְוִי, מִשָּׁל לְמַעְרָה שֶׁהִיא נְתוּנָה עַל שַׁפְתַּי הַיָּמִין, גַּעַשׁ הַיָּמִין, נְתַמְלֵאת הַמַּעְרָה וְהַיָּמִין לֹא חָסַר כְּלוּם. כֵּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ זָכוֹר, אֵף עַל פִּי שֶׁכְּתוּב וּכְבוֹד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן (שמות מ, לד), אֵף עַל פִּי כֵן, הוֹדוּ עַל אָרֶץ וְשָׁמַיִם (תהלים קמח, ג). וְלֹא תֵאֱמַר, שֶׁצִּמְצַם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂכִינָתוֹ בְּתוֹךְ הַמִּשְׁכָּן, אֲלֵא אֵף בְּתוֹךְ הָאָרוֹן שֶׁעָשָׂה בְּצִלְאֵל, צִמְצַם שְׂכִינָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אָרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ (יהושע ג, יא), זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּחַ הוּא שֶׁהִיא בְּתוֹכוֹ. וְכִי עָשָׂאוּ. בְּצִלְאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ בְּצִלְאֵל. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא דְצַפְרִין, שְׁלֹשׁ תְּבוּת עָשָׂה בְּצִלְאֵל אֶת הָאָרוֹן, שְׁתֵּים שֶׁל זָהָב וְאַחַת שֶׁל עֵץ. שִׁקַּע שֶׁל עֵץ בְּתוֹךְ שֶׁל זָהָב וְשֶׁל זָהָב בְּתוֹךְ שֶׁל עֵץ, וְאַחַר כֵּן צָפָה שַׁפְתוֹתֶיהוֹן זָהָב, לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּצְפְּהוּ זָהָב טְהוֹר מִבֵּית וּמְחוּץ, וְאַחַר כֵּן וַיַּעַשׂ לוֹ זָר זָהָב סָבִיב. מִכָּאֵן, שֶׁיְהִיָּה תַלְמִיד חָכֵם תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִבֵּית וּמְחוּץ תִּצְפְּנוּ. מֵהוּ מִבֵּית וּמְחוּץ תִּצְפְּנוּ. אָמַר לוֹ: אֵף עַל פִּי שֶׁהָעֵץ נִתּוֹן בְּאֶמְצַע, הֵי נוֹהֵג בּוֹ כְּבוֹד. לָמָּה, שֶׁהַתּוֹרָה נְתוּנָה בּוֹ. וְאֵף הַלּוּחוֹת כֵּן, אֵף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ, הֵי נוֹהֵג בָּם כְּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁמְתֶם בְּאָרוֹן (דברים י, ב), לּוּחוֹת וְשִׁבְרֵי לּוּחוֹת מִנְחִין בְּאָרוֹן. וְשִׁמְתֶם בְּאָרוֹן, כְּלוּמַר, אֵף עַל פִּי שֶׁאֵתָה רוּאָה אֶת בְּנֵי תּוֹרָה עֲנִיִּים וּמְדַלְדְּלִים, הֵי נוֹהֵג בָּם כְּבוֹד, שֶׁהַתּוֹרָה נְתוּנָה לְתוֹכָן. וַיַּעַשׂ לוֹ זָר זָהָב. לָמָּה, לְפִי שֶׁהִנַּח שָׁם הַתּוֹרָה. שֶׁלְשָׁה כְּתָרִים הֵם, כְּתָר תּוֹרָה, וְכְתָר כְּהֵנָה, וְכְתָר מְלָכוֹת. וְעוֹד כְּתָר אֶחָד, כְּתָר שֵׁם טוֹב, שֶׁהוּא עוֹלָה עַל גְּבִיחָן. כִּיִּצַד כְּתָר תּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחֲכִמָּה תַחֲמִיָּה אֶת בְּעֻלְיָה (סחלת ז, יב), בְּעוֹלָם

הִזָּה וּבַעוֹלָם הַבָּא. לְכַד כְּתִיב: וַיַּעַשׂ לוֹ זֶר זָהָב. תִּדְעַ לָךְ שֶׁהוּא כֹן, רָאָה כַּמָּה חֲבִיב הָאָרוֹן. כַּשֵּׁם שֶׁכֶּסֶף הַכְּבוֹד חֲבִיב, כִּד הוּא חֲבִיב, שֶׁהַתּוֹרָה נְתוּנָה בְּתוֹכוֹ. וּבְשִׁבִיל שֶׁהַתּוֹרָה נְתוּנָה מִימֵינוּ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: מִימֵינוּ אֵשׁ דָּת לָמוֹ (דְּבָרִים [לג, ב](#)), לְפִיכֵן הָאָרוֹן חֲבִיב בְּשִׁבִיל שֶׁהַתּוֹרָה נְתוּנָה בְּתוֹכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִלַּחַת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הַמָּה (שְׁמוֹת [לב, טו](#)). וְלָמָּה עָצִי שְׁטִים נְתוּנָה בְּתוֹכוֹ, בְּשִׁבִיל שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרְאתָ עַץ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: עַץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ (מִשְׁלֵי [ג, יח](#)). וַיִּצַף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה וּדְבָרֶיהָ, נִחְמָדִים מְזָהָב וּמְפָז, שֶׁנֶּאֱמַר: הַנְּחַמְדִים מְזָהָב וּמְפָז רַב וְגו' (תְּהִלִּים [ט, יא](#)). וְעָשִׂיתָ לוֹ טַבְּעוֹת וּבָדִים לְשֵׂאת אוֹתוֹ, הֵם נוֹשְׂאִים אוֹתוֹ, וְהוּא נוֹשֵׂא עוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. שֶׁהַתּוֹרָה שָׁבוּ, נוֹשֵׂאת עוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. רַבִּי נֶתָן אֹמֵר, חֲבִיב הוּא מַעֲשֵׂה הָאָרוֹן כַּכֶּסֶף הַכְּבוֹד שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מִכּוֹן לְשִׁבְתָּךְ פְּעֻלַת ה' מִקְדָּשׁ וְגו' (שְׁמוֹת [טו, יז](#)). שֶׁמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַעְלָה, מִכּוֹן כְּנֶגֶד בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מִטָּה. וְהָאָרוֹן מִכּוֹן כְּנֶגֶד כֶּסֶף הַכְּבוֹד שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֶּסֶף כְּבוֹד מְרוֹם מְרֵאשׁוֹן (יִרְמְיָהוּ [יז, יב](#)). וּבֵאֵי זֶה מְקוֹם הִזָּה מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ, הִנְּנוּ, פְּעֻלַת ה' מִקְדָּשׁ אֲדָנִי כּוֹנֵנוּ יְדִיד (שְׁמוֹת [טו, יז](#)). אֵל תִּקְרִי מִכּוֹן אֶלָּא מִכּוֹן, כְּנֶגֶד כֶּסֶף הַכְּבוֹד, הוּא עֲשׂוֹי לְמַעְלָה הַיְמָנָה, שֶׁהֵם כְּפָרָה. עֲשֵׂה לְמַעְלָה מִמֵּנוּ כְּפָרָת, שֶׁהַשְּׂרָפִים עוֹמְדִין מִמַּעַל לוֹ (יִשְׁעִיָּהוּ [ו, ב](#)). וְעֲשֵׂה בּוֹ שְׁנֵי כְּרוֹבִים, שֶׁהֵן חֲבִיבִין לוֹ כְּנֶגֶד שָׁמַיִם וְאָרֶץ, שֶׁהִזָּה בָּהֶם מוֹשְׁבּוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וּדְבַרְתִּי אִתָּךְ שֶׁם מַעַל הַכְּפָרָת אֲשֶׁר עַל אָרוֹן הָעֵדוּת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוֹבִים (שְׁמוֹת [כה, כב](#)). וְכִתִּיב: כְּרוֹב אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה וְכְרוֹב אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה (שְׁמוֹת [כה, יט](#)). כַּשֵּׁם שֶׁהַשָּׁמַיִם נִפְתַּחִין אוֹצְרוֹן לְאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִפְתַּח ה' לָךְ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לְתֵת מִטֵּר אֶרְצְךָ בְּעֵת (דְּבָרִים [כת, יב](#)), כִּד הַשְּׂכִינָה נְתוּנָה לְמַעְלָה מִשְׁנֵי הַכְּרוֹבִים שֶׁכֵּן נְתוּנִין מִזֶּה וּמִזֶּה וּמִגְדֻלְיוֹ לְיִשְׂרָאֵל. כְּלוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם: מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתָבִים (שְׁמוֹת [לב, טו](#)). מִכּוֹנִים זֶה לָזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְנִיָּהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו (שְׁמוֹת [לז, ט](#)), כְּנֶגֶד כֶּסֶף הַכְּבוֹד שֶׁהִזָּה מִכּוֹן כְּנֶגֶד שְׁנֵי הַכְּרוֹבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מִצִּיּוֹן מִכְּלָל יִפִּי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ (תְּהִלִּים [ג, ב](#)). רָאָה מָה הָאָרוֹן חֲבִיב, שֶׁהַמְשָׁכּוֹן כֵּל לֹא נַעֲשֵׂה אֶלָּא בְּשִׁבִיל הָאָרוֹן, שֶׁהַשְּׂכִינָה בְּתוֹכוֹ. וְכָל הַנְּסִים שֶׁהָיוּ נַעֲשִׂים לְיִשְׂרָאֵל, בְּאָרוֹן הָיוּ נַעֲשִׂים, לְפִי שֶׁהַשְּׂכִינָה בְּתוֹכוֹ. רָאָה מָה כְּתִיב בּוֹ, וְאָרוֹן בְּרִית ה' נִסַּע לְפָנֵיהֶם דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה (בְּמִדְבָר [י, לג](#)). וְהִזָּה הוֹרֵג נְחָשִׁים וְעַקְרָבִים וְשׂוֹרֵף אֶת הַקּוֹצִין וְהוֹרֵג שׂוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי בֶן זִמְרָא, שְׁנֵי נִיצוּצִין יוֹצְאִין מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוֹבִים וְהוֹרֵגִים נְחָשִׁים וְעַקְרָבִים וְשׂוֹרְפִין אֶת הַקּוֹצִין, וְהִזָּה הָעֵשׂוֹן עוֹלָה וּמִתְמַר, וְכָל הָעוֹלָם מִתְבַּסֵּס מִן הָרִים שֶׁהִזָּה מוֹצִיא. וְהָאֱמוּנוֹת אוֹמְרִים: מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָר כְּתִימָרוֹת עֲשׂוֹן וְגו' (שֵׁה"ש [ג, ו](#)). כִּיּוֹן שֶׁהִזָּה מִקְדָּשִׁים שְׁלֹשָׁה יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה יוֹמָם וְלַיְלָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָרוֹן בְּרִית ה' נִסַּע לְפָנֵיהֶם דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה, הִזָּה מִשָּׁה אוֹמֵר בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, קוֹמָה ה' וְגו' (בְּמִדְבָר [י, לה](#)). כְּלוֹמַר, עָמַד וְהִמְתָּן לָנוּ וְלֹא תִנִּיחַ אוֹתָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּנִסְעַת הָאָרוֹן וַיֵּאמֶר מִשָּׁה, קוֹמָה ה' וַיִּפְצוּ אֵיבִיד וְגו' (בְּמִדְבָר [י, לה](#)). וּבְמִשְׁרָה מָה הוּא אוֹמֵר, שׁוּבָה ה' רַבּוֹת אֶלַּי יִשְׂרָאֵל

[\(במדבר י, לו\)](#). ראה כמה נסים היו בארון. ואם כן, היאך היו יכולים לטעון אותו ולא היו יראים. אלא כך היו בני קהת עושים, שגני כהנים גדולים נושאים להם את הפרכת בקונטסין, והיה דומה לוילון גדולה, ועבדה טפח, ועל שבעים ושתים נימין נארגת, ועל כל נימה ונימה עשרים וארבעה חוטין, ושש מאות כהנים נוטלין אותה, ושגני כהנים גדולים נושאים אותה בקונטסין בפני הארון, ואחר כך נותנין כסוי עור תחש עליו שלא יראו בארון כלום, שנאמר: ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו [\(במדבר ד, ט\)](#). מהו כבלע. אמר רבי לוי, אם רואים בארון כבלע הנה שהוא נופל בעין, מיד היו מתין. תדע לך, שבשעה ששבו פלשתים את הארון ובקשו להחזירו, מיד הביאו את הפרות וקשרו אותן כמנהג, אחוריהן לארון, ונדעו והבינו הפרות מיד מה היה נתון עליהם, ועקמו פניהם כלפי הארון, והיו מנהיגין את הארון לפניהם, שנאמר: וישרנה הפרות בדרך [\(ש"א ו, יב\)](#). מהו וישרנה הפרות, שפתחו פיהן הפרות ואמרו שירה. כיון שהגיעו לבית שמש, היו רואין את העגלה ואת הפרות שהיו אומרות שירה, והארון נתון בעגלה, וישאו את עיניהם מרחוק וישמחו לראות. כיון שנכנסה הרוח ונתגלה הארון, הרג בהם שבעים אסף איש, שנאמר: ויד באנשי בית שמש כי ראו בארון ה', ויד בעם שבעים איש חמשים אסף איש [\(ש"א ו, יט\)](#). ראו כמה נסים בארון. ולמה, שהשכינה והתורה היתה בתוכו. וכל מקום שהתורה שם, השכינה שם עמה, שנאמר: אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע [\(מלאכי ג, טז\)](#). לפיכך חביב הארון מכל כלי המשכן.

ח ויעש בצלאל את הארון עצי שטים. לפי שגלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם, שישראל חוטאים בשטים. לכך תקן להם הקדוש ברוך הוא שטים, לכפר על מעשה שטים. ויצף אתו זהב טהור, אלו התלמידים בני תורה. כי כמו שמתכבד העץ בזהב, יותר ויותר מתכבדין התלמידים בתורה, שהיא בתוך לבם. וכמו שיאמרו אנשים זהב טהור, כך מטהר התורה לבן וכליותו של תלמיד חכם. שפך כתיב: הנחמדים מזהב ומפז רב [\(תהלים יט, יא\)](#). ויעש בצלאל. אנו מוצאים כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה לעשות את המשכן, אמר לו על כל דבר ודבר, ועשית. ועל הארון אמר, ועשו [\(שמות כה, ג\)](#). למה, אלא שצנה הקדוש ברוך הוא לעשותו לכל ישראל, שלא יהא לאחד מהם פתחון פה על חברו לומר, שאני נתתי הרבה בארון לפיכך אני לומד הרבה ואני יש לי בו יותר ממך ואתה לא נתת בארון כלום אלא מעט לפיכך אין לך חלק בתורה. ולכך נמשלה התורה למים, שנאמר: הוי כל צמא לכו למים [\(ישעיה נה, א\)](#). פשם שאין אדם מתבייש לומר לחברו השקני מים, כך לא יתבייש לומר לקטן ממנו למדני תורה, למדני דבר זה. וכשם שהמים כל הרוצה לשתות ישתה בלא מחיר, כך כל הרוצה ללמוד תורה, לומד

בלא מחיר ובלא כסף, שנאמר: לכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר [\(ישעיה נה, א\)](#). ולמה נתנה התורה במדבר. לומר, מה המדבר מפקר לכל בני אדם, אף דברי תורה מפקרין לכל מי שירצה ללמוד. שלא יהא אדם אומר, אני בן תורה ותורה נתונה לי ולאבותי ואתה ואבותיך לא הייתם בני תורה אלא אבותיך גרים היו, לך פתיב: מורשה קהלת יעקב [\(דברים לג, ז\)](#), לכל מי שמתקנהל ביעקב. אפלו הגרים שעוסקין בתורה, שקולים הם ככהו גדול, שנאמר: אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה' אלהיכם [\(ויקרא יח, ה\)](#), כהו ולוי וישראל לא נאמר אלא אדם. לפיכך תורה אחת ומשפט אחד יהיה וגו' [\(במדבר טו, טו\)](#). ראה מה פתיב בבני יתרו, ומשפחות סופרים ישבי יעבץ תרעתים שמעתיים שוכתיים [\(דה"א ב, נה\)](#). תרעתים, שהיו יושבים בלשפת הגזית. שמעתיים, שהיו כל ישראל שומעים הלכה מפיהם. שוכתיים, שנסתוככו ברוח הקדש. ומי הם, המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב [\(דה"א ב, נה\)](#), מבני קני חותן משה. ושמעיה ואבטליון בני בניו של סיסרא היו ולמדו תורה ברבים כאנשי כנסת הגדולה. כל כך למה. שהתורה נתנה לישראל. לפיכך פתיב: את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם [\(דברים ה, יט\)](#). ופתיב: ועשו ארון עצי שטים [\(שמות כה, ט\)](#). אמר רבי שמעון בן יוחאי, שלשה כתרים הם, פתור תורה, פתור כהנה, פתור מלכות. פתור תורה מנין. שפך פתיב בארון, ועשית זר זהב [\(שמות כה, יא\)](#) פתור כהנה, שפך פתיב במזבח [\(שמות ל, א\)](#), זר זהב. פתור מלכות, שפך פתיב בשלחן [\(שמות כה, כד\)](#) זר זהב. ולמה פתוב זר וקורין זר. ללמדך, זכה אדם, נעשה לו זר זהב. לא זכה, נעשה זר בתוכם מהם. ומפני מה בכלם פתוב ועשית, ובארון פתיב ועשית עליו. ללמדך, אם זכה לתורה, זכה לכלם. וכן הוא אומר, ומשמרתם הארון והשלחן והמנרה והמזבחת [\(במדבר ג, לא\)](#). ללמדך, שאין לך גדול מן העוסק בתורה.

ט ויעש את הקרשים למשכן עצי שטים אמר רבי תחליפא דקסרין, למד הקדוש ברוך הוא דרך ארץ, שאם בקש אדם לבנות בית מאילן עושה פרות, אומר לו: ומה מלך המלכים הקדוש ברוך הוא שהכל שלו, כשאמר לעשות לו משכן, חס על אילן עושה פרות, אתה על אחת כמה וכמה. מהו למשכן. שאם יתחילו שונאי ישראל, יהא המשכן מתמשכן עליהם. אמר משה, רבונו של עולם, בזמן שאין להם לא משכן ולא מקדש מה תהא עליהם. אמר לו: נוטל אני צדיקים שבהם מביניהם ויהיו מתמשכנין עליהם. וכן הוא אומר, ויחרג כל מחמדי עין [\(איכה ב, ד\)](#), אלו הצדיקים. לך פתיב: ויעש את הקרשים למשכן [\(שמות לו, כ, כב\)](#).

ויעש בצלאל את הארון. אתה מוצא כל מה שהיה במשכן, על הסדר היה עשוי. בתחלה עשה את הקרשים וחברים, ואחר כך עשה יריעות עזים, שיהא פורש עליהם, שנאמר: ועשית יריעת עזים לאהל על המשכן (שמות כו, ז), ואחר כך עשה את הפרכת, שהיא נתלית בפני הארון. משעשה את הארון ועשה אותה, עשה כפרת זהב, שהיתה נתונה על הארון. אמר רבי אלעזר ברבי יוסי, אני ראיתי את הכפרת ברומי וראיתי עליה כמין טפי דם, ושאלתי אותם מה הדם הזה שעל הכפרת. ואמרו לי, מדם של יום הכפורים מה שהיה כהן גדול מזה. לפיכך כפרת היתה נתונה על ארון. ולמה נקרא שמה כפרת, שהיתה מכפרת על ישראל. משעשה כפרת, עשה את השלחן שהיה לחם הפנים עליו שהיה נתון לפני הארון משעשה את השלחן, עשה את המנורה, שהיא מאירה על השלחן. הוי, בטכסין של מלכים עשה אותה. לפיכך כתיב: ויעש בצלאל את הארון עצי שטים. ובצלאל עצמו עשה הכל? שכל פעם ופעם הוא אומר ויעש בצלאל! אלא על ידי שנתן נפשו הרבה על המשכן, לפיכך לא קפח הקדוש ברוך הוא שגרו והוא מפרסמו בכל פעם ופעם, שנאמר: ויעש בצלאל. כיוצא בדבר אתה אומר, אך יונתן בן עשהאל ויחזיה בן תקנה עמדו על זאת, ומשלם ושבתני הלוי עזרם (עזרא י, טו). כתיב יונתן, נתן נפשו ויבאו אליו ועזרו אותו אבל פרסמו הכתוב תחלה על שנתן נפשו הרבה ואף בצלאל, כל החכמים עשו עמו. ולפי שנתן נפשו על המשכן הרבה, לפיכך כתיב: ויעש בצלאל את הארון. אמר הקדוש ברוך הוא, חייכם, בזכות המשכן אני מאיר לכם, לפי שכל דבר ודבר שאתם עושים במשכן, כך אני פורע לכם. ולא תאמר במשכן, אלא אפלו בגדי כהן גדול, לכל אחד ואחד היו מכפרים. אמר הקדוש ברוך הוא, עשיתם יריעות עזים לאהל על המשכן, אף על פי שאתם פורעים לי, מעלה אני עליכם פאלו אתם גומלים עלי. לפי שבשעה שיצאתם ממצרים, הבאתי ענן והיה עשוי כמין אהל והיה מגין עליכם. ואני פורע לכם לעולם הבא, שנאמר: וברא ה' על כל מכוון הר ציון ועל מקראתה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה (ישעיה ד, ה). עשיתם לפני כפרת, חייכם, על ידי הכפרת מכפר לכם, שנאמר: בכפרי לך לכל אשר עשית (יחזקאל טו, טג). אתם עשיתם לפני ארון שיצא ממנו אור לעולם הזה, חייכם, אני מאיר עליכם לעולם הבא, שנאמר: והיה אור הלבנה כאור החמה וגו' (ישעיה ל, כו). וכן הוא אומר, קומי אורי כי בא אורך (ישעיה ס, א). אמר הקדוש ברוך הוא, על כל הדברים והמצוות שעשיתם, אני פורע לכם לעולם הבא. ובזכות הארון שעשיתם שהתורה נתונה לתוכו, לפיכך אני מאיר לכם ואני מטיב לכם הטובה הצפונה לצדיקים, שנאמר: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם (תהלים לא, כ). וכן הוא אומר, אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צח, יא).

פרשת פקודי

א אלה פקודי המשפן. זה שאמר הכתוב: כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו [\(ירמיה יז, יב\)](#), שם מכון מקדשנו. וכן הוא אומר, מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני כוננו ידך [\(שמות טו, יז\)](#). וכן אתה מוצא, שירושלים מכוונת למעלה כמו ירושלים של מטה. מרב אהבתה של מטה, עשה אחרת למעלה, שנאמר: הן על פנים חקתיך, חומתיך נגדי תמיד [\(ישעיה מט, טו\)](#). ועל מה חרבה. אלא כי מהרו בניך מהרסך ומחריבך ממך יצאו [\(ישעיה מט, טז\)](#), על זה חרבה. וכן אמר דוד, ירושלים הבנויה בעיר שחרבה לה יחדו [\(תהלים קכב, ג\)](#). כלומר, בעיר שבנה יח. ותרגם ירושלמי, דמתבניא ברקיעא פקרתא דאתחברת פחדא בארעא. ונשבע ששכינתו לא יפנס בשל מעלה, עד שיבנה של מטה. כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוח הוא. ומנין, שכן כתיב: בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר [\(הושע יא, ט\)](#). ואומר: ועתה מה לי פה נאם ה' כי לקח עמי חנם [\(ישעיה נב, ח\)](#). רצונו לומר, ועתה מה לי פה נאם ה', מה אני מבקש פה בירושלים אחר שלקח עמי ממנה. בחנם שאבוא בה, לא אבוא. יהי רצון שיבנה במהרה בימינו.

ב אלה פקודי המשפן. זה שאמר הכתוב: ה' אהבתי מעון ביתך [\(תהלים כו, ח\)](#), זה ההיכל שהוא מכון במקום משפן כבודך. אמר רבי שמעון בן יוחאי, זאת אומרת, שההיכל שלמטה מכון כנגד היכל של מעלה, שנאמר: מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני כוננו ידך [\(שמות טו, יז\)](#). אמר רבי יעקב ברבי אסי, למה הוא אומר, ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משפן כבודך [\(תהלים כו, ח\)](#), בשביל ששקול כנגד בריאת עולם. כיצד, בראשון כתיב: בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, וכתוב: נוטה שמים פריעה [\(תהלים קד, ב\)](#). ובמשפן מה כתיב: ועשית פריעת עזים [\(שמות כו, ז\)](#). בשני, יהי רקיע, ואומר בהן הבדלה, שנאמר: ויהי מבדיל בין מים למים. ובמשפן כתיב: והבדילה הפרכת לך [\(שמות כו, ג\)](#). בשלישי כתיב מים, שנאמר: יקוו המים. ובמשפן כתיב: ועשית פיור נחשת וכו' נחשת שמה

מים (שמות ל, יח). בְּרַבִּיעֵי בְּרֵא מְאֹרוֹת, דְּכַתִּיב: יְהִי מְאֹרֵת בְּרַקִּיעַ הַשָּׁמַיִם. וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב: וְעֲשִׂיתָ מְנֻרַת זָהָב (שמות כה, לא). בְּחַמִּישֵׁי בְּרֵא עֹפּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׂרָצוּ הַמַּיִם שָׂרָץ נֹפֵשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף. וּבַמִּשְׁכָּן, כְּנִגְדּוֹ לַעֲשׂוֹת קֶרֶבְנוֹת, כְּבָשִׂים וְעוֹפּוֹת. וּבַמִּשְׁכָּן, וְהָיוּ הַכְּרָבִים פְּרָשֵׁי כְּנָפַיִם לְמַעַלָּה (שמות לה, כ). בְּשֵׁשִׁי נִבְרָא אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ (בראשית א, כו), בְּכָבוֹד יוֹצְרוֹ. וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב אָדָם, שֶׁהוּא כְּהוֹ גְדוֹל, שֶׁנִּמְשַׁח לְעַבֵּד וּלְשִׁמֵשׁ לְפָנָיו ה'. בְּשַׁבְעֵי, וַיִּכְלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ. וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב: וַתִּכַּל כָּל עֲבוֹדַת בְּבְרִיאת הָעוֹלָם כְּתִיב וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב וַיִּבְרָךְ אֶתְּם מֹשֶׁה. בְּבְרִיאת הָעוֹלָם כְּתִיב: וַיִּכַּל אֱלֹהִים. וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב: וַיְהִי בַיּוֹם פְּלוֹת (במדבר ז, א). בְּבְרִיאת הָעוֹלָם כְּתִיב: וַיִּקְדַּשׁ אֹתוֹ. וּבַמִּשְׁכָּן כְּתִיב: וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיִּקְדַּשׁ אֹתוֹ (במדבר ז, א). וְלָמָּה הַמִּשְׁכָּן שֶׁקוֹל כְּנִגְדֵי שָׁמַיִם וְאָרֶץ. אֲלֵא מָה שָׁמַיִם וְאָרֶץ הֵם יְעִידִים עַל יִשְׂרָאֵל דְּכַתִּיב הַעֲדֵתִי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (דברים ל, ט), אִף מִשְׁכָּן עֲדוּת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכָּן הַעֲדֵת. לְכֹד נֶאֱמַר: ה' אֶהְבֵּתִי מֵעוֹן בֵּיתְךָ וּמִקוֹם מִשְׁכָּן כְּבוֹדְךָ וְגו'. וְלָמָּה מִשְׁכָּן מִשְׁכָּן שְׁנֵי פְעָמִים. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל, שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ עֲתִיד לְהִתְמַשְׁכָּן שְׁנֵי פְעָמִים, חֲרִבּוֹן רֵאשׁוֹן וְחֲרִבּוֹן שְׁנִי. וְלִפְיֶךָ אָמַר, מִשְׁכָּן שְׁנֵי פְעָמִים. דְּבָר אַחַר, מִשְׁכָּן הַעֲדֵת עֲדוּת לְכָל הָאֲמוֹת שֶׁנִּתְרַצָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל עַל מַעֲשֵׂה הָעֶגְלָה. כִּי צַד, כִּשְׁעָשׂוֹ אוֹתוֹ מַעֲשֵׂה, עָמַד מֹשֶׁה וְלָמַד עֲלֵיהֶם סִינְאוֹרָא, עַד שֶׁנִּתְרַצָּה לָהֶם הַקְדוּשׁ בְּרוּחַ הוּא. אָמַר מֹשֶׁה, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמִי מוֹדִיעַ לְאֲמוֹת שֶׁנִּתְרַצָּת. אָמַר לוֹ: לָךְ אָמַר לָהֶם, וְעָשׂוֹ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹכָם (שמות כה, ח). לְכֹד כְּתִיב מִשְׁכָּן הַעֲדֵת, שֶׁהַמִּשְׁכָּן מֵעַד שֶׁהִשְׁכִּינָה בְּיִשְׂרָאֵל. דְּבָר אַחַר, מִשְׁכָּן הַעֲדֵת, שֶׁהַעֲדֵת לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם יְהִיוּ כּוֹפְרִין בּוֹ וְלֹא יִשְׁמְרוּ מִצְוֹתָיו וְחֻקוֹתָיו, שִׁיתְּמַשְׁכָּן שְׁנֵי פְעָמִים, כְּמוֹ שֶׁפָּרְשְׁנוּ לְעִיל, שֶׁהַשְׁוֶה עֲשִׂית הַמִּשְׁכָּן לְבְרִיאת שָׁמַיִם וְאָרֶץ. וְכְמוֹ מִשְׁכָּן הַעֲדֵת, כֹּד אָמַר, הַעֲדֵתִי בְּכֶם הַיּוֹם. וְכֵן עָשָׂה הַהִתְרַצָּה הַנְּבִיא בְּשָׁמַיִם כִּשְׁכָּפְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאָמַר, שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהִאֲזִינִי אָרֶץ כִּי ה' דְּבָר בָּנִים גְּדַלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְגו' (ישעיה א, ב). כְּלוֹמַר, כְּמוֹ שֶׁהַעֲדוּתִי בְּפָנֶיכֶם וְאַתֶּם עֲדִים עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִכְפְּרוּ בִּי, שִׁמְעוּ כִּי אֲנִי גְדַלְתִּים וְרוֹמַמְתִּים וְהֵם פִּשְׁעוּ בִּי. כִּי צַד חוֹקְרִין אֶת הָעֲדִים. כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכְּתוּב, וְדַרְשֵׁת וְחֻקְרַת וְשִׁאלַת הַיֵּטֵב (דברים יג, טו). הַעֲת שֶׁחוֹקְרִין הָעֲדִים עַל הָעֲבָרָה שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה, יוֹצְאִין הַסִּנְהֶדְרִין וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמָּם לְרַחוּב הָעִיר, וּמוֹצִיאִין לָשֵׁם לְאִישׁ שֶׁהוּא מְחַיֵּב סְקִילָה אוֹ אַחַת מֵאַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין, וַיּוֹצְאִין שְׁנַיִם מֵהֶם אוֹ שְׁלֹשָׁה הַגְּדוֹלִים מֵהֶם וְדוֹרְשִׁין לָעֲדִים. וְכִשְׁשָׁבִין מִלְּחָקוֹר, אוֹמַר לָהֶם, סְבִרִי מְרַנֵּן. וְהֵם אוֹמְרִים: אִם לַחֲיִים לַחֲיִים, וְאִם לְמִיתָה לְמִיתָה. אִם הוּא מְחַיֵּב סְקִילָה, מְבִיאִין לוֹ יֵן טוֹב וְחֻזֵק וּמִשְׁקִין אוֹתוֹ, כְּדִי שֶׁלֹּא יִצְטַעַר מִן הַסְּקִילָה. וּבִאִין הָעֲדִים וְעוֹקְדִין לוֹ יָדָיו וְרַגְלָיו וְשָׁמִין אוֹתוֹ בְּבֵית הַסְּקִילָה, וְלוֹקְחִין הָעֲדִים אָבֹן אַחַת גְּדוֹלָה שְׁיִמוֹת בָּהּ וְשָׁמִין אוֹתוֹ בְּבֵית הַסְּקִילָה, וְלוֹקְחִין הָעֲדִים אָבֹן אַחַת גְּדוֹלָה שְׁיִמוֹת בָּהּ וְשָׁמִין אוֹתָהּ עַל לְבוֹ. כִּי צַד שָׁמִין אוֹתָהּ עַל לְבוֹ. שָׁמִין אוֹתָהּ בְּעִלְיָה אַחַת, כְּדִי שֶׁלֹּא יִשִּׁים הָאֶחָד חֶלְקוֹ קוֹדֵם חֶבְרוֹ, אֲלֵא שִׁשְׁמוֹ אוֹתָהּ

בַּיַחַד עַל לִבּוֹ, כַּדֵּי לְקַיֵּם מַה שֶּׁפָּתוּב, יָד הַעֲדִים תִּהְיֶה בּוֹ בְּרֵאשׁוֹנָה (דְּבָרִים יז, ז).

וּמֵאוֹתָהּ שָׁעָה וְאֵילָף, כָּל יִשְׂרָאֵל פְּטוּרִין לְרִגּוּם אוֹתָם בְּאַבְנִים. וְכֵן עוֹשִׂים לְכָל מִיתָה וּמִיתָה שֶׁהוּא חַיֵּב לָמוֹת מִיתַת בֵּית דִּין. וְכֵן שְׁלִיחַ צְבוּר כְּשֵׁישׁ בְּיָדוֹ כּוֹס שֶׁל קְדוּשׁ אוֹ שֶׁל הַבְּדֻלָּה וְהוּא גֵרָא מִסַּם הַמָּוֶת שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּכּוֹס, וְהוּא אוֹמֵר סְבִרֵי מְרַגְו, וְאוֹמֵר הִקְהַל לַחַיִּים, כְּלוּמַר כִּי לַחַיִּים יִהְיֶה הַכּוֹס. רַבִּי לְוִי אָמַר, מִשְׁפָּן הַעֲדַת, זֶה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב: כִּי יִסְכַּר פִּי דוֹבְרֵי שֶׁקֶר (תַּחֲלִים סג, יב), יִסְכַּר פִּיהֶם שֶׁל אַמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין הַשְּׂכִינָה חוֹזֶרֶת אֵלֵינוּ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: רַבִּים אִמְרִים לְנַפְשִׁי, אֵין יְשׁוּעָתָה לּוֹ בְּאַלְהִים סָלָה (תַּחֲלִים ג, ג), אֱלוֹ עַד שֶׁלֹּא עָשׂוּ אֶת הָעֲגָל בְּאֵת הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְשָׂרָה אֶצְלָם, מִשְׁכַּעַס עֲלֵיהֶם הָיוּ אוֹמְרִים אֵינוֹ חוֹזֵר אֲלֵיהֶם. מָה עָשָׂה. אָמַר לָהֶם הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹכָם (שְׁמוֹת כה, ח), וְיִדְעוּ כָּל בְּאֵי עוֹלָם שֶׁמַּחֲלֵתִי לְיִשְׂרָאֵל. וּלְפִיכֻף כְּתִיב: מִשְׁפָּן הַעֲדַת. כְּבָר הָיָה לְעוֹלָמִים.

ג וְאֵף בְּצִלְאֵל שֶׁבְּנֵה אוֹתוֹ, נִשְׁתַּבַּח לִפְנֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וּלְפָנֵי הַמַּלְאָכִים, נִשְׁתַּבַּח בְּעֲלִיּוֹנִים וּבִתְחִתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה קִרְאתִי בְּשֵׁם (שְׁמוֹת לא, ב). וְכַתוּב אַחַד אוֹמֵר, רְאוּ קִרְא ה' (שְׁמוֹת לה, ט). רְאֵה אָמַר בְּעֲלִיּוֹנִים, וּרְאוּ אָמַר בִּתְחִתּוֹנִים. וּלְפִיכֻף אָמַר הַפְּתוּב, וּמִצָּא חוֹן וְשִׁכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם (מִשְׁלֵי ג, ד). אִישׁ אֲמוּנוֹת רַב בְּרִכּוֹת (מִשְׁלֵי כח, ט), זֶה מֹשֶׁה שֶׁנִּתְמַנֶּה גִזְבָּר עַל הַמִּשְׁפָּן. וְשֵׁנו רַבּוֹתֵינוּ, אֵין עוֹשִׂין שְׂרָרָה עַל הַצְּבוּר פְּחוֹת מִשְׁנֵים אֶלָּא לְמוֹשֶׁה שֶׁהָיָה נֶאֱמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא כֵן עֲבָדִי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (בַּמִּדְבָּר יב, ז). דְּבָר אַחֵר, כְּתִיב: ה' בְּחֻכְמָה יָסַד אֶרֶץ וְגוֹי (מִשְׁלֵי ג, יט) וְאוֹמֵר: וְאִמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחֻכְמָה (שְׁמוֹת לא, ג). לְלַמֶּדֶךָ, שֶׁהַמִּשְׁפָּן שֶׁקוֹל כְּנָגֵד כָּל הָעוֹלָם, וְכַנְגֵּד יִצְרֵת הָאָדָם שֶׁהוּא עוֹלָם קָטָן. כִּי־צַד, כְּשֶׁבְּרָא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, כִּילוּד אִשָּׁה בְּרָאוּ. מַה יִּלּוּד אִשָּׁה מִתְחִיל מִטְבוּרָם וּמוֹתָם לְכָאוּ וּלְכָאוּ לְאַרְבַּעָה צְדָדִין, כִּד הַתְּחִיל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבִרְאֵת אֶת עוֹלָמוֹ מֵאֲבוֹן שְׁתִּיָּה תְּחִלָּה, וּמִמֶּנָּה הַשְּׁתֵּת הָעוֹלָם. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָה אֲבוֹן שְׁתִּיָּה, מִפְּנֵי שֶׁמִּמֶּנָּה הַתְּחִיל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבִרְאֵת אֶת עוֹלָמוֹ. וּבְרָא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְמַעַלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: מְכוֹן לְשִׁבְתֶּךָ פְּעֻלָּתְךָ ה' (שְׁמוֹת טו, ז). אֵל תִּקְרָא מְכוֹן אֶלָּא מְכוֹן. לְשִׁבְתֶּךָ, כְּנָגֵד כֶּסֶף הַכְּבוֹד, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב לְעֵיל. וּיִצְרֵת הַיְוֵלָד כִּי־יִצְרֵת הָעוֹלָם, כְּנָגֵד יִצְרֵת הַיְוֵלָד בְּמַעֵי אִמּוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מֵאֵי דְכְּתִיב: עָשָׂה גְדֻלוֹת עַד אֵין חִקֵּר וּנְפִלְאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר (אֵיּוֹב ט, ט). תִּדְעַ לָךְ, שֶׁכָּל הַנְּשִׁמוֹת שֶׁהָיוּ מִן אָדָם הָרֵאשׁוֹן וְשִׁיָּהוּ עַד סוּף כָּל הָעוֹלָם, כָּלָן נִבְרָאוּ בְּשִׁשֶּׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית. וְכָלָן בְּגוֹ עֲדוֹ, וְכָלָן הָיוּ בְּמִתְּנֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶת אֲשֶׁר יִשְׁנוּ פָּה עִמָּנוּ עִמָּד הַיּוֹם, וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם (דְּבָרִים כט, יד). וַיְמָה שֶׁאָמַר, עָשָׂה גְדֻלוֹת עַד אֵין חִקֵּר, אֱלוֹ גְדֻלוֹת שֶׁעוֹשָׂה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בִּיצִירַת הַיְוֵלָד. בְּשָׁעָה שֶׁבָּא אָדָם לְשִׁמְשׁ עִם אִשְׁתּוֹ, רוּמְזוֹ הַקְּדוּשׁ

ברוך הוא למלאך הממנה על ההריון, ושמו לילה. והקדוש ברוך הוא אומר לו: דע שזו הלילה נוצר אדם מזרע פלוני, דע לך והשמר בזו הטפה וטל אותה בכף וזרה אותה בגרן לשלש מאות וששים וחמשה חלקים. והוא עושה לו כן. מיד נוטל בידו ומביאה לפני מי שאמר והיה העולם, ואומר לפניו, עשיתי ככל אשר צויתני, וטפה זו מה תהא נגזר עליה. מיד הקדוש ברוך הוא גוזר על הטפה מה יהא בסופה, אם זכר אם נקבה, אם חלש או גבור, אם עני אם עשיר, אם קצר או ארוך, אם מלער או נאה, אם עבה או דק, אם בזוי או גס. וכן גוזר על כל קורותיו. אבל אם צדיק אם רשע, לא, אלא הדבר ההוא נותנו בידו של אדם בלבד, שנגמר: ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב, ואת המוות ואת הרע [\(דברים ט.ט.ו\)](#). מיד רומז הקדוש ברוך הוא למלאך הממנה על הרוחות ואומר לו: הבא לי רוח פלוני שהוא בגן עדן ששמו פלוני ותארו כד וכד. לפי שכל הרוחות שעתידין להבראות, כלן הן נבראות מיום שברא העולם עד שיכלה כל העולם, הם מזמנין בבני אדם, דכתיב: מה שהיה כבר נקרא שמו [\(קהלת ג.ט\)](#). מיד הולך המלאך ומביא את הרוח לפני הקדוש ברוך הוא. וכשהרוח באה, מיד כורעת ומשתחוה לפני מלאך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. אותה שעה אומר הקדוש ברוך הוא לרוח, הכנסי בטפה זו שבנד פלוני. פתח הרוח פיו ואומר לפניו, רבונו של עולם, די לי העולם שהייתי דר מיום שבראתני. למה רצונך להכניסני בטפה זו סרוחה, שאני קדושה וטהורה, ואני גזורה מגזרת כבודך. מיד אומר הקדוש ברוך הוא לנשמה, עולם שאני מכניסך בו, יפה יהא לך ממה שהיית דרה בו, ובשעה שיצרתך לא יצרתך אלא לטפה זו. מיד מכניסו הקדוש ברוך הוא לשם בעל כרחו. ואחר כך חוזר המלאך ומכניס הרוח לתוך מעי אמו. ומזמנין לו שני מלאכים ושומרין אותו שלא יצא משם ושלא יפל. ומכניסין אותו שם גר דלוק על ראשו. זה שאמר הכתוב: מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני, בהלו גרו עלי ראשי וגוי [\(איוב כט.ג\)](#). ומביט רואה מסוף העולם ועד סופו. נוטלו המלאך משם ומוליכו לגן עדן ומראה לו הצדיקים יושבין בכבוד ועטרותיהם בראשיהם. ואומר המלאך לאותו הרוח, תדע לך מי הם אלו. אומר לו הרוח, לא אדוני. חוזר המלאך ואומר לו: הלו שאתה רואה, נוצרו בתחלה כמותך בתוך מעי אמן ויצאו לעולם ושמרו התורה והמצוות, לפיכך זכו ונזדמנו לטובה זו שאתה רואה. דע לך, שסופך לצאת לעולם. ואם תזכה ותשמר התורה של הקדוש ברוך הוא, תזכה לך ולשיבה של אלו. ואם לאו, דע וראה שתזכה למקום אחר. לערב, מוליכו לגיהנם. ומראה לו שם את הרשעים שמלאכי חבלה מפכים אותן במקלות של אש, וקוראין וי ואינם מרחמים עליהם. ואומר לו עוד אותו מלאך לאותו הרוח, תדע מי הן אלו. ואומר: לא אדוני. ואומר לו המלאך, אלו הנשרפין, נוצרו כמותך ויצאו לעולם ולא שמרו התורה וחקותיו של הקדוש ברוך הוא, לך באו לחרפה זו שאתה רואה. ואתה דע לך, שסופך לצאת לעולם, והוי צדיק ואל תהי רשע, ותזכה ותחיה לעולם הבא. ומנין שהוא כן. שנגמר: כי בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני

אָמִי, וַיִּרְנֵי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמָךְ דְּבָרֵי לְבָד, שְׁמַר מְצוֹתַי וְחַיֵּה (משלי ד, ג-ד). כִּי בֶן הָיִיתִי
לְאָבִי, קָדָם שְׁיָצֵאתִי מִמַּעַי אָמִי, הָיִיתִי בְּנוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כִּי כֹן יִסְרַנִּי
כְּמוֹ הָאֵב שְׁמִיִסֵּר אֶת בְּנוֹ. רַךְ וְיָחִיד לִפְנֵי אָמִי, הֵעֵת שֶׁהָיִיתִי רַךְ וְהָיִיתִי יָחִיד שֶׁלֹּא
הָיָה שׁוֹם אֲדָם בְּחַבּוּרָתִי לִפְנֵי אָמִי. וַיִּרְנֵי הַמְּלָאָךְ וַיֹּאמֶר לִי, יִתְמָךְ דְּבָרֵי לְבָד שְׁמַר
מְצוֹתַי וְחַיֵּה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְעִיל. וּלְכָךְ עַל הַכֹּל מְזַהֵירוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וּמְטִיל
אוֹתוֹ הַמְּלָאָךְ מִן הַבְּקָר וְעַד הָעֶרֶב, וּמְרָאָה לוֹ מְקוֹם שֶׁהוּא עֹתִיד לָמוֹת בּוֹ וּמְקוֹם
שֶׁהוּא עֹתִיד לְהִקְבֵּר בּוֹ, וְאַחַר כֵּן מוֹלִיכּוֹ וּמְטִילּוֹ עַל כָּל הָעוֹלָם וּמְרָאָה לוֹ אֶת
הַצְּדִיקִים וְאֶת הָרְשָׁעִים, וּמְרָאָה לוֹ הַכֹּל. וּבְעֶרֶב חוֹזְרוֹ לְתוֹךְ מַעַי אָמוֹ, וְהַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ שֵׁם בְּרִיחַ וּדְלֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסְף בְּדֵלֵתִים יָם (איוב לח, ח).
וְכַתִּיב: וְאִשֵּׁם דְּבָרֵי בְּפִיךָ וּבְצֶל גְּדִי כְּסִיתִיךָ (ישעיה נא, טז). עוֹמֵד וְאוֹמֵר לוֹ הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא, עַד פֶּה תְּבוֹא וְלֹא תִסְיֵף וְגו' (איוב לח, יא). וְהַנִּלְדָּה הוּא מְנַח בְּמַעַי אָמוֹ וְתִשַׁע
חֲדָשִׁים ג' חֲדָשִׁים הָרֵאשׁוֹנִים הַנִּלְדָּה הוּא בְּמַעַי אָמוֹ בְּמִדּוֹר הַתְּחִתּוֹן, וְהַשְּׁלֶשֶׁה
חֲדָשִׁים הַשְּׁנַיִים דָּר בְּמִדּוֹר הָאֶמְצָעִי, וְהָאַחֲרוֹנִים דָּר בְּמִדּוֹר הָעֲלִיוֹן. וְכַשְּׁמַגִּיעַ
זְמַנּוֹ לְצֵאת לְאֹוִיר הָעוֹלָם, הוּא מִתְּגוֹלָל וַיּוֹרֵד בְּרַגַע אֶחָד מִן הָעֲלִיוֹן לְאֶמְצָעִי וּמִן
הָאֶמְצָעִי לְאַחֲרוֹן. וּמִכָּל מָה שֶׁאָמוֹ אוֹכֵלֶת וְשׁוֹתָה בְּרֵאשׁוֹנָה, הוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתָה,
וְאֵינוֹ מוֹצִיא רְעִי. לְפִיכֵן נֶאֱמַר, עֲשֵׂה גְדוּלוֹת עַד אֵין חֶקֶר וְנִפְלְאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר
(איוב ט, ט). לְסוֹף מַגִּיעַ זְמַנּוֹ לְצֵאת לְאֹוִיר הָעוֹלָם. מִיָּד בָּא אוֹתוֹ הַמְּלָאָךְ וְאוֹמֵר לוֹ
בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, הִגִּיעַ זְמַנְךָ לְצֵאת לְאֹוִיר הָעוֹלָם. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: לָמָּה אֵתָּה רוֹצָה
לְהוֹצִיאֲנִי לְאֹוִיר הָעוֹלָם. אוֹמֵר לוֹ הַמְּלָאָךְ, בְּנִי תִדַע שֶׁעַל כְּרַחֲךָ אֵתָּה נוֹצֵר וְעַכְשָׁו
דַּע שֶׁעַל כְּרַחֲךָ נוֹלְדָתָּ וְעַל כְּרַחֲךָ אֵתָּה מֵת וְעַל כְּרַחֲךָ אֵתָּה עֹתִיד לָתוּן דִּין וְחֶשְׁבוֹן
לִפְנֵי מֶלֶךְ הַמַּלְכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְאֵינוֹ רוֹצָה לְצֵאת מִשָּׁם, עַד שֶׁמִּכְּהוּ
וּמִכְּבֶּה לוֹ אֶת הַיָּנֵר שֶׁהוּא דְלוּק עַל רֵאשׁוֹ וּמוֹצִיאֵו לְאֹוִיר הָעוֹלָם בְּעַל כְּרַחוּ. מִיָּד
שׁוֹכַח הַתֵּינּוֹק כָּל מָה שֶׁרָאָה בִּיצִיאָתוֹ וְכָל מָה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ. וְלָמָּה הַתֵּינּוֹק בּוֹכָה
בִּיצִיאָתוֹ. עַל מָה שֶׁאָבָד מְקוֹם הַנְּחָה וְהַרְוּחָה וְעַל הָעוֹלָם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ. בְּאוֹתָהּ
שְׁעָה מִתְּחַלְּפִים עָלָיו שְׂבָעָה עוֹלָמוֹת. עוֹלָם רֵאשׁוֹן, דּוֹמָה לְמֶלֶךְ, שֶׁהַכֹּל שׁוֹאֵלִין
בְּשִׁלוּמוֹ וּמִתְאַוִּין הַכֹּל לְרֵאשׁוֹתוֹ, וּמִתְבַּקֵּין וּמְנַשְׁקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בֶן שָׁנָה.
עוֹלָם שְׁנִי, דּוֹמָה לְחִזִּיר, שֶׁהוּא שׁוֹגֵשׁ בְּאַשְׁפּוֹתוֹת, כֵּן הַנִּלְדָּה שׁוֹגֵשׁ בְּצוֹאָה כְּשֶׁהוּא
בֶן שְׁנַתִּים. עוֹלָם שְׁלִישִׁי, דּוֹמָה לְגָדִי, שֶׁהוּא מְרַקֵּד לְכָאוֹן וּלְכָאוֹן בְּמַרְעָה טוֹב לִפְנֵי
אָמוֹ, כֵּן הַתֵּינּוֹק מִתְעַנֵּג לִפְנֵי אָבִיו וְאָמוֹ וּמְרַקֵּד לְכָאוֹן וּלְכָאוֹן וּמְשַׁחֵק וְהַכֹּל
שְׂמִחִים בּוֹ. אֵימָתִי, כְּשֶׁהוּא בֶן חֲמִשׁ. עוֹלָם רְבִיעִי, דּוֹמָה לְסוֹס שֶׁהוּא מְהִלֵּךְ
בְּסִטְרִיּוֹת. וְאֵימָתִי, כְּשֶׁהִגִּיעַ עַל פְּרָקוֹ, כְּשֶׁהוּא בֶן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. כִּשְׁם שֶׁהַסוֹס רָץ
וּמְשַׁתְּבַח, כֵּן הַנַּעַר מְשַׁתְּבַח בְּבַחְרוּתוֹ. עוֹלָם חֲמִישִׁי, דּוֹמָה לְחִמּוֹר, שֶׁמִּנְיַחִין עָלָיו
אַכָּף. כֵּן לְבִנֵי אָדָם מִנְיַחִין לוֹ אַכָּפוֹ עָלָיו, נוֹתְנִין לוֹ אֵשָׁה וּמוֹלִיד בָּנִים וּבָנוֹת,
וְחוֹזֵר וְהוֹלֵךְ לְכָאוֹן וּלְכָאוֹן וּמְבִיא מְזוֹן וּמְפָרְנֵס לְבָנָיו וּמְכַלְכֵּלָן, וְנוֹתְנִין עָלָיו מִשָּׂא
וְהוּא מְעַמֵּס מִן בָּנִים וּבָנוֹת. וְאֵימָתִי, כְּשֶׁהוּא בֶן אַרְבָּעִים שָׁנָה. עוֹלָם שְׁשִׁי, דּוֹמָה
לְכֶלֶב, שֶׁהוּא חֲצוּף לְכָאוֹן וּלְכָאוֹן וְנוֹטֵל מְזָה וְנוֹתֵן לְזָה וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ. עוֹלָם שְׁבִיעִי

דומה לקוף, שנספתנה דמותו מפל הבריות, שואל על כל דבר ודבר, ואוכל ושותה כמו נער, ומשחק כמו תינוק, וישוב לימי עלומיו בדעת אבל לא בדבר אחר. ואפלו בננו ואנשי ביתו מלעיגין עליו ומקלליו אותו ושונאין אותו. וכשהוא דובר שום דבר, אומרים לו: הניחו לו, כי הוא נער וזקן. והוא דומה לקוף בכל עניניו ובכל דבריו. ואפלו התינוקות מלעיגין עליו ומשחקין בו. ואפלו צפור דרור ינערהו משנתו. לסוף הגיע זמנו, בא לו אותו המלאך ואומר לו: תפירני. אומר לו: הן. ואומר לו: למה באת לי היום מפל שאר הימים. אומר לו המלאך, כדי להוציאך מן העולם, כי הגיע זמנך להפטר. מיד מתחיל בוכה ומשמיע קולו מסוף העולם ועד סופו. ואין הבריות מפירין ולא שומעין את קולו, חוץ מן התרנגול בלבד. ואומר למלאך, הלא כבר הוצאתני משני עולמות והכנסתני בזה העולם. ואומר לו המלאך, והלא כבר אמרתי לך, שעל כרחך נוצרת, ועל כרחך נולדת, ועל כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה מת, ועל כרחך אתה עתיד לתן דין וחשבון לפני הקדוש ברוך הוא. והן הן ארבעה מחנות שהראה הקדוש ברוך הוא לאליהו זכרוננו לברכה, שנאמר: צא ועמדת בהר וגו' (מלכים א יט, יא). אומר לו: אליהו, מה הן אלו ארבעה מחנות שאתה רואה. אומר לו: רבון העולמים, איני יודע. אומר לו הקדוש ברוך הוא, אלו ארבעה עולמים שאדם עובר עליהם. אלו הם, רוח גדולה וחק (מלכים א יט, יא), הוא העולם הזה, שהוא דומה לרוח שהוא עובר. ואחר הרוח רעש (מלכים א יט, יא), אחר העולם הזה יום המיתה שדומה לרעש שפועל כל גופו של אדם. ואחר הרעש אש (מלכים א יט, יב), הוא אחר המיתה, דינה של גיהנם, שהוא פלו אש. ואחר האש קול דממה דקה, אחר דינה של גיהנם, זהו יום הדין הגדול, שנאמר: כי גדול יום וגו' (יואל ב, יא). אל ישאר בו אלא הקדוש ברוך הוא לבדו בעולמו בלבד, שנאמר: ונשגב ה' לבדו ביום ההוא (ישעיה ב, יא). ועליו הוא מפרש בקבלה על ידי דוד מלך ישראל, שנאמר: לא נכחד עצמי ממוך אשר עשיתי בסתר רקמתי בתחתיות ארץ (תהלים קלט, טו), במדור התחתון שבמעיי אמו. דבר אחר רקמתי בתחתיות ארץ הוי, ברוך אשר יצר את האדם בחכמה, כמו שברא שמים וארץ בחכמה, שנאמר: ה' בחכמה יסד ארץ וגו' (משלי ג, ט). ובבצלאל אומר, ואמלא אתו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת (שמות לא, ג). במה שברא הקדוש ברוך הוא עולמו ויצר את האדם בצלאל ועשה עמו המשכן. ועוד שאמר, ה' בחכמה יסד ארץ ובדעתו שחקים נבקעו (משלי ג, כ), וכתיב: ואמלא אתו וגו', הרי שלשה עולמות, מה שאומר בזה, אומר בזה. הוי, עשה גדלות עד אין חקר וגו'. כשרצה הקדוש ברוך הוא לעשות האדם, אמר לתורה, נעשה אדם וגו' (בראשית א, כו). אמרה לפניו, רבון העולמים, האדם שאתה רוצה לעשות, קצר ימים ושבע רגז (איוב יד, א), יבא לידי חטא. ואם אין אתה מאריך אפך עמו, ראוי שלא בא לעולם. אומר, ועל חנם נקראתי ארץ אפים ורב חסד (במדבר יד, יח). התחיל מקבץ את גופו של אדם הראשון מארבע רוחות העולם, כדי שלא תאמר הארץ, אין עפר גופך משלי. אם לוקח ממזרח ויפטר במערב, כדי שלא תאמר ארץ מערב,

אין עפר גויףד מושלי, לא אקבלד. ולפיכד נטלו מארבע רוחות העולם, כדי שבכל מקום שיפטר שיקבלו הארץ, כמו שנאמר: כי עפר אתה (בראשית ג, יט). ושתיים עשרה שעות היה היום. בשעה ראשונה, צבר עפרו של אדם. בשניה, גבלו מן המזרח למערב, שנאמר: אחור וקדם צרתני (תהלים קלט, ה). אחור, זה מערב. וקדם, זה מזרח, כמו שנאמר: קדמה מזרחה (שמות כז, יג). וראוהו ונתגראו מלפניו. היו סבירים שהוא ברוא, ובאו להשתחוות לו. אמר להן, למה באתם להשתחוות לי, נבוא כלנו נראה כל הבריות שברא הקדוש ברוך הוא. והנה תימה בלבד. התחיל משבח ומפאר ליוצרו, ואמר: מה רב טובד אשר צפנת ליראיך (תהלים לא, ב). ואמר: מה רבו מעשיך ה' (תהלים קד, כד). קם על רגליו והוא כתאר וכדמות אלהים, והנה קומתו אחריו. והלבישו גאות ועז והמליכו עליהם ליוצרו, ואמרו, ה' מלד גאות לבש (תהלים צג, א). קנקן חדש מלא ישן.

ד **דבר** אחר, משכן העדת. אמר רבי שמעון בן יוחאי, אין עדות אלא תורה, שנאמר: אלה העדת והחקים והמשפטים (דברים ד, מה). משל למלד שהיה לו בת, ובנה לה פלטרין והושיבה לפניו משבעה היכלים. הוציא שם, כל מי שיכנס על בתי כאלו הוא נכנס עלי. כד שני שמות נקראו למשכן, משכן העדת, זו תורה. ובמקום אחר אמר, לפני משכן ה' (ויקרא יז, ז) אמר הקדוש ברוך הוא, אם בזה אדם את בתי, כאלו הוא מבזה לי. אם נכנס אדם לבית הכנסת ובזה את תורתני, כאלו עלה ובזה את כבודי. תדע לד, אמר רבי שמעון בן יוחאי, כשנכנס אנדריאנוס לבית המקדש, היה מחרף ומגדף. אמר דוד, רבונו של עולם, כד העלה עליהם, כאלו היו עולים לקוף ארזים ולעשות סלמות לעלות לרקיע והיו עולים, שנאמר: יודע כמביא למעלה בסבד עץ קרדמות (תהלים עד, ה), אלא שאין יכולין, ומניחין אותד ובאין עלינו, שנאמר: אלהים, באו גוים בנחלתד טמאו את היכל קדשד וגו' (תהלים עט, א). וכל אלו, על ידי שנתמשכן על ידינו, אלה פקודי המשכן. אמר רבי חיא, למה אמות העולם דומין. לאדם שהיה שוין את המלד, והיה מבקש להתגרות בו, ולא היה יכול. מה עשה. הלד אצל אדריונטוס שלו ומבקש להפילו, והיה מתגרא מן המלד שלא יהרגנו. מה עשה, נטל את הצפרן של ברזל והיה מכניסו תחתיו, אמר, מתוד שאני מפיל את הבסיס, האדריונטוס נופל. כד אמות העולם הם מבקשים להתגרות בהקדוש ברוך הוא ואינן יכולין, ובאין ומתגרין בישראל. אמר דוד, יתיצבו מלכי ארץ וגו' (תהלים ב, ב). משל, מי שאינו יכול להכות לחמור, מכה את האף. כד עובדי עבודה זרה, מתוד שאינן יכולים למעלן, חוזרין על ישראל. אימתי, בשעה שאין להם דבר למשכן. אבל במשכן, שנתמשכן על ידיהם, שנאמר: אלה פקודי המשכן משכן העדת.

ה אלה פקודי המשפון. זה שאמר הכתוב: איש אמונות רב ברכות, ואף

להעשיר לא ינקה [\(משלי כח, ט\)](#). איש אמונות רב ברכות, זה משה, שנעשה גזבר על המשפון וכל הדברים היו מתברכים על ידו, לפי שהיה נאמן. ואף להעשיר לא ינקה [\(משלי כח, ט\)](#), זה קרח, שהיה לוי ובקש לטל כהנה ולויה, לא ינקה. דבר אחר, איש אמונות רב ברכות, זה משה, שנתמנה גזבר על המשפון. שנו רבותינו, אין עושין שררה על הצבור פחות משנים. ומשה היא נעשה יחידי גזבר. אלא אף על פי שהיה משה הצדיק נאמן על פי הגבורה, דכתיב: [בְּכֹל בַּיְתִי נֶאֱמַן הוּא \[\\(במדבר יב, ט\\)\]\(#\)](#), קורא לאחרים ומחשב על ידיהם, שנאמר: [בְּיַד אֵיִתְמַר בּוֹ אֶהְרֹן הַכֹּהֵן \[\\(שמות לח, כא\\)\]\(#\)](#). זה שאמר הכתוב: ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעשי המלאכה כי באמנה הם עשים [\(מלכים ב יב, טו\)](#), זה דורו של יואש. שנו רבותינו, אין התורם נכנס, לא בפרגוד חפות, ולא בפונדי, ולא באינפיליא, שפא יעשיר, ויאמרו מן הלשכה העשיר. כל כך למה. שפסם שחזב אדם לצאת ידי שמים, כך האדם חזב לצאת ידי הבריות, משום שנאמר: [וְהֵייתֶם נְקִים מֵה' וּמִשְׂרָאֵל \[\\(במדבר לב, כב\\)\]\(#\)](#). ומשה היה גזבר על מלאכת המשפון לעצמו? אלא בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם [\(שמות כה, ח\)](#), וכתיב ויקהל משה וגו', קחו מאתכם תרומה לה' [\(שמות לה א, ח\)](#), אמר רבי יוחנן, לשני בקרים הביאו הכל, שנאמר: והם הביאו אליו עוד נדבה בפקר בפקר [\(שמות לו, ג\)](#), והותירו, מיז ויצו משה ויעבירו קול במחנה, והמלאכה היתה דים [\(שמות לו, ז\)](#). אמר משה, רבונו של עולם, הרי עשינו הכל, מה נעשה מן המותר. אמר לו: עשה משפון לעדות. הלך ועשה. כיון שבא לתן להם חשבון, אמר להם: כך וכך יצא למשפון, וביותר עשיתי למשפון העדות. אמר רבי שמואל, למה משפון משפון שני פעמים, שנתמשפון על ידיהם. הוא שאנשי כנסת הגדולה אומרים: חבל חבלנו לך [\(נחמיה א, ט\)](#), הרי שנתמשפון שני פעמים.

ו אלה פקודי המשפון משפון העדת. עדות לכל באי העולם, שנמחל להם על

מעשה העגל. למה הדבר דומה, למלך שנשא אשה והיה מחבבה. כעס עליה והלך לו. היו שכנותיה אומרות, שוב בעליך אינו חוזר לך. לימים בא ונכנס, עמד בפלטרין ואכל ושתה עמה. ועדין שכנותיה לא היו מאמינות שנתרצה לה. ומתוך כך, ראו ריח בשמים עולה מן הבית, ידעו הכל שנתרצה לה. כך הקדוש ברוך הוא חבב את ישראל ונתן להם את התורה, וקרא אותם ממלכת כהנים וגוי קדוש. לאחר ארבעים יום סרחו. אמרו הגוים, שוב אינו חוזר עליהם. עמד משה ובקש רחמים, ואמר לו: סלחתי כדברך [\(במדבר יד, ט\)](#). אמר משה, מי מודיע לאמות. אמר

לו: וַעֲשׂוּ לִי מִקִּדָּשׁ. כִּי־נֹן שָׂרְאוּ אַמּוֹת הָעוֹלָם הָרִיחַ שֶׁל קִטְרֶת מִתְמַר וְעוֹלָה מִתּוֹךְ הַמִּשְׁכָּן, יִדְעוּ שֶׁנִּתְרַצָּה לָהֶם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. אֱלֹהֵי פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן, וְכַתִּיב אֱלֹהֵי שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת א, א) בֵּא וּרְאֵה כִּמָּה חִבֵּב הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁהֵנִיחַ אֶת הָעֲלִיּוֹנִים וְשָׁכַן בְּתוֹךְ הַמִּשְׁכָּן. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן, עָקַר שְׂכִינָה בְּתַחְתּוֹנִים הִיָּתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בְּגֹן (בְּרֵאשִׁית ג, ח). בֵּא אָדָם וְחֹטָא, נִסְתַּלְקָה מִן הָאָרֶץ לְשָׂמַיִם. עָמַד קִיּוֹן וְהִרְגֵּ אֶת אַחִיו, נִסְתַּלְקָה מִן הָרְקִיעַ הָרֵאשׁוֹן לְשָׁנִי. עָמַד דּוֹר אָנוּשׁ וְהִכְעִיס לְפָנָיו, נִסְתַּלְקָה מִן הַשָּׁנִי לְשָׁלִישִׁי. עָמַד דּוֹר הַמִּבּוֹל וְהַשְּׁחִית דְּרָכּוֹ, נִסְתַּלְקָה מִן הַשָּׁלִישִׁי לְרַבִּיעִי. דּוֹר הַפְּלָגָה נִתְגָּאָה, נִסְתַּלְקָה מִן רַבִּיעִי לְחֲמִישִׁי. סְדוּמִיִּים קִלְקְלוּ, נִסְתַּלְקָה מִן הַחֲמִישִׁי לְשֵׁשִׁי. עָמַדוּ אֲמֶרְפֶּל וְחַבְרִיו, נִסְתַּלְקָה מִן שֵׁשִׁי לְשִׁבְעִי. עָמַד אַבְרָהָם וְסָגַל מַעֲשִׂים טוֹבִים, נִמְשָׁכָה הַשְּׂכִינָה מִן שִׁבְעִי לְשֵׁשִׁי. יִצְחָק מְשַׁכָּה מִן שֵׁשִׁי לְחֲמִישִׁי. יַעֲקֹב, מִן חֲמִישִׁי לְרַבִּיעִי. לִוִּי בָנוּ, מִן רַבִּיעִי לְשָׁלִישִׁי. קָהַת בֶּן לִוִּי, מִן שָׁלִישִׁי לְשָׁנִי. עֲמָרָם, מִן שָׁנִי לְרֵאשׁוֹן. מִשָּׁה, בְּיוֹם שֶׁהוֹקֵם הַמִּשְׁכָּן, וְכַבּוֹד ה' מָלָא אֶת הַמִּשְׁכָּן. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב כִּי יִשְׂרָאֵל יִשְׁכְּנוּ אֶרֶץ (מְשֻׁלֵי ב, כא), יִשְׁכְּנוּ הַשְּׂכִינָה בְּאֶרֶץ.

אלה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן. זֶה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב: וַתִּפְּלְטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי (שׁ"ב כב, מד). וְכַתּוּב

אֶחָד אוֹמֵר, תִּפְּלְטֵנִי מֵרִיבֵי עַם (תְּהִלִּים יח, מד). מֵרִיבֵי עַם אֱלֹהֵי הָאֻמּוֹת, מֵרִיבֵי עַמִּי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. אָמַר דָּוִד, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, יִשְׂרָאֵל רוֹגְנִים הֵם, אֶתְּהָ מִבְּקֹשׁ שֶׁיִּשְׁיחוּ אַחֲרָי. תִּדְעַ לָךְ, כִּשְׁנַעֲשֶׂה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כָּל דָּבָר וְדָבָר נַעֲשֶׂה בְּמִסְפָּר וּבְמִשְׁקָל, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפָּר בְּמִשְׁקָל לְכֹל וּיִכְתֹּב כָּל הַמִּשְׁקָל (עֲזַרָה ח, לד). לָמָּה, שֶׁהֵם רוֹגְנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר הָעַם בְּאֱלֹהִים וּבַמִּשָּׁה (בַּמִּדְבָּר כא, ה). הֲוִי, תִּפְּלְטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי. וּמִדְּבַר בְּמִשָּׁה כִּשְׁעֲשֶׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן. אָמַר מִשָּׁה, יוֹדַע אֲנִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל אִכְפַּת לָהֶם, מִשִּׁיחוּן בְּאַחִיהֶם וּבְאֻמּוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּשָּׁב בְּאַחִידָה תִּדְבַּר, בְּבֵן אִמָּה תִּתֵּן דִּפִּי (תְּהִלִּים ג, ט). מֵהוּ תִּשָּׁב בְּאַחִידָה תִּדְבַּר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא תֵאֵמַר שֶׁבְּאַחִיו מֵאֲבִיו יֵשׁ לוֹ רֵשׁוּת לְדַבֵּר וְלֹא בְּאַחִיו מֵאִמּוֹ, אֲלֵא אִם דִּבְרַת בְּאַחִידָה מֵאֲבִידָה, סוּפָּד לְדַבֵּר בְּאַחִידָה מֵאִמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּשָּׁב בְּאַחִידָה תִּדְבַר בְּבֵן אִמָּה תִּתֵּן דִּפִּי. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי אָמַר, אָמַר דָּוִד, אִם דִּבְרַת בְּעִשׂוֹ שֶׁהוּא אַחִידָה, סוּפָּד לְדַבֵּר בְּבֵן אִמָּתָה, זֶה מִשָּׁה רַבֵּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים, שֶׁדִּבְרוּ בוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר הָעַם בְּאֱלֹהִים וּבַמִּשָּׁה. אָמַר מִשָּׁה, יוֹדַע אֲנִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל רוֹגְנִים הֵם, הִרְגִּי עוֹשֶׂה לָהֶם חֲשָׁבוֹן מִכָּל מְלֹאכֶת הַמִּשְׁכָּן. הַתְּחִיל לַעֲשׂוֹת חֲשָׁבוֹן עִמָּהֶם, אֱלֹהֵי פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן, וְהוּא נוֹתֵן לָהֶם חֲשָׁבוֹן עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, לְזָהָב וְלַכֶּסֶף וְלַנְּחָשֶׁת, וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מֵאֵת כֶּסֶף, וְאֶלֶף וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת, וַיְהִי מֵאֵת כֶּסֶף הַכֶּסֶף לְצִקָּתָהּ, וַנְּחָשֶׁת הִתְנוּפָה שְׁבַעִים כֶּסֶף. עִם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה חֲשָׁבוֹן וְהוֹלֵךְ עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁעֲשׂוּיָיו כְּסוּדָר בְּתוֹךְ הַמִּשְׁכָּן, שֶׁכַּח אֶלֶף וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת וְחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֵּל שֶׁעֲשֶׂה מֵהוּ וְוִי לַעֲמוּדָיו וְלֹא הָיוּ נִרְאִין. הַתְּחִיל עוֹמֵד תִּמְנָה

ואומר: עכשו ימצאו ידיהם של ישראל עלי לומר, שאני נטלתי אותם. והוא חוזר לבוא על כל מלאכה ומלאכה. מיד האיר הקדוש ברוך הוא את עיניו, ותלה עיניו וראה שהיו עשויין ווין לעמודים. התחיל להשיב להם בקול רם, ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים עשה ווים לעמודים. באותה שעה נתפסו ישראל. מי גרם לו. על ידי שישב ועשה חשבון, אלה פקודי המשכן. ולמה עשה חשבון. הקדוש ברוך הוא מאמינו, שנאמר: בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב, ז), ומשה נתן חשבון? אלא מפני ששמע ליצני הדור שהיו משיחין אחריו, שנאמר: והיה כצאת משה וגו' והביטו אחרי משה (שמות לג, ח). ומה היו אומרים. רבי יצחק היה דורש לשבח (וכו', כי תשא כז). וחברו משיבו, ריקה, אדם שנתמנה על מלאכת המשכן על כפרי כסף ועל כפרי זהב שאין להם חקר ולא משקל ולא מנין, מה אתה רוצה, שלא יהיה עשיר? כששמע כן, אמר חייכם, משנגמרה מלאכת המשכן אני נוטן להם חשבון. כיון שנגמרה, אמר להם: אלה פקודי המשכן.

ח משכן העדת. זו תורה, שהיו יגעים בה. בזכות התורה והקרבות, אמר הקדוש ברוך הוא, אני מציל אתכם מן גיהנם. תדע לה, שהרי לאברהם הראה הקדוש ברוך הוא את התורה והקרבות וגיהנם ושעבוד מלכות. תורה, לפיד אש, שנאמר: מימינו אש דת למו (דברים לג, ב). וכתיב: וכל העם ראים את הקולות ואת הלפידים (שמות כ, טו). קרבות, קחה לי עגלה משלשת (בראשית טו, ט). גיהנם, תנור עשן ולפיד אש (בראשית טו, יח). מלכות, והנה אימה חשכה (בראשית טו, יב). אמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם, כל זמן שבניך מתעסקים בשתים, נצולין מן שתים, ועתידין קרבות לבטל ובית המקדש לחרב, אלא במה אתה מבקש שישתעבדו בניך, בגיהנם או במלכות. התחיל תמה ולא היה יודע מה לברור. אמר רבי חנינא בר פפא, אברהם ברר לו את המלכות ואמר, מוטב שישתעבדו בני במלכות ולא ירד אחד מבני לגיהנם, והסכים הקדוש ברוך הוא עמו, שנאמר: אם לא פי צורם מכרם וה' הסגירם (דברים לב, ט). אם לא פי צורם מכרם, זה אברהם, שכתוב, הביטו אל צור חצבתם (ישעיה נא, א). וה' הסגירם, שהסכים הקדוש ברוך הוא עמו. הוא שאמר דוד, הרפפת אנוש לראשנו באנו באש ובמים ותוציאנו לרוחה (תהלים סו, יב). הרפפת אנוש לראשנו, אלו מלכות. באנו באש ובמים, זו גיהנם. ותוציאנו לרוחה, אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה, אתם משעבדים בידי מלכות. ולעתיד לבוא, אני מעביר את המלכות מכם שנמשלו כמים, ואציל אתכם מגיהנם, שנאמר: כי תעבר במים אתה אני, כי תלך במו אש לא תפוח, ולהבה לא תבער בד.

ט אלה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן וְגו', וּנְחֻשֶׁת הַתְּנוּפָה (שמות לח, כט) וּנְחֻשֶׁת הַכִּלּוֹת, שְׁכֵן

בְּלִשׁוֹן יָוֵן קוֹרִין לַכֶּלֶה נִינְפִי. אֵתָה מוֹצֵא, בְּשַׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּעִבּוּדַת פְּרָדָּה
בְּמִצְרַיִם, גָּזַר עֲלֵיהֶם פְּרָעָה שֶׁלֹּא יִהְיוּ יֹשְׁבֵי בְּבִתְיָהוּן, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְשֻׁמְשִׁין
מִטּוֹתֵיהֶן. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בַּר חֲלַפְתָּא, מָה הָיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עוֹשׂוֹת. יוֹרְדוֹת
לְשֹׂאב מַיִם מִן הַיָּאֹר, וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הִזָּה מִזְמִין לָהֶם דְּגִים קְטַנִּים בְּתוֹךְ
כַּדִּיחָהוּ, וְהוּן מוֹכְרוֹת וּמְבַשְּׁלוֹת מֵהוּן וְלוֹקְחוֹת מֵהוּן יָוֵן וְהוֹלְכוֹת לְשָׂדֶה וּמֵאֲכִילוֹת
אֵת בַּעֲלֵיהֶן שָׁם, שְׁנֵאֲמַר: וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשָׂדֶה (שמות א, יד). מִשֶּׁהָיוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין,
נוֹטְלוֹת הַמְּרָאוֹת וּמְבִיטוֹת בָּהֶן עִם בַּעֲלֵיהֶן, זֹאת אוֹמְרַת אֲנִי נָאָה מִמֶּךָ, וְזֶה אוֹמֵר
אֲנִי נָאָה מִמֶּךָ, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ הָיוּ מְרַגְּלִין עֲצָמָן לִידֵי תַּאֲוָה וּפְרִין וְרַבִּין, וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא פּוֹקֵדוֹן לְאַלְתֵּר. רַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִין, יֵשׁ מֵהוּן יוֹלְדוֹת שְׁנַיִם בְּבֵת אֶחָד. וְיֵשׁ
אוֹמְרִים: שְׁשֵׁה בְּכָרֶס אֶחָד, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שְׁנַיִם עֶשֶׂר בְּכָרֶס אֶחָד, וְיֵשׁ אוֹמְרִים:
שְׁשִׁים רְבוּא. מִי שֶׁאוֹמֵר שְׁנַיִם, דּוֹרֵשׁ פְּרוֹ וַיִּשְׂרָצוּ (שמות א, ט). מִי שֶׁאוֹמֵר שְׁשֵׁה פְּרוֹ
וַיִּשְׂרָצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמָאֵד מְאֹד הָרִי שֶׁשָּׂה. מִי שֶׁאוֹמֵר שְׁנַיִם עֶשֶׂר, פְּרוֹ שְׁנַיִם,
וַיִּשְׂרָצוּ שְׁנַיִם כּוֹי, הָרִי שְׁנַיִם עֶשֶׂר. וּמִי שֶׁאוֹמֵר שְׁשִׁים רְבוּא, שְׁכַתּוֹב בְּדִגִּים יִשְׂרָצוּ
הַמַּיִם (בראשית א, כ), וְכֹאן כַּתּוֹב וַיִּשְׂרָצוּ. וְכָל הַמַּנְיָן הָאֵלּוּ, מִן הַמְּרָאוֹת, וְכַתּוֹב בָּהֶן
וּתְמַלֵּא הָאֲרָץ אֲתֶם (שמות א, ט). וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנֶה אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרָץ (שמות א, יב). בְּזִכּוֹת
אוֹתָן הַמְּרָאוֹת שֶׁהָיוּ מְרָאוֹת לְבַעֲלֵיהֶן וּמְרַגְּלִלוֹת אוֹתָן לִידֵי תַּאֲוָה מִתּוֹךְ הַפְּרָדָּה,
הַעֲמִידוֹ כָּל הַצְּבָאוֹת, שְׁנֵאֲמַר: יִצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֲרָץ מִצְרַיִם (שמות יב, מא).
וְאוֹמֵר: הוֹצֵיא ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲרָץ מִצְרַיִם עַל צְבָאוֹתָם. כִּי־נִן שֶׁאֲמַר לוֹ
הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁחָה לַעֲשׂוֹת אֵת הַמִּשְׁכָּן, עֲמָדוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וְנִתְנַדְּבוּ, מִי שֶׁהִבִּיא
כֶּסֶף וּמִי שֶׁהִבִּיא זָהָב אוֹ נְחֻשֶׁת וְאֲבִנֵי שֶׁהִם וְאֲבִנֵי מְלוֹאִים, הִבִּיאוּ בְּזִרְיוֹת הַכֶּלֶ.
אֲמָרוּ הַנְּשִׁים, מָה יֵשׁ לָנוּ לִתֵּן בְּנִדְבַת הַמִּשְׁכָּן. עֲמָדוֹ וְהִבִּיאוּ אֵת הַמְּרָאוֹת וְהִלְכוּ
לָהֶן אֲצֵל מִשְׁחָה. כְּשֶׁרָאָה מִשְׁחָה אוֹתָן הַמְּרָאוֹת, זָעַף בָּהֶן. אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, טְלוּ
מִקְלוֹת וְשִׁבְרוּ שׁוֹקֵיהֶן שֶׁל אֵלּוּ. הַמְּרָאוֹת לָמָּה הֵן צָרִיכִין. אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא לְמִשְׁחָה, מִשְׁחָה, עַל אֵלּוּ אֵתָה מְבַזָּה. הַמְּרָאוֹת הָאֵלּוּ הֵן הַעֲמִידוֹ כָּל הַצְּבָאוֹת
הַלְלוּ בְּמִצְרַיִם. טַל מֵהוּן וַעֲשֵׂה מֵהוּן כִּי־יֹר נְחֻשֶׁת וְכִנּוֹ לַכַּהֲנִים, שְׁמַמְנוּ יִהְיוּ
מִתְקַדְּשִׁין הַכַּהֲנִים, שְׁנֵאֲמַר: וַיַּעַשׂ אֵת הַכִּיּוֹר נְחֻשֶׁת וְאֵת כִּנּוֹ נְחֻשֶׁת בְּמִרְאֵת
הַצְּבָאוֹת אֲשֶׁר צָבָאוּ (שמות לח, ט), בְּאוֹתָן הַמְּרָאוֹת שֶׁהַעֲמִידוֹ אֵת כָּל הַצְּבָאוֹת הָאֵלּוּ.
לְפִיכֵךְ כְּתִיב: וּנְחֻשֶׁת הַתְּנוּפָה שְׁבַעִים כְּכָר, נְחֻשֶׁת הַכִּלּוֹת. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
בְּעוֹלָם הִזָּה נִתְנַדְּבְתֶם לְמִשְׁכָּן, שֶׁהִזָּה מִתְכַּפֵּר עֲלֵיכֶם. וְלַעֲתִיד לְבֹא אֲנִי אֲכַפֵּר
עֲלֵיכֶם וְאֶהֱבֶה אֶתְכֶם נְדָבָה, שְׁנֵאֲמַר: אֲרָפֵא מְשׁוֹבְבֶתֶם אֶהְבֶם נְדָבָה (הושע יד, ה). אֲמָרוּ,
אִין לָנוּ לֹא מִשְׁכָּן לֹא מְקַדֵּשׁ, תְּהֵא לְפָנֶיךָ תִּפְלַת פִּינוּ כְּנִדְבַת הַמִּשְׁכָּן. אָמַר דָּוִד,
נְדָבוֹת פִּי רָצָה נָא ה' (תהלים קיט, קח).

י ויביאו את המשכן אל משה. ולמדנו רבנו, כמה דברים מתקנים מפני דרכי שלום. כך שנו רבותינו, אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום, כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל, מפני דרכי שלום, בא וראה כמה חביב השלום לפני הקדוש ברוך הוא, שבשעה שנכנסו לארץ, אמר הקדוש ברוך הוא למשה, והתגר בם מלחמה.

יא ויביאו את המשכן אל משה (שמות לט, לג) זה שאמר הכתוב: לא יגרע מצדיק עיניו ואת מלכים לכסא וישיבם לנצח ויגבהו (איוב לו, ז). מהו כן. אין הקדוש ברוך הוא מונע מן הצדיק דוגמטרין שלו. כאדם המבקש למכר פרות לחברו והוא אומר לו: הראה לי העץ. הוי, לא יגרע מצדיק עיניו. תדע לך, אברהם הוליד ליצחק דומה לו, שנאמר: ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק (בראשית כה, יט). ויעקב הוליד ליוסף דומה לו, שנאמר: אלה תולדות יעקב יוסף (בראשית לו, ב), ראובן שמעון לא אמר אלא יוסף. וכן הוא אומר, כי בן זקנים הוא לו (בראשית לו, ג), זיו איקונין הוא לו. הוי, לא יגרע מצדיק עיניו. דבר אחר, לא יגרע מצדיק עיניו. בשעה שבא משה ואמר לישראל, קחו מאתכם תרומה (שמות לה, ה), שמחו שמחה גדולה והביאו הנדבה בשמחה ובזריזות. ראה מה פתיב: ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה, כב), שהיו דוחקין זה על זה, שבאין האנשים והנשים בערבוביא ומביאין הנדבה, שנאמר: וכל אשה חכמת לב וגו' (שמות לה, כה), לשני בקרים הביאו הכל. וכן פתיב: והמלאכה היתה דים וגו' (שמות לו, ז), ויאמרו אל משה לאמר מרבים העם להביא (שמות לה, ה), להודיעך כמה נזדרזו ישראל במלאכת המשכן. לאחר שני ימים בקשו חכמי לב להביא את נדבתם ולא יכלו. שכבר נאמר, ויצו משה וגו' (שמות לו, ו). והיו הנשיאים מצרין על שלא זכו בתרומת מלאכת המשכן כלום, אמרו הואיל ולא זכינו בתרומת מלאכת המשכן כלום אם כן נתן בבגדי כהנה. אמר הקדוש ברוך הוא, בני שטרחו ונזדרזו במשכן, יכתב שבתן במשכן, בתורה. לפיכך פתיב והמלאכה היתה דים. והנשיאים שנתעצלו חסר אות אחת משמותם, שכן פתיב והנשיאים (שמות לה, כז), חסר יו"ד אחת. ואחר כך החזיקו במלאכת המשכן בצלאל ואהליאב בעבודתו וחכמי לב בעבודתו, שנאמר: ויעשו כל חכם לב וגו' (שמות לו, ח). וכן הנשים טוו את התכלת, שנאמר: וכל הנשים אשר נשא לבן וגו' (שמות לה, כז). כיון שגמרו מלאכת המשכן, היו יושבין ומצפין אימתי תבא שכינה ותשרה בו, והיו מצטערין הכל מפני שלא שרתה שכינה עליו. מה עשו. הלכו להם אצל חכמי לב, אמרו להו, ומה אתם יושבין, העמידו אתם את המשכן ותשרה שכינה בינותינו. היו מבקשים להעמידו, ולא

היו יודעין ולא יכולין להעמידו. וכשהו חושבין להעמידו, הוא נופל. מייד הלכו להם אצל בצלאל ואהליאב, אמרו להם, בואו אתם והעמידו המשכן שאתם עשיתם אותו, שמא על ידכם ראוי לעמד. מייד התחילו להעמידו ולא יכלו. התחילו מסיחין ומרננין ואומרים: ראו מה עשה לנו בן עמרם שהוציא את ממוננו במשכן הזה והכניס אותנו לכל הטורח הזה ואמר לנו כי הקדוש ברוך הוא יורד מן העליונים ושורה בתוך יריעות עזים, שנאמר: ושכנתי בתוכם (שמות כה. ח). ולמה לא היו יכולין להעמידו. אלא שהיה משה מצר על שלא נשתתף הוא עמהן במלאכת המשכן. כיצד, הנדבה נתנה על ידי ישראל, והמלאכה נעשית על ידי בצלאל ואהליאב וחכמי לב. ולפי שהיה משה מצר, העלים הקדוש ברוך הוא מהם ולא היו יכולין להעמידו. כיון שהטיחו פניהם מכל מקום ולא היו יכולין להעמידו, נכנסו כל ישראל אצל משה, אמרו, משה רבנו, כל מה שאמרת לנו עשינו, וכל מה שצויתנו לתן ולהוציא נתנו הכל, והרי כל המלאכה לפניך, שמא חסרנו שום דבר או ותרנו על כל מה שאמרת לנו, ראה הכל לפניך. והיו מראין לו כל דבר ודבר, שנאמר: וביאו את המשכן אל משה וגו'. וכתוב: וירא משה את כל המלאכה וגו'. אמרו לו: לא כד וכן אמרת לנו לעשות. אמר להם: הן. וכן על כל דבר ודבר. אמרו לו: ואם כן למה אינו עומד, שהרי כבר נצטערו בצלאל ואהליאב וכל חכמי לב להעמידו ולא היו יכולין. והיה משה מצר על דבר זה, עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לפי שהיית מצר שלא היה לך עשיה ולא חלק במלאכת המשכן, לפיכך לא יכלו אותן חכמים להעמידו, בשבילך, כדי שידעו כל ישראל, שאם על ידך אינו עומד, שוב אינו עומד לעולם, ואיני כותב לו הקמה אלא על ידיך, שנאמר: ויקם משה את המשכן. וכן הוא אומר, וידבר ה' אל משה, ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד. אמר משה, רבונו של עולם, איני יודע להעמידו. אמר לו: עסק בידיך ואתה מראה להעמידו והוא עומד מאליו, ואני כותב עליך שאתה תקמתו, שנאמר: ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן. ומי העמידו. משה, שנאמר: ויקם משה את המשכן. אמר רבי חנינא בר יוסף, כל שבעת ימי המלוואים היה משה מפרקו ומעמידו שתי פעמים בכל יום, שנאמר: תקים, הוקם. רבי חנינא אומר, שלש פעמים, שנאמר: תקים, הוקם, ויקם. ומנין שהיו מראין לו כל דבר ודבר, שנאמר: וביאו את המשכן אל משה (שמות לט. ג) הוי, לא יגרע מצדיק עיניו (איוב לו. ז). וקורא והולך, וירא משה את כל המלאכה, את כל מלאכת המשכן אינו אומר אלא את כל המלאכה, שהיה הכל כמעשה בראשית. מייד ברכם, שנאמר: ויברך אתם משה. מה ברכה ברכו. רבותינו אמרו, ה' אלהי אבותכם וגו' (דברים א. יא). רבי מאיר אומר, יהי רצון שתשרה שכניה במעשה ידיכם. והם אמרו, ויהי נעם אדני וגו' (תהלים צ. יז). ולמה כתב כאן כמה פעמים, כאשר צוה ה' את משה. לפי שהרהרו ישראל אחרי משה בשעה שהיו מעמידין המשכן ולא היה עומד, אמרו, שמא דבר קל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לעשות לו במשכן, ומשה מעצמו הכניסנו

בְּכֹל הַטֵּרַח הַזֶּה. לְפִיכֶן אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְהִרְהַרְתֶּם אַחֲרָיו, הִרְיִנִי כוֹתֵב שְׁמִי עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שְׁאַנִּי צוֹיְתִי אוֹתוֹ. לְכֶן כְּתִיב: כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בְּכָל פַּעַם וּפַעַם. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אִם בִּקְשׁ אָדָם לְהִרְהַר אַחֲרֵי מֹשֶׁה, יְהִרְהַר אַחֲרֵי שְׁאַנִּי אֲמַרְתִּי לוֹ כֹּל זֹאת וְשִׁיעֲשׂוּ לִי הַמִּשְׁכָּן. וְאִימְתִי נֹאמַר לוֹ לְמֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּשְׁכָּן, בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים. לְפִי שְׁעָלָה מֹשֶׁה לְהִרְשֵׁל פְּעָמִים וְעָשָׂה שָׁם מֵאָה וְעֶשְׂרִים יוֹם, מִשְׁשָׂה בְּסִינּוֹן שְׁעָלָה לְשָׁם עַד יוֹם הַכַּפּוּרִים שֶׁהוּא עֲשָׂרָה בִּתְשׁוּרֵי. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם נֹאמַר, וַיִּנָּחֵם ה' [\(שְׁמוֹת ל"ב, ד.\)](#) עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם אָמַר לוֹ: סָלַחְתִּי כְּדַבְּרְךָ [\(בַּמִּדְבָר י"ד, כ.\)](#). וְאוֹתוֹ הַיּוֹם נֹאמַר לוֹ: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ [\(שְׁמוֹת כ"ה, ח.\)](#). וְבוֹ בְּיוֹם אָמַר לוֹ: וְסָלַחְתָּ לְעוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וַיִּנְחַלְתָּנוּ [\(שְׁמוֹת ל"ד, ט.\)](#), הַיּוֹם הַזֶּה תִּנְחַלְתֵּנוּ סְלִיחָה לְדוֹרוֹת. וְבוֹ בְּיוֹם אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כִּי בְּיוֹם הַזֶּה יִכְפַּר עֲלֵיכֶם [\(וַיִּקְרָא ט"ו, ב.\)](#). וְעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן בְּחֻדְוָה וּבְשִׂמְחָה. וּלְכַמָּה חֲדָשִׁים נִגְמְרָה מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. רַבִּי שְׁמוּאֵל בֵּר נַחְמָן אָמַר בְּשִׁלְשָׁה חֲדָשִׁים נִגְמְרָה מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן תְּשׁוּרֵי, מִרְחֻשׁוֹן, כְּסִלּוֹ. וְהָיָה מִנַּח וּמִפָּרֶק טַבַּת וּשְׁבֵט וְאֶדָר. וְהַעֲמִידוּהוּ בְּאֶחָד בְּנִיסוֹן, שְׁנֵאמַר: בְּיוֹם הַחֻדֶּשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֻדֶּשׁ תִּקְיִם אֶת מִשְׁכָּן אֱהֵל מוֹעֵד. רַבִּי חֲנִינָא אוֹמַר, בְּאֶחָד בְּאֶדָר הִיְתָה נִגְמְרָת מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. לָמָּה, שֶׁהַמְּלֶאכֶה שֶׁנַּעֲשִׂית בְּקִיץ בְּיוֹם אֶחָד, נַעֲשִׂית בְּחֹרֶף בְּשָׁנֵי יָמִים, וּכְדַבְּרֵי רַבִּי שְׁמוּאֵל בֵּר נַחְמָנִי שְׁאָמַר, שֶׁנַּעֲשֵׂה הַמִּשְׁכָּן בְּשִׁלְשָׁה חֲדָשִׁים. לָמָּה לֹא עָמַד מִיָּד. אֲלֹא מִפְּנֵי שֶׁחֲשַׁב הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְעַרְבֵי שְׂמֵחַת הַמִּשְׁכָּן בְּשִׂמְחַת הַיּוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ יִצְחָק אַבְיָנוּ, לְפִי שֶׁבְּאֶחָד בְּנִיסוֹן נּוֹלַד יִצְחָק. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הִרְיִנִי מְעַרְבֵי שְׂמֵחַתְכֶם שְׂמֵחָה בְּשִׂמְחָה. וְהָיוּ לִיצְנֵי הַדּוֹר מְרַנְּנִין וּמְהַרְהֵרִין וְאוֹמְרִין לָמָּה נִגְמְרָה מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֵינוּ עוֹמְדֵי מִיָּד. וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִים מַחֲשַׁבְתּוֹ וְעֲצָתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְעַל זֶה אָמַר הַמְּלַךְ דָּוִד, כִּי שִׂמְחַתְנִי ה' בְּפַעֲלָךְ בְּמַעֲשֵׂי יְדִידְךָ אֲרָנּוּ [\(תְּהִלִּים צ"ב, ה.\)](#). כִּי שִׂמְחַתְנִי ה' בְּפַעֲלָךְ, זֶה אֱהֵל מוֹעֵד. בְּמַעֲשֵׂי יְדִידְךָ אֲרָנּוּ, זֶה בְּנֵן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיִּבְנֶה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. מַה גָּדְלוֹ מַעֲשֵׂיךָ ה', מֵאֵד עֲמָקוֹ מַחֲשַׁבְתִּיךָ [\(תְּהִלִּים צ"ב, ו.\)](#), שֶׁהִיְתָ חוֹשֵׁב לְעַרְבֵי שְׂמֵחָה בְּשִׂמְחָה, יוֹם שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק אַבְיָנוּ. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם נָטַל עֶשֶׂר עֶטְרוֹת, כְּדֹאִיתָא בְּסִדְרָא עוֹלָם וְגוֹ'. וּלְפִיכֶן, אִישׁ בְּעַר לֹא יֵדַע [\(תְּהִלִּים צ"ב, ז.\)](#), אֵלֹהֵי הַלִּיצְנִין וְהַטְּפָשִׁין שֶׁבְּדוֹר שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְכִסִּיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת [\(תְּהִלִּים צ"ב, ו.\)](#), שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל אֶחָד מֵהֶם לְהַקְיִמוֹ, וְלֹא בְּצִלְאֵל וְלֹא אֶהֱלִיאָב וְלֹא הַחֲכָמִים הָעוֹשִׂים אֶת כָּל מְלֶאכֶת הַקְּדָשׁ, כְּדִי שְׁיָבֵא מֹשֶׁה וְיִטַּל אֶת שְׁלוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה מְצַטְעֵר שֶׁלֹּא עָשָׂה בּוֹ כָּלוּם. לְפִיכֶן, וַיִּקַּם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן וְגוֹ', וְלֹא בְּצִלְאֵל וְלֹא אֶהֱלִיאָב וְלֹא הַחֲכָמִים הָעוֹשִׂים. וְכְתִיב: וַיְהִי בְּיוֹם כְּלוֹת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן [\(בַּמִּדְבָר ז', א.\)](#). כִּיִּן שֶׁהוֹקֵם הַמִּשְׁכָּן, מִיָּד יִרְדָּה שְׁכִינְתּוֹ לְתוֹכוֹ. שְׁנֵאמַר: וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָּבֹא אֶל אֱהֵל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֲנָן וְכַבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וְכְתִיב: כִּי עָנָן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן וְגוֹ'. לְקַיִם מַה שְׁנֵאמַר: אֵךְ קָרוֹב לִירְאָיו יִשְׁעוּ לְשָׁכֵן כְּבוֹד בְּאֲרָצְנוּ [\(תְּהִלִּים פ"ה, ז.\)](#). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הַזֶּה הִיְתָה שְׁכִינְתִּי בִּינֵיכֶם וּלְעֵינֵיכֶם, שְׁנֵאמַר: וּמִרְאָה כְּבוֹד ה' וְגוֹ' [\(שְׁמוֹת](#)

[בד. יז.](#) וְלַעֲתִיד לְבוֹא, שְׂכִינָה אֵינָה זֹזָה מִמָּקוֹם לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעְזֹב אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל [\(מלכים א ו, יג\)](#). בְּרוּךְ הוּא לְעוֹלָם אָמֵן, סְלָח.

שְׁמוֹת

סֵפֶר

סְלִיק